

Сураи Моида

Сураи “Моида” дар Мадина нозил шуда, аз 120 оят иборат аст

Сураи «Моида» чун сураҳои «Бақара», «Нисо» ва «Анфол» аз дарозтарин сураҳои Қуръон буда, тавре дар фавқ ишора шуд, дар Мадина нозил шудааст. Сураи «Моида» ҷанбаҳои шаръӣ, аз он ҷумла ақида ва қиссаҳои аҳли китобро низ дар бар дорад. Куртубӣ (соҳиби тафсир) бо ривояти Абӯмайсарата гуфтааст, ки сураи «Моида» охирин сураи нозилшудаи Қуръон аст, ки дар он ягон ояти мансук набуда, 18 аҳкоми фарзӣ дар он баёни худро ёфтааст. Маънои «Моида» дастурхон аст, ки дар ояти 114-ум зикр мешавад ва номи сура аз он гирифта шудааст.

Сабаби «Моида» ном мондани ин сура дар он аст, ки ҳамсафарони Исо (а), ки онҳоро (ҳаввориюни) мегӯянд, ба Исо (а) гуфтанд, ки мо орзу дорем, то як дастурхони густурдаи пур аз нозу неъмат аз осмон фуруд ояд ва он барои мо башорате бошад ва ҳам мо аз он таъомҳо тановул карда бошем. Агарчи ин тақлиф на он қадар ба маврид буд, локин Аллоҳ таоло барои тарафдории пайғамбари Худ, яъне то пайғамбарии Исо (а) байни онҳо бори дигар тасдиқи худро ёбад, бо дуъои ӯ (а) он дастурхонро назди онҳо фуруд овард.

Дар хусуси моида дар ин сура 4 оят ҷой дорад. Бо таҳқиқи муфасссирони олиқадр ин сура дар он вақте ки Расулulloҳ (с) аз сулҳи ал-Ҳудайбия бозмегаштанд ва бо ривояте баъди ҳаҷи охириашон (ҳаҷи видоъ), ҳангоми бозгаштан ба Мадина баъди сураи «Фатҳ» нозил шудааст. Ҳамонро, замон давраи бунёд сохтани давлати исломӣ буд ва дар айнаи ҳол ин давлати тозабунёд ба барномаҳои Раббонӣ муҳтоҷ буд. Бинобар ин, тамоми ин сура зимнан ҳукмҳои шаръиро дар худ фароҳам овардааст. Дар ин ҳукмҳо таълими бинои давлатдорӣ ва тарзи бастанӣ қарордоди ростини он баён шуданд, ки чомеа ва давлатро аз қафравӣ нигоҳ медорад. Аз он ҷумла, ҳукмҳои укуд (корхона, ки бо гуфтушунӣ ва ризои тарафайн ба ҳукми иҷро медароянд), бо роҳи шаръӣ забҳ намудани ҳайвонҳо, тарзи нодуруст шикор кардан, барои Ҳаҷ эҳром бастан, никоҳи занҳои китобӣ, ҳукми муртад, ғизои ҳалол ва ҳаром, ҳукмҳои таҳорату таяммум, ҷазои дуздӣ, ҷазои боғигӣ ва фасод дар рӯи Замин, ҳукми ҳамрӯшӣ ва қиморбозӣ, каффорати

ямин (қасам), қатли сайд дар ҳарам, пеш аз марг васият кардан, ҳукми фолбинӣ, бутпарастӣ, ҳукми шахсоне, ки бо роҳи шарият кор намеkunанд ва ғайраро баён меkunад. Барои панду насиҳати мо низ баъзе қиссаҳои ибратбахш дар ин сура оварда шудааст.

Ба хусус, қиссаи бани Исроил, ки онҳо ҳамроҳи Мӯсо (а) муддати 40 сол аз ватан дур, сарсону саргардон ва мавриди имтиҳони илоҳӣ қарор доштанд, пандомӯз аст. Чун Мӯсо (а) ба онҳо роҳи ҳидоятро иршод намуд, онҳо баръакс ба Мӯсо (а) гуфтанд: «*Рав ҳамроҳи Парвардигорат бо касе ҷанг меkunӣ, кардан гир, мо дар ҷои худ менишинем*».

Ҳамчунин қиссаи ду фарзанди Одам (а), яъне Қобилу Ҳобил мегузарад. Чун Қобил Ҳобилро кушт, ин аввалин ҷинояти нописанде буд, ки дар рӯи замин хуни пок, хуни бағайриҳақ резонда шуд. Бо ибрат гирифтани аз ин қисса метавон байни нафсҳои хабис ва шариф фарқгузорӣ кард.

Бо мулоҳизаи муфасссирон дар сураи мазкур нидои «Эй касоне, ки имон овардаед!» 16 маротиба такрор шудааст. Ду нидо барои Пайғамбар (с), шаш нидо барои аҳли китоб ва боқӣ барои дигарон нигаронида шудааст. Баъди ҳар як нидо шартномаи ҳосе зикр мешавад.

Дар хотима як ҳодисаи мудҳиши хоркунандае барои душманҳои Аллоҳ зикр мешавад, ки аз тарси он мӯйи сар сафед ва нафасҳо дар гулӯ дар мемонад. Он ин аст, ки рӯзи ҳашири Акбар Аллоҳтаъоло Исо (а)-ро болои сари халоиқ ҳозир меkunад ва барои сарзаниши насоро мепурсад, ки оё ту ба насоро гуфти, ки ба ғайри Аллоҳ ману модари маро Худо гӯед ва парастииш кунед? Исо (а) дар ҷавоб мегӯяд: “Худои ман аз ҷамии айбҳо пок аст. Ман чӣ ҳақ доштаам, ки ба мардум он чиро, ки сазовору ҳаққи ман нест, бифармоям?” Яъне Исо (а) дар он рӯз мегӯяд, ки ман ҳаргиз нагуфта ва нафармудаам, ки ба ғайри Аллоҳи ягона, яъне ману модарамро Худо ҳисобеду парастииш кунед! Ҳарчи онҳо кардаанд, бо ихтирои худ кардаанд.

Бо ихроҷи Имом Аҳмад аз Абдуллоҳ ибни Умар (р) ва Ибни Ос (р) чунин ривоят омадааст, ки вақто оятҳои ин сураи муборак нозил мешуданд, Расулуллоҳ (с) савори маркаби худ буданд, чун маркаб тоқати бардошти Расулуллоҳ (с)-ро накард, ӯ (с) аз роҳилаи худ ба Замин фаромад. Ин буд мазмуни фишурдаи сураи «Моида».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим

*Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону
бениҳоят бораҳм аст.*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَوفُوا بِالْعُقُودِ ۚ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَيْعَةُ الْأَنْعَمِ إِلَّا مَا

يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرِ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ ۗ إِنَّ اللَّهَ تَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾

**Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманӯ авфӯ би-л-ъукӯд. Уҳиллат
лакум баҳимату-л-анъӓми илла ма ютлаъалайкум ғайра
муҳилли-с-сайди ва айтум ҳурум. Инналлоҳа яҳкуму ма
юрид. 1.**

*1. Эй касоне, ки имон овардаед, ба аҳдҳо вафо кунед. Барои шумо
чаҳорпоёни анъом (шутур, гов, гусфанд)-ро ҳалол гардонида шуд,
магар он чӣ аз ин пас бароятон бар шумо хонда хоҳад шуд.*

*Шикори сайдро дар ҳоли эҳром ҳалол нашумored. Ҳаройина,
Аллоҳ ҳарчи хоҳад, ҳукм мекунад.*

Аллоҳтаъоло дар ин оят муъминонро бо лутфи Худ меҳрубонию эҳтиром намуда, бо нидо ва хитоб фармудааст, ки ай ҷамоъаи муъминон, Шумо пойбанди кадом уқуд (аҳд)-е бошед, ба аҳди худ вафо кунед. Калимаи «ақд» дар луғат сари ресмонero бо сари ресмони дигар бастанро гӯянд. Аммо дар ин ҷо калимаи уқуд ҷамъи ақд буда, бо маънои умумиаш паймонҳои фитрӣ, имонӣ ва тавҳидиро дар бар гирад ҳам, локин тамоми аҳду паймонҳо, хоҳ онҳо байни инсону Парвардигор бошанд ё байни инсону инсон ва ё инсон бо худ аҳд баста бошад, ба он шомил аст. Албатта, он аҳде, ки шаръан вафои он дуруст бошад. Зери мазмуни ин ҷузъи оят баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: «Вафо ба аҳд он аҳдест, ки бори аввал Аллоҳтаъоло дар ибтидо аз Одам (а) ва баъдан аз зуррияти ӯ гирифта буд».

Табарӣ ва Замахшарӣ аз Ибни Аббос (р) ривоят мекунанд, ки мурод аз калимаи уқуд - (аҳдҳо) доништан ва амал кардан ба ҳукмҳои ҳалолу ҳаром, ҳама таклифҳо ва фарзҳои дар Қуръон зикршуда ва онҳоро доништану ба онҳо амал кардан аст.

Роҷеҳтарини қавлҳо ҳамин аст. Аз он ҷумла, вафо ба аҳде, ки байни гурӯҳҳо, байни харидору фурӯшанда баста мешавад, муддати қарз, ё аз ҷониби касе дар коре вакил шудан, ё кафил шудан, ҳатто шартномаҳое, ки байни ду давлат баста мешаванд, таҳти мазмуни ин ҷузъи оят дохиланд.

Аллоҳтаъоло дар давоми оят фармудааст, ки ҳалол гардонида шуд барои шумо баъди забҳ хӯрдани гӯшти анъом – (чорво) мисли шутур, гов, буз, гӯсфанд, чи онҳо хонагӣ бошанд ва чи ёбӣ, магар ҳайвони худмурда ва гӯшти ҳук ба таври доимӣ, ки дар оятҳои баъдии ҳамин сура ҳаром будани инҳо зикр шудааст. Ҳамчунин шахсе, ки ба сӯи Масҷидулҳаром ба нияти ҳаҷ роҳ пеш гирад, ё барои ҳаҷчи фарзӣ, ё ҳаҷчи Умра эҳром бандад, ҳангоми дар эҳром будан гӯшти ҳайвонҳои ёбоиеро, ки шаръан ҳалол ҳукм шудаанд шикор кунад, ё ба далолати ӯ, ё бо ишораи ӯ каси дигар шикор кунаду барои ӯ гӯшти онро ҳозир кунад, барои чунин муҳрим ин гуна гӯшт, тибқи мазмуни ин оят, ҳаром ҳукм карда шудааст. Яъне шахсе, ки дар эҳром аст, ҳеҷ чизи онро (агар зараровар набошад) шикор карданаш мумкин нест. Ҳатто барои муҳрим мумкин нест алафҳои ҳарамро даравад ё дарахтҳои онро шиканад, магар алафи махсусе, ки онро дар оби либосшӯӣ барои тоза сохтани либос омехта мекунад. Агар онро даравад ё дарахтҳоеро, ки соҳибашон нест ва хушк шудаанд, шиканад боке нест.

Хулоса, ҳар он чи ки дар ин оят зикр шуд, хоҳ ба табиати инсон созгор аст ё не, Парвардигор бо иродаи Худ барои бандагонаш шариъат гардонид. Ӯ таъоло дар амру наҳйи худ бисёр боҳикмат буда, ҳукми Ӯ таъоло дар ҳама ҷо ҷорист, ҳар чиро, ки ирода кунад, ҳукм мекунад. Валлоҳу аълам.

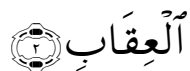
Ояти баъдӣ ҳам аз амалҳои мумкин ва номумкини ҳаҷ суҳан мекунад.

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَحْلُوا شَعِيرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا

أَهْدَى وَلَا الْقَلْعِدَ وَلَا ءَامِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ

وَرِضْوَانًا ۚ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا ۚ وَلَا تَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَن

صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا ۚ وَتَعَاوَنُوْا عَلٰى الْبِرِّ
وَالْتَّقَوٰى ۚ وَلَا تَعَاوَنُوْا عَلٰى الْاِثْمِ وَالْعُدُوْنِ ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ

**Йӓ айюҳа-л-лазӣна аману лӓ туҳиллу шаъӓираллоҳи
ва ла-ш-шаҳра-л-ҳарома ва ла-л-ҳадя ва ла-л-қалӓида
ва лӓ ӓммина-л-байта-л ҳарома ябтағуна фаъла-м ми-р-
Раббиҳим ва риъвӓнӓ. Ва изӓ ҳалалтум фаътоду. Ва лӓ
яҷриманнакум шанаӓну қавмин аӓ сӓддукум ӓани-л
Масҷиди-л-ҳароми аӓ таътаду. Ва таъӓвану ӓала-л
бирри ва-т-тақвӓ ва лӓ таъӓвану ӓала-л-ишми ва-л
ъудвӓн. Ва-т-тақуллоҳа инналлоҳа шадиду-л-ъиқоб. 2.**

2. Эӓ касоне, ки имон овардаед, ҳурмати нишонаҳои Аллоҳро
ва ҳурмати моҳҳои ҳаромро ва ҳайвонҳои, ки ҳадяи Каъба
шудаанд ва ҳайвоне, ки қилода (гулӯбанд) дар гардани ӯ овехта
шудааст ва ҳурмати ояндагони Байтулҳаромро, ки аз
Парвардигори худ фазлу хушнудии Ӯро металабанд, нашиканед.
Ва чун аз эҳром берун омадед, пас барои шумо сайд кардан манъ
нест. Ва душмани қавме, ки қаблан шуморо аз Масҷиду-л-ҳаром
боз медоштанд, боиси аз ҳад таҷовуз кардани шумо нашавад. Ва
ҳамдигарро бо некӯкорӣ ва бо парҳезгорӣ мадад кунед ва
ҳамдигарро дар кори гуноҳ ва зулм мадад мақунед. Ва аз Аллоҳ
битарсед, ҳаройина, азоби Аллоҳ сахт аст.

Бори дигар Аллоҳтаъоло дар ояти навбатӣ муъминонро бо
хитоб нидо мекунад, ки ай касоне, ки имон овардаед, ҳар амалеро,
ки Аллоҳтаъоло шиори Худ ва шиори дини Худ, яъне нишонаи
маҳсуси маъбудият ва бузургии Хеш қарор додааст, чи он шиорҳо
дар ҳарами муҳтарами Байтуллоҳ бошанд, мисли тавоф, ҷамарот,
Сафо ва Марва, ҳадя, эҳром, ё он омилҳое, ки иҷрои онҳо шарт ба
ҳарам нестанд, мисли ҳурмати масоҷид, китобҳои осмонӣ, иҷрои
ҳудудҳо, фарзҳо ва дигар шиорҳо, акси онҳоро ба фикри худ ҳалол
нашуморед! Ҳамчунин Аллоҳтаъоло аз байни 12 моҳ 4 моҳ, яъне
моҳи Мухаррам, Зулқаъда, Зулҳиҷа, Раҷабро шаҳру-л-ҳаром

(моҳҳои ҳаром) эълон кардааст, яъне моҳҳои, ки дар онҳо бе узр ҷанг ва ӯғози ҷанг ҳаром аст. Шумо ҳурмати ин моҳҳои шикаста, ҷангиданро дар онҳо ҳалол наҳисобед! Мисли ин, Худованд наҳй кардааст, ки ба чорвоҳои, ки барои ҳадяи Макка таҳсис дода шудаанд, ё барои таҳсис дар гардани онҳо аз ресмон ҳамчун нишонаи ҳадя буданашон қилода-гулӯбанд овехта шудааст, ё агар шутур бошад, аз тарафи рост ва ё чапи кӯҳони он бо хунаш андак ранг кунонида шуда бошад, то ба вақти қурбонӣ нарасанд, даст нарасонед! Яъне онҳоро забҳ накумед! Ҳамчунин Аллоҳтаъоло наҳй мекунад, ки барои ризои Аллоҳ бо касоне, ки ба сӯйи Байтуллоҳ ба нияти ҳаҷ, ё Умра бо амонӣ меоянд, бо онҳо наҷангед ва ё онҳоро аз дохил шудан ба Макка, ончуноне ки аҳли ҷоҳилият мекарданд, манъ накумед. Зеро барои муъминон манъ сохтани онҳо ҳалол нест.

Аллоҳ таъоло дар ҳолати эҳром шикор карданро дар ояти қаблӣ наҳй кард, ҳоло дар ин оят мефармояд, ки чун шумо аз эҳром баромадед (баъди адои рукнҳои ҳаҷ ё умра дар ҳарам нею аз ҳарам берун) дар дигар минтақаҳо шикор кардани ҳайвонҳои ёбӣ барои шумо ҳалол аст. Баъдан, дар давоми ояти мазкур Аллоҳтаъоло мефармояд, ки кинаҳои пешинаро чун мушрикони золиму беинсоф ва мисли ғайриисломӣҳо зинда нигоҳ надоред! Агарчанде онҳо соли Ҳудайбия тамоми муқаддасоти Маккаро поймол намуда аз дохил шудани Масҷидулҳаром шуморо боз дошта бошанд ҳам, ҳоло чун Макка дар ихтиёри шумост ва мушрикон меҳоханд дохили Масҷидулҳаром шаванд, нашавад, ки шумо дар ҳаяҷон шуда, аз ҳадди эътидол дар гузареду бо онҳо даргир шуда монеъи дохил гардидани онҳо шавед!

Дар охири оят Аллоҳтаъоло мефармояд, ки ҳамвора дар роҳи некӣ ва парҳезгорӣ бо ҳам кӯмакрасон бошед, кори гуноҳу беадолатӣ аз касе сар занад, бо ӯ ҳамкорӣ накумед, то метавонед ӯро аз ин кор боздоред.

Аз Аллоҳ дар ҳама вақт дар иҷрои ҳама кор битарсед, зеро азоби Аллоҳтаъоло бисёр сахт аст.

Дар ояти аввал чизҳои ҳамромшуда бо тарзи истисно, «магар он чӣ хоҳад хонда мешавад барои шумо» ифода шуда буд, акнун ояти зер он чизҳои ҳаромкардари зикр мекунад.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ

وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبْعُ إِلَّا مَا
 ذَكَيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَمِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ
 الْيَوْمَ يَيسرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ
 أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا
 فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٠﴾

Ҳурримат ӯлайкуму-л-майтату ва-д-даму ва
 лаҳму-л-хинзирӣ ва ма уҳилла ли ғайриллаҳи биҳи ва-л-
 мунханиқату ва-л-мавқузату ва-л мутараддияту ва-н-
 натӣҳату ва ма акала-с-сабуъу илла ма заққайтум ва ма
 зӯбиҳа ӯала-н-нусуби ва ан тастақсиму би-л-азлам.
 Заликум фисқ. Ал-яема яиса-л-лазина кафару ми
 диникум фа ла тахшавҳум вахшаъни. Ал-яема акмалту
 лакум динакум ва атмамту ӯалайкум ниъмати ва
 разиту лакуму-л-ислама динә. Фа манизтурра фи
 маҳмаъатин ғайра мутаҷанифи-л ли итми фа инналлоҳа
 Ғафӯру-р-Раҳим. 3.

3. Бар шумо ҳайвони худмурдари ҳаром гардонида шуд ва
 (ҳамчунин) хун ва гӯшти хук ва он ҳайвоне ки дар вақти забҳи
 он номи ғайри Аллоҳ ёд карда шавад ва он ҳайвоне, ки бо бугӣ
 кардан мурда бошад ё бо задан мурда бошад ё аз баландӣ афтода
 мурда бошад ва он чӣ бо шох задан мурда бошад ва он чиро, ки
 дарранда хӯрда бошад, магар ҳайвоне ки баъди ин офатҳо
 (зинда) забҳ(и шаръи) карда бошад. Ва (ҳаром аст) он ҳайвоне,
 ки ба номи буту бутхона забҳ карда шуд ва (ҳаром гардонида
 шуд) он чӣ бихоҳед бо фолтирҳо қисмат(-и тақдирӣ худро
 шинохт). Ин ҳама гуноҳ аст. Имрӯз кофирон аз дини шумо
 ноумед шуданд, пас, аз онҳо матарсед ва аз Ман битарсед!
 Имрӯз барои шумо дини шуморо комил кардам ва бар шумо

эҳсони Худро тамои кардам ва барои шумо дини Исломо писандидам. Пас, касе ки дар гуруснагӣ ночор шавад ва моил ба гуноҳе набошад, пас, ҳаройина, Аллоҳ омӯрзгору меҳрубон аст.

Аллоҳтаъоло дар ояти аввали ин сура ба ҳалол будани гӯшти ҳайвонҳо, ба ҷуз он ҳайвонҳое, ки зикрашон дар оятҳои баъдӣ оварда шуд, ишора намуд. Ҳамин тавр, гӯшти он ҳайвонҳое, ки истеъмолашон барои мусалмон ҳаром гардидааст, 11 навъ буда, зикри онро Аллоҳтаъоло дар ин оят овардааст:

Нахуст Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ай мусалмонои, мурдор барои шумо ҳаром гардонида шуд. Мурдор гӯшти ҳайвони ҳалолро гӯянд, ки бе забҳи шаръӣ ғавтидааст.

Дуюмин чизе, ки онро Аллоҳтаъоло барои мусалмонои ҳаром гардонидааст, хун аст, хуне, ки бо сабаби забҳ мерезад ё ба воситаи асбобе аз ҳайвони зинда гирифта мешавад. Аммо он хуне, ки баъди забҳ дар чигар, гурда, сичлав (субурс), дил, шуш ва дар баъзе рағҳо боқӣ мемонад, ҳукми дигар дошта, истеъмолаш мубоҳ аст, яъне иҷозат аст.

Сеюмин чизе, ки истеъмоли гӯшти онро Аллоҳтаъоло барои мо ҳаром гардонидааст, ин ҳук аст, ҳоҳ мурда бошад, ҳоҳ бо роҳи шаръӣ забҳ шуда бошад. Зеро ӯ наҷасулъайн, (яъне асли он наҷас) аст.

Чаҳорумин ҳайвоне, ки гӯшташ барои мо ҳаром гардонида шудааст, он аст, ки забҳаш ба номи Худо не, балки ба номи дигар олиҳаҳо сурат гирифтааст, ҷуноне ки дар замони ҷоҳилият ҳайвонҳоро ба номи бутҳои «Лот» ё «Уззо» забҳ мекарданд. Оё ҷаҳолат аз ин зиёда шуда метавонад, вақте ҳайвонеро, ки ӯ таъоло ҷон бахшидааст, ба номи ғайри ӯ забҳ намоянд, ё қурбон кунанд? Бинобар ин, дини Ислои болои ин гуна одатҳои ҷоҳилони хатти бутлон кашида, мардумро ба роҳи рост ҳидоят намуд.

Аммо дар хусуси он ки мусалмоне вақти забҳи ҳайвон **«Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар»**-ро саҳван фаромӯш карда бошад, уламои изом (бузург) ихтилофи назар доранд. Иншоаллоҳ, сари ин мавзӯ дар сураи «Анъом» боз хоҳем баргашт.

Бояд зикр намоем, ки он ҳайвоноте, ки дар ин оят ба ҳаром ҳукм шудаанд, танҳо барои таъкид аст, вағарна ҳаром будани онҳо дар ояти 173-юми сураи «Бақара» ба тафсил зикр шуда буд.

Панҷум, гӯшти ҳайвоне ҳаром аст, ки он бо роҳи буғӣ кардан кушта шуда бошад, ё онро инсон бо ҷунин амал кушта бошад ё дар дом ва ё дар шоҳи дарахте дармонда оқибат ғавтида бошад. Бояд

гуфт, ки дар замони ҷоҳилият ҳайвонҳоро бо ҳамин роҳ мекуштанд.

Шашум, гӯшти ҳайвоне ҳаром аст, ки он забҳ нашуда, балки бо зарби ҷӯбу санг ва азобу шиканҷа кушта шуда бошад.

Ҳафтум, хӯрдани гӯшти ҳайвоне ҳаром аст, ки он аз баландӣ, ё кӯҳе, ё дарахте афтида, пеш аз забҳ шудан ҷонаш баромада бошад.

Ҳаштум, хӯрдани гӯшти он ҳайвоне ҳаром аст, ки аз шох задани ҳайвони дигар мурдааст, агарчи онро дар забҳгоҳаш зада бошад ва аз он хун ҷорӣ шуда бошад.

Нухум, гӯшти ҳайвоне, ки бар асари ҳамлаи ҳайвони даррандае мурда бошад, новобаста аз он, ки қисме аз онро хӯрдааст ё на. Ин гуна ҳайвонҳо вақте ҳалол ҳисобида мешаванд, ки агар дарҳол ба исми Аллоҳ забҳ шаванд ва ҳангоми забҳ аз худ андаке ҳам аксуламале зоҳир намоянд, яъне ҳаракате кунанд. Ҳайвоноте, ки аз чанголи даррандагон халос карда мешаванду ҳанӯз ҷон доранд, бояд ҳамин тавр бо зикри номи Аллоҳ забҳ карда шаванд.

Хулоса, ҳамаи ин ҳайвонотеро, ки Худованд ба онҳо ҷон бахшидааст, бояд дар ҳолати ҷон доданашон ҳам тибқи шарияти Исломи, ба номи Аллоҳ забҳ кунанд.

Зеро Худованд истеъмоли бисёр неъматҳои Худо ба бандагонаш ба шарте ҳалол ҳукм намудааст, ки агар бо ҳаром омехта набошад. Дар баъзеи онҳо чигунагии шахсияти инсон ва таъсири амали онро шарт нагузошта, дар баъзеи дигарашон онро шарт гузоштааст.

Масалан, гандумро чи гуна шахсияте, ки нақорад, онро орд накунад, ё нон накунад, аҳамияте надорад. Аммо дар хусуси маҳсулоти гӯштӣ, ки он аз ҳайвон гирифта мешавад, қонунҳои исломӣ дигаранд. Барои он ки аз ҳайвон гӯшти ҳалол гирифта шавад, нияту эътиқоди шахси ин амалро иҷрокунанда зарур буда, забҳи он ҳайвон аз рӯи одоби исломӣ бояд сурат бигирад ва аз он миқдори муайяне хун ҷорӣ шавад ва агар ҷорӣ нашавад, аз худ лоақал ягон ҳаракате зоҳир намояд. Танҳо дар ҳамин сурат он ҳалол доништа хоҳад шуд.

Даҳум, ҳайвоне, ки хӯрдани гӯшти он аз тарафи Худованд барои мо манъ карда шудааст, он ҳайвоне мебошад, ки дар назди бутҳо кушта мешавад. Одати бутпарастон дар замони ҷоҳилият он буд, ки аз сангҳо ҳайкалчаҳо тарошида, онҳоро дар аторофи Каъба

рост мегузоштанд ва ба онҳо ибодат мекарданд. Онҳо дар назди он бутҳо ҳайвонҳоро оварда қурбонӣ менамуданд ва аз хуни он ҳайвонҳо ба он бутҳо молида, ба ин васила гӯё худро ба худоёни хеш наздик месохтанд. Чун Ислои зухур кард, Худованд бандагонашро аз ин ахлоқи ҷоҳили ва хӯрдани ин гуна гӯшт манъ намуд, зеро гӯшти ингуна ҳайвонҳо ба номи Аллоҳ забҳнашуда шумурда шуд.

Ёздаҳум, гӯшти ҳайвонеро, ки барои бахтозмой ва қуръапартоӣ кушта мешавад ва байни рафиқон ҳамчун натиҷаи қимор тақсим карда мешавад, Худованд ҳаром ҳукм кардааст.

Калимаи «азлом» (донистани бахти худ бо ёрии тирҳои бепар)-ро муфасссирони гирифтадор бо мисолҳои гуногун шарҳ додаанд, аммо ҳамаи онҳо ҳаммазмуни ояти мазкур мебошанд. «Азлом» шакли ҷамъи «залам» буда, тирҳоеро меғоянд, ки дар ақибашон пари парранда надоранд, яъне кӯтоҳакак мебошанд ва онҳоро арабҳо дар замони ҷоҳилият барои фолкушоӣ истифода мекарданд. Барои ин мақсад онҳо 10 дон аз ин гуна тирҳои бепарро гирифта, дар болои як қисми онҳо «бикун», дар болои қисми дувумаш «накун» ва дар болои қисми саввуми тирҳо чизе наменавиштанд. Калимаи «накун» маънои онро дошт, ки Худованд ўро аз ин кор манъ мекунад, «бикун» маънои онро дошт, ки Худованд ба ин кори ў розигӣ медиҳад.

Агар марде меҳост ба сафар, ё ғазо барояд ё занеро ба никоҳи худ дарорад ва ё умуман қасди ягон амри муҳимме карда бошад, ана ҳамин тирҳоро дар ҳалтае андохта дар паҳлӯи бути «Хубал» бурда мегузошт ва сипас дасти хешро ба он ҳалта меандоخت. Агар ба дасташ тире бо навиштаҷоти «бикун» мебаромад, ин маънои онро дошт, ки худовандаш ба ин кори ў розист ва ў ба кори худ шурў мекард ва агар тире бо навиштаҷоти «накун» мебаромад, маънои онро дошт, ки худовандаш розӣ нест ва ў аз нияташ бармегашт ва агар рафту тире ҳолӣ аз навиштаҷот берун мешуд, пас ў бозияшро то даме давом медод, ки яке аз он тирҳои навиштаҷотдоштаро ба даст меовард. Намуди дигари истифодаи «азлом» он аст, ки 10 нафар ҷамъи шуда, ҳайвонеро нарх карда, онро забҳ мекунанд. Пас 10 дон тирро гирифта, дар болои 7-тои онҳо калимаи «бурд»-ро ва дар болои 3-тои боқимонда калимаи «бохт»-ро менависанд. Баъд ҳамаи он тирҳоро ба ҳалтае андохта, ҳар касе аз он яктирӣ берун мекашад. Дар охир он се нафаре, ки тирҳои «бохт» навиштаҳо аз ҳалта

берун мекашанд, қимати ҳайвони забҳшударо пардохт менамуданд. Ҳафт нафаре, ки тирҳои «бурд»-ро аз халта берун кашидаанд, он ғуштро байни худ тақсим мекунанд. Худованд ҳардуи инро хоҳ он фол задан бошад ва хоҳ қуръа кашидан, ҳаром гардонид. Зеро ин як навъ даъвои дониستاني илми ғайб аст. Аллоҳтаоло истеъмоли ҳамаи ин ашёҳои дар боло ҳаромҳукмшударо, ки бо калимаи «золика» ишора шудааст (хоҳ «золика» аз рӯи ривояти Ибни Аббос ба тирҳо ва хоҳ аз рӯи ривояти Ат-Табарӣ ба ҳама чизҳои дар боло ҳаром ҳукмшуда тааллуқ дошта бошад), фисқ номид, яъне аз итоати Худованд беруншуда. Ва ҳар касе, ки аз ин ҳаромҳукмшудаҳо истеъмол мекунад, ӯ фосиқ аст. Боз дар давоми оят Худованд фармуд, ки имрӯз чун он кофирони дар миёни шумобуда диданд, ки ҳеҷ гоҳ шумо дигар аз дини худ барнамегардед, хеле ноумед гаштанд. Бинобар ин, аз он ки мушрикони бар шумо ғалаба хоҳанд кард ё динатонро небуд хоҳанд сохт, дигар матарсед. Танҳо аз Ман битарсед, то ман шуморо, чи дар дунё ва чи дар охира, бар онҳо ғолиб гардонам.

Дар идомаи сухан Худованд ба ҷамиъи муъминон ва ба хусус ба Расулуллоҳ (с) хабар дода мегӯяд, ки ман имрӯз дини шуморо комил сохтам, яъне динеро чун Ислом бо ҷамъи ҳукмҳояш аз баёни ҳалолу ҳаром, ки мардум ба дониستاني он ниёз доранд, ба итмом расонидам. Ба ривояти аксари муфасссирони аҳли суннат вал ҷамоъат ин ҷузъи оят рӯзи Арафа, ки рӯзи ҷумъа буд, ба Расулуллоҳ (с) нозил шуд. Ба ҳар тақдир, ояти мазкур баъди фатҳи Макка нозил шудааст. Онҳо барои тасдиқи фикрашон ривоятро далел меоранд, ки чунин аст: Нафаре аз аҳли яҳуд ба назди Умар ибни Хаттоб омада гуфт: *Ай амиралмуъминин, Шумо аз китоби худ оятро мехонед, ки агар бар қавми мо, яҳудиён нозил мешуд, мо он рӯзро ид мекардем.* Умар ибни Хаттоб пурсиданд: *Қадам оят? Яҳудӣ ба ҷузъи ояти мазкур ишора намуд: «Ал-явма акмалту лакум дйнакум...»,* яъне имрӯз ман бароятон дини шуморо комил сохтам ва неъматҳои худро барои шумо пурра гардонидам ва барои шумо то рӯзи Қиёмат ин дини Исломро баргузидам ва барои Ман аз ин дин писандидатар дини дигаре нест.

Умар (р) фармуданд: *Қасам ба номи Аллоҳ, рӯзе, ки ин оят ба Расулуллоҳ (с) нозил шуд, барои ман маълум аст. Дар он рӯз мо як ид не, балки ду ид доштем: якум, ин ки рӯзи Арафа буд ва*

дувум ин ки рӯзи ҷумъа буд.

Хулоса, қисмати ин ояти мазкур яке аз оятҳои охирини нозилшудаи Қуръони карим маҳсуб гардида, он ҳангоми ҳаҷҷи охирини Расулulloҳ (с), ки онро **«Ҳаҷҷатулвидоъ»** меноманд, нозил шудааст. Чун ин қисмати оят нозил шуд, тамоми саҳобагон аз батаҳқиқ расидани ваъдаи Худованд, ки дар ояти 150-уми сураи «Бақара» омада буд, хурсандӣ карданд. Зеро имрӯз Аллоҳтаъоло тибқи ваъдааш дини онҳоро мукаммал сохт.

Аммо шахсоне, ки қалби ҳассос ва ақли воло доштанд, мисли Умар (р) аз шунидани ин хабар саҳт гиристанд. Саҳобагон аз ӯ (р) пурсиданд: “Чаро гиря мекунӣ?”. Умар (р) дар ҷавоб ба онҳо гуфт: *“Ҳар чизе ба камол расад, ҳазон аз пайи ӯст, аз ин ишораоятҳо бармеояд, ки ба охир расидани умри Расулulloҳ (с) наздик шудааст”*. Дар ҳақиқат, баъди нузули ояти мазкур бо иттифоқи муфасссирон, бо ривояти Ибни Ҷарир соли 10-уми ҳиҷрӣ, рӯзи дувоздахуми рабиъулаввал баъди 81 рӯзи умр ба сар бурдан, Расулulloҳ (с) ба сӯи Рафиқи Аъло шитофтанд (**Аллоҳумма салли ғалайҳи ва ғалайҳи ва асҳобихи аҷмаъин**).

Дар ҳақиқат баъди номбар шудани ашёи ҳаромкардашуда баёни комил шудани дин ба миён омад, ки ин ҳеҷ ишколе надорад. Зеро зикри ашёи ҳаромшуда, ҳам аз камолоти дин аст. Дар охири оят бори дигар масъалаҳоеро, ки марбут ба ғуштҳои ҳаром аст, ишора намуда фармудааст, ки пас касе дар гуруснагӣ ночору музтар монад, яъне аз шиддати гуруснагӣ ҷон бар лабаш расаду барои нигоҳ доштани ҷони худ ба ғайри ин ҳаромкадаҳо дигар чизи ҳалол наёбад, андак барои ҳимояи ҷони худ (агар барои лаззатбӣ набошад) ба қадри зарурат як, ду, се луқма истеъмол кунад, чуноне ки дар сураи Бақара, ояти 173-ум **«ғайра боғин ва ло ғодин»** гузашт, Аллоҳтаъоло бо меҳрубонии Худ афви ӯро ваъда дода, вайро муҷрим наҳисобидааст.

Баъзе аз муфасссирон сафари маъсиятиро аз ин ҳукм хориҷ кардаанд. Баъди баёни баъзе ашёи ҳаромкардашуда дар ояти зер ашёи ҳалолкардаи илоҳӣ баён мешавад.

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ

الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ

وَاذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

Яс-алунака ма 3а уҳилла лаҳум. Қул уҳилла лакуму-т-таййибātu ва ма ʔалламтум-м мина-л-чавāриҳи мукаллибūна туʔаллимūнаҳунна мим ма ʔалламакумуллоҳ. Фа кулу мим ма амсакна ʔалайкум ва3курусмаллоҳи ʔалайҳи ва-т-тақуллоҳ. Инналлоҳа сарӣу-л-ҳисāб. 4.

4. Туро мепурсанд: «Чӣ чиз барояшон ҳалол карда шуд?». Бигӯ: «Барои шумо покизаҳоро ҳалол карда шуд ва он чӣ (сайде), ки аз ҷонварони шикорӣ ба онҳо омӯхта бошад, дар ҳоле ки таълимкунадагони онҳо бошад, аз он чӣ Аллоҳ шуморо омӯхтааст, пас, шумо он чиро бихӯред, ки барои шумо нигоҳ дошта бошанд ва бар вай номи Аллоҳро ёд кунед. Ва аз Худо битарсед, ҳаройина, Аллоҳ зудҳисобгиранда аст.

Сабаби нузули ин оятро чунин ривоят кардаанд, ки Адий ибни Ҳотам ва Зайд ибни Муҳалҳил аз Расули Худо (с) пурсиданд, ки ё Расулаллоҳ (с), мо мардуме ҳастем, ки бо сагу боз, хару гови ваҳшӣ ва оҳуро сайд мекунем, ҳол он ки Аллоҳтаъоло ҳаром будани гӯштҳои мурдорро баён намуд, пас бифармод, ки аз хӯрданиҳо чи чиз барои мо ҳалол аст? Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд. Дар он Аллоҳтаъоло ҳабиби Худ, Муҳаммад (с)-ро фармуд, ки аз ту мепурсанд, ки аз хӯрданиҳо чӣ чиз барои онҳо ҳалол аст, дар ҷавоб ба онҳо бигӯ, ки ҳар чизе, ки покиза асту палид нест, барои шумо ҳалол аст.

Оре! Худованд ҳар мавҷуди покизаеро, ки табиатан барои истифодаи мардум офаридааст, агар ҳукми ҳаром будани он дар Қурону суннати набавӣ ва бо иҷмоъи уммат ва бо қиёси муҷтаҳидин ёфт нашавад, агар он бо исми Аллоҳ забҳ шуда бошад, ҳалол аст.

Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки ҳайвонҳои ваҳшиё, ки хӯрдани гӯшти онҳо баъди забҳ ҳалол аст, аммо бе восита наметавонед шумо, онҳоро дастгир кунед, агар онҳоро ба воситаи сағҳои шикорӣ гирифтани шавед, ба шарте ҳалоланд, ки онҳоро фақат сағҳои шикорӣ ё бозҳои таълимёфтаи бо исми Аллоҳ сардодашуда сайд карда бошанд. Яъне сағҳо бояд таълими шикор карданро аз шумо гирифта

бошанд. «Мукаллиб» шахсеро гӯянд, ки саги тозӣ, ё бозеро, ки соҳиби чанголу минқор аст, барои шикор кардани ҳайвонҳои ваҳшӣ тарбия дода тавонад ва онҳо низ тарбияву таълимо ба худ қабул карда бошанд.

Яъне чун инсонро Аллоҳтаоло аз роҳи ҳалол хӯрдани гӯштро таълим дод, шахси сайёд низ ба саги худ, ё ба бози худ ин таълимо бояд дода тавонад, то маълум шавад, ки онро на барои худ, балки барои соҳибаш сайд кардааст.

Хулоса, ҷонваре, ки ба воситаи сағҳои шикорӣ, ё ба воситаи бозҳои шикор мешавад, бо шартҳои зайл ҳалол аст:

1-юм. Ҳайвони шикорӣ бояд ба тавре таълим гирифта бошад, ки чун ӯ сайдеро дошт, бе иҷозаи соҳибаш онро нахӯрад.

2-юм. Таълими боз ҳам чунин буда, лекин шarti дигар ин аст, ки чун онро соҳибаш нидо кунад, ғавран ба назди соҳибаш баргардад. Аммо агар саги шикорӣ, ё боз сайдеро дошта, то расидани соҳибаш қисме аз он сайдро хӯрданд, маълум мешавад, ки ҳоло чунин саг ё боз ҷоҳиласту таълимо қабул накардааст ва таҳти амри соҳибаш набуда, балки сайдро барои худааш доштааст. Дар чунин сурат вайро таълими иловагӣ лозим аст.

3-юм. Сайёд шикорино бо худ ба нияти шикор бурда бошад.

4-ум. Қабл аз он, ки шикорӣ ба сӯи сайд сар дода шавад, бояд аввал соҳиби шикорӣ номи Худо (ҷ)-ро ба забонаш орад, яъне **«Бисмиллоҳи Аллоҳу акбар»** гӯяд. Дар мазмуни ин оят, валлоҳу аълам, фақат ин ҷаҳор шарт номбар шуду ҳалос. Назди мазҳаби Абӯҳанифа шarti панҷум ин аст, ки саг ё бози шикорӣ сайдро ҷарҳ, яъне захм зада бошад, ҷорӣ шудани хун ҳатмӣ ва шарт аст.

Хулоса, сайди доштаи шикорӣ агар бе яке аз ин 5 шarti номбаршуда мурда бошад, ҳаром аст. Магар дар сурате, ки сайдро зинда аз чанголи саг, ё бози шикорӣ раҳонанду забҳ намоянд.

Дар китобҳои фикҳӣ таълими шикорӣ чунин баён ёфтааст: Бо вучуди шартҳои номбарда сайди ҳамон шикори (саг)-е ҳалол аст, ки агар шикорӣ мавриди санҷиш қарор гирифта, 3 маротиба сайдро дорад, вале онро нахӯрад, яъне баъди шикори 3-юм ва ё 4-ум бо чунин сурат сайдаш ҳалол мегардад.

Агар 5-ум, ё 6-умро хӯрад, боз то 3 сайди дигар таълим додан зарур аст. Боқӣ ҷузъиёти масъалаи сайди ҳайвони шикори аз китобҳои фикҳӣ ҷӯё шавед.

Дар ҷумлаи охир Аллоҳтаъоло фармудааст, ки дар ҷамиъи ҳукмҳои Ҷ таъоло аз хилофкорӣ битарсед, зеро Аллоҳтаъоло, албатта, зудҳисобгирандаи бандагони Худо аст. Оре! Ҳатто дар вақти истеъмоли ҳалолкардаҳои Худованд, тарси Худо лозим аст. Зеро одатан аксари мардум ба лаззати дунё пойбанд буда, чун ба онҳо машғул мешаванд ва ё ба шикор мераванд, аз Худо ва охират чандон фикр накарда, баъзе ҳайвонҳои ҳаромро ҳалол меҳисобанд. Бинобар ин, танбеҳи зарур барои онҳо ин аст, ки Худоро ҳеҷ гоҳ фаромӯш накунад ва ба хотир дошта бошанд, ки рӯзи қиёмат чандон дур нест, аз онҳо дар бораи дақиқаҳои сарфи умр як-як ҳисоб гирифта мешавад.

Ояти зер маънои ояти қаблӣро, яъне масъалаҳое, ки доир ба ҳалол будани таъом буд, таъкидан давом дода, дар рафти суҳан дар хусуси никоҳи ҳалол суҳан оғоз мекунад.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ
وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ
مُسْفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ
عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَسِرِينَ ﴿٥٦﴾

**Ал-явма уҳилла лакуму-т-таййибātu ва таъāму-л
лазīна уту-л-китаба ҳиллу-л лакум ва таъāмукум ҳиллу-
л лаҳум. Ва-л-муҳсанātu мина-л-муъминāti ва-л-
муҳсанātu мина-л-лазīна уту-л-китаба миң қабликум
изā āтайтумуҳунна уҷурахунна муҳсинина гайра
мусāфиҳина ва лā муттаҳизī ахдāн. Ва ма-й якфур би-л-**

им̄ани фа қад ҳабита ʔамалуху ва ҳува фи-л-аҳирати мина-л-хосирин.5.

5. Имрӯз чизҳои покизаро барои шумо ҳалол карда шуд. Ва таоми (забҳкардаи) онҳое, ки аҳли китобанд, барои шумо ҳалол аст ва таоми шумо барои онҳо ҳалол аст ва барои шумо занони покдомани мусалмонро ва занони покдомане ки пеш аз шумо аҳли китобанд, ҳалол карда шуд, ба шарте ки ба онҳо маҳрашонро бидиҳед (ва) дар қайди никоҳорандагон бошед, шаҳватронанда (зинокунанда)-гон набошед ва дӯстгирандагони пинҳонӣ набошед. Ва ҳар шахсе ки аз имон мункир шуд, батаҳқиқ, амали ӯ нобуд шавад. Ва ӯ дар рӯзи охират аз зиёнкорон аст.

Дар аввали ин оят, Аллоҳтаъоло барои таъкид чузъи ояти қаблиро такрор намуда фармудааст, ки имрӯз истеъмоли ҳар чизе, ки покиза аст, барои шумо ҳамеша ҳалол ҳукм карда шуд, он ҳеҷ вақт мансӯх намешавад. Баъдан муъомиларо дар масъалаҳои ҳалолу ҳаром ва забҳи дасти миллатҳои ғайримусалмонро ба таври васеъ ёдрас намудааст.

Оре! Дар ин оят мувофиқи фикри зумраи олимони мурод аз калимаи «таом» гӯшти ҳайвони ҳалоли бо дасти аҳли китоб забҳшуда аст. Муфасссирони гиромикадр овардаанд ки дар замони нузули ин оят (яъне 1400 сол муқаддам) бисёре аз тоифаҳои насронӣ ва яҳудон, бо вучуди баҳсхояшон дар сифатҳои Худо ва қавравиҳояшон дар ақида, ҳангоми забҳ номи ғайри Худоро намегирифтанд. Локин буданд гурӯҳҳои насронӣ, ки ҳангоми забҳ номи ғайри Худоро мегирифтанд. Аз ин рӯ ҳазрати Алӣ (к.в.), ибни Умар (р) ва Оиша (р) гуфтаанд: «Агар мешунавӣ, ки шахси китобие номи ғайри Худоро дар ҳангоми забҳи ҳайвон мебарад, аз гӯшти он ҳайвон махӯр».

Яъне агар аҳли китоб ҳангоми забҳи ҳайвони гӯшташ шаръан ҳалол, номи ғайри Худоро нагирад ва аз он гӯшт таъоме тайёр намояд ва ба он таъом чизи ҳаром ҳамроҳ нагардад, он таъом барои мусулмон ҳалол аст. Инчунин мева, дон ва сабзавоти онҳо парварида низ ҳалол аст.

Қайд намудан ба маврид аст, ки дар замони мо, баъд аз гузашти 1400 сол, фирқа ва гурӯҳҳои гуногуни аҳли китоб пайдо шуданд. Илова бар он, баъд аз асри XVII байни мардуми аҳли китоб моддигароён (материалистон), табиатгароён (натуралистон) ва дигар гурӯҳҳои зиёде пайдо шудаанд, ки аслан бединанд, яъне

на ҳар шахси бо забони миллатҳои аҳли китоб сухангӯ диндор ва аҳли китоб аст.

Аз ин рӯ, ҳангоми истифодабарӣ аз ҳукми ин оят бояд хеле дақиқкор буд ва аз эҳтиёткорию парҳезкорию саҳобагон ибрат гирифт, махсусан ҳангоми баҳо додан ба шахси мавриди назари ин оят (оё вай аҳли китоб аст, ё на?).

Барои гурӯҳе аз олимони далели ҳалол будани таъоми аҳли китоб, чуноне ки дар «Саҳеҳ» омадааст, ин аст, ки аҳли Хайбар назди Расулуллоҳ (с) гӯшти гӯсфандеро ҳадя намуданд, ки он заҳролуд буд, чун Расулуллоҳ (с) барои тановул як луқма аз он ба даҳон бурданд ва чун он гӯшт заҳролуд будани худро ба Расулуллоҳ (с) маълум сохт, онро аз даҳони худ берун афканданд. Ба ҳар тақдир, таъсири заҳр дар дандонҳои мубораки эшон монд.

Аммо Басир ибни Барро ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) буд, аз он гӯшт хӯрд, ӯ аз таъсири он заҳр аз олам гузашт ва Расулуллоҳ (с) хеле бемор ҳам шуданд. Ҳар сол аз таъсири он дар ҳамин вақт мариш мешуданд. Яъне хайбарӣҳо, ки аҳли китоб буданд, чун таъомро ҳозир намуданд, дигар Расулуллоҳ (с) аз чигунагии забҳи он напурсиданд ва хоистанд аз он тановул кунанд.

Аммо забҳи маҷусӣ (оташпарасти), муртад (аз динбаргашта), шахси мулҳид (бедин), бутпарасти, кофир ҳалол нест. Никоҳи чунин занҳо низ ҳалол нест, зеро онҳо аҳли китоб нестанд. Агар мусалмонҳо барои аҳли китоб ҳайвонро забҳ кунанд, ё таъоме тайёр созанд, барои муъминҳо ва барои онҳо ҳалол аст.

Худованд (ҷ) дар давоми ин оят фармудааст, ки дигар чизҳое, ки ҳалол аст, ин издивоҷи занҳои покдомани муъмина ё ин ки издивоҷи занҳои покдомани аҳли китоб аст. Яъне бо занҳое, ки покдоману аҳли китобанд, чун яҳуд ва насоро ва ба китобхояшон амал мекунанд, ақди никоҳ бастан ҷоиз аст.

Аммо никоҳи занони мушрика, чуноне ки дар сураи «Бақара», о. 221 гузашт, ҷоиз нест. Чуноне ки ҳангоми зикри масоили забҳ қайд шуд, никоҳи занҳое, ки ба ном насронӣ, ё яҳудианд, яъне бо гуфти ҳудашон онҳо аҳли китобанд, аммо на ба китоби осмонӣ қоиланду на ба ҳастии Худо (ҷ), никоҳи ин гуна занҳо на ҷоиз асту на ҳалол.

Хулоса, оиладорӣ бо занҳои покдоман, хоҳ муъмина ва хоҳ китобия бошанд, ба шарте дурусту ҷоиз аст, ки аввал онҳоро шаръан никоҳ карда, сониян маҳрашонро дода шавад. Шартӣ севум ва чаҳорум он аст, ки онҳоро барои шахватронӣ (зино) ва ё

маъшуқаи пинҳонӣ (чуноне ки дар ояи 25-уми сураи «Нисо» гузашт), интиҳоб накунад. Яъне мақсад аз издивоҷ ба занони покдоман фақат барои покиза нигоҳ доштани нафси худ аз амалҳои ғайришаръӣ бошад.

Агар рафту марди мусалмоне зани покдомани аҳли китобро ба никоҳи худ даровард, бинобар васеъ будани қонунҳои амалии дини Ислом он зан метавонад дар дини худ боқӣ бимонад, Ислом ҳама ҳуқуқҳои ӯро таъмин мекунад. Дини ислом аст, ки ҳуқуқи чунин занҳоро ҳимоя мекунад, зеро он дини инсонпарвар буда, дар дигар динҳо ин махсусият дида намешавад. Масалан, дар дини насоро, дар мазҳаби католикии онҳо, никоҳи занҳое, ки мазҳаби православӣ (мазҳаби насронии шарқӣ) ё протестантӣ ва ё ки морунӣ доранд, ҷоиз наметавонад.

Баъдан, Аллоҳтаъоло дар охири оят таҳдиди шадид намуда фармудааст, ки касе, кофир шавад ва имонро инкор кунад, яъне муртад (аз дин рӯйгардон) шавад, ҳар амали неке карда бошад, ҳамаи онҳо ботил буда, ин гуна инсон Биҳишти ҷовидонро бохта, дар охират аз ҷумлаи зиёнкорон аст.

Аммо касоне, ки никоҳи занҳои китобӣ дуруст аст, гуфта, онҳоро ба никоҳи худ медароранд ва ба ҷойи он ки оҳиста-оҳиста онҳоро ба Ислом даъват кунанд, баръакс худашон мафтуни онҳо шуда, наъзу биллоҳ ҷавҳари имонро бой медиҳанд, таҳти ваъиди ҷузъи охири ояи мазкур дохиланд. Яъне ҳоли ӯ ва ҳоли ҷамиъи куффор дар охират хароб аст.

Ояи зер ибодатеро, ки аз гавҳараки чашм ҳам боқадртар аст, яъне намоз ва шартӣ адои намоз-тахоратро баён мекунад.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوْا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاَغْسِلُوْا وُجُوْهَكُمْ
وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوْا بِرُءُوسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ
وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوْا وَإِنْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ
مِّنْكُم مِّنَ الْغَايِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا

طَيِّبًا فَاَمْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ
عَلَيْكُمْ مِنْ حَرْجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٦﴾

**Йӓ айюҳа-л-лазӣна аманӯ изӓ қумтум ила-с-салӓти
фағсилӯ вучӯҳакум ва айдиякум ила-л-марофиқи
вамсаҳӯ би руусикум ва арчулакум ила-л-каъбайн. Ва иӓ
куӓтум чунубаӓ фа-т-таҳҳарӯ. Ва иӓ кунтум-м марзӯ ав
ъала сафарин ав чӓа аҳаду-м минкум-м мина-л-ғоити ав
лӓмастуму-н-нисӓа фа лам таҷидӯ мӓан фа таяммамӯ
саъидан таййибаӓ фамсаҳӯ би вучӯҳикум ва айдикум-м
минҳ. Мӓ юридуллоҳу ли яъалаъалайкум-м мин ҳараҷи-
в ва лӓки-й юриду ли ютаҳҳиракум ва ли ютимма
ниъматаҳуъъалайкум лаъаллакум ташкурун. 6.**

6. Эй касоне ки имон овардаед, вақто ки ба сӯйи намоз
бархезед, рӯйҳои худро ва дастҳои худро то оринҷҳо бишӯед ва
сарҳои худро масҳ кашед ва пойҳои худро то шитолинг
(бишӯед). Ва агар чунуб бошед, пас худро хуб пок созед. Ва агар
шумо бемор бошед, ё дар сафар бошед ё боияд яке аз шуморо
қазои ҳочат, ё бо занҳо наздики карда бошед, пас обро наёбед, бо
ҳоки пок таяммум кунед, пас, аз он хок ба рӯйҳои худ ва ба
дастҳои худ масҳ кашед. Худо намехоҳад, ки мушкилро бар
шумо (шариат) гардонад, валекин мехоҳад, ки шуморо пок
гардонад ва то ин ки эҳсони Худо бар шумо комил созад, шояд
шукри (Ўро) ба ҷой оред.

Ояти мазкур дар оғоз ба мардуми боимон хитоб намуда,
аҳкоми вузӯ (таҳорат)-ро бо тартиби зайл баён намудааст, ки ай
шахсоне, ки соҳиби имон ҳастед, агар бе таҳорат бошед ва намоз
гузоридан хостед, аввал бархезед ва таҳорат бисозед. Яъне дар
ибтидо рӯйҳои худро бишӯед ва баъд дастҳоятонро ҳамроҳи
оринҷҳоятон бишӯед ва бар сарҳои худ масҳ кашед ва пойҳои
худро низ бо ҳамроҳи шитолинг бишӯед! Фарзи масҳ назди
мазҳаби ҳанафӣ миқдори чоряки сар аст. Моликиҳо ва ҳанбалиҳо

ҳамаи сар ва назди шофеиҳо ҳадди аққал он миқдоре, ки исми масҳро гузошта шавад, яъне миқдори як ангушт ё камтар аз онро масҳ кашидан фарз аст. Дар шустан ва ё масҳ кашидани пойҳо назди аҳли тасаннун ва шиъа ихтилоф аст. Яъне шиъаҳо дар ҳоли таҳорат сохтан ба ҷои шустани пойҳо масҳ кашидани пойҳоро раво медонанд. Назди аҳли суннати ва ҷамоъат барои шустани пойҳо калимаи «*илалкаъбайн*»-е, ки дар ояти мазкур омадааст, далел аст, ки омадани ин калима барои радди гумони шахсонест, ки онҳо масҳро ҷоиз медонанд. Зеро ин калима барои ғояти шустани пойҳост.

Агар масҳ мурод мешуд, ғоятро овардан лозим набуд. Дигар он ки ояти мазкур ба шустани пойҳо сароҳатан далолат дорад. Яъне агар фарзан масҳ ҷоиз мебуд, бояд тарзи навиштани калимаи «*арҷулакум*» бо касра «*арҷуликум*» навишта мешуд. Ҳол он ки «*арҷулакум*» бо фатҳа навишта шудааст, бо калимаи «*вучухакум*» ва «*айдиякум*» атф шудааст, ки шустани онҳо дар таҳорат фарз аст. Аммо омадани масҳ дар ин байн барои ғойдаи тартиби таҳорат аст.

Ибни Касир (р) зимни ояти мазкур дар бораи шустани пойҳо ва маҳси болои маҳсӣ аз ровиҳои муътабар, ки ривоятҳояшон ба ҳадди тавотир расидаанд, зиёда аз 39 ҳадисро ҷамъ намудааст.

1-ум. Дар ҳадисҳое, ки Амиралмуъминин Усмон (р) ва Алӣ (р) ва Ибни Аббос (р) ва Муъовия (р) ва Абдуллоҳ бинни Зайд ибни Осим ва Миқдод бини Маъдиякраб ривоят кардаанд, чунин аст, ки Расулуллоҳ (с) доимо дар вақти таҳорат карданашон ба ғайри як ё ду ё се маротиба (ки дар саҳеҳ будани ин қавл ихтилоф аст), дигар ҳама вақт пойҳои худро шустанд.

2-юм. Амр бинни Шуъайб аз падарашон ва ӯ аз бобояшон ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) таҳорат карданд ва пойҳои худро шустанду гуфтанд: «*Ин чунон таҳоратест, ки бе ин миқдор Худованд намози касро қабул намекунад*».

3-юм. Дар «Саҳиҳайн» аз ривояти Аби Увона ва дар охир аз Абдуллоҳ бинни Амр омадааст: Дар сафаре ҳамроҳи Расулуллоҳ (с) будем, вақти намози аср фаро расид, мо таҳорат сохтем, локин болои пойҳои худ масҳ кашидем, чун Расулуллоҳ (с) моро ба чунин ҳолат дид, бо овози баланд ба ин монанд моро панд доданд: *Таҳоратро исбоғ (комил) кунед, барои шахсоне, ки ақиби пойҳояшон об нарасида мемонад, вой бар ҳоли онҳо аз нор:*

Ба ин мазмун дар «Саҳиҳ»-и Муслим бо ривояти Оиша (р) низ

ҳадисе омадааст, ки айнан мазмуни ҳадиси болоро таъкид мекунад. Имом Аҳмад (р) мегӯянд: Иброҳим бинни Абилаббос аз Холид ибни Маъдо аз баъзе азвоҷи Расулуллоҳ (с) ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) мардери диданд, ки намоз меҳонд, аммо дар вақти таҳорат кардан миқдори дирҳам пойҳои ӯ хушк монда буд, ӯро амр намуданд, ки таҳораташро аз сар гирад. Ин ҳадисро Абӯдовуд низ ривоят кардаанд.

Хулоса, касоне, ки аз Расулуллоҳ (с) чи хел таҳорат карданро мекурсиданд, Расулуллоҳ (с) таҳорат карданро таълим меод ва мефармуд, ки пойҳоро то шитолӣ шӯед ва байни ангуштонро хилол кунед. Ин аст таҳорати назди аҳли суннати вал ҷамоъат писандида.

Ногуфта намонад, ки ихтилофе, ки дар таҳорат аст, ин шустани пойҳо, ё масҳ кашидан дар пойҳои бе мӯза, ё бе масҳӣ буд. Аммо пойҳое, ки бо мӯза ё амсоли он бо таҳорат пӯшида шуда бошанд, дар таҳорати дувум бо ҳадисҳои мутавотир ба онҳо масҳ кашидан собит шудааст, ки дигар эҳтимоли кизбро надоранд.

Дар давоми оят ҳукми ғуслро баён намуда фармудааст, ки агар шумо ҷунуб бошед, пеш аз он ки ба намоз рост шавед, бояд ғусл кунед, яъне ҷамиъи бадани худро бо оби покиза ҷунуб бишӯед, ки ҳатто як беҳи мӯи шумо хушк намонад.

Сипас ояти мазкур ҳукми таяммумро баён намуда фармудааст, ки агар шумо ҷунуб беморе шавед, ки истеъмоли об шуморо зиён кунад, ё дар сафар бошед оби поке барои таҳорати худ пайдо карда натавонед, ё ҳамҷунон аз қазои ҳоҷат омадеду обе нест, то ин ки шумо вузӯ созед, ё бо занҳои худ омезиши ҷинсӣ барқарор намудеду обе нест, ки ғусл кунед, инчунин дар вақти сармои қаҳратун, ки бо об таҳорат кардан ғайриимкон аст, дар ҷамиъи ин суратҳо вақто меҳаҷед намоз гузоред, шарият иҷозат додааст, ки ҷойнишини оби пок хоки покро истифода бурда, таяммум созед. Яъне бо он хоки пок (ё чанги хок) бо як зарб рӯйҳои худ ва бо зарби дувум дастҳои худро, ҷуноне ки суннат таълим додаст, масҳ кашед. Ин амал барои шумо ҳамчу таҳорат ҳисобида мешавад. Тамоми амалҳои он, ки бо вузӯ метавонистед анҷом диҳед, бо таяммум низ анҷом дода метавонед. Чунин мазмун дар сураи «Нисо», ояти 43-ум ба таври кофӣ гузашт. Ин ҳама фармоишот, яъне вузӯ ва ғуслу таяммум барои он аст, ки Аллоҳтаъоло намехоҳад, ки шуморо дар ҳолати душворӣ қарор диҳад. Аммо вақто, ки шумо дар намоз назди Аллоҳтаъоло ҳозир

мешавед, Аллоҳтаъоло меҳаҳад аз палидиҳои ҳисси ва маънавӣ пок бошед, чуноне ки дар маънои ҳадиси Расулulloҳ (с) омадааст: «*Ғуноҳони шумо ҳамроҳи қатароти оби вузӯ аз аъзои бадани инсон фурӯ мерезанд, бо вузӯ ё бо таяммум поку мусалффо бошед*».

Дигар ин ки Худованд бо баён кардани шариъати худ хостааст неъмат будани Ислои барои бандагон аён шавад, ва неъматҳои бе ҳисоби Ёро шукур кунед.

Хулоса, Худованд нахостааст, ки таклифи тоқатфарсоро бар дӯши бандагони худ ниҳад. Яъне ҳеҷ таклифи илоҳӣ барои бандагони худ мушкилие надорад, ҳарчи мушкил бошад, ёро Аллоҳтаъоло сабук сохтааст. Аз он ҷумла, агар об набошад, ё бошаду истеъмоли он зиён расонад, Худованд таяммумро ба ҷойи таҳорат ҷои гардондааст.

Бо ривояти Имом Бухорӣ аз Амр ибни Ос (р) чунин омадааст, ки шабе дар яке аз ғазоҳо, ки бисёр сармо баланд буд, ихтилом шудам. Агар ғул мекардам аз ҳалок шудан бо андешаи худ тарсидам, таяммум кардам ва ҳатто имом шуда, ҳамроҳи шарикони худ намози бомдодро хондам. Ин ҳодисаро ба Пайғамбар (с) шарикон расониданд. Пайғамбар (с) гуфт: **«Ҳой Амр чунуб шудеду имом шуда намози ҳамроҳонро хондед?!»**. Ман дар ҷавоб аввалан сабаби ғул накарданамо баён кардам ва баъд гуфтам: «Ман шунида будам, ки Худо фармудааст, ки «Худро накушед! Аллоҳ зоти раҳмхӯранда аст барои шумо». Чун Расулulloҳ (с) сухани маро шуниданд, хандашон омаду ҳеҷ чизе ба ман нагуфтанд».

Ояи зер ба муъминон хитоб намуда фармудааст, ки...

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاتَّقُم بِهِ إِذْ قُلْتُمْ

سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

Вазкуру ниъматаллоҳи ғалайкум ва миъақаху-л-лазӣ ваъшақакум биҳӣ из қултум самиънā ва атаънā. Ва-м-тақуллоҳа инналлоҳа Ђалимӯм би зāti-с-судӯр. 7.

7. Ва неъмат (эҳсон)-и Аллоҳро бар худатон ва паймони Ёро, ки бо шумо баста буд, ба ёд оваред, он гоҳ, ки гуфтед: «Шунидем ва фармонбардорӣ кардем». Ва аз Худо битарсед, ҳаройшина, Худо ба

он чӣ дар синаҳо бошад, хуб доност.

Ояти мазкур хитоб ба муъминон намуда фармудааст, ки ай муъминон, неъмат (эҳсон)-и Парвардигорро ба ёд оред! Муфасссирони олиқадр калимаи неъмат ва паймонро ин гуна шарҳу эзоҳ додаанд; агарчи калимаи «неъмат» маънои умум дошта бошад ҳам, локин дар ин оят назди аксари муфасссирон мурод аз неъматҳои воло-дини Ислом аст. Зеро муҳимтарин неъмат барои инсон неъматҳои имону Ислом аст, ки як тӯдаи парокандаи гумроҳро ба як ҷамъияти моддиву маънавӣ бо ҳам ҷамъ гардонид.

Сипас фармудааст, ки паймоне, ки бо Худо бастаед ва дар он замон гуфтед: **«шунидем ва итоъат кардем»**-ро низ ба ёд оред. Зимни ин ҷузъи оят муфасссирони олиқадр гуфтаанд: Мурод аз аҳду паймон бастан байъати Ақаба аст. “Яъне дар шаби Ақаба”, саҳобагон бо Расулulloҳ (с) даст дода, байъат карданд, ки дар ҳама вақт, чи ҳолати саҳтӣ ва чи ҳолати фарохӣ, фармони туро гӯш медиҳем. Ин намуди байъат, чуноне ки дар ояти 10-уми сураи «Фатҳ», ки баъди сулҳи Ҳудайбия нозил шуда буд, мегузарад, он дар ояти 285-уми сураи «Бақара» низ аз забони муъминон омадааст.

Дар ҳақиқат, ҳангоме ки ин суҳанро гуфтанд, гӯё бо Худо байъат карданд. Достони байъати Ақабаро аз китобҳои қиссас ҷӯё шавед.

Ёдовар мешавем, ки ояти мазкур ба ояте, ки дар аввали ин сура гузашт, яъне **«Ай касоне, ки имон овардаед, ба аҳдҳои худ вафо кунед»** дар маъно бо ҳам яканд. Дар китобҳои ҳадис аз номи саҳобагон чунин омадааст: *Мо фармонбардори Расулulloҳ (с)-ро, чи дар осониҳо ва чи дар сахтиҳо, бо аҳду паймон ба худ қабул карда будем. Дигар қисми аҳди мо ин буд, ки дар корҳои ҳукуматӣ бо аҳли он кашмакаш накунем.*

Ин эҳтимоли аввали тафсири ин қисми оят буд. Аммо эҳтимоли дувуми тафсири ояти мазкур ин аст, ки мурод аз шунидану итоъат кардан **«мисоқ»**-и илоҳӣ буд, ки онро дар рӯзи **“Аласту...”** (сураи «Аъроф», о. 172) аз бани Одам (а) гирифта шуд.

Муҷоҳид ба тарафдори ин суҳан мегӯяд, ки мо ҳарчанд он паймонро ба ёд наоварем ҳам, лекин Худои таъоло дар Қуръон аз он хабар дод, ин барои мо кифоя аст.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло таъкидан ва барои доимо бо тақво будани бандагони худ онҳоро тарсонда мегӯяд, ки аз Худо битарсед, ҳар он чи дар дилу синаҳои шумо аз хайру шар

мегузараду пинҳон медоред, Аллоҳ медонад ва мувофиқи он шуморо подош ё чазо медиҳад.

Дар ояти зер дар шаъни яке аз паймонҳое, ки байни Аллоҳ ва бандагон аст, сухан меравад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا

يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ ءَلَّا تَعْدِلُوا ۖ أَعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ

وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӣна аману куну қаввӓмӣна лиллаҳи шуҳадӓа би-л-қист. Ва лӓ яҷриманнакум шанаӓну қавмин ӓалӓ алла таъдилу. Иъдилу ҳува ақрабу ли-т-тақва. Ва-т-тақуллоҳ. Инналлоҳа Хабӣрум би ма таъмалун. 8.

8. Эй касоне, ки имон овардаед, барои Аллоҳ қиёмқунандагон, гувоҳидиҳандагони боинсоф бошед. Душмани қавме шуморо ба сӯйи гуноҳу беинсофӣ тела надихад. Адл кунед, адл ба тақво наздиктар аст ва аз Худо битарсед! Ҳаройина, Худо ба он чӣ мекунад, хуб хабардор аст.

Дар сураи «Нисо», ояти 135 маънои калимаи «Қаввамун» гузашт, ки он сиғаи муболиға буда, ба маънои мардҳо дар кори оиладорӣ бисёр хуб ба по хезанд, буд. Дар ин оят ҳам Аллоҳтаоло бандагони Худо бо ин калима нидо намуда мефармояд, ки ай касоне, ки имон овардаед, танҳо ёдовар шудан аз неъматҳои Аллоҳтаоло бо забон, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, кифоя намекунад. Балки мақсади асли он аст, ки эҳсонӣ бешумори Парвардигори худро фаромӯш насохта, ҳар аҳде, ки бо Худо бастед, дар иҷрои он, чи забонӣ бошад чӣ феълӣ, бо мақсади умеди савоб, тарс аз иқоб, таъзиму ризои Худо (на умеди касби ному шӯҳрати дунё ва ризои мардум) ва барои барпо доштани ҳаққи Аллоҳ бо беҳтарин шакл собитқадаму устувор бошед. Аз он ҷумла, Аллоҳтаоло фармудааст, ки агар дар коре шохид бошед ва тарафи муқобил касе, ки бошад, (бигзор, тарафи муқобил душмани шумо ҳам бошад) ин шохидиро бо дурустӣ, бо адлу инсоф ба сомон расонед. Нашавад, ки душмани ӯро ба

назар гирифта, тарки адолат кунеду ҳақиқатро пинҳону зери по ниҳода, шоҳидии бардурӯғ диҳед. Боз Худованд фармудааст, ки дар ҳама кор агарчи онҳоро бад бинед ҳам, адолат кунед, ин адолати шумо ба тақво (тарс аз Худо) наздиктар аст.

Дар охири оят омадааст, ки дар ҳама амру наҳйи Парвардигор дар ҳолати амал аз Аллоҳ битарсед, ки ҳар кореро, ки шумо анҷом медиҳед, Аллоҳтаъоло аз он огоҳ аст ва мувофиқи он шуморо мукофоту ҷазо медиҳад. Соҳиби «Сафватуттафосир» аз Замахшарӣ (р) зимни ин оят чунин сухани аҷибро овардааст, ки инсон бохирад бе таъсир монда наметавонад: «ин оят барои мусалмонон як танбеҳи бузург аст. Яъне, вақто ки бо кофирон, ки онҳо душмани Худоянд, дар вақти муъомила адл воҷиб бошад, акнун дар воҷиб будани адл байни муъминон, ки онҳо дӯстони Худоанд, чӣ гумон дорӣ?». («Сафватуттафосир», саҳ. 330 ва «Кашшоф», 1/476).

Хулоса, ба фармудаҳои ояти мазкур дар дунё амал мекардагӣ ҳам ҳаст ва амал намекардагӣ ҳам ҳаст. Мукофот ё ҷазои ин гуна шахсонро ояти зер баён мекунад:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ

**Ваъдааллоҳу-л-лазӣна āману ва ъамилу-с-солиҳати
лаҳум-м мағфирату-в ва аҷрун ъазӣм. 9.**

**9. Аллоҳ касонеро, ки имон овардаанд ва корҳои шоиста
кардаанд, омӯрзиш ва савоби бузург ваъда додааст.**

Аллоҳтаъоло зимни ин оят шахсонро ваъдаи омӯрзиши гуноҳ ва ваъдаи аҷри бузург (Ҷаннат) додааст, ки дар ҳақиқат онҳо танҳо бо як имон овардан кифоя накарда, балки дар баробари имони худ амалҳои солеҳро низ анҷом додаанд. Аз тақозои ояти мазкур ва амсоли он, (дар Қуръони маҷид зиёде аз 41 мавзеъ ин мазмун меояд) хулоса мешавад, ки нишонаи имони саҳеҳ ва қуввату эътибори он анҷоми амалҳои солеҳ аст. Яъне бо иҷрои амалҳои нек имон қуввати чандон пайдо мекунад. Дар натиҷа на танҳо дар ин дунё, ки онҳо бо муқтазои башарие, ки доранд муртакиби гуноҳ шуданд, Аллоҳтаъоло гуноҳхояшонро мебахшад, балки дар охират бо фазлу раҳмати Худ аҷру савоби бе андоза

барои онҳо арзонӣ медорад. Истилоҳи Қуръонӣ «ачри бузург» ба маънои Ҷаннат низ тафсир ёфтааст.

Маънои ояти зер акси ояти аввал буда, аҳволи дигар тоифаро баён мекунад:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

Ва-л-лазӣна кафару ва каззабу би аййатинā улāика асҳāбу-л-Ҷаҳим. 10.

10. Ва касоне ки кофир шуданд ва оятҳои моро дурӯғ ҳисобиданд, он гурӯҳ соҳибони Дӯзаханд.

Аммо ба ғайр аз гурӯҳи аввале, ки дар ояти қаблӣ сифаташон гузашт, тоифаи дигаре ҳаст, ки аз аввал кофиранд ё оятҳои қуръониеро, ки ошкоро ба ростӣ далолаткунандаанд, дурӯғ ҳисобиданду ба ин сабаб кофир шуданд. Адл ва ҳикмати Парвардигор барои чунин инсонҳо он будааст, ки онҳо мисли аҳли Дӯзах ҳаргиз аз он ҷудо нестанд. Ояти зер муъминонро тарғиб намудааст, ки барои барпо сохтани адолат доимо дар ҳаракат бошанд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا أَذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَن
يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

Йā айюҳа-л-лазӣна āманузкуру ниъматаллоҳи љалайкум из ҳамма қавмун ай ябсутӯ илайкум айдияҳум фа каффа айдияҳум љанкум. Ва-т-тақуллоҳ. Ва љалаллоҳи фа-л ятаваккали-л-муъминун. 11.

11. Эй касоне, ки имон овардаед, неъматҳои Парвардигорро, ки ба шумо додааст, дар ёд доред, чун мардуме қасд карданд ки дастҳояшонро ба сӯйи шумо дароз кунанд, пас, дастҳояшонро аз шумо боздошт! Ва аз Аллоҳ битарсед ва бояд, ки муъминҳо бар Аллоҳ таваккул кунанд.

Сабаби нузули ояти мазкурро муфасссирони олиқадр аз

чандин ривоятҳо далел овардаанд. Баъзе аз онҳо аз Ибни Аббос (р) ривоят намуда мегӯянд, ки Расулulloҳ (с) барои файсалаи коре ҳамроҳи саҳобাগон назди яҳудиёни бани Назир рафта буданд ва зери қалъаи онҳо нишаста ба онҳо гуфтугӯ доштанд. Онҳо бо сӯиқасд хоستانд санги калонеро аз фарози қалъаашон бар сари Расулulloҳ(с) партоб кунанд. Ҳамоно, Ҷабраил(а) Расулulloҳро аз нияти бади онҳо бохабар сохт. Расулulloҳ (с) ҳамроҳи ёронаш дигар он ҷо нанишаста, ба Мадина пайвастанд ва он гоҳ ин ояти мазкур нозил шуд.

Баъзе аз муфасссирон аз Ҷобир ибни Абдуллоҳ ривоят намуда гуфтаанд, ки дар яке аз сафарҳои Расулulloҳ (с) ва ёронаш дар ҷое барои истироҳат фуруд омаданд, ки Офтоб басо сӯзон ва ҳаво хеле тасфон буд. Ёрони Расулulloҳ (с) аз ӯ каме дуртар ба сояи дарахте рафтанд. Расулulloҳ (с) силоҳи худро ба дарахте овехту каме танҳо истироҳат намуд. Дар ин асно аъробие пайдо шуд, шамшери Расулulloҳ (с)-ро ба даст гирифт ӯро аз ғилоф баркашид, барои ҳамла омода шуд ва бо таҳдид ба Расулulloҳ (с) гуфт: «*Ҳоло кӣ туро аз дасти ман халос мекунад?*» Расулulloҳ (с) бо як оромӣ ва бо виқору итминон гуфт: «*Аллоҳтаъоло!*» Он аъробӣ ду ё се маротиба сухани худро тақрор намуд. Расулulloҳ (с) бо камоли итминон гуфт: «*Аллоҳтаъоло!*».

Хулоса, аз дасти аъробӣ чизе наомад, шамшерро дар ғилоф кард. Расулulloҳ (с) ёрони худро фаро хонд ва аз он чи гузашт, онҳоро хабар дод. Онҳо диданд, ки аъробӣ паҳлӯи Расулulloҳ (с) нишастааст. ӯро ҷазо надоданд, зеро ӯ таслим шуда буд. Ба ҳар тақдир, ин ё он ҳодиса сабаб шуду ояти мазкур нозил гардид ва дар он Аллоҳтаъоло муъминонро нидо намуда фармуд, ки ай касоне ки имон овардаед, чун Аллоҳтаъоло шуморо аз ҳучуми душманоне, ки иродаи қатли шуморо карда буданд, бо фазли Худ (ин ҳам яке аз неъматҳои бузурги Аллоҳ таъоло аст), дар паноҳи худ гирифт, дасти таҷовузи онҳоро аз шумо нигоҳ дошт ва бади онҳоро аз шумо дур сохт, инро ба ёд оварда, ба иҷрои амрҳои Парвардигор бикӯшед ва аз манъкардаҳои ӯ парҳез намудаю аз ӯ битарсед. Сифати муъминон ин аст, ки доимо бо боварии комил барои дафъи балоҳо ва мусибатҳо ба Аллоҳ таваккал мекунанд. Зеро ӯ таъоло дар ҳама кор кифоякунандаи онҳост.

Оре, ин неъматҳои Парвардигорро саҳобাগон борҳо мушоҳида намуданд ва дар ҳар асру замон ин гуна неъматҳо ба чашм мерасанд.

Дар ояти баъдӣ барои ибрат аҳволи қавме, ки онҳо аз Худо натарсида, аҳдшиканӣ намуданд ва бо ин сабаб онҳо хор шуданд, баён мешавад:

﴿ وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَءَامَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴾

✽ Ва лақад аҳазаллоҳу миџақа банӣ Исрӯила ва баъасна минҳумушнай ѓашара нақибā. Ва қолаллоҳу инни маъакум. Ла ин ақамтуму-с-салāта ва āтайтуму-з-закāта ва āмантум бирусулӣ ва ѓаззартумуҳум ва акразтумуллоҳа қарзан ҳасана-л ла укаффиранна ѓанкум саййиāтикум ва ла удхиланнакум чаннāтийн таҷри миñ таҳтиҳа-л-анҳār. Фа ман кафара баъда зāлика миñкум фақад залла савāа-с-саби́л. 12.

12. Ва ҳаройина, Аллоҳтаъоло аз бани Исроил аҳде гирифт. Ва аз онҳо дувоздаҳ саркарда муқаррар кардем. Ва Худо гуфт: «Агар намозро барпо доред ва закотро бидиҳед ва ба расулҳои Ман яқин дошта бошед ва онҳоро мадад карда бошед ва Худоро қарзи ҳасана (нек) медода бошед, Ман бо шумоям. Ҳаройина, аз шумо дур хоҳем кард гуноҳонатонро ва ҳаройина, шуморо дар богҳое, ки аз зери онҳо ҷӯйҳо меравад, дохил хоҳем кард. Пас, касе, ки аз шумо баъд аз ин кофир шуд, пас, бе шак, роҳи ростро гум кардааст».

Аллоҳтаъоло аз оғози сура то ин ҷо ба вафои он аҳде, ки бо забони Пайғамбари худ, Муҳаммад (с), аз онҳо гирифта буд, бандаҳои муъминашро амр намуд. Онҳоро низ фармуд, ки дар

ҳама кор хусусан дар шоҳидӣ додан бо адлу инсоф ба по хезанд. Неъматҳои зоҳирӣ ва ботинии худро ёдрас намуда, аз ҷумла, онҳоро ба роҳи росту ҳақ ҳидоят намуд, ки ин ҳама кори нав ва ҷои тааҷҷуб нест. Зеро дар ояти мазкур омадааст, ки аз умматҳои гузашта, яъне аз аҳли китоб (яхуду насоро) низ аҳду паймон гирифта шуд, локин дилҳои онҳоро ҷунон пардаи гумроҳӣ пӯшид, ки дигар онҳо роҳи ҳидоятро гум намуда, амали солеҳ ва ғайри онро фарқ карда натавонистанд. Дар натиҷа, онҳо аҳдшиканӣ карда, ба лаънати илоҳӣ гирифтор гаштанд ва мардуди даргоҳӣ илоҳӣ шуданд. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур ҳоли онҳоро баён намуда фармудааст, ки ба таҳқиқ, мо аз бани Исроил дар робита ба он чӣ, ки дар охири ҳамин оят зикр мешавад, аҳду паймони маҳкам ва муаккад (таъкидшуда) гирифта, аз байни онҳо дувоздаҳ нақиб (сардори қавм) ихтиёр намудем, то қавмҳои бани Исроил ҳамроҳи нақибҳо ба Расули Аллоҳ ва ба китоби Ў байъат кунанд. Ривояти дигаре аз Ибни Аббос (р) омадааст, ки вақто Мӯсо (а) бо амри Аллоҳ баъди мавти Фиръавн ба мубориза алайҳи подшоҳони ҷабрпеша рӯй овард, аз ҳар як гурӯҳ сардоронро (12 нафар) интихоб намуд, то онҳо раванду қувваи сарзамини Шом ва Фаластинро санҷанд. Хулоса, онҳо рафтанд. Чун санҷиш гузарониданд, диданд, ки ситамкорон басо пурқувват буда, аз нерӯи бузурге бархурдоранду ҳоло бо онҳо қувваозмоя бемаъно буда, зӯри муқовимат дар баробари онҳоро надоранд. Онҳо бо худ аҳд намуданд, ки ба ғайри Мӯсо (а) ин сир аз дигарон махфӣ бимонад. Мутассифона, баъди бозгашт даҳ нафари онҳо аҳдро шикаста, ба наздикони худ ин сирро фош сохтанд. Ҳамин буд, ки ҳама дӯсту душман аз ин сир огоҳӣ ёфт, ҳамлаи бани Исроил алайҳи Фаластиниён билкул хунсо шуд. Илова бар ин дар он асно бани Исроил ба Мӯсо (а) гуфтанд: *“Мо аз ин ҷо ба ҳеҷ ҷо намеравем, агар Фаластин даркорат бошад, ту худ ва Парвардигорат равед, ҷанг кунед”*.

Ривояти дигаре вучуд дорад, ки он нуқабо (сардорон) маъмур буданд, ки ҳар яке кафил ва зомини сабт (гурӯҳ)-и худ бошад. Яъне аз онҳо бояд ҷунин байъат гиранд, ки ҳама Худотарсу бо имон буда, дар он аҳде, ки бо Худо кардаанд, вафодор ва нигарони аҳволашон бошанд.

Ривояти дигаре ҳаст, ки бани Исроил, яҳудиёро гӯянд ва Исроил номи дуввуми Яъқуб (а) аст. Ў (а)-ро 12 фарзанд будааст,

инсонхое, ки аз ин фарзандон пайдо шудааст, онҳоро бани Исроил мегӯянд. Аз он 12 нақиб Аллоҳтаъоло паймон гирифтааст.

Монанд ба ин, вақте ки Расулulloҳ (с) аз ансор шаби Ақба байъат гирифт, онҳо низ 12 нафар се нафар аз Авсиҳо ва 9 нафар аз Хазраҷиҳо буданд.

Хулоса, баъди аҳду паймон Аллоҳтаъоло дар давоми ояти мазкур ба бани Исроил гуфт: Мо бо нусрату ёрӣ ҳамроҳи шумоём ва бо иҷрои шартҳои зерин шуморо ғимоят мекунам.

Шарти аввал ин ки агар шумо намозро, чуноне ки машруъ шудааст, барпо доред ва закотро бидиҳед. Мурод аз закот ин ҷо садақот аст, ки Аллоҳтаъоло бар онҳо фарз гардонида буд. Ва бидуни фарқгӯзорӣ ба пайғамбарҳои фиристодаи ман имон оред. Яъне он чӣ онҳо барои шумо аз мӯъҷизот оварданд, онҳоро тасдиқ кунед ва онҳоро гиромӣ дореду иззату ҳурмат кунеду ёрӣ диҳед ва онҳоро аз душманҳояшон дифоъ кунед ва ба Худо қарзи ҳасана диҳед, яъне барои талаби ризои Аллоҳтаъоло нафақа диҳед. Агар ин ҳама амалҳои зикршударо анҷом диҳед, албатта гуноҳони Шуморо нобуд созем ва барои онҳо шуморо дар ҳашм нагирем ва албатта шуморо дар дар ҷаннатҳои, ки аз зери кушку қасру дарахтони онҳо нахро ҷорианд, дохил созем. Шахсе, ки баъди ин қадар аҳди таъкидӣ аҳдро шиканаду кофир шавад ва хилофи аҳди худ рафтор кунад, дар ҳақиқат роҳи ростеро, ки ўро ба ҷаннат мерасонад, гум сохта аз ҳидоят ба залолат қадам ниҳодааст. Чун бани Исроил ба аҳдашон вафо накарданд, уқубате бар сарашон омад, ки онро ояти зер баён мекунад.

فِيمَا نَقَضُوا مِيثَقَهُمْ لَعْنَهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ

الْكَلِمَةَ عَنْ مَوَاضِعِهِ^ل وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ^ج وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ

عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ^ط فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَأَصْفَحْ^ج إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

الْمُحْسِنِينَ

Фа би ма нақъиҳим-м миъсақаҳум лаъаннаҳум ва чаъална қулубаҳум қосияҳ. Юҳаррифуна-л-калима ғам

маваъиъихи ва насу ҳаъза-м мим ма зуккиру биҳ. Ва ла тазалу татталиъу ъалā хѳинати-м минхум иллā қалилам минхум. Фаъфу ъанхум васфаҳ. Инналлоҳа юҳиббу л - муҳсинин. 13.

13. Пас, ба сабаби аҳди худро шикастан бар онҳо лаънат кардем ва дилҳои онҳоро сахт гардонидем, калимаҳоро аз ҷойҳояшон тағйир медиҳанд ва ҳиссаи нафъ гирифтавро аз он ҷи ба он панд дода шудаанд, фаромӯш карданд. Ва ҳамеша бар хиёлати онҳо огоҳ мешавӣ, магар каме аз онҳо. Пас, аз онҳо афв кун ва даргузар. Ҳаройина, Аллоҳ эҳсонкунандагонро дӯст медорад.

Баъди ин қадар аҳду паймон бани Исроил бар яҳудияти худ боқӣ монданд. Яъне аҳду паймонеро, ки бо Аллоҳ баста буданд, шикастанд, намозро чуноне, ки Худо фармуда буд, барпо надоштанд.

Бо хоҳиши худ шикаставу баста навъи намозро ихтиёр карданд, ки хилофи фармудаи Худо буд. Онҳо на ин ки закот надоданд, балки дар иқтисодиёт чунон ҳарому ҳарачро ҳамроҳ сохтанд ва чунон молҳои мардумро ба қонунҳои сохтаи худашон байни худ тақсим намуданд, ки гуё амре аз амрҳои Аллохро иҷро карда истодаанд. Бо вучуди ин қадар гуноҳҳояшон ба ҳамаи пайғамбарони фиристодаи Аллоҳ баробар имон наоварданд, онҳоро ҳақорат доданд дар шаъни онҳо игвоҳо ва бухтонҳоро раво диданд, ҳатто пайғамбароне чун Закариё (а) ва Яҳё (а)-ро ба қатл расониданд, Исо (а)-ро куштем, гуфта овозаҳо паҳн сохтанд. Ҳатто бар зидди пайғамбари охируззамон бархоста, барои аз байн бурдани Ў (с) ҳаракат карданд. На ин ки ба Аллоҳ қарзи ҳасана доданд, балке қарз доданд вале баробари ин рибохуриро дар тамоми дунё паҳн сохтанд. Акнун бо сабаби ин ва ё дигар ҷиноятҳоро содир намуданашон Аллоҳ таъоло онҳоро лаънат хонд. Яъне аз раҳми хеш онҳоро дур сохт ва дилҳои онҳоро бо ин сабаб чунон сахт гардонид, ки дигар ба ғайри иддаи чанде дар дили онҳо панду насиҳат, нури ҳидоят таъсир набахшид ва сари қадам аз даргоҳи илоҳӣ рондашудани онҳо мушоҳида шуд. Зеро онҳо бо фаҳми фосидашон нисбат ба оятҳои Аллоҳтаъоло нодуруст рафтор намуданд. Онҳоро таъвил карданд ва маънову тафсири оятҳоро зидди ҳам навиштанд ва бо ин амал ки бори дигар сангдилии худро ошкор сохтанд. Ҳатто он ҳиссаеро, ки

онҳоро доимо тазаккур меод, то онро хонанд, амалашон бе донишони он қабул намешуд, низ қасдан ба фаромушӣ супориданд.

Калимаи “хоинат!” ба маънои хиёнат, дурӯғ гуфтан, нофармонӣ, бадкори найранг омадааст. Яъне пайваста онҳо бо пайғамбарони илоҳӣ хиёнатро ба кор бурданд. Бинобар ин Аллоҳтаъоло дар давоми оят ба расули Худ (с) гуфт, ки ба ғайр аз иддаи каме аз онҳо, ки мусулмон шудаанд, дигаронашон ба ту низ ин шеваро ба кор мебаранд ва дар давоми он низ фармуд, ки ҳоло бошад ту онҳоро авф кун ва аз онҳо дар гузар шояд, ки Алоҳтаъоло ба сабаби хубкориҳои ту онҳоро ҳидоят кунад, зеро Аллоҳтаъоло некӯкоронро дӯст медорад.

Қатода (р) меғӯяд ин ҷузъи оят ба ояти 29-уми сураи «Тавба» мансух (аз амал манъ, беэтибор) шудааст, зеро дар ояти 29-уми сураи «Тавба» ба мубориза алайҳи беимонон Расулulloҳ (с) маъмур гардидааст.

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِيثَقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا

ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ

وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

**Ва мина-л-лазӯна қолӯ иннā насорӯ ахазнā мишāқаҳум
фанасу ҳаззā-м мим mā зуккиру бихи фа аграйнā
байнаҳуму-л-ъадāвата ва-л-бағзōа илā явми-л-қийāмаҳ.
Ва савфа юнаббуҳумуллоҳу би mā кāну яснаъун. 14.**

14. Ва аз ҷумлаи инсонҳо касоне ҳастанд, ки гуфтанд: «Мо насронием». Паймони онҳоро гирифтём, пас, он ҳиссаеро ки ба он панд дода шудаанд, фаромӯш сохтанд, пас, то рӯзи қиёмат миёни фирқаҳои онҳо душманӣ ва бадбинии пинҳон барангехтем. Ва зуд аст, ки Аллоҳ онҳоро аз он чӣ мекарданд, хабар диҳад.

Дар маънои калимаи «насоро» уламои олиқадр фикри гуногун баён кардаанд. Яъне баъзе аз онҳо насоро гуфта, шахсонеро медонанд, ки дар диндорӣ ҳазрати Исо (а)-ро тобеъанд. Баъзе гуфтаанд, ки онҳо аввалин нафарҳо аз деҳаи Носиро буданд, ки тобеъи Исо (а) шуданд. Бинобар ин, онҳоро (насоро) гуфтаанд.

Ривояте низ расидааст, ки вақто Исо (а) гуфт: «*Kī moro nusrat (ёрӣ) медиҳад?*». Гурӯҳе гуфтанд: «*Мо туро ёрӣ медиҳем*». Аз барои ҳамин онҳоро «насоро» ном ниҳоданд.

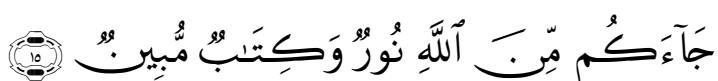
Ба ҳар тақдир, зимни ояи мазкур омадааст, ки вақто гурӯҳе аз онҳо гуфтанд, ки мо тобеъ ва насоро (ёридиҳанда)-и ӯем, Худованд аз онҳо мисли қавмҳои гузашта аҳду паймон гирифт. Ҳарчанд дар ояи мазкур барои кадом чиз будани аҳду паймон зикр нашуда бошад ҳам, локин ба қавли Ибни Касир он аҳду паймон тобеъ шудан ба Расул (с) ва ёрӣ додани ӯ (с) ва ба ҳамаи пайғамбарон имон овардан буд. Аммо, чуноне ки яҳудиҳо аҳду паймонашонро шикастанд, онҳо низ шикастанд ва он бахшу андарзи бузургеро, ки ба онҳо дода шуда буд, фаромӯш сохтанд. Валлоҳу аълам.

Худованд (ҷ) дар давоми оят гуфтааст, ки акнун мо то рӯзи қиёмат байни онҳо (насоро бошанд ё яҳуду насоро бошанд) душманӣ ва кина андохтаем, онҳо ба гурӯҳҳои мисли яъқубия, настурия, малкония, ё ба ибораи дигар, католик, протестант ва ғайра тақсим шуданд. Акнун байни онҳо бугзу адоват ва ихтилофи кӯркӯрона то рӯзи қиёмат насл ба насл давом дорад. Онҳо баъзеашон баъзеи дигарашонро ба куфр нисбат медиҳанд, лаънат мехонанд ва намегузоранд ки онҳо дохили ибодатхонашон шаванд. Масалан, малкония яъқубияро кофир меғӯянду лаънат мехонанд. Гурӯҳҳои дигар низ якдигарро ба куфр нисбат медиҳанд. Тасдиқи ояи мазкур ҷангҳои таърихӣест, ки байни онҳо шуда гузашт ва ин гувоҳи ҳоли онҳост. Ва ин, бе шакку шубҳа, то қиёмат давом меёбад. Илова бо ончи баён ёфт, дар давоми оят онҳо таъкидан таҳдид шудаанд, ки ҳар он чи алайҳи Худо (ҷ) ва Расули ӯ (с) гуфтанду карданд, Аллоҳтаъоло ба зудӣ ба онҳо хабар медиҳад, яъне онҳо ҷазои ин паймоншиканиро оҷилан дармеёбанд.

Ояи зер ба ҳар ду гурӯҳи аҳли китоб хитоб мекунад.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا

كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ قَدْ

**Йӓ аҳла-л-китаби қад ҷӓакум расулунӓ юбаййину лакум
кашӓира-м мим ма кунтум тухфуна мина-л-китаби ва
яъфу ӓан кашӓир. Қад ҷӓакум-м миналлоҳи нуру-в ва
китабу-м мубин. 15.**

*15. Эй аҳли Китоб, батаҳқиқ, шуморо фиристодаи Мо омад,
барои шумо бисёре аз он чӣ ки аз Китоби Худо пинҳон медоштед,
баён мекунад ва аз тақсироти бисёре дармегузарад. Батаҳқиқ, аз
ҷониби Худо шуморо нуре ва Китоби равшан омад.*

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур бо таъкид яҳуду насороро хитоб намуда фармудааст, ки ай аҳли китоб, ба таҳқиқ, мо Пайғамбари худ, (Муҳаммад (с))-ро ба сӯи ҷамиъи халқи рӯи Замин аъам аз арабу аҷам ҳамроҳи дини ҳақ барои ҳидоят намудан фиристодем. Бо ишораи ин оят, ҳатто бо хабарҳои дар Таврот вучуддошта, ҳамчунин мувофиқ бо хабарҳои дар Инҷил зикршуда Аллоҳтаъоло аз аҳли яҳуд ва насоро аҳд гирифтааст, ки бояд онҳо ба пайғамбари охируззамон имон оранд. Зеро Муҳаммад (с) барои онҳо низ Пайғамбар аст. Яъне Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ай аҳли китоб, мо пайғамбари худро ба сӯи шумо фиристодем, то бисёр чизе, ки дар китобҳои шумо (Тавроту Инҷил) мисли ояти сангсори зиногар ва достони асҳоби шанбе, ки сураташон ба бӯзина бадал шуда буд ва сифатҳои Пайғамбари охируззамон ва дигар чизҳое, ки шумо онҳоро аз мардум пинҳон доштед, дарҷ гардида аст, барои шумо ошкоро хабар диҳад ва аз дигар амрҳое, ки ҳоло барои инсоният баёни онҳо ғойдае нест, афв намояд (даргузарад).

Аз ин ҷумла чунин истифода мешавад, ки аҳли китоб бисёр ҳақиқатҳоро, ки дар китобҳои осмонӣ дарҷ шудаанд, барои манфиъати хеш аз мардум пӯшида доштаанд. Пӯшида доштани ҳақиқати тавҳид (яктопарастӣ) ва покии пайғамбарон аз нисбатдиҳиҳои нораво, ҳукми ҳаром будани рибо, шароб ва амсоли он аз ҳамин шуморанд. Вале аз зикри баъзе ҳукмҳое, ки ба умматҳои пеш вобаста буд ва дар айни ҳол барои тарбияи ахлоқи мардуми кунунӣ таъсир надошт, аз зикри онҳо сарфи назар шуд.

Сипас Аллоҳтаъоло дар ҷумлаи охири ояти мазкур ба бузург ва бо азамат будани Қуръони карим, ки барои тарбияи мардум, як василаи муҳим буда, барои ҳидояти онҳо таъсири амиқ дорад,

ишора намуда фармудааст, ки дар ҳақиқат, аз тарафи Аллоҳтаъоло нур ва китоби ошкоро барои шумо омадааст. Муфасссирони олиқадр мурод аз нур ҳазрати Муҳаммад (с)-ро ва аз китоб Қуръони каримро ва баъзе аз онҳо мурод аз нур Исломи Қуръонро донистанд. Ба ҳар тақдир, он чи ки Муҳаммад (с) барои мардум овардааст, нурест, ки касе пайи он равад, он нур ӯро ба Ҷаннат ҳидоят мекунад. Инро касоне медонанд, ки имон насиби онҳост. Яъне шахсоне, ки Исломо қабул кардаанд ва аз зулмоти ҷоҳилият ба нури имон ҳидоят ёфтаанд ва бо имону ихлоси тамоми Қуръонро тиловат мекунанду мефаҳманд, донистанд, ки Қуръон китобест, ки дар ҳақиқат барои ҳидояти мардум аз Офтоб ҳам равшантар аст.

Вазифаи ин китоби олиқадрро ояти зер баён мекунад.

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ

الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

Яҳдӣ биҳиллāху мани-т табаъа риẓвāнаҳу субула-с-салāми ва юхриҷухум-м мина-ẓ-ẓулумāти ила-н-нӯри би изниҳи ва яҳдӣҳим илā сирōти-м мустақим. 16.

16. Ва Аллоҳ бо ин нур ба сӯйи роҳҳои наҷот касеро, ки пайравии хушнудии Ӯро мекунад, роҳ менамояд ва онҳоро ба иродаи Худ аз торикиҳо ба сӯйи рӯшноӣ берун меорад ва онҳоро ба сӯйи роҳи рост ҳидоят мекунад.

Валлоҳу аълам, ояти мазкур давоми ояти қаблӣ буда, Аллоҳтаъоло аз он нур (аз он китоб), яъне аз Қуръони карим дар он хабар додааст, ки Худованд ба сабаби он нур (китоб)-и равшан касонеро, ки аз он ризои Худоро меҷӯянд, ба роҳи наҷот ҳидоят мекунад. Аммо яҳуду насоро равшани ваҳӣ илоҳиро аз даст дода, дар торикиҳои ҳавои нафс ва дар торикиҳои фикрҳои пароканда саргардону дар ҷоҳи хилофу шиқоқ афтодаву саргардонанд. Агар хоҳанд, роҳсипори роҳи ризои Аллоҳ шаванд, пайравӣ ба Пайғамбари охируззамон ва Қуръон кунанд. Ба ҳамин васила роҳи наҷотро хоҳанд ёфт ва хушбахти дунё ва охират хоҳанд шуд.

Давоми ояти мазкур ин маъноро таъкид намуда фармудааст, ки касоне, ки роҳи ризои Парвардигорро пайравӣ мекунанд ва он

амалеро, ки назди Аллоҳ писанд аст, иҷро мекунам, ба сӯи роҳи наҷот қадам задам, ки он роҳ онҳоро ба доруссалом яъне ба Ҷаннат роҳнамоӣ мекунад.

Оре! Аллоҳ таъоло чунин шахсонро бо иродаи Худ тавфиқ медиҳад ва онҳоро аз торикӣҳои куфру ширк, шакку нифоқ ва фисқу фучур ба сӯи нури Ислому берун мебарад ва ба сӯи роҳи рост, ки роҳи Ҷаннат аст, ҳидоятшон мекунад.

Хулоса, ба ғайри дини Ислому нишондоди Қуръон дигар ҳамаи динҳо агарчи номҳои зебо дошта бошанд ҳам, зулмот (торикӣ) буда, итоъаткунандаву пайрави онҳо гумроҳ шудаанд.

Ягона нуре, ки эшонро ба роҳи рост ҳидоят мекунад, ин дини Ислому ба Қуръон аст. Сабаби нузули ояти мазкурро аз Иқрима (р) муфасссирони олиқадр чунин ривоят кардаанд: Гурӯҳе аз яҳудиён назди Расулulloҳ (с) омада, аз ӯ (с) ҳукми раҷм (сангсори зинокор)-ро пурсиданд. Расулulloҳ (с) ба онҳо фармуд: **“Олимтарини шумо ҳоло кист?”** Онҳо ба сӯи Ибни Суриё ишорат намуданд. Расулulloҳ (с) ба Ибни Суриё гуфт: **“Ба Худованде, ки Тавротро ба Мӯсо (а) нозил кардааст ва кӯҳи Турро болои сари аҷдоди шумо бардошт ва аз онҳо паймонҳое гирифт, савганд хӯред, ки ҳақиқатро пинҳон намекунад. Ҳоло ман иддаъо дорам бигӯед, ки ҳукми ояти «Раҷм» дар Таврот ҳаст! Оё ман рост нагуфтам?”** Ибни Суриё аз савгандҳои ҷиддии Расулulloҳ (с) ба ларза даромад ва аз тарси азоб, ҳақиқатро баён намуда гуфт: “Дар воқеъ, чун амали зино дар байни қавми мо ривож гирифт, ояти раҷмро канор гузоштем ва дар ивази он зинокоронро ба ҷои сангсор 100 тозиёна зада, сарашонро тарошидем. Чун назди Расулulloҳ(с) дар он асно зиногари яҳудиеро оварда буданд, баъди мурофиъа ва тадқиқ таҳқиқ ӯ(с) мувофиқи ояти Таврот ба сангсор кардани вай ҳукм намуд” ва ҳамоно ояти мазкур низ нозил шуд.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ

فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ

وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا

بَيْنَهُمَا تَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Ла қад кафара-л-лазӯна қолӯ инналлоҳа хува-л Масиҳубну Марям. Қул фама-й ямлику миналлоҳи шай-ан ин арода ай юҳлика-л Масиҳабна Маряма ва уммаҳу ва маъ фи-л-арзи чамӣъа. Ва лиллаҳи мулку-с-самāвāti ва-л-арзи ва ма байнаҳумā. Яхлуку ма яшāъ. Валлоҳу ъалā кулли шай-ин қадир.17.

17. Батаҳқиқ, касоне ки гуфтанд: «Албатта, Аллоҳ ҳамон Масеҳ-писари Марям аст», кофир шуданд. (Ба онҳо) бигӯ: «Пас, кист, ки аз иродаи Аллоҳ чизеро молик бошад? Агар бихоҳад, Исо-писари Марямро ва модарашро ва ононеро, ки дар заминанд, ҳамаро як чо ҳалок кунад. «Ва аз онӣ Худоист подшоҳи осмонҳо ва Замин ва он чӣ дар миёни онҳост. Меофарад он чиро меҳоҳад. Ва Аллоҳ бар ҳар чиз тавоност».

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур аз ҳад гузаштани насороро хабар дода, фармудааст, ки дар ҳақиқат, касоне, ки аз ҳад гузашта, Исо писари Марям (а)-ро, ки ӯ бандаи Худо ва расулу махлуқи Ёст, Худо гуфтанд, (ҳол он ки Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки аз ҷамъи сифатҳои махлуқотӣ пок аст), ошкоро кофир шуданд. Зеро аз Худо мункир шудаанд.

Дар ҷумлаи баъдӣ бори дигар Аллоҳтаъоло аз қудрати беинтиҳои худ хабар дода фармудааст, ки ай Муҳаммад (с) барои онҳо бигӯ, ки ай насоро, шумо дурӯғгӯй ҳастед! Агар Худо бихоҳад, ки Исои Масеҳ (а) писари Марям (а) ва модарашро, хулоса, ҳар он ки дар рӯи Замин аст, ҷумлагӣ ҳамаро ба ҳалокат расонад, оё касе, ё чизе қодир ҳаст, ки Ҳақтаъолоро аз ин иродааш гардонад ё муқобала кунад, ё лоақал худро дифоъ кунад? Возеҳ ва равшан аст, ки ҳеҷ кас қодир нест, иродаи Аллоҳтаъолоро манъ кунад. Натиҷа он аст, ки ба ҷуз Зоти ягона дигар холиқу маъбуд ва Худои дигару барҳаққе нест. Чуноне ки насоро мепиндоранд, агар Исо (а) Худо мебуд, бояд қудратеро дар ихтиёр медошт, ки лоақал модари худро, ки назди вай (а) беҳтарин шахс буд, аз марг наҷот меод ва он ҳилаву найранге, ки душманҳо алайҳи ӯ (а) раво диданд, аз худ дур месохт. Ҳол он ки ба пиндори насоро Исо (а)-ро дар дор овехта, ба қатл расониданд. Агар ӯ (а) Худо мебуд, чаро ин ҳамлаи ҳалоккунандаро аз худ дур насохт? На! Исо (а) Худо нест, балки

бандаи Худост, мисли ҷамъи махлуқот фаношаванда аст. Ҳар чизе ки фаношаванда бошад ва худро аз ҳалоку марг дифоъ карда натавонад, чи хел Худо шуда метавонистааст? Бояд мардум хусусан, насоро аз офариниши Исо (а) тааҷҷуб накунад, зеро Худованд дар давоми ояти мазкур фармудааст, ки мар Худорост фармонравоии осмонҳо ва Замин ва ҳар он чи ки байни ин ду ҳаст. Яъне ҳама аз он Худост, ҳар чи бихоҳад ва ҳар гуна махлуқе бихоҳад, меофарад. Хоҳад инсонро бе падару модар, хоҳад бе модар, хоҳад бе падар, хоҳад аз падару модар меофарад. Ин ҳама далолат бар он аст, ки қудрати Аллоҳтаъоло ниҳоят комил аст.

Дар ояти зер баъзе даъвоҳои ботили насоро зикру рад мешаванд:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبُّهُ ۖ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ

بِذُنُوبِكُمْ ۚ بَلْ أَنتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ ۚ

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ﴿١٨﴾

Ва қолати-л-яхуду ва-н-насоро наҳну абнауллоҳи ва аҳиббауҳ. Қул фа лима юъаззибукум би зунубикум. Бал айтум башару-м мим ман халақ. Яғфиру лима-й яшъау ва юъаззибу ма-й яшъаъ. Ва лиллаҳи мулку-с-самāvāti ва-л-арзи ва ма байнаҳума ва илайҳи-л-масири. 18.

18. Ва яҳуду насоро гуфтанд: «Мо писарони Худоем ва дӯстони Ӯем». Бигӯ: «Пас чаро шуморо ба сабаби гуноҳҳоятон азоб мекунад? Балки шумо инсон ҳастед, аз ҷинси махлуқот. Меомӯрзад ҳар киро хоҳад ва азоб мекунад ҳар киро хоҳад. Ва мар Худорост подшоҳии осмонҳо ва Замин ва он чи дар миёни онҳо бошад ва бозгашти ҳамаи мавҷудот ба сӯйи Ӯст».

Сабаби нузули ояти мазкурро бо ривояти Ибни Аббос (р) муфасссирони олиқадр чунин гуфтаанд: “Нӯмон ибни Азоа, Баҳрий ибни Амр, Шос ибни Адӣ назди Расулulloҳ (с) омаданд. Бо Он Ҳазрат (с) гуфтугӯ орошанд. Расулulloҳ (с) онҳоро ба сӯйи Худои азза ва ҷалла ва имон даъват намуду онҳоро аз азоби Аллоҳтаъоло бим дод. Вале онҳо гуфтанд:” Ай Муҳаммад! Ту моро

аз чӣ чиз метарсонӣ? Оё намедонӣ, ки мо писарони Худо ва дӯстони ваем? “Яъне яҳудиён Узайр (а)-ро писари Худо меҳисобиданд ва бо мурури замон худашонро низ писарони Худо ҳисобиданд. Насоро чун иддао намуданд, ки Исо (а) писари Худост, худро низ ба писарони Худо будан нисбат доданд. Ҳамоно буд, ки ояти мазкур ба Расулulloҳ (с) нозил шуд Аллоҳ таъолодар ин оят даъвои онҳоро ботил сохта, ба Расули Худ (с) хабар додаст, ки чун яҳуду насоро гӯянд, ки мо писарони Худо ва дӯстони Худоем, ба онҳо бигӯ, ки бигзор гуфти шумо дуруст бошад, локин дӯст дӯстро азоб намекунад, пас чаро Худованд шуморо дар баробари гуноҳхоятон ба куштану дар ин дунё масх (дигаргун шудани сурат) ва дар охират ба оташи дӯзах, ки бо пиндори шумо аниқ асту шумо низ ба чунин азоби илоҳӣ муътарифед, азоб мекунад? Охир дӯст дӯстро азоб намекунад-ку? Ҳол он ки дар таърихи шумо омадааст, ки дар ҳамин дунё гирифтори як силсила ҷазоҳои илоҳӣ қарор гирифтаед! Маълум мешавад, ки иддаои шумо ботил ва худӣ шумо дурӯғгӯй ҳастед. Шумо аз дигарон чӣ бартарӣ доред, шумо низ мисли дигар махлуқи Парвардигор инсонӣ оддӣ ҳастед, шумо чӣ гуна фарзандони Худо ҳастед, ки Худованд аз чунин сифатҳое, ки шумо мегӯед, пок аст!? Шумо бояд бидонед, ки Худованд ҳокими тамоми махлуқоти Худ аст. Касеро ки хоҳад, шоиста бинад, афв мекунад ва ҳар касеро, ки хоҳад ба адли Худ ба ҷазо маҳкумаш месозад. Ин дар ихтиёри яҳуду насоро нест. Зеро подшоҳии ҳамаи осмонҳо ва Замин ва он чи, ки дар байни ин ду ҳаст, фақат ба ихтиёри Аллоҳтаъолост ва бозгашти тамоми махлуқот дар охир ба сӯйи Ӯст.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فِتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ أَن

تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ

كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

**Йӓ аҳла-л-китаби қад ҷӓакум расулунӓ юбаййину лакум
ъала̣ фатрати-м мина-р-русули аӓ тақулӯ ма̣ ҷӓанӓ ми̣м
башӣри-в ва ла̣ назӣр. Фақад ҷӓакум башӣру-в ва назӣр.
Валлоҳу ъала̣ кулли шай-иӓ қадӣр. 19.**

19. Эй аҳли Китоб! Батаҳқиқ, фиристодаи Мо дар ҳолати фатрат (наомадани пайғамбарон) шуморо омад, ҳақро барои шумо баён мекунад, то нагӯед, ки ҳеҷ муждадиҳандае ва бимдиҳандае ба мо наёмад. Пас, батаҳқиқ, шуморо муждадиҳанда ва бимдиҳанда омадааст. Ва Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност.

Дар миқдори гузаштани замон байни милоди Исо (а) ва Муҳаммад (с) ихтилофҳо вучуд доранд. Лекин мувофиқи саҳеҳтарини ривоятҳо, чуноне ки Ибни Аббос (р) ривоят мекунад, он миқдор 569 сол будааст. Замонро ки дар он пайғамбаре набошад, онро «замони фатарот» ва ё «фитрат» меноманд. Он маънои ҳолӣ ё аз замони пайғамбаре дур монданро ифода мекунад. Шахсоне, ки дар он замон ҳаёт ба сар бурдаанду даъвати пайғамбарии Исо (а) ба онҳо нарасид, аҳли фитрат ном доданд.

Ҳоло бошад чун Муҳаммад (с) бо сифати пайғамбарӣ аз тарафи Аллоҳтаъоло барои даъвати тамоми мардум фиристода шуд, ва ӯ (с) хабари дини исломро ба онҳо расонид, дигар узре барои онҳо боқӣ намонд. Яъне масъулияти ба дини Ислом пурра амал намудан, сарфи назар аз он ки он шахс аҳли фитрат аст ё ғайри он, бар зиммаи ҳар инсон гузошта шудааст. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур аҳли китобро нидо намудааст, ки ай аҳли китоб, ба таҳқиқ, ба сӯйи шумо пайғамбари мо Муҳаммад (с) барои он омадааст, ки шумо бар асари муддатҳои тулонӣ аз даъвати пайғамбарон дур монданатон бар ихтилофҳо дучор шуда ҳақиқатро пинҳон намудед, ҳақиқати Худошиносиро барои шумо фаҳмонад ва дурустии аҳкому қонунҳои шаръро барои шумо баён намояд. Ин барои он аст, ки шумо дар рӯзи қиёмат даъво карда нагӯед, ки барои мо ҳеҷ муждадиҳанда ва бимдиҳандае наомадааст. Ҳоло ки шумо ба Пайғамбари охируззамон итоат накардаед, пас яқин бидонед, ки дар ҳақиқат роҳи узрҳои шумо дар он рӯз аз ҳар тараф баста мешавад. Зеро Муҳаммад (с) барои ҳушдори шумо муждадиҳанда ва бимдиҳанда буд, муъминонро башорат ва кофиронро бим дод.

Дар давоми ояти мазкур омадааст: «Ва Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност». Оре! Ибни Ҷарир ин ҷузъи оятро чунин тафсир кардааст: “Аллоҳтаъоло барои ҷазо додани шахсоне, ки гунаҳгоранд ва ба савоб додани шахсоне, ки итоаткоранд, қодир аст. Аз камоли қудрати ӯ таъолост, ки ҳазрати Муҳаммад (с)-ро бо ин камолот ва ба сифати пайғамбарӣ фиристод, то муъминонро

дар роҳи ҳақ устувор ва нофарманбардоронро дар гумроҳӣ нагунсор гардонад”.

Ояти зер аз инкору гарданкашии яҳуд хабар медиҳад:

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ۖ يَقَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ

أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا ۖ وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾

**Ва из қола Мусā ли қавмиҳи йā қавмизкуру ниъматаллоҳи
ъалайкум из ҷаъала фйкум амбийъа ва ҷаъалакум-м
мулӯка-в ва āтāкум-м мā лам юъти аҳада-м мина-л
ъāламйн.20.**

**20. Ва чун Мӯсо ба қавми худ гуфт: «Эй қавми ман, неъматҳои
Аллоҳро ба ёд оред, чун дар миёни шумо пайғамбаронро пайдо
кард ва шуморо подшоҳон гардонид ва ба шумо он чӣ
(муъҷизаҳо)-ро дод, ки ҳеҷ касеро аз оламиён надодааст!**

Аллоҳтаъоло зимни ин оят пайғамбари охирини худ Муҳаммад (с)-ро тасаллӣ дода, хитоб кардааст, ки агар яҳудиён бо ту ва дини ту хилоф кунанд, нороҳат мабош, зеро одати деринаи онҳо ин аст, ки бо пайғамбарони Худо доимо хилоф мекарданд, аҳднома мебастанд ва он аҳдро мешикастанд. Ҳатто бо Мӯсо (с), ки пайғамбарашон буд, хилоф карданд. Замоне буд, ки бани Исроил ғулому зери зулму истибдоди Фиръавну қибтиён қарор доштанд. Аллоҳтаъоло Мӯсо (а)-ро барои наҷоти онҳо ба сифати пайғамбар фиристонд, онҳо бо роҳбарии ӯ (а) соҳибхитиёр шуданд. Ба онҳо неъматҳои рангоранг аз қабилӣ «манну салво» дод ва ҳатто дар охир ба замини Муқаддас дохил шуданашонро ирода намуд. Дар ин байн дар саҳрои Сино абр болои онҳо соягӣ мекард. Санге ҳамроҳи онҳо буд, ки ҳар ҷо, ки мерафтанд барои онҳо аз он чашмаҳои об ҷорӣ мешуд. Хулоса, нисбат ба юнониён ва қибтиён дар замони худ шарифтарин мардум буданд ва дигар имтиёзоти илоҳӣ барои онҳо фаровон вучуд дошт. Барои тасдиқи ин суханҳо Аллоҳтаъоло дар ин оят аз пайғамбари Худ, Мусо (а), ба пайғамбари охири Худ, Муҳаммад (с), он таърихро хабар додааст. Дар ҳақиқат, Аллоҳтаъоло барои онҳо неъматҳои бисёре дода буд. Аз он ҷумла, Аллоҳтаъоло барои иршоди онҳо аз байнашон пайғамбарони бисёро фиристонд. Агар як пайғамбаре аз байн мерафт, пайғамбари дигаре аз авлоди Иброҳим (а) ба миёни онҳо

меомаду онҳоро ба сӯйи худошиносӣ меҳонд ва аз азоби илоҳӣ онҳоро бим медод, то ин ки пайғамбарӣ бо омадани Исо (а) дар бани Исроил ба охир расид. Чун Мӯсо (а) бани Исроилро аз зери зулми Фиръавн наҷот дод, яъне Фиръавну тарафдоронаш ба ҳалокат расиданд, онҳо аз ғуломӣ озод шуданд, баъзе аз онҳоро ҳатто подшоҳ сохт. Ё ҳамаи онҳоро ба ин маъно подшоҳ сохт, ки онҳо соҳиби хона, соҳиби зан, соҳиби маркабу хизматгор шуданд.

Хулоса, дар замони худ ба онҳо Худованд чунон фараҳмандиҳо ато фармуд ва чунон ашрофи мардум гардонида буд, ки ба ҳеҷ кас аз атрофиёни онҳо надода буд. Барои таъйиди ин мазмун ривояте шудааст, ки марде аз Абдуллоҳ ибни Умар ва аз Ибни Ос (р) пурсид, ки магар мо аз фуқарои муҳоҷирин нестем? Абдуллоҳ гуфт: “Оё зан дорӣ, ки назди вай қарор ва ором гирӣ?” Мард посух дод: “Оре!” Гуфт: “Оё ҷойи зист дорӣ, то дар он сукунат кунӣ?” Мард гуфт: “Оре!” Гуфт: “Пас ту аз гурӯҳи бойҳо ҳастӣ!” Он мард гуфт: “Хидматгоре низ дорам”. Абдуллоҳ гуфт: “Набошад ту дар ҳисоби подшоҳон ҳастӣ”.

Чун Мӯсо (а) неъматҳои бузурги Аллоҳтаъолоро ба қавми худ як-як ёдрас намуд, пас барои шукргузорӣ бори дигар фармудай Аллоҳро ба онҳо ёдрас кард:

يَقَوْمِ ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ

أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

**Йа қавми-д-хулу-л-арза-л-муқаддасата-л латӣ
катабаллоҳу лакум ва ла тартадду ʔалā адбāрикум фа
танқалибу ҳосирин. 21.**

**21. Эй қавми ман, ба Замини поккардашуда, он замин, ки Худо
барои шумо онро муқаррар сохтааст, дароед ва ба ҳамон роҳе ки
омадаед, боз магардед, ки зиёнкор мегардед!».**

Аллоҳ таъоло дар ин оят аз Мӯсо (а) хабар медиҳад, ки ӯ (а) ба қавми худ гуфт, ки эй қавми ман, бо фармони Худо барои шумо иҷозат шуд, ки ба замини Муқаддас дароед. Замини Муқаддас чунон заминест, ки Аллоҳтаъоло ба падари шумо Иброҳим (а) ва барои шахсони боимон, ки баъди ӯ (а) меоянд ваъда додааст. Ҳоло бошад, шумо аз ҷиҳоди фӣ сабилиллоҳ натарсед, аз фармони ман рӯйи гардонида, ба қафо, ба ҳаёти ғуломие, ки

доштед, барнагардед! Агар ба фармони ман гӯш надихед, хайри дунё ва охиратро аз даст медиҳед ва зиёнкор мешавед.

Дар тафсири калимаи «Замини муқаддас» маконҳои бисёро ҷаҳон додаанд. Лекин саҳеҳтарини маъно мурод аз «Замини муқаддас» Байтулмақдис аст. Яъне Аллоҳтаъоло чунин сарзаминро дар илми азалии хеш тақдирӣ маскани қавмҳои нақорӣ, ки дар он замон пайрави Мӯсо (а) буданд, гардонида буд. Зеро онҳо дар он замон нақорӣ беҳтарин мардуми давру замони худ буданд.

Чун онҳо баъди Мӯсо (а) даст ба фасодкорӣ заданд, Худованд бо василаи бандагонӣ шоистааш онҳоро аз он сарзамин хориҷ намуд. Ҳоло бошад авлоди онҳо дар макру ҳила табоҳқортарин мардуми рӯи заминанд. Ҳаргиз шоиста нест, ки онҳо дар он ҷойи муқаддас ҳозир бошанд, бар сари онҳо чӣ бало меояд, онро Худо медонад.

قَالُوا يَمُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَدْخُلُهَا حَتَّى تَخْرُجُوا

مِنْهَا فَإِنْ تَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ

Қолу ӯй Мӯса инна фӣҳа қавман ҷаббарӯна ва инна лан-надхулаҳа ҳатта яхруҷу минҳа фа ий яхруҷу минҳа фа инна даҳилун. 22.

22. Гуфтанд: «Эй Мӯсо, ба дурустӣ ки дар он Замин гурӯҳеанд зӯроварон, мо он ҷо ҳаргиз дохил нашавем, то он ки онҳо аз он ҷо берун раванд. Пас, агар онҳо аз он ҷо берун шаванд, пас, мо дарояндагонем!».

Яҳудиёне, ки худро пайравии Мӯсо (а) меҳисобиданд, бори дигар баъди маслиҳати Мӯсо (а) яҳудияти худро ошкор сохтанд. Яъне онҳо ба Мӯсо (а) гуфтанд, ки эй Мӯсо, оё медонӣ дар Фаластин як қавми зӯроваре (қабилҳои амӯлиқ) маскунанд ва онҳо қоматбаланд буда пайкарҳои тануманд доранд, мо ба онҳо муқовимат карда наметавонем. Ҳар чи онҳо бихоҳанд, мардумро ба он маҷбур месозанд, мо ҳаргиз бо ҷанг дохили он ҷо намешавем, зеро мо бо онҳо тоқати ҷангро надорем. Агар онҳо бидуни ҷанг аз он сарзамин хориҷ шаванд, мо ба онҳо дохил хоҳем шуд. Аммо...

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ
الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ

**Қола рачулāни мина-л-лазīна яҳофуна анъамаллоҳу
ъалайҳимадхулӯъ алайҳиму-л баба фа изā дахалтумӯҳу
фа иннакум ғолибун. Ва алааллоҳи фатаваккалӯ ин
кунtumм муъминин. 23.**

**23. Ду марде аз онҳо, ки Худотарс буданд, Аллоҳ бар онҳо
ҳидоятро инъом карда буд, ба онҳо гуфтанд: «Аз роҳи дарвоза
дароед, пас чун даромадед, ҳамоно шумо ғолиб ҳастед ва агар
муъмин ҳастед, ба Аллоҳ таваккал кунед».**

Вақте ки бани Исроил аз тоъати Аллоҳ ва аз фармони Мӯсо (а) сар кашиданд, ду марде, ки Аллоҳтаъоло неъматӣ бузургашро барои онҳо инъом карда буд, яъне онҳо аз ҷумлаи шахсоне буданд, ки аз оқибати бади иҷро накардани амри Аллоҳ хабар доштанд ва аз иқоби Ӯ таъоло метарсиданд, ба ёри Мӯсо (а) шитофта, он қавмро ба иҷрои амри Мӯсо (а) ҳорис кунанда гуфтанд, ки эй қавм, мо ба шумо бо имону ихлос меғӯем, ки аз ҳар роҳи бераҳа дохили шаҳр нашавед, балки ба Худо таваккал кунед ва аз дарвозаҳои шаҳр алайҳи ситамгарони Амолиқа ворид шавед, ба он ваъдаҳое, ки Аллоҳ барои муъминоне, ки доимо ба Аллоҳтаъоло таваккал мекунанд додааст, мерасед ва қатъан пирӯз хоҳед шуд!

Акнун чанд сухан дар бораи таърихи он ду мард. Бо ривояти Ибни Аббос (р) ва Муҷоҳид ва Иқрима ва дигарҳо он ду мард Юшаъ ибни Нун ва Қолиб ибни Юфано буданд, ки Мӯсо (а) онҳоро қаблан барои омӯхтани вазъияти Фаластин – (бо ҳамроҳии 10 нафари дигар, ки онҳоро дувоздаҳнафара меғӯянд) фиристода буд. (Онҳоро Нуқабо низ меғӯянд). Дар ҳақиқат, онҳо фармони Мӯсо (а)-ро ба ҷо оварда, ба замини муқаддас рафтанд, шароиту вазъияти он қавми қавиҷуссаро аз наздик омӯхтанд. Онҳое, ки имони ростин доштанд, аз бузургҷуссагии онҳо хавф набурданд, балки қавми худро алайҳи онҳо тезониданд. Ҳатто ба онҳо

гуфтанд, ки агар ба Аллоҳ имон дошта бошед, дар ин кор ба ӯ таваккал кунед, пирӯз мешавед. Аммо суханҳои ин гуна шахсони барӯманди босадоқат ба бани Исроил таъсире накард. Лекин чӣ илоҷ яҳуд яҳуд аст, онҳо ба ҷойи иҷрои амр ба Мӯсо (а):

قَالُوا يَمُوسَى إِنَّا لَنَدَّخُلْهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ

وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ

**Қолу ӯа Мӯсā иннā лан-н-надхулаҳā абада-м ма дāму
фūхā. Фазҳаб анта ва Раббука фа қотилā иннā ҳāхунā
қōъидун.24.**

**24. Гуфтанд: «Эй Мӯсо, (бидон, ки) модоме ки чабборон дар он
ҷо ҳастанд, мо ҳаргиз он ҷо надароём! Пас, ту ва Парвардигорат
биравед ва ҷанг кунед, ба дурустӣ ки мо ин ҷо нишастагонем!»**

Бани Исроил, хоҳ аз рӯи тарсончакиашон бошад ё аз рӯи гарданкашӣ, ба ҳар тақдир ҷасорат намуда, дар посух ба Мӯсо (а) гуфтанд, ки мо ҳаргиз, то даме ки он бузургҷуссаҳо дар он ҷо ҳастанд, дохили он шаҳр намешавем. Агар чиҳод даркор бошад, худат ҳамроҳи Парвардигорат рафта ба амолиқиёни бузургҷусса биҷангед. Мо бошем аз ҷойи худ наҷунбида менишинем!

Хулоса, бо ин ё дигар баҳонаҳо онҳо аз чиҳоди муқаддас рӯй гардонида, аз ворид шудан ба Замини муқаддас рӯй тофта, хоистанд ба Миср бозгарданд.

Ривояте шудааст, ки Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) онҳоро бисёр насиҳат доданд ва он ду марде, ки зикрашон дар ояти қаблӣ гузашт, Юшаъ ибни Нун ва Колиб ибни Юфано назди онҳо чома дариданд ва онҳоро бисёр ба ин кори пешгирифтаашон маломат карданад, аммо ғоидае набахшид.

Тааҷҷуб аз рафтори бани Исроил дар ин аст, ки онҳо ба Мӯсо (а) гуфтанд, ки ту ва Парвардигори ту. Оё Парвардигори Мӯсо (а) Парвардигори онҳо набуд? Онҳо ҳатто аз ақидаи саҳеҳи худ ҳам рӯй гардониданд. Лекин асҳоби Расулуллоҳ (с) ин хел набуданд. Ба таърихи ғазои Бадр рӯй меорем. Чун Расулуллоҳ (с) бо асҳоби худ дар ин хусус машварат ораста гуфтанд: “Ҳоло ғазо ҳатмист, чӣ бояд кард?” Яке аз онҳо Миқдод ибни Амр (р) ба намояндагӣ аз ҷониби ҳамаи онҳо аз ҷойи худ бархост ва гуфт: “Ба Худо савганд, мо мисли бани Исроил нестем, ки бигӯем «Рав ту ва

Парвардигорат биҷангед, мо ҳамин ҷо нишастагонем» (ояти 24-уми ҳамин сура), балки мо ҳама дар атрофи ту алайҳи онҳо меҷангем.” Дигар ёрон сухани Микдодро шуниданду тасдиқ намуданд ва барои ҷиҳод омодагии худро эълон намуданд...

Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) мегӯяд: “Дар он асно дидам, ки чеҳраи мубораки Расулуллоҳ (с) шукуфт ва аз шунидани ин гуна суханҳо бисёр хурсанд шуд.”

Бозмегардем ба давоми эзоҳи ояти мазкур. Вақте ки бани Исроил гуфтанд, ки мо намеҷангем ва ин ҷо менишинем, барои Мӯсо (а) ба ғайр аз дуъо ва илтиҷо назди Парвардигор, чуноне ки ояти зер мефармояд, дигар чорае намонд.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ

الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

Қола Рабби иннӣ лā амлику иллā нафси ва ахӣ. Фафруқ байнанā ва байна-л-қавми-л-фāсиқин. 25.

25. Гуфт (Мӯсо): «Эй Парвардигори ман, молик нестам, магар нафси худро ва бародари худро, пас, миёни мо ва миёни гурӯҳи гунаҳгор ҷудой андоз».

Мӯсо (а) фармони илоҳиро, ки бояд ба Замини муқаддас ҳамроҳи бани Исроил дохил шаванд бо роҳҳои гуногун ба онҳо фаҳмонид ва аз онҳо талаб намуд, ки бояд ин фармони олӣ иҷро шавад, аммо бани Исроил боз ба роҳи яҳудияти худ рафтанд. Яъне Худованд зимни ояти мазкур аз ҳоли Мӯсо (а) хабар медиҳад, ки бо он одобе, ки Пайғамбар Мӯсо (а) дошт, дуъо намуда гуфт, ки *эй Парвардигори ман, дар роҳи ёрӣ додани динат ҷуз ихтиёри худ ва бародарам Ҳорун дигар касеро надорам. Ту хуб медонӣ ва шоҳид ҳастӣ, ки қавми ман аз фармони ман сар печидаанд, пас миёни мо ва қавми мо ҷудой бияндоз ва ба он ҷазое, ки онҳо мекашанд, моро шарик магардон, зеро онҳо қавми фосиқанд.*

Хулоса, Мӯсо (а) барои ҳидояти он қавм ва иҷроиши фармони олӣ аз онҳо талаб намуд, то он ҷо ки тоқат дошт, талош кард. Ӯ худ танҳо монда бошад ҳам дар роҳи имондорӣ дилшикаста нашуд, балки то охир устувор монд. Аллоҳтаъоло дуъои ӯро қабул фармуд, ва ҳукми онҳоро дар ояти зер баён

намуд. Ин аст дарси ақидави барои шахсоне, ки дар роҳи имондорӣ танҳо мемонанд.

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ

عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

Қола фаиннаҳа муҳарраматун њалайҳим. Арбаъина саната-й ятиҳуна фи-л-арз. Фа лā таъса њала-л-қавми-л фāсиқин.26.

26. (Аллоҳ) гуфт: «Ҳаройина, бар онҳо чихил сол вуруд ба он сарзаминро ҳаром карда шудааст, дар Замин саргардон мешаванд. Пас, бар гурӯҳи гунаҳгор андӯхнок мабош».

Чун он гурӯҳҳои саркаш - яҳудиён аз итоати Мӯсо (а) баромаданд, яъне аз ҷиҳоди алайҳи ситамгарон канор истоданд ва ба Замини муқаддас надаромаданд, Аллоҳ таъоло барои дилқубии онҳо дар ин оят ба Мӯсо (а) фармуд, ки акнун муддати 40 сол даромадан ба он сарзамини муқаддас барои онҳо ҳаром гардонида шуд ва дар рӯи Замин онҳо ҳайронӣ саргардон мемонанд. Дар охири оят Аллоҳ таъоло барои тасаллии Мӯсо (а), фармудааст, ки ай Мӯсо (а), онҳо қавми фосиқанд. Аз он ҷӣ ба онҳо ҳукм карда шуд, ғамгин мабош, зеро онҳо сазоворанд, ки дар ҳаққи онҳо чунин ҷазо ҷорӣ карда шавад. Бо ривояти Саъид ибни Ҷубайр чунин омадааст, ки он қавм дар ин муддат дар як тарафи саҳрои Сино дар мавзеъи бо номи «Тих» дар 270 фарсах дур аз Миср зиндагӣ доштанд. Онҳо дар ин майдон ҳайронӣ саргардон ба ҳар тараф мерафтанд, вале ҳеҷ набуд, ки аз он хориҷ шаванд. Онҳо тӯли ин 40 сол ҳар рӯз бомдодон ба роҳ мебаромаданд. Ҳеҷ вақт оромӣ надоштанд, гӯё атрофи онҳо ҳисоре буд, ки даруни он то бегоҳ давр мезананд. Агар сафар ҳам мекарданд, медиданд, ки ба ҷои аввалаашон баргаштаанд. Аммо Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) аз ин гуна ҳайронӣ халос буданд ва вазифаи пайғамбарии худро идома медоданд.

Хулоса, бо ривояти Ибни Аббос (р), Мӯсо (а) ва Ҳорун (а) ва касоне, ки умрашон аз 40 гузашта буд, дар ин муддати 40 сол дар саҳрои Тих аз даромадан ба Замини муқаддас бенасиб ҳама даргузаштанд. Юшаъ ибни Нун, ки баъди Мӯсо (а) роҳбарии он қавмро ба ўҳда дошт, авлоди боқимондаи онҳоро ба ҷиҳоду дохил

шудан ба замини муқаддас фаро хонд ва бо истифода аз он дарсҳое, ки назди Мӯсо (а) хонда буд, бо ёрии Худованд Фаластинро фатҳ намуд.

Қиссаҳои Қуръонӣ фақат барои ёдоварӣ, ё барои тасаллӣ набуда, балки аз онҳо ибрат бояд гирифт. Дар воқеъ, мусулмонони ҷамасри Расулуллоҳ (с) айнан дар ғазои Бадр, чуноне ки дар эзоҳи ояти 24-ум дар ин хусус сухан рафт, садоқати худро исбот намуданд. Яъне, вақто ки мусулмонон дар ғазои Бадр бо мушрикони Макка рӯ ба рӯ омаданд, дар ҳақиқат адади мусулмонон нисбати мушрикҳо хеле кам буд. Ин камии мусулмонон сабаб шуд, ки ба ғайрати мушрикҳо боз ғайрат зам шавад. Дар он шароит дар дили мусалмонҳо як навъ хавф ҳам пайдо шавад. Аз эҳтимол дур набуд, ки Пайғамбар (с) инро ҳам андеша карда бошанд. Аммо асҳоби киром аз худ ғайрат нишон дода, ба Расулуллоҳ (с) гуфтанд, ки шумо ҳамроҳи Парвардигор алайҳи онҳо биҷангед, мо ҳам ҳамроҳ дар паҳлӯи шумо алайҳи онҳо мечангем. Дар ҳақиқат, байни асҳоби Мӯсо (а), ки худро дӯстону, наъюзанбиллоҳ, фарзандони Худо метарошиданд ва асҳоби Пайғамбари охируззамон фарқ аз Замин то осмон аст.

Дар оятҳои зер саргузашти ду писари Одам (а) баён мешавад, ки рафторашон ба кирдори яҳудиҳо монанд буд.

﴿وَأْتَلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقْبِلَ مِنْ

أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ

اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ

✽ **Ватлу ӯалайҳим набаабнай Ёдама би-л-ҳаққи из қарраба қурбанаъ фа туқуббила мин аҳадиҳимā ва лам ютақаббал мина-л-аҳари қола ла ақтуланнака қола иннамā ятақаббалуллоҳу мина-л-муттақин. 27.**

27. Ва хабари ду писари Одамро бар онҳо ба ростӣ бихон, чун қурбонӣ карданд қурбониеро, пас, аз яке аз ин ду қабул карда шуд ва аз дигаре қабул карда нашуд. Гуфт: «Ҳаройина, туро бикушам!». Гуфт: «Чуз ин нест, ки Аллоҳ (қурбониरो) аз парҳезгорон қабул мекунад».

Агар чанде дар ояти мазкур зикри номи ду писари Одам (а) наомада бошад, ҳам лекин дар аксари тафсирҳо номи Қобил ва Ҳобилро зикр намуданд. Қурбонӣ ибодат, ё кореро гӯянд, ки бо василаи он инсон меҳоҳад ба Худо наздик шавад. Хоҳ забҳи ҳайвоне бошад, ё тақдими садақоте. Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур Пайғамбари худ, Муҳаммад (с)-ро амр намудааст, ки ай Пайғамбари мо, ба ростӣ бар ин қавме, ки ботинаш пур аз кинаву ҳасад аст, саргузашти ду писари Одам (а)-ро, ки якеи онҳо аз рӯйи ҳасад ба мақсад нарасида саргардони дунё ва охират шуд, қисса куну ба онҳо оқибати ҳасадро хабар деҳ!

Назди ҷумҳури муфасссирон, аз он ҷумла Саддӣ аз Ибни Молик ва дар охир аз Ибни Масъуд ва аз дигар асҳоби Расулulloҳ (с) низ ривоят кардаанд, ки ҳамсари Одам (а), яъне Момо Ҳавво одатан ҳар бор ду фарзанд таваллуд мекард, албатта: яке писар ва дигаре духтар.

Мувофиқи шариати он давр духтари аз шиками аввал таваллудшударо ба писаре, ки аз шиками баъдӣ таваллуд мешуд, издивоҷ кунонида, ва духтари шиками баъдиро ба писари шиками аввал ба занӣ медоданд. Яъне бояд, ки хоҳари Қобил ба Ҳобил ва хоҳари Ҳобил ба Қобил дода мешуд. Қобил кишоварз буд ва Ҳобил чорводор. Хоҳари Қобил нисбат ба хоҳари Ҳобил хушсурат буд. Ҳобил талаб намуд, ки хоҳари Қобилро ба занӣ гирад. Қобил бошад гуфт, ки не, ин хоҳари ман аст, ҳамроҳи ман таваллуд шудааст, ӯ аз хоҳари ту хушрӯйтар аст, ман нисбат ба ту калонам, бояд ман ӯро издивоҷ кунам.

Хоҳиши падарашон, Одам (а), он буд, ки ӯро ба Ҳобил ҳамсарӣ кунад. Дар ин сурат ҳам Қобил розӣ нашуд. Қисса кӯтоҳ, Одам (а) он дуру фармуд, ки ҳоло байни шумо низоъ пайдо шуд, пас бояд, шумо назди Худованд қурбонӣ кунед. Қурбонии касе аз шумо қабул шавад, он духтари зебо аз онӣ вай бошад. Ривоят шудааст, ки қурбонии Қобил дастае аз хӯшаҳои пасттарини гандум буд, зеро шуғли ӯ кишоварзӣ буд ва қурбонии Ҳобил беҳтарин гӯсфанде буд, зеро ӯ чорводор буд.

Чуноне ки Авфӣ аз Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, дар он замон мискине набуд, то қурбонии худро бар он мискинҳо сарф кунанд. Чун ҳарду нишаста буданд, гуфтанд, ки *агар мо қурбонӣ кунему Аллоҳ розӣ бошад, оташеро мефиристад ва онро меҳӯрад. Агар розӣ набошад, оташ онро боқӣ мегузорад.*

Дар ин асно оташе аз осмон фуруд омад, гӯсфандро хӯрд,

аммо дастаи хӯшаҳои гандум ҳамчунон боқӣ монданд, яъне қурбонии Ҳобил пазируфта шуд ва онро ба Биҳишт боло бурд. Аммо қурбонии Қобил мавриди қабул қарор нагирифт.

Боз ҳасади Қобил ба Ҳобил зиёдтар шуд. Писари Одам (а) ба бародари худ гуфт, ки *ту ба назди мардум меравӣ ва онҳо боҳабар хоҳанд шуд, ки ту қурбонӣ кардӣ ва он қурбонӣ аз ту қабул шудаасту аз ман не? Қасам ба Аллоҳ, нашавад, ки мардум ба сӯи ман чунон нигоҳ кунанд, ту аз ман беҳтар бошӣ*. Акнун ман туро ҳатман ин ҷо мекушам. Бародараш ба ӯ гуфт: «Барои чӣ? Гуноҳи ман чист?». Ӯ гуфт: «Чунки қурбонӣ аз ту қабул шуду аз ман не». Бародараш гуфт: «Худованд қурбонии худотарсеро, ки амалашро ҳолис барои Ӯ анҷом медиҳад, мепазирад, инҷо айби ман чӣ?».

Хулоса, баъди ин ҳодиса, ҳасадаш боло гирифту бештар шуд. Ояти зер қиссаро давом медиҳад.

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي

أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ

**Ла иъ басатта илайя ядака ли тақтуланӣ маъ ана би
басити-й ядия илайка ли ақтулак. Иннӣ аҳофуллоҳа
Рабба-л-ъаламин. 28.**

**28. (Бародари хурдӣ гуфт:) «Агар ба сӯи ман дастӣ худро дароз
кунӣ, то маро бикушӣ, ман дастӣ худро ба сӯи ту, то туро
бикушам, дарозкунанда нестам. Ҳаройина, аз Аллоҳ, ки
Парвардигори оламиён аст, метарсам.**

Мувофиқи раъи Имом Замахшарӣ Ҳобил нисбат ба Қобил зӯртар буд, лекин ба Қобил гуфт: «Ман аз Худо тарсида қатли бародари худро ҳараҷ медонам. Агар барои куштани ман дастдарозӣ кунӣ, ман ин амали номашрӯро намекунам, инро бояд донӣ, ки ман аз ту наметарсам ва дар қувват аз ту оқиз ҳам нестам, балки аз Худо метарсам, зеро Ӯ таъоло, Парвардигори тамоми оламҳост. Оре, шахсе, ки аз Худо метарсад, ба содир кардани гуноҳ, ба хусус ба гуноҳи кабира иқдом намекунад». (тафсири «Кашшоф», 1/485).

Зимни ин оят Аюби Сахтиёнӣ мегӯяд: «Аввалин касе, ки ба мазмуни ояти мазкур амал намуд, Усмон ибни Аффон (р) буд».

Замоне ки дар давраи хилофати Усмон (р) фитна оғоз шуд, Саъд ибни Абиваққос (р) гуфтаанд, ки дар хусуси ин ҳодиса Расулulloҳ (с) чӣ гуфтанд, ман наздашон ҳозир будам ва ман дар ин шоҳидам. Номбурда мегӯяд, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Ҳамоно ҳодисае ба зуди рӯй хоҳад дод. Дар он шахси нишаста беҳтар аст аз шахси истода ва шахси истода беҳтар аст аз шахси раванда ва шахси раванда беҳтар аст аз шахси шитобанда”**. Гуфтам: «Ё Расулаллоҳ, агар ман дар хонам нишаста бошаму шахсе дар сурати муҳочим қасди ҷони ман кунад чӣ?». Фармуданд: **“Дар он сурат монанди фарзанди Одам (а) – Ҳобил бош!”**

Баъзе аз муфасссирон бо истифода аз мазмуни ин ҳадиси шариф ва ояти мазкур, тарки дифоъ аз нафс (ҷон)-и худро авло (беҳтар) донистаанд. Аммо мувофиқи қавли саҳеҳ, бо иттифоқи ҷумҳури уламо дифоъ аз худ дар чунин ҳолатҳо низ воҷиб аст. Чуноне ки дар сураи «Бақара», ояти 251 зикр шуд, агар Худованд баъзе аз мардумро бо баъзеашон дафъ накунад, фасод рӯйи оламо фаро мегирад. Бо ин мазмун дифоъ аз худ низ наҳй аз мункар асту воҷиб. Аммо фаромӯш набояд кард, ки ин маънои онро надорад, ки тарафайн барои резонидани хуни ҳамдигар ҳорис бошанд, чуноне ки дар “Саҳеҳайн”, дар ҳадиси Расулulloҳ (с) омадааст, ин ҳукми дигар дорад: **“Изо таваҷҷаҳа муслимони би сайфайҳимо фал қотилу вал мақтулу фин-нори”** - ҳар вақто ду мусалмон бо кордҳои худ барои куштани ҳамдигар рӯ ба рӯ шаванд, яке дигареро кушад, ҳардуюшон дохили нор мешаванд. Асҳоб гуфтанд: «Ё Расулаллоҳ: Қотил-ку дохили нор мешавад, аммо мақтул (кушташуда) чаро дохили нор шавад?». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Кушташуда ҳам барои резонидани хуни кушандааш ҳорис буд”**.

Хулоса, ҳар амал вобаста ба ният аст. Давоми қиссаро бо ҳам бихонем:

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ

وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ

Иннӣ уриду ағ табуъа би ишми ва ишмика фа такуна мин асҳаби-н-нәр. Ва залика ҷазъу-л-золимӣн. 29.

29. Ҳаройина, меҳоҳам, ки (ҳам) уқубати гуноҳи манро ва ҳам уқубати гуноҳи худро бибарӣ, пас, ту аз аҳли Дӯзах боӣ. Ва ин аст ҷазои ситамгарон».

Ҳобил суханаширо идома дода, ба бародари худ, Қобил, гуфт: «Ҳоло ки ту аз Худо натарсида, ба қатли ман тасмим гирифтаӣ, бидон ки вуболи куштани маро бар дӯши худ гирифтани ҳастӣ. Маълумат бод, ки албатта, гуноҳи куштани маро мегирӣ ва он гуноҳҳое, ки пеш аз куштани ман муртакиб шудаю қурбонии ту қабул нашуд ва гуноҳи он бугзу ҳасаде, ки ба ман доштӣ ва гуноҳи он нофармоние, ки ба волидайнамон намудӣ, хоҳи нахоҳӣ мебардорӣ! Инро бояд донӣ, ки бо анҷом додани чунин гуноҳҳо ту аз аҳли Дӯзах ҳастӣ. Зеро Дӯзах барои сазову ҷазои чунин ситамгарон аст».

Афсӯс, насиҳатҳои Ҳобил ба Қобил мақбул науфтод, зеро шахсе, ки рафтораш доимо нодуруст бошад, чунин насиҳатҳо ба ӯ таъсир намекунад. Қобил, ки ба насиҳатҳои бародари худ гӯш фаро надоду тобеъи ҳавои нафси худ шуд, кореро анҷом дод, ки ояти зер онро баён мекунад:

 فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِينَ

Фа тавваъат лаҳу нафсуҳу қатла ахӯҳи фа қаталаҳу фа асбаҳа мина-л-хосирин. 30.

30. Пас, нафси ӯ куштани бародарашро, дар назараш осон нишон дод, пас, ӯро бикӯшт, пас, аз зиёнгарон ғашт.

Зимни ояти мазкур бо кадом асбоб Қобил Ҳобилро кушт ишорае нашудааст, локин ривоятҳо бисёр аст. Гурӯҳе мегӯянд бо оҳане, ки дар даст дошт, ӯро кушт, гурӯҳе мегӯянд сарашро бо санг майда кард. Хулоса, бо васвоси шайтон куштани бародараш дар назари ӯ бисёр осон менамуд.

Бо ҳавои нафси аммораи худ дода шуду бародари худро ба қатл расонид.

Давоми ояти мазкур фармудааст, ки бо иртикоби ин кори гуноҳ Қобил аз ҷумлаи зиёнгарон ҳисобида шуд. Зеро ӯ аввалин шахсест, ки суннати саййиа(бад)-ро дар рӯи олам байни фарзандони Одам (а) одат кунонид. Оре! Ошкоро дар дунё зиён диданаш он аст, ки бародари худ, қувваю бозуи худ, ёвар ва насиҳатгари худро аз даст дод. Дар охират бошад, чуноне ки Имом

Аҳмад аз Аъмаш ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) ривоят мекунад, ин аст, ки ҳар инсоне, дар дунё зулман кушта мешавад, ҳиссае аз он гуноҳ мисли гуноҳи кушанда ба фарзанди Одам (а) - (Қобил) ва шайтон низ мерасад. Зеро ӯ аввалин шахсест, ки куштани инсонро аз сӯи инсон бо васвасаи шайтон одат кунонид.

Аллоҳ таъоло баъди қиноят оқиз будани қотилро дар ояти зер нишон дода, ба ӯ дарси ҳасратро омӯхт.

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِي سَوَاءَ أَخِيهِ^ع

قَالَ يَوَيْلَئِي أَعْجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُورِيَ سَوَاءَ أَخِي^ط

فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

Фа баъасаллоҳу гуроба-й ябҳасу фи-л-арзи ли юрияҳу кайфа юварӣ сав-ата ахӣҳ. Қола йа вайлатā а-ъаҷазту ан акуна мишла ҳāза-л-гуроби фа увāрия сав-ата ахӣ.

Фа асбаҳа минан-н-надимин. 31.

31. Пас, Аллоҳ зогеро, ки замиро мекофт, то ба ӯ нишон диҳад, ки чӣ гуна ҷуссаи бародари худро бипӯшад, фиристод. Гуфт: «Эй вой бар ман, оё аз он (ҳам) оқиз шудам, аз он ки монанди ин зог бошам». Пас, бипӯшид ҷуссаи бародари худро, пас аз ҷумлаи пушаймоншудагон гашт.

Аз мазмуни ояти мазкур чунин маълум мешавад, ки чун фарзанди Одам (а) бародари худро ба қатл расонид, то ҳол ки расми гӯр кофтани дафни майит набуд, чӣ кор карданаширо надонист. Ҳатто дар ҳаёлаш наомад, ки мурдаро бояд гӯронад. Доир ба ин ривояти бисёр аст. Яке аз онҳо муфассир Саддӣ (р) бо исноде, ки ба саҳобагон (р) мерасонад гуфтааст, ки чун Ҳобил маргро чашид, Қобил ўро ба саҳро партофт ва чи хел дафн кардани ўро надонист. Дар ҳамин асно барои таълими ӯ Аллоҳ таъоло ду зог, ки бо ҳам бародар буданд, назди ӯ фиристод ва онҳо бо ҳам ҷангиданд, яке дигареро кушту гӯре кофт ва ҷасади бародари мурдаи худро ба он андохту болои ўро бо хок пӯшид. Вақто ки Қобил ин ҳолатро дид, ба худаш нафраташ омада гуфт: «Эй вой (нобудӣ) бар ман бод! Оё ман ин қадар оқиз ҳастам, ки

ҳатто монанди ин ду зог ҷасади бародари худро таги хок карда натавонам?»

Хулоса, вақто ки ақли худро ҳатто баробари як парранда надид, ин мояи таассуфи ӯ шуду басо пушаймон гардид ва бо афсӯсу андӯху надомати чандон ҷасади бародари худро ба хок супорид. Чун Одам (а) марги писари худро шунид, бо ривояти Солим ибни Абиҷаъд мударри 100 сол андӯх гирифтӣ ҳеҷ нахандид.

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ

نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا

فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ

كَثِيرًا مِّنْهُمْ بَعَدَ ذَٰلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

Мин аҷли зāлика катaбнā љалā банӣ Исроʼила аннаҳу маъ қатала нафсаъ би гайри нафсин ав фасāдин фи-л-арзӣ фа ка аннамā қатала-н-нāса ҷамъа-в ва ман аҳйāҳа фа ка аннамā аҳя-н-нāса ҷамъā. Ва лақад ҷāатҳум русулунā би-л-баййинāти сӯмма инна касъира-м минҳум баъда зāлика фи-л-арзӣ ла мусрифун.32.

32. *Аз барои ҳамин барои бани Исроил навишта кардем, ба дурустӣ ки шахсе касеро ба гайри иваз ва ба гайри фасод дар рӯи Замин бикӯшад, пас, ҳамчунон аст, ки ҳама мардумро кушта бошад. Ва ҳар касе сабаби зиндагии касе шуд, пас ҳамчунон бошад, ки ҳама мардумро зинда сохта бошад. Ва ҳаройина, ба сӯйи бани Исроил фиристодагони Мо бо нишонаҳои равшан омаданд, боз ҳам бисёре аз онҳо дар рӯи Замин таҷовузкунандагонанд.*

Баъди баёни ҳикояи яке аз саҳифаҳои фочеъабори китоби сарнавишти инсон, ки он дар таърих, кушта шудани аввалин инсон аз тарафи инсон боқӣ мемонад, Аллоҳ таъоло дар ояти мазкур хулосаи он қисса ва ҷазои қотилро барои инсонҳое, ки баъд

меоянду даст ба чунин кор мезананду дар охир пушаймон мешаванд, иброз намуда, фармудааст, ки сабаби он ҳодисае, ки байни ду фарзанди Одам (а) гузашт, амале буд аз шумори кори фасод. Яъне қасдан кушта шудани инсони бегуноҳ аз сӯи инсон бо ҳамин оғоз ёфт. Барои пеши роҳи чунин фасодро гирифтани мо барои бани Исроил ҳамчун шариъат ҳукм намудем, ки ҳар инсоне инсони дигарро бе ивази ҳеҷ кору ҳеҷ чиз ба қатл расонад, яъне бе он, ки мақтул дар аввал касеро кушта бошад бар ӯ қасос лозим шуда бошад, ё бе он, ки ӯ дар рӯи Замин фасод - мисли роҳзанӣ, ё зино карда бошад, ё амале карда бошад, ки мувофиқи шариъат ҳукми ӯ қатл бошад, яъне шахсеро зулману қасдан кушад, гӯё ҳамаи мардуми рӯи заминро кушта аст.

Муфассир Мучоҳид гуфтааст: “Касе, ки билфарз тамоми мардуми рӯи заминро кушад, Аллоҳтаъоло ҷазои чунин шахсро Ҷаҳаннам қарор дода, бар ӯ хашм гирифта, ўро лаънат карда азоби бузургеро барояш омода сохтааст. Агар як муъминро қасдану зулман кушад ҳам, ҷазои ӯ ҳамин андоза хоҳад буд.”

Дар давоми оят баракси он чи гузашт, Аллоҳ таъоло фармудааст, ки шахсе барои бақо ва ҳаёти шахсе сабаб шавад, яъне шахсе шахси дигарро агар қатлаш воқиб шуда бошад, аз хуни ӯ даргузарад ё аз ғарқ шудан ё аз сӯхтан, хулоса аз вартаи нобудӣ ўро нигоҳ дорад, подоши вай чунон калон аст, ки гӯё ҳамаи мардумро наҷот додааст. Шайх Саъди дар ин мазмун фармудааст:

**Бани Одам аъзои як пайкаранд,
Ки дар офариниш зи як гавҳаранд.
Чу узве ба дард оварад рӯзгор,
Дигар узвҳоро намонад қарор...**

(Саъдӣ)

Замоне шуд, ки душманон хостанд Расулалоҳ (с) ва асҳобашонро аз байн баранд. Аллоҳтаъоло дар ҷумлаи охири ояти мазкур бо тасалли ба Расулulloҳ (с) хабар додааст, ки ҳарчи қадар мо барои бани Исроил дар ин хусус бо таъкиди дилқўбкунанда хабар дода, барои онҳо ҳатто фарз гардонидем, ки даст ба чунин гуноҳи бузург назананд, мутаассифона бисёре аз онҳо дар рӯи Замин тундравӣ намуда дар резонидани хуни мардум бисёр исрор намуданд ва аз гуноҳи бузург будани чунин кори нангин ҳеҷ парво накарданд. Ҳатто дар куштору хунрезӣ ба ҷое расиданд, ки баъзе пайғамбаронро, ки бо муъҷизаҳои ошкоро омада буданд, низ куштанд.

Хулоса, ҳукми ояти мазкур агарчи ом бошад ҳам, локин таҳсиси бани Исроил дар ин ҷо баҳри он аст, ки онҳо аввалин қавме ҳастанд, ки ваъиди илоҳӣ дар мавриди қатли нафс бар онҳо нозил шудааст. Зеро бо ҳукми Таврот онҳо амал накарданд. Дар ояти зер Аллоҳ таъоло ҷазои роҳзанҳоро баён мекунад.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِّنْ خَلْفٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

عَذَابٌ عَظِيمٌ

Иннамā ҷазъу-л-лазӣна юҳāрибуналлоҳа ва расулаҳу ва ясъавна фи-л-арзӣ фасāдан ай юқатталу ав юсаллабу ав туқаттāа айдиҳим ва арчулуҳум-м мин хилāфин ав юнфав мина-л-арз. Зāлика лаҳум хизюн фи-д-дунйā ва лаҳум фи-л āхирати ъазāбун ъазīm. 33.

33. Ҷуз ин нест ҷазои касоне ки бо Аллоҳ ва ба расули ӯ ҷанг мекунанд ва дар Замин бо қасди фасод меширобанд, он гоҳ (дастгир шуданд) кушта шаванд ё ба дор овехта шаванд, ё дастҳояшон ва пойҳояшонро аз хилофи якдигар бурида шаванд, ё (онҳоро) аз Замин (ватан) дур карда шаванд, ин барои онҳо дар дунё расвоист ва дар охират азоби бузург барои онҳост.

Сабаби нузули ояти мазкурро бо ривояти Ибни Ҷарир ва Язид ибни аби Ҳабиб ва дигарон чунин ихроҷ кардаанд, ки Абдулмалик ибни Марвон мактубе ба Анас Ибни Молик (р) навишта, аз ӯ ҳукми ояти мазкурро пурсидаанд, ки зери ҳукми ояти мазкур кадом тоифа дохил аст ё кадом гурӯҳ сабаби нозил шудани ин оят гардидааст? Анас (р) дар ҷавоб ба ӯ навишт, ки ин оят дар шаъни гурӯҳе аз қабилаи Уранийине, ки аз Ислом рӯй гардонда муртад шуда, шутурбонҳоро ба қатл расониданду шутурҳоро бо амволашон ба яғмо бурданд, нозил шудааст. Ба ҳар тақдир, валлоҳу аълам, мазмуни ояти мазкур ҷазои шахсонеро, ки дар рӯйи замин даст ба

фасодкорӣ мезананд, яъне муқобили шарияти фармудаи Аллоҳ таъоло ва муқобили дину Пайғамбар (с)-у дӯстони ӯ таъоло мубориза мебаранду меҷанганд, ё муфсиди фил арз шуда роҳзанӣ намуда, хуни мардуми бегуноҳро мерезанд, баён мекунад. Ҷазои чунин шахсонро матраҳ месозад, ки онҳоро дастгир намуда кушта, ё барои ибрати дигарон бар дор овехта, ва ё дастҳе ва пойҳои онҳоро хилофи яқдигар, яъне дасти рости пойи чапашон ё бар акси ин бурида шавад. Ё ин ки чунин боғиҳоро аз шаҳри худ ба дигар макон бадарға карда шавад, то ин ки як умр натиҷаи расвогии худро чашанд. Ин аст ҷазои чунин расвоҳе дар ин дунё ва боз барои онҳе дар охира азоби бузург, яъне оташи ҷаҳаннамро Аллоҳ таъоло омода сохтааст.

Хулоса, Қуръони карим дар ин масъала дари иҷтиҳоро кушода, имкониятро фароҳам оварда, барои уламо, ки ба дараҷаи иҷтиҳод расидаанд, имконият додаст, ки онҳе дар ин масъала баҳс кунанд ва фикрҳои худро ҷоянд.

Ихтиёри олимони мазҳаби ҳанафӣ, шофиъӣ ва ҳанбалиҳе дар ҳалли ин масъала мувофиқи ихтиёри Ибни Аббос (р) аст, ки ҷинояти ин гуна роҳзанҳоро аниқ намуда, мувофиқи ҷинояти содир кардаашон чора дида шавад. Яъне ҷазои гурӯҳи роҳзанҳое, ки мусаллаҳанд, чун дастгир карда шаванд, ҷаҳор навъ аст:

1. Агар роҳзанӣ намуда, инсонеро ба қатл расонида бошанд, чун дастгир шуданд, бе қайду шарт онҳе кушта мешаванд.

2. Агар инсонеро куштаю молу мулки ӯро гирифта бошанд, чун ба даст афтоданд, онҳоро аввалан кушта, баъдан ба дор зада мешаванд.

3. Агар инсонро накушанд, локин молҳояшро ғораткунанд, дар ин сурат ба буридани дасти рост ва пойи чап ё баракс ҷазо мегиранд.

4. Агар таҳдиди шадид кунанд, локин то ҳол на инсонеро куштаанду на молеро гирифтаанд, дар чунин сурат ҷазои онҳе аз ватанашон бадарға кардан аст.

Ин аст ҷазои чунин шахсони расвошудаи харобкор дар ин дунё. Аммо чунин шахсони ҷиноятпеша бо ин гуна ҷазои дунявӣ халос намешаванд, зеро давоми ояти мазкур фармудааст, ки аз ин ҳам ҷазои саҳти доимӣ дар охира барои онҳе омода шудааст ва ору номуси охира нисбат ба дунё ба маротиб зиёд аст. Агар тоифае қуввату аслиҳа пайдо карда, ба роҳзанӣ машғул шуда, чуноне ки гузашт, даст ба ғорату куштори мардуми бегуноҳ зананд,

мувофиқи шариъати Ислом фикри баъзеи уламо ин аст, ки подшоҳ мефармояд то онҳоро дастгир кунанд. Чун ба даст зинда афтоданд, ҷинойти онҳоро исбот намуда, назди ҷамъият маълумот медиҳанд ва дар назди онҳо ҳукми онҳоро қироат намуда, баъдан чора мебинанд.

Баъзе уламо гуфтаанд, ки чунин ҷинойткоронро зинда дар дор зада мешавад ва ба онҳо ҳар замон найза халонда, бо зарби чунин азобҳо рӯи Замин ва мардумро аз ин гуна маразҳо пок кунонида мешавад, то сулҳу адолати давлатдорӣ барқарор ва мардум дар ҳимояи чунин подшоҳи одил дар амну ороми зиндагӣ кунанд.

Акнун мухтасаран қиссаи қабилаи Уранийн бо иттифоқи аксари уламо (р) мисли Абӯ Довуд, Тирмизӣ, Насоӣ ва Ибни Мурдавия ва дар охир аз Анас ибни Молик (р) чунин омадааст, ки гурӯҳи 7–8 нафарае аз қабилаи Уранийн аз Баҳрайн, назди Расуллулоҳ (с) омада, Исломи худро зоҳир сохта, аз он беморие, ки ба шиками онҳо сироят карда буд, шикоят намуданд. Рангҳои онҳо зард шудаву шикамҳои онҳо варамида буд. Расуллулоҳ (с) онҳоро ба хориҷи Мадина ба он ҷойе, ки шутурҳои барои садақот ҷудо шуда нигоҳ дошта мешуданд ва ниғаҳбон доштанд, фиристод, то барои муолиҷаи худ аз пешобу аз шири он шутурҳо бинӯшанду сиҳат ёбанд.

Дар ҳақиқат, чуноне ки Расуллулоҳ (с) фармуда буд, ба он ҷо рафтанд ва дастури гирифтаре иҷро намуданд, рангҳояшон барқарор шуд ва варами шикамашон нест шуд. Бадбахтона, баъди сиҳат ёфтан онҳо аз Ислом рӯй гардонда муртад шуданд. Яъне онҳо ниғаҳбонҳои шутуронро куштанд ва ҳамаи шутурҳоро ба яғмо бурданд. Локин корашон барор накард.

Расуллулоҳ (с) аз ин ҳодисаи нангин хабар ёфт ва дар пайи онҳо одам фиристод. Онҳо ҳангоми расидан ба наздики ватани худ дастгир шуданд. Онҳоро ба назди Расуллулоҳ (с) ҳозир намуданд, ҳамаи онҳо «муфсиди фил арз» фасодкор дар замин шинохта шуданд. Расуллулоҳ (с) барои ин гуна носипосони кӯрнамак ҷазои олий таъин фармуд. Расуллулоҳ (с) фармуд, дасту пояшонро ба хилофи якдигар (дасти росту пойи чап ва дасти чапу пойи рост) буриданд, аз чашмҳо бенасиб шуданд ва ба регистони тасфон то дами фавт партоб шуданд.

Боз ривоятҳои дигаре бо ин мазмун вуҷуд дорад. Ба ҳар тақдир, ингуна ҷинойткорҳо, чуноне ки ояти зер мефармояд, танҳо

бо як роҳ метавонанд худро наҷот диҳанд.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ

اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

**Илла-л-лазӣна табу ми́н қабли а́н тақдирӯ ӯалайҳим
фаъламӯ анналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳӯм. 34.**

34. Магар касоне, ки пеш аз он ки бар онҳо қодир шавед, тавба карданд. Пас, бидонед, ки Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Аллоҳ таъоло бо меҳрубонии Худ роҳи наҷоти чунин тоифаи фасодкор дар заминро дар ояти мазкур баён намуда, бо истисно фармудааст, ки агар онҳо пеш аз он, ки дастгир шаванд, сари инсоф омада, аз корҳои худ пушаймон шаванд, нодуруст будани касбу кори худро фаҳманд ва ба қонунҳои Ислом рағбат кунанд, аз чунин ҷазои олий дар оғӯши Ислом дар амон мемонанд. Яъне аз он ҳудудҳои қатъие, ки Ислом дар ҳаққи онҳо муайян кардааст, ба ҷуз ҳаққи мардум аз ҳаққуллоҳ халос мешаванд ва ба ҳеҷ банди мӯҷозоте, ки дар ояти қаблӣ муайян шуда буд, гирифта намешаванд. Зеро Аллоҳ таъоло дар давоми ояти мазкур бо таъкид фармудааст, ки ай мардум, донед, ки Аллоҳ таъоло бисёр омӯрзандаву бисёр раҳмхори бандагони Худ аст. Яъне тавбаи бандагони Худро, хусусан тавбаи роҳзанҳои пушаймоншуда ва ба айбҳои худ иқроршударо мебахшад ва бо раҳмати Худ онҳоро барои он гуноҳҳои содиркардашон азоб намекунад.

Дар қатори дигар ҳукмиҳои шаръӣ чунин қонуни ҷазодиҳӣ барои фасодкорон дар замин дар асри Расуллулоҳ (с) ба ҳукми иҷро даромад. Ҳама мардум худро дар фазои озодӣ ҳис мекарданд. Ҳатто дар ҷӯлҳои бе карон ғусфандони худро мечаронданд. Ба ғайри ҳучуми гург дигар аз ҳеҷ чиз хавфе надоштанд. Ҳатто аз Санъо ба Ҳазаралмавт ба танҳои шахсе сафар мекард ва аз ҳеҷ чиз бим надошт. Ҳол он ки пеш аз Ислом бисёр бо машаққатҳо сафар мекарданд. Ин аст натиҷаи заҳмати давлатдороне, ки дар сояи ҳукми Аллоҳ таъоло зиндагӣ мекунанд.

Ногуфта намонад, ки роҳзанҳое, ки пеш аз дастгир шуданашон тавба намуданд, агар касеро кушта бошанд, валии мақтул даъво кунад, онҳоро ҳоким қисос мекунад, агар молеро

талаф дода бошад, зомин мешавад, зеро ин ҳаққи банда аст. Агар соҳиби мол авф кунад дар гузарад, маъоф мешавад. Албатта, ҳамаи инҳо таҳти ҳукми ҳокими диёр бояд амалӣ шаванд. Маълум шуд, ки одамкушӣ, роҳзанӣ ва дигар ҷиноятҳои ба ин монанд нишонаи шахсонест, ки онҳо аз Худо наметарсанд.

Акнун ояти зер тарси Худоро ба онҳо бо ваъзу насиҳат панд медиҳад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي

سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

**Йӓ айюҳа-л-лазӯна ӓману-т-тақуллоҳа вабтағӯ илайҳи-
л-васӣлата ва ҷаҳидӯ фӣ сабилиҳи лаъаллакум
туфлиҳун.35.**

**35. Эй касоне ки имон овардаед, аз Худо битарсед ва ба сӯйи Ӯ
васила (наздики) бичӯед ва дар роҳи Ӯ набард кунед, то шояд
шумо растагор шавед.**

Баъди маълумоти ҷазо ва уқубати шахсони ҷинояткор дар оятҳои қаблӣ Аллоҳ таъоло дар ояти мазкур ба касоне, ки соҳиби имонанд, нидо намуда, фармудааст, ки ай шахсоне, ки имон овардаед, аз Худо битарсед! Маълум аст, ки тарс аз Худо мисли тарс аз мор, каждум, гург, шер ва ғайра нест, ки кас дар фирор шавад, балки инсон бояд чунон битарсад, ки аз хушнудӣ, ризо ва раҳмати Парвардигор дур наҷфтад. Аз барои ҳамин Аллоҳ таъоло дар давоми оят гуфтааст, ки барои ба Парвардигор қариб шудан васила бичӯед! Яъне аз нохушнудиҳо ва дур шудан аз даргоҳи илоҳӣ бояд инсон битарсад ва роҳи наздик шуданро бо васила бичӯяд. Зеро таҷрибаҳо нишон додаанд, ки то дар инсон ҳисси Худотарсӣ, яъне тақво набошад, ҳеҷ қонуну созмон роҳи бадкории ўро гирифта наметавонад. Дар айнӣ ҳол инсоне, ки Худотарс аст, агар ҳеҷ кас ўро назорат накунад ҳам, на дар зоҳир ва на дар ботин, кори бадро намекунад.

Маънои василаро муфасссирони олиқадр чунин шарҳ додаанд: «Иҷрои он тоъату ибодате, ки бо воситаи он инсони амалкунанда ба Худо наздик мешавад васила (дастовез) мегӯянд ва ин гуна васила дуруст аст». Ногуфта намонад, ки дар ҷоиш будани тавассул ба инсони зинда ба маъное, ки аз ӯ талаби дуъо бошад,

чуноне ки Умар (р) ҳангоми истисқо (талаби борон) ба ҳазрати Аббос (р), амуи Расулulloҳ (с) васила ҷуст, ҳеҷ шакке нест. Аз инсонии мурда васила ҷустан бидъат аст, ҳеҷ як салафи солеҳ чунин василаро анҷом надодааст. Абӯязиди Бастомӣ гуфтааст: «Васила ҷустани махлуқ ба махлуқ монанди наҷот пурсидани зиндонӣ аз зиндони монанди худ аст». Имом Абӯҳанифа ҳам васила ҷустан ба яке аз бандагон ё қасам доданро ба ҳаққи яке аз махлуқоти Худоро ноҷоиз донистаанд.

Дар оятҳои қаблӣ гузашт, ки инсонҳое ҳастанд, ки бо фасодкории худ алайҳи Худо ва Расули Ӯ (с) дар рӯйи Замин меҷанганд, аммо дар ҷузъи охири ояти мазкур бар акси он омадааст, ки ай мусалмонон, шумо барои наздик шудан ба Парвардигор ба тарафдории Худо ва пайғамбари Ӯ қуввати худро сафарбар сохта, барои баланд бардоштани калимаи ҳақ алайҳи касоне, ки дину ойинашон мавриди қабули Ҳаққтаъоло нест, бо молу ҷону забонҳо ҷиҳод кунед, то шояд шумо растагор шавед.

Хулоса, тақво - тарс аз Худо, иҷрои амалҳои солеҳ, ҷиҳод фи сабиллоҳ ва амсоли ингуна амалҳо барои инсон роҳи растагорист.

Акнун чанд ҳадисе зер мазмунӣ ояти мазкур дар хусуси калимаи «**васила**»: Сӯфиёни Саврӣ аз Талҳа ва дар охир из Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, ки васила ба маънои қарибӣ ҷустан ба Парвардигор аст. Муҷоҳид гуфтааст: «Васила» иҷрои он амалҳоест, ки Худо аз он хушнуд аст ва банда тавассути онҳо ба Ӯ қарибӣ меҷӯяд. Маънои дигари «васила» олитарин мақом дар Ҷаннат аст. Ба ин маъно дар «Саҳеҳ»-и Муслим аз ҳадиси Каъб ибни Алқам ва дар охир аз Умар ибни Ос (р) омадааст, ки номбурда гуфтааст: Ман аз Расулulloҳ (с) шунидам, ки чунин фармудаанд: **“Ҳар вақто бонги азонро аз муаззин шунидед, он чи ӯ меғӯяд, мисли ӯ бигӯед, баъд аз он бар ман салавот фиристед, агар шахсе бар ман салавот фиристад, Аллоҳтаъоло бар ӯ 10 салавот мефиристад, баъдан аз Аллоҳ таъоло барои ман «васила»-ро пурсед, зеро «васила» манзилест дар Ҷаннат ба гайри як банда бар дигар кас онро дода намешавад, умед мекунам, ки он банда ман бошам. Шахсе, ки барои ман василаро пурсад, шафоъати ман ӯро мерасад”**.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا

بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَمَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَهُمْ عَذَابُ أَلِيمٍ ﴿٣٦﴾

**Инна-л-лазӣна кафару лав анна лаҳумм ма фи-л арзӣ
ҷамӣъа-в ва миълаҳу маъаҳу ли яфтаду биҳи мин
ъазъаби явми-л-қийāмати ма туқуббила минҳум ва
лаҳум ъазъабун алӣм. 36.**

36. Ҳаройина, касоне ки кофир шуданд, агар онҳо ҳамаи он чӣ дар
Замин аст ва монанди он ҳамроҳи ӯ бошад, ки онро ивази худ
диҳанд, то аз азоби рӯзи қиёмат наҷот ёбанд, ҳаргиз аз онҳо
қабул карда намешавад ва барои онҳо азоби аламдиҳанда омода
аст.

يُرِيدُونَ أَنْ تَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ

عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾

**Юридӯна ай-яхруҷу мина-н-нāри ва ма ҳум би хориҷина
минҳā. Ва лаҳум ъазъбу-м муқӣм. 37.**

37. (Онҳо) мехоҳанд, ки аз Дӯзах берун оянд, вале онҳо аз он
берунояндагон нестанд ва азоби доимӣ барои онҳост.

Аллоҳ таъоло дар ин ду оят аз азобу мақоме, ки барои аҳли
куффор дар рӯзи Қиёмат омода сохтааст, хабар додаст. Дар
ҳақиқат, касоне, ки кофир шудаанд, чун он азоби аламнокero, ки
барои онҳо омода шудааст, мебинанду мефаҳманд, ки ин гуна
азоб барои онҳост ва пай мебаранд, ки дар ин ҷо пора, ё дигар
васоит ба кор намеравад, «во вайлато, во ҳасрато, ба ёрии мо
шитобед» гӯён ба тавалло оғоз намоянд ҳам фоидае барои онҳо
нест. Фарзан чуноне дар дунё, дар рӯи Замин молу мулк
ҳазинаҳои онро дар ихтиёр доштанд, дар он ҷо низ дар
ихтиёрашон дошта бошанду боз чандон баробари дигар афзун ҳам
бошад ва онҳоро дар ивази наҷоти нафсашон диҳанд, то аз азоби
рӯзи Қиёмат наҷот ёбанд, аз онҳо қабул нахоҳад шуд. Фақат ва
фақат барои онҳо азоби дарднок насиб асту халос. Аз он мақом
мехоҳанд хориҷ шаванд, локин ҳаргиз берун карда намешаванд.
Барои онҳо азоб доимист. Чунин мазмун, иншоаллоҳ, дар ояти
108-уми сураи «Худ» бори дигар хоҳад омад.

Зимни оятҳои мазкур ҳадисеро Ҳаммод ибни Салама аз Собит ва аз Анас ибни Молик (р) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд: “Мардеро аз аҳли Ҷаҳаннам оварда ба ӯ гуфта мешавад, ки ай писари Одам, бошишгоҳи худро чӣ гуна ёфтӣ?” Пас ӯ мегӯяд: “Бадтарин макон ёфтам.” Пас ба ӯ гуфта мешавад: “Оё ба пурии рӯйи Замин барои халосии нафси худ аз тилло (дар ихтиёрат бошад) медиҳӣ?” (Расулulloҳ (с) гуфтанд, ки) ӯ мегӯяд: “Оре! Ай Парвардигори ман. Пас Худованд мегӯяд дурӯғ мегӯӣ, мо аз ин камтарро аз ту пурсида будем, иҷро накардӣ. Пас амр карда мешавад, ки ӯро ба нор баред.” (ба ривояти Муслим ва Насоӣ).

Дар оятҳои қаблӣ ҷазои шахсоне, ки ошкоро молу мулки мардумро бо роҳзаниву зӯроварӣ мерабуданд, баёну таъин шуд. Акнун дунболи он, дар ояти зер, ҷазо ва ҳукми шахсоне, ки молу мулки мардумро пинҳонӣ (бо дуздӣ) мерабоянд, матраҳ мешавад.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءُ بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

Ва-с-сāриқу ва-с-сāриқату фақтаъӯ айдиҳумā ҷазъām би ма касабā накāла-м миналлоҳ. Валлоҳу Ёзизун Ҳаким.38.

38. Ва марде ва ё зане дуздӣ кунад, пас, дастҳои онҳоро (ҷазои он чи ба амал овардаанд) бибуред! Ин аз ҷониби Аллоҳ азобест ибратангез ва Аллоҳ ғолибу доност.

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур ҳукм намуда фармудааст, ки дасти марди дузд ё зани дуздӯро бибуред. Дар ояти мазкур решаи матлаб баён шуд, аммо дасти дуздӯро аз кучо буридан ва миқдори моли дуздидашуда наомадааст. Локин шарҳи он дар китобҳои аҳодис ва фикҳ баён шудааст. Бо иттифоқи уламо, дузд хоҳ зан бошад хоҳ мард, агар миқдори 10 тангаро дуздӣ кунаду бо шохидии ду шохид дуздӣ ӯ исбот шавад, дасти ӯ аз бандаш бурида мешавад. Ин гуна ҷазо барои дузд панд ва барои дигарон ибрат аст. Дар ҷумлаи охир фармудааст, ки Худованд азизу ҳаким аст! Оре! Худованд вақто ки ҳадди чизеро муайян кунад, ӯ чунон ғолибаст, ки ба ӯ ҳеҷ кас муъораза ё чуну чаро карда наметавонад. ӯ таъоло барои бандагони Худ дар амру наҳй ва

шариъати муайянкардаи худ бисёр бо ҳикмат аст.

Абӯбакр ибни Шайба ва дар охир аз Ибни Аббос (р) ривоят кардаанд, ки нархи миҷан (сипар) дар асри Расулуллоҳ (с) 1 динар ё 10 танга буд. Бинобар ин, Расулуллоҳ (с) фармудаанд, ки дасти дуздҳо аз миқдоре, ки аз нархи сипар кам аст, набуред! Уламои Ҳанафӣ ин ҳадисро далел намуда, миқдори дуздие, ки ба сабаби он дасти дуздҳо бурида мешавад, ба 10 танга (баробар) муқаррар кардаанд.

Ояти зер ба шахсони дузде, ки аз кардаҳои худ пушаймон шудаанд, роҳи бозгашт ба сӯйи тавбаро нишон медиҳад.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ

اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Фа маъ тӯба мӯм баъди зулмиҳи ва аслаҳа фа инналлоҳа ятӯбу ӯалайҳ. Инналлоҳа Ғафӯру-р-Раҳӯм. 39.

39. Пас, ҳар касе ки баъди зулми худ тавба кунад ва кори худро ба салоҳ орад, пас, ҳаройина, Аллоҳ ба раҳмати Худ бар вай боз мегардад, ҳаройина, Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Шахсоне, ки гуноҳе содир менамоянд, бояд дар ҳол ба сӯйи тавба шитобанд! Ояти мазкур (агарчи шахси дуздҳо панд диҳад ҳам), тарзи тавбаро баён намуда валлоҳу аълам, ба таври умум фармудааст, ки шахсе, ки аз зулми (дуздӣ) кардааш хоҳ пеш аз буридани дасти ӯ ё баъд пушаймон шавад ва амали солеҳ кунад ва назди Парвардигор аз ин гуноҳи кабира тавба намоед, Худованд ваъда намудааст, ки тавбаи вайро қабул мефармояд. Зеро Худованд омӯрзандаи гуноҳҳои банда буда барои ӯ меҳрубон аст. Агар моли дуздидааш наздаш ҳозир бошад, ба соҳибаш бармегардонад. Агар нест карда бошад, қиматашро медиҳад.

Сабаби нузули ояти мазкурро муфасссирон бо ривояти ҳадисҳои гуногун баён кардаанд, ки ҳамаи онҳо ҳаммаъно ва қобили қабуланд. Ҳоло яке аз онҳоро баён мекунем: Бо ривояти Ибни Ҷарир аз Абӯкурайб ва дар охир аз Абдуллоҳ ибни Амр чунин омадааст, ки дар асри Расулуллоҳ (с) зане дар ҳолати зиннати гарданеро дуздиданаш, дастгир шуд. Соҳибони он назди Расулуллоҳ (с) шикоят овард. Расулуллоҳ (с) фармуд, то дасти ростии ӯро буридаанд. Зани мазкур гуфт: “Оё барои ман роҳи тавба

ҳаст?” Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ту имрӯз аз хатои худ мисли рӯзе, ки аз модар таваллуд шудӣ, пок ҳастӣ.”**

Албатта, он тавбае мавриди қабул аст, ки изтирорӣ набошад, балки ихтиёр бошад, зеро тавбаи изтирорӣ он аст, ки чун мучрим худро назди ҳоким мебинад, тавба мекунад ва инчунин тавба арзише надорад.

Ривояти дигареро овардаанд, ки дар Мадинаи мунаввара зане дуздӣ кард ва дастгир шуд. Хешу табори ӯ бо умеди он, ки шояд Расулulloҳ аз гуноҳаш гузарад, бо ҳам маслиҳат оростанд. Яъне андеша намуданд, ки агар дасти ӯ бурида шавад, ин ор ба авлоди мо як умр боқӣ мемонад. Мувофиқи маслиҳати худ Усома бини Зайд (р)-ро, ки назди Расулulloҳ (с) соҳиби эҳтиром буд, восита сохтанд. Вақто Зайд (р) дар ин хусус сухан оғоз намуд, Расулulloҳ (с) бисёр дар ғазаб омад, баъди адо намудани намоз бо он ҷамъияте, ки дар масҷид нишаста буданд, хутба хонда гуфт: **“Ай мардум, шуморо чӣ шудааст, ки ҳатто дар ҳадде, ки Аллоҳ таъоло барои шахси дузд муайян намудааст, худро назди ман восита месозед? Ба Худо қасам, агар Фотима духтари Муҳаммад дуздӣ кунад дасташро мебурам. Қавмҳое, ки пеш аз шумо ҳалок шуданд, одаташон он буд, ки агар ҳадде барои одами оддӣ лозим мебуд, болои ӯ ҳадро ҷорӣ месохтанд, агар шахси ҷинояткор бо обрӯ мебуд, аз иҷрои ҳад (ҷазои шаръӣ) алайҳи ӯ чашм мепӯшиданд.”**

Ояти зер бо таври умум мукофот ва ҷазои ҳарду дунёро зикр мекунад.

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ

لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Алам таълам анналлоҳа лаҳу мулку-с-самāвāti ва-л-арзи юъаззибу ма-й яшāу ва яғфиру ли ма-й яшāъ. Валлоҳу ѓалā кулли шай-иñ Қадир.40.

40. Оё надонистай, ки ҳаройина, подшоҳии осмонҳо ва Замин аз они Худост? Азоб мекунад ҳар киро хоҳад ва меомӯрзад ҳар киро хоҳад! Ва Аллоҳ бар ҳама чиз тавоност.

Ба дунболи ҳукми тавбаи сориқ (дузд) Аллоҳтаъоло рӯйи суханро ба Пайғамбари бузурги Ислом намуда, фармудааст, ки ай

Муҳаммад (с), (ё ай мухотаб), оё надонистӣ, ки тасарруфи ҳамаи осмонҳо ва Замин дар ихтиёри Худованд аст ва ҳар гуна салоҳ бидонад, дар онҳо тасарруф мекунад? Ин гуна саволро тақрири гӯянд. Яъне он маънои «инро медонӣ, ё онро донистӣ?» аст. Яъне инчо таъачуб нест, вақто ки Худованд чунин сифати бузург дорад, ӯ таъоло, бе шакку шубҳа, метавонад касеро хоҳад, мувофиқи гуноҳхояш бо адли худ азоб кунад ва касеро шоиста бинаду дар раҳмати Худ гирад, мувофиқи ваъдаи Худ гуноҳхояшро омӯрзад. Зеро Худованд бар ҳама кор қодир аст. Аз ояти зер хулоса мешавад, ки қозии исломӣ ҳақ дорад бо шарияти хос барои мучримӣ ғайри Исломӣ қазоват кунад.

﴿يَأْتِيهَا الرَّسُولُ لَا تَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسْرِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ

الَّذِينَ قَالُوا ءَامَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا

سَمِعُونَ لِلْكَذِبِ سَمْعُونَ لِقَوْمٍ ءَاخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ

سُحْرَفُونَ أَلَكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ

وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ

شَيْئًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ هُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ

وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

﴿Иъ айюҳа-р-расулу ла яҳзунка-л-лазина юсарияуна фи-л-куфри мина-л-лазина қолӯ аманна би афвāҳихим ва лам туъмин қулубухум. Ва мина-л-лазина ҳāду саммāуна лил казиби саммāуна ли қавмин āхарина лам яътук. Юҳаррифуна-л-калима миъ баъди мавāзиъих. Яқулуна ин утиутум ҳāза фа хузӯху ва ил лам туътавху фаҳзарӯ. Ва ма-й юридиллаҳу фитнатаху фа лан

тамлика лаҳу миналлоҳи шай-а. Улаика-л-лазина лам юридиллаҳу ай ютаҳҳира кулубаҳум. Лаҳум фи-д-дунйа хизю-в ва лаҳум фи-л-ахирати ъазабун ъазим. 41.

41. Эй Пайгамбар, касоне ки дар куфр меширобанд ва касоне ки бо даҳони хеш гуфтанд: «Имон овардем» - ва ҳол он ки дилҳои онҳо имон наёвардааст, туро андӯҳгин накунад. Ва аз қавми яҳуд низ сухани дурӯғ (таҳрифшуда)-ро шунавандагон, (ҷосус)-анд, барои қавми дигаре ки то ҳол назди ту наомадаанд, калимаҳоро баъди субути онҳо дар мавзӣашон табдил медиҳанду мегӯянд: «Агар шуморо ин ҳукм (-и таҳрифшуда) дода шавад, пас, онро қабул кунед ва агар онро дода нашавад, пас ҳазар кунед!». Ва ҳар киро Худо гуфроҳияро ирода карда бошад, пас, ҳаргиз аз Худо чизе (аз ҳидоят барои онҳо) натавонӣ. Онҳо он мардумеанд, ки Аллоҳ нахостааст дилҳои онҳоро пок гардонад. Ва барои онҳо дар дунё расвой ва дар охират азоби бузург омода аст.

Сабаби нозил шудани ояти мазкурро муфасссирони олиқадр гуногун ривоят кардаанд. Аз он ҷумла Имом Аҳмад ва Абӯдовуд аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд, ки ояти мазкур дар шаъни ду тоифа яҳудиҳое нозил шудааст, ки дар ҷоҳилият бо ҳамдигар ҷангу душманӣ доштанд. Дар охир онҳо бо ҳам сулҳ намуданд ва қарор доданд, ки шахсе агар аз қабилаи заъифҳо аз дасти қабилаи зӯровар кушта шавад, хунбаҳои ӯ 50 васак (30 соъ) аст. Агар касе аз зӯроварон бо дасти заъифон кушта шавад, дияти ӯ 100 васак (60 соъ) аст. Ин ноадолатӣ солҳои тӯлонӣ (то пайгамбар таъин шудани Расулуллоҳ (с)) идома дошт.

Хулоса, чун Расулуллоҳ (с) мабъус шуданд, воқеан шахсе аз тарафи тоифаи обрӯманд бо дасти шахси оддӣ кушта шуд, қабилаи номдор аз қабилаи беном талаб намуд, ки дар ивази хуни табори худ ба онҳо 100 васак хунбаҳо фиристанд. Қабилаи оддӣ дар ҷавоб гуфтанд: «Оё ду қабилае, ки динашон як бошад, насабашон як бошад, дар як шаҳр зиндагонӣ дошта бошанд (баробархуқуқ нестанд)? Чаро хунбаҳои як нафари мо нисфи хунбаҳои шахси шумо бошад? Дар сурате ба шумо ду баробар хунбаҳо медодем, ки мо аз шумо метарсидем. Акнун Муҳаммад ном инсон бо сифати шахси одил омадааст. Мо хоҳиши шуморо ҳоло иҷро намекунем». Наздик буд, ки баъди чунин моҷаро байнашон хунрезӣ оғоз шавад. Тарафайн розӣ шуданд то Расулуллоҳ (с) байнашон ҳукм кунад. Мутаассифона, онҳо бо

мақсаде, ки фаҳманд Расулulloҳ (с) дар ин қазия чӣ ҳукм мекунад, шахсонеро ба назди Расулulloҳ(с) фиристонданд, ки онҳо мунофиқ буданд. Дар ҳамин асно ояти мазкур аз ибтидо то ибораи (фил куфр) нозил шуд.

Баъзе аз муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро дигар ҳодиса медонанд. Дар ривояти дигаре аз Имом Аҳмад ва дар охир аз Барро ибни Озиб чунин омадааст, ки аз назди Расулulloҳ(с) яҳудие гузашт, ки рӯйи ӯ сиёҳкардашуда ва дурразадашуда буд. Расулulloҳ(с) ҳамроҳони ӯро пеши худ хонд ва гуфт: **“Оё ҳадди зиноро дар китобатон чунин ёфтем?”** Онҳо гуфтанд: «Оре!». Сипас Расулulloҳ (с) олимтарини онҳоро ба назди худ хонд ва ӯро чунин қасам дод: **«Туро ба он Зоте, ки Тавротро ба Мӯсо (а) нозил кардааст, қасам медиҳам, ки оё ҳукм ва ҳадди (ҷазои шаръӣ) зинокунандаро дар китобатон чунин ёфтем?»**. Ӯ дар ҷавоб гуфт: **“На! Валлоҳи, агар маро чунин қасам намедодед, ман шуморо дурӯғ гуфта оре мегуфтам. Яъне мо дар китоби худ ҷазои зинокорро сангсор ёфтем. Вақто ки зинокорӣ ривоҷ ёфт ва ин ба обрӯи мо бетаъсир намонд, аз ҳамин хотир чун ин афродро сари анҷоми ин гуна ҷиноят медоштем, аз ӯ чаши мепӯшидем. Агар шахсони оддиро дар ин ҷиноят дастгир мекардем, ҳадди (ҷазои) зинокориро бар ӯ ҷорӣ месохтем. Пас бо машварат як ҳаддиро муайян намудем, ки бар шарифу оддӣ як аст, яъне рӯйсиёҳкунӣ ва тозиёна заданро барои онҳо ҳамчу ҳад қарор додем.”**

Чун Расулulloҳ (с) дар он асно бар марду зани зинокунанда сазои раҷм(сангсор)-ро ҷорӣ сохтанд, гуфтанд: **«Ай бор илоҳо, дар ҳақиқат ман аввалин шахсе ҳастам, ки амри туро (дар дунё) зинда намудам баъд аз он ки ӯро миронида буданд»**. Мувофиқи ин ривоят аз ибтидои оят то (ҳозо фаҳузӯху) нозил шуд.

Ривояти дигареро тақрибан бо ҳамин маъно Имом Бағавӣ чунин баён кардааст, ки яке аз яҳудиён, ки аз қабилаи Хайбар буд ва соҳиби хона будо зани бо никоҳи шаръӣ дошт, бо зани яҳудияи шавҳардори он қабила, зино кард. Агарчи ҳукм ва ҷазои чунин шахсон дар Таврот сангсор омада бошад ҳам, аз сабабе ки онҳо дар байни қавмашон шахсони олимартаба ҳисоб мешуданд, қадру қимати онҳо монеи сангсории онҳо гардид. Ба ҳар тақдир, бояд онҳоро навъе аз ҷазо дода шавад. Бинобар ин, сарони он бо ҳам машварат намуда, ба хулосае омаданд, ки гӯё дар китоби касе, ки дар Ясриб (Мадина) аст, яъне Муҳаммад (с), барои зинокорон

ҳукми сангсор нест ва бо задани тозиёна кифоя мекунад. Бо ин мақсад маслиҳат доданд, ки чанд яҳудиеро аз бани Қурайза, ки онҳо бо ӯ(с) сулҳ бастаанд, назди ӯ(с) фиристед, то андешаи Муҳаммад (с) дар ин бора маълум шавад. Хулоса, чанд нафаре аз мунофиқони ҷосусро назди Расулуллоҳ (с) фиристонданд ва таъкид ҳам карданд, ки агар ҳукм ба дарра задан кунад, қабул фармоянд ва агар ҳукм ба сангсор кунад, қабул насозанд. Чун онҳо ба назди Расулуллоҳ(с) омаданд ва аз ин масъала пурсон шуданд, Расулуллоҳ(с) дар ҷавоб гуфт: **“Оё шумо ба ҳукму файсалаи ман розӣ мешавед?”** Онҳо гуфтанд: **“Оре!”** Дар ин асно Ҷабраил (а) оятеро овард, ки дар он ҳукми зинокор сангсор аст. Чун Расулуллоҳ (с) ба онҳо ҳукми Аллоҳоро қироат намуд, онҳо ҳатто аз иқрори худ бозгаштанд. Расулуллоҳ (с) аз онҳо пурсид: **“Ибни Суриё, ки байни шумо зиндагӣ дорад, чӣ гуна шахс аст?”** Онҳо гуфтанд: **«Дар саросари гетӣ мисли ӯ донишманде дар шарияти Мӯсо нест».** Расулуллоҳ (с) ўро ба назди худ хонд ва ўро қасами вазнин дода пурсид: **“Сазои зинокор дар Таврот чист?”** Ў ва ёронаш саъю кӯшиши балиғ намуданд, то ҷумлаи «зинокорро сангсор кунед»-ро пинҳон кунанд, вале Абдуллоҳ Ибни Салом, ки онҳо ҳозир буд, найранги онҳоро нақши бар об сохта, парда аз рӯи найранги онҳо бардошт. Ибни Суриё, ки бозътимодтарини онҳо буд, хоҳам нохоҳам, иқрор намуд, ки дар ҳақиқат ҷумлае, ки ба сангсори зинокорҳо далолат мекунад, дар Таврот ҳаст, мо онро бо ихтиёри худ аз амал боз доштем. Қасами вазнине, ки Расулуллоҳ (с) Ибни Суриёро дод ин буд: **“Ба он Зоте, ки барои наҷоти бани Исроил байни баҳр роҳ кушод ва порчаи абреро мусаххар сохт, то болои онҳо соягӣ кунад ва шуморо аз оли Фиръавн наҷот дод, барои шумо аз осмон таъоми Манн ва Салворо фиристонд, дар Таврот дар шаъни зинокорҳо чӣ гуна ҷазо аз тарафи Аллоҳ таъоло ёфтед?”**

Дигар ривоятҳо низ вучуд дорад.

Хулоса, Аллоҳ таъоло дар ояти мазкур барои тасалли пайғамбари худро фармудааст, ки рафтори касоне, ки фурсатро ғанимат шуморида, ба ҳар баҳона дар куфр болои куфри худ мешитобанд ва бо ҳам мусобиқа мекунанд, туро андӯхгин насозад. Зеро имони тоифае, ки дорои чунин одатанду ба забон меғӯянд, ки мо имон овардаем имони онҳо дар даҳонашон забонӣ буда ба дилашон нарасидааст. Онҳо мунофиқу дурӯянд.

Дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло ҳабиби Худ (с)-ро бори

дигар тасаллӣ дода, фармудааст, ки аз яҳудиён, ба хусус аз яҳудиёни бани Қурайза, ки алҳол бо ту сулҳу паймон доранду даст ба чунин корҳо мезананд, андӯҳгин мабош. Зеро онҳо чунин нафаронеанд, ки аз рӯи кибру инод, буғзу адоват ва аз рӯи ба Ислом душмани сарсаҳт буданашон, ба яҳудиёни Хайбар гӯш фаро медиҳанд. То ҳол назди ту ба ғайри ҷосусонашон дигарҳо наомадаанду ҳамроҳи ту нанишастаанд ва сухани туро нашунидаанд.

Дар давоми оят Аллоҳ таъоло мефармояд, ки агар иродаи Аллоҳ таъоло барои шахсе куфр бошад, на ту ва на ҳеҷ кас ӯро аз ин роҳи бадбахтӣ гардонидани наметавонад. Барои онҳое, ки дар дунё алайҳи китобҳои Аллоҳ таъоло ва Пайғамбари Ислом рафтори бадро раво дидаанд, ҳам дар ин дунё ва ҳам дар охираат хорӣ пешбинӣ шудааст.

Онҳо бо дохил шудан дар Ҷаҳаннам азоб мешаванду дар он доимо мемонанд. Аз мазмуни ояти мазкур чунин маълум мешавад, ки Расулulloҳ (с) барои дар куфр шитобидани онҳо бисёр андӯҳгин буд. Бо нозил шудани ояти мазкур тасаллиие барои Расулulloҳ (с) ва сабукие барои ӯ (с) расид ва маълум шуд, ки хайбарӣҳо ва бани Қурайза ба ҳидоят мушарраф нестанд. Бинобар ин, Расулulloҳ (с) аз наҷот ёфтани онҳо умеди худро қатъ намуд.

Ояти зер сифати шахсони номбурдаро таъкидан давом медиҳад.

سَمْعُونََ لِّلْكَذِبِ أَكْثَرُونَ لِّلْشَّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَأَحْكُم بَيْنَهُم

أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَصْرِؤَكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ

فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

Саммаъуна лил казиби аккалуна ли-с-суҳт. Фа ин ҷаъука фаҳкум байнаҳум ав аъризъ ъанҳум ва ин туъризъ ъанҳум фа ла-й язуррука шай-а. Ва ин ҳакамта фаҳкум байнаҳум би-л-қист. Инналлоҳа юҳиббу-л-муқситин. 42.

42. (Онҳо) Бисёр шунавандагони сухани дурӯғанд, бисёр хӯрандагони ҳароманд. Пас, агар назди ту биёянд, пас миёни онҳо ҳукм кун ё аз онҳо эъроз кун! Ва агар аз онҳо эъроз кунӣ, пас,

туро ҳеч зиёне нарасонанд ва агар ғайсала кунӣ, пас, миёни онҳо бо адлу инсоф ғайсала кун. Ҳаройина, Аллоҳ инсофкунандагонро дӯст медорад.

Дар ояти қаблӣ сифати яҳудиёно баён карда буд, ки онҳо бисёр шунаванда ва пазири суханҳои дурӯғини сарони худ ҳастанд. Дар ин оят ҳам сифати аввали онҳоро баён намуда, таъкидан фармудааст, ки онҳо бо шунидани суханҳои дурӯғ бисёр хушҳол ҳам ҳастанд, яъне ҳоли яҳудиён ин аст, ки осонакак ба забони худ меғоянд, ки имон овардаем ва бо гуфтани ин сухан кифоя мекунанд, ҳол он ки дар дилашон имон надоранд. Онҳо фаросат накардаанд, ки агар дар ҷамъияте имону Исломи набошад, дурӯғ гуфтан авҷ мегирад ва ҳарчи шунаванд, дурӯғ мебарояд, барои сухани рост дигар ҷой наместонад. Одатӣ дигари чунин тоифа он аст, ки ҳаромхӯр ҳастанд. Яъне моли ҳарому ноҳақ ва пора меҳӯранд. Ин одатӣ деринаи онҳост. Акнун, вақто ки чунин тоифа назди ту барои ғайсалаи ҳукме оянд, ихтиёр дорӣ, хоҳӣ, чуноне ки Парвардигорат амр намудааст, ҳукму доварӣ кунӣ, агар нахоҳӣ, метавонӣ аз онҳо рӯй гардонда, ба корҳояшон даҳлат накунӣ. Зеро аз доварию ту онҳо тобиъи ҳақ нахоҳанд шуд, балки пайи хоҳиши худ хоҳанд рафт. Агар салоҳи кор он бошад, ки аз онҳо рӯй гардонию доварӣ накунӣ, онҳо ба ту зиёне расонида наметавонанд. Агар хоҳӣ ки байни онҳо доварӣ намоӣ, чуноне ки Худованд фармудааст, ҳатман бояд роҳи адолатро пеш гирӣ, зеро Аллоҳ таъоло дар ҳама кор шахси адолатпешаро дӯст медорад.

Дар шарҳи ҷузъи ояти мазкур байни муфасссирон ихтилофи назар вучуд дорад. Баъзе мӯътақид бар онанд, ки агар давлат исломӣ бошад ва дар он қабилҳои ғайри Исломи ҳам сукунат дошта бошанд, бо ҳукми ояти 49-уми ҳамин сура ихтиёр доштани ҳокимҳо мансӯх аст. Яъне дар он Аллоҳ таъоло фармудааст, ки «Дар миёни онон бар ҳасби ончи Аллоҳ таъоло нозил кардааст, ҳукм кун». Ҳоким бояд ки мувофиқи шарияти исломӣ ҳукм кунад, ба шарт ки як тараф мусалмон бошад. Агар ҳарду тараф ғайри мусалмон бошанду қазияро барои доварӣ назди ӯ оранд, ҳокими мусалмонҳоро ихтиёр аст, шароитро ба назар гирифта, агар онҳо розӣ бошанд, мувофиқи шарияти исломӣ ҳукм мекунанд, хоҳад ҳалли қазияро ба додхоҳу қонуни худашон ҳавола сохта, онҳоро бармегардонад.

Дар ояти зер ингуна рафтори яҳудиҳо инкор мешавад.

وَكَيْفَ تَحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ

بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

**Ва кайфа юҳаккимунака ва ʔиндаҳуму-т-Тавроту фиҳа
ҳукмуллоҳи шумма ятаваллавна миъ баъди зāлик. Ва мā
улāика би-л муъминин.43.**

**43. Ва чӣ гуна ҳакам (довар) мегардонанд туро? Ҳол он ки
Таврот назди онҳо аст, ки дар он ҳукми Худо аст. Боз баъд аз ин
аз довариш тӯ рӯй мегардонанд ва онҳо муъмин нестанд.**

Тааҷҷуб аз ҳоли яҳудиҳои қабилҳои Хайбар, ки онҳо чи гуна ту (Муҳаммад (с))-ро довар мегардонанд аз ҳукми ту розӣ мешаванд, ҳол он ки назди онҳо Таврот вуҷуд дорад ва дар он ҳукми Худо барои ҳоҷати онҳо ҳаст. Ба он амал намекунанду туро довар мегиранд? Чӣ, магар бо хоҳиши онҳо хилофи Худо ҳукм мекунӣ, ки онҳо назди ту омаданд? Шигифтангез он аст, ки вақто ту ҳукм кунию ҳукми ту мувофиқи ҳукми Таврот бошад, чаро онҳо рӯй гардонида, нодони худро зоҳир сохта қабул намекунанд? Хулоса, чи гуна метавонад шахсе ба Таврот амал накунад оятҳои онро тағйир диҳад ва ё ҳукми туро муҳолифат кунаду гӯяд, ки ман муъминам? Дар тафсири «Ат-таҳсил лиъулумил танзил», с.178, ҷ.1-ум овардааст, ки имони чунин шахсон ботил аст. Онҳо усулан имон надоранд, вагарна ба ҳукмҳои Аллоҳ таъоло, ки дар Тавроту Қуръон вобаста ба ҷазои зинокорҳо ҳукм якхел, яъне сангсор кардан аст, бозӣ намекарданд.

Дар ояти зер Аллоҳ таъоло Тавротро сифати нақӯ карда, онро нур ва зиё хондааст.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ تَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ

أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّيْنِونَ وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ

وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي

ثَمَنًا قَلِيلًا وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

Иннā анзална-т-Тавротa фихā ҳуда-в ва нур. Яҳкуму биҳа-н-набиййуна-л-лазина асламу лил лазина ҳадӯ ва-р-раббāниййуна ва-л-аҳбāру би ма-с-туҳфиẓу миñ китāбиллāҳи ва кāну ъалайҳи шуҳадāъ. Фа лā тахшаву-н-нāса вахшавни ва лā таштару би āйāти сāmанāн қалилā. Ва ма-л- лам яҳкум би мā анзалаллоҳу фа улāика ҳуму-л кāфирун. 44.

44. Харойина, Мо Тавротро фурӯ фиристодем, дар он ҳидоят ва нур аст, пайгамбароне ки таслими ҳукми Худоанд, барои онҳое ки яҳуданд, ба он ҳукм мекарданд ва ҳамчунин худонарастон ва уламо ба он чӣ аз Китоби Аллоҳ ниғаҳбон гардониди шудаанд ва бар он гувоҳон буданд, ҳукм мекарданд. Пас, аз мардум матарсед, аз Ман битарсед ва ба оятҳои Ман баҳои андакро маҳаред! Ва ҳар кӣ мувофиқи он чӣ Аллоҳ фурӯ фиристод, ҳукм накунад, пас он гурӯҳ кофиранд.

Таврот ҳам китоби илоҳӣ буда, ўро низ Аллоҳ таъоло нозил намуд. Он дар замони худ барои танзими ҳаёти инсонҳо ҳамчу як дастурамали лозим ба кор мерафт. Таврот шубҳаҳои инсонҳоро мезудуд, ҳидояту саодати ду дунёро таъмин менамуд ва ҳамчун нур дар торикиҳои ҷаҳл барои инсонҳо ба кор мерафт. Таврот фақат одобу ахлоқ ё барои маҷмӯан барпо сохтани баъзе маросимҳои динӣ набуд. Бинобар ин, ҳеҷ набошад яҳудиён бояд ҳукуматашонро дар асри Расулуллоҳ (с) ба он мувофиқ месохтанд. Зеро анбиёи бани Исроил (а), ки пайрави Таврот ва муъмину таслими фармони Аллоҳтаъоло буданд, барои ҳидояти бани Исроил аз рӯйи ҳамин китоби осмонӣ ҳукму доварӣ мекарданд. На онҳо ҳукми Тавротро тағйир медоданд ва на аз ҳукми ў мебаромаданд. Ҳамчунин олимҳои раббонӣ ва шахсони дар илми фикҳ мумтоз, ки ба нигоҳ доштани Таврот амр шуда буданд, низ барои бани Исроил аз рӯйи он доварӣ мекарданд. Онҳо то як ҳарфи он тағйиру табдил нашавад, доимо мулозиму мувофиқ буданд. Онҳо худашон мувофиқи таълимоти Таврот умр ба сар бурданд. Мардумро мувофиқи аҳкоми он тарбия менамуданду таълим медоданд, то рафтору гуфтор ва кирдорашон ба он мутобиқу мувофиқ бошад. Ҳоло яҳудиёни асри Расулуллоҳ (с), ба

хусус ба хайбарихо ва қурайзагиҳо чӣ шуд, ки дар шаъни дузд ё зинокор ва ғайра мувофиқи ҳукми Таврот амал намекунанд? Ё агар назди Расулulloҳ (с) оянду ҳукмеро шунаванд, ки мувофиқи Таврот аст, чаро рӯй мегардонанд?

Дар давоми ояти мазкур Аллоҳтаъоло бани Исроилро бо хитоб фармудааст, ки ай уламои яҳуд, аз изҳори ҳақиқат, хусусан аз изҳори сифатҳои Муҳаммад (с) ва ҳукми сангсори зинокорҳо ва дигар аҳокме, ки дар Таврот омадааст, агарчи мувофиқи майлу хоҳиши мардум набошад ҳам, натарсед, онро пинҳон накунад, балки айнан он ҳамаро фаҳмонед. Аз ман битарсед ва ҳақиқате, ки дар Таврот ҳаст, ба мардум бигӯеду, ҳақиқатро ошкор намоед! Оятҳои моро ба пули андак, яъне ба хоҳири пора, ё ба хоҳири чоҳу ҷалол, ё барои ҳосили неъматӣ дунё бадал накунеду нафурӯшед. Зеро шахсе, ки қозӣ ё ҳоким аст, агар байни ду додхоҳ мувофиқи он чи Худо нозил кардааст, ҳукм накунад ва ба ҳукми Аллоҳ мункир шавад кофир аст. Дар тафсири «Ал-Баҳр» бо ривояти Абу Ҳайён омадааст, ки агарчи аз зоҳири оят хитоб барои як тоифаи яҳуд зоҳир шавад ҳам, локин ҳукми ин оят оммаи яҳуд ва ғайри онҳоро низ дар назар дорад. Ҳар ояте, ки дар шаъни куффор нозил шуда бошад, мӯъминони гуннаҳорро низ дар бар мегирад.

Аз Ибни Аббос (р) ривоят шуааст, ки касе он ҳукмеро, ки Аллоҳтаъоло нозил кардааст, мункир шаваду бо он ҳукм накунад, қатъиян кофир шудааст. Аммо касе, ки ба ҳукмҳои нозилкардаи Аллоҳтаъоло имон дорад, онҳоро эътироф мекунанд, локин мувофиқи он ҳукм намекунад, ё золим аст ва ё фосиқ.

Дар ояти зер ҳукми қисос дар Таврот чи хел аст, баён мешавад.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ
بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَنْ
تَصَدَّقَ بِهِ ۖ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ۚ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

Ва катaбнā љалайҳим фўҳā анна-н- нафса би-н- нафси ва-л-ъайна би-л-ъайни ва-л анфа би-л-анфи ва-л- узўна би-л-узўни ва-с-синна би-с-синни ва-л-чурўҳа қисо̇с. Фа ма̇н тасаддақа биҳи̇ фа ҳува каффāрату-л лаҳ. Ва ма- л лам яҳкум би ма̇ а̇нзалаллоҳу фа улāика ҳуму-з- з̇олимун. 45.

45. Ва фарз гардонидем бар онҳо (яхудиён) дар он Китоб (Таврот), ки ҳаройина шахс ба ивази шахс аст ва чаши ивази чаши аст, бинӣ ивази бинӣ ва гӯш ивази гӯш ва дандон ивази дандон ва ивази захмҳо мисли он қасос аст. Пас, шахсе афв кунад, пас ин афв вайро каффорат аст. Ва касоне ки мувофиқи он чи Аллоҳ фурӯ фиристодааст, ҳукм накунад, пас онҳо гурӯҳи ситамкоранд.

Чуноне, ки аз эзоҳи оятҳои гузашта маълум шуд, яҳудиҳо ҷазои зинокоронро мувофиқи Таврот ҳукм накарданду таҳти ваъиди шадид гирифтор шуданд. Ояти мазкур ҳам барои хилофкориашон дили онҳоро кӯбида бори дигар сарзанишашон мекунад, ки мо дар Таврот оятро фиристода, иҷрои онро барои бани Исроил фарз гардониди будем, яъне шахсе мисли худро кушад, бояд ўро ивази кушташуда қасос карда шавад. Онҳо бошанд ба ин ҳам амал накарда, қасдан ба ин ҳукм хилоф намуданд. Яъне агар шахсе аз қабилаи назириҳо бо дасти яке аз қурайзагиҳо кушта мешуд, чуноне ки дар муқаддимаи ояти 41 гузашт, бо ҳукми Таврот қасос мегирифтанд, зеро онҳо дар он асно номдорони қаламрави худ ҳисоб мешуданд. Аммо қурайзагиҳо, дар обрӯ ба назириҳо баробар набуданд, агар назирие қурайзиро мекушт, ба Таврот муҳолифат намуда, ба ҷойи қасос дият (қиммат)-ро медоданд. Ҳамчунин дар Таврот Аллоҳтаъоло ҳукми қисоси чашмро дар ивази чашм, биниро дар ивази бинӣ, гӯшро дар ивази гӯш, дандонро дар ивази дандон ва бо ҳамин тартиб дигар захмҳо ба ивази ҳаммонанди худ ҳукм карда буд. Локин шахси зулмдида аз гуноҳи золим даргузараду авф кунад, ваъдаи Худованд аст, ки Худои аза ва ҷалла аз гуноҳҳои ў дар мегузараду ўро афв мекунад.

Дар қисми охири ояти мазкур омадааст, ки касе мувофиқи он чи Худованд нозил кардааст, ҳукм накунад, пас ў золим буда ситами бузургро анҷом додааст. Ногуфта намонад, ки агарчи сиёқи ояти мазкур хабаре аз ҳукмҳои дар Таврот нозилшуда бошад

ҳам, аммо аз ҳадисҳои воридшуда маълум мешавад, ки ингуна ҳукм, чуноне ки дар ривоятҳо омадааст, бе ягон қайду шарт ва бе тағйиру табдил дар шариъати Ислоҳ ҳам қабул карда шудааст. Масалан, Алӣ ибни Абиталҳа бо ривояти Ибни Ҷарир ва Ибни Абиҳотам мегӯяд, ки Ибни Аббос (р) дар ин масъала гуфтанд: «Агар инсон инсонеро қасдан кушад, ӯро кушта мешавад. Агар чашмеро кӯр кунад, чашмашро кӯр карда мешавад. Агар биниеро нобуд созад, бинии ӯ бурида мешавад. Агар дандони касеро кашад, дандонашро кашада мешавад, агар захме расонида бошад, ӯро мисли он захмин карда мешавад. Дар чунин қисосгирӣ марду зани мусалмон бо ҳам баробаранд, ба он шарте ки ин гуна амалҳо дар нест кардани нафс (инсон) ё модунӣ нафс (боз доштани аъзо ё нест кардани он) қасдан бошад. Агар қасдан набошад, ҳукми дигар дорад». (Ибни Касир, ҷ. 2, саҳ. 65).

Мувофиқ бо амри Аллоҳтаъоло ҳукм накардан дар ояти қаблӣ ҳукм ба куфр шуд, бо ишораи ин оят сифати золимӣ ҳам ба онҳо ҳамроҳ гардид. Дар ояти зер бошад, дар васфи пайғамбаре, ки баъди Таврот омадаасту ӯ низ соҳиби китоб аст, суҳан меравад.

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَرِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ

التَّوْرَةِ ۖ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ

التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ

Ва қаффайнā љалā āсāриҳим би Ўсабни Маряма мусаддиқа-л ли мā байна ядайҳи мина-т-Тавроҳ. Ва āтайнāху-л-Инҷила фӯҳи ҳуда-в ва нуру-в ва мусаддиқа-л ли мā байна ядайҳи мина-т-Тавроти ва ҳудае ва мавъиẓата-л лил муттақин. 46.

46. Ва пас аз он, (баъди пайғамбарони пешин) Исо писари Марямро фиристодем, ки он чӣ, ки пеши ӯ Таврот аст, бовардорандаи ӯ буд. Ва ӯро Инҷил додем, ки дар он ҳидоят ва равшанӣ аст ва тасдиққунандаи он чӣ аз Таврот буд, ки пеши вай аст ва барои Худотарсон ҳидоят ва панд аст.

Баъди оятҳое, ки ба Таврот ишора доштанд, Аллоҳтаъоло ба

китоби дигаре, ки номи он Инчил аст ишора намуда фармудааст, ки пас аз пайғамбарон (думболи онҳо) барои бани Исроил Исо писари Марямро чун идомадиҳандаи кори пайғамбарони қаблӣ, дар ҳоле ки ӯ (а) ба Таврот имон дошту ба он муъмин буд, фиристодем. Бо истисноии баъзе ҳукмҳои Таврот дигар ҳама ҳукмкардаҳои ӯ (а) доимо ба Таврот мувофиқ меомад. Ҳатто Тавротро асоси дину даъвати худ қарор дода буд. Нишонаҳои Исо (а), чуноне ки Таврот хабар дода буд, комилан ба ӯ (а) мувофиқ меомад.

Худованд дар давоми ояти мазкур фармудааст, ки китоби Инчилро ба Исо(а) ато намуда, дар ихтиёраш гузоштем, ки вай мисли Таврот ҳидояту нур буд. На танҳо Исо (а) тасдиқунандаи Таврот буд, боз Инчил ҳам, ки китоби осмонист, Тавротро тасдиқунанда буд. Инчил ҳам монанди Таврот, барои бани Исроил ва барои парҳезгорон мояи ҳидояту панду андарз буд. Оре! Парҳезгорон шахсонеанд, ки доимо дар ҷустуҷӯи роҳи ҳақиқат ва омодаи пазириши сухани ҳақ мебошанд. Ногуфта намонад, ки чаро Худованд дар Қуръони маҷид Тавротро дар ояти 44-ум ва Инчилро дар ояти таҳти назар, яъне ояти 46-ум ва Қуръонро дар ояти 15-уми ҳамин сура, «нур» гуфтааст? Валлоҳу аълам, ин барои он аст, ки тамоми мавҷудоти ҷаҳон барои идомаи ҳаёти худ ба нур (равшанӣ) шадидан муҳтоҷанд. Агар нур набошад, тамоми намуди инержиҳо, нерӯҳо, ҳаракатҳо, зебоиҳо суқут мекунанд ва марг ҳамаҷоро ишғол мекунад. Яъне, агар амал ба таълимоти китобҳои осмонӣ, бахусус дастуроти китоби охир ва пайғамбари охир набошад, дар ҷомеа ҳама арзишҳои инсонӣ, чи фардӣ бошанд чи иҷтимоӣ, рӯ ба хомӯшӣ меорнад. Масалан, дар ҷомеаҳои моддигарой аз баъзе одатҳои ҳамида номашон мондаасту амал ба онҳо нест шудаанд. Ба ҷойи онҳо аксашон дар амал аст. Масалан, бо адл ҳукм кардан, доимо сухани рост гуфтан, аҳли ҳақро дӯст доштани ҳимоя кардан, дар ҳама кор бо олимҳое, ки исломо аз зербиноии он мефаҳманд, машаварт кардан чандон боқӣ намондааст.

Хулоса, ҳазрати Исо (а) бо забони худ Тавротро тасдиқ дошт ва китобе ки ба ӯ (а) дода шуда буд, яъне Инчил ҳам Тавротро дуруст мепиндошт. Алҳамдулиллоҳ, имрӯз мо, бо вуҷуде ки Қуръонро мепазирему маҳз ба он таслиму побанди аҳкоми он ҳастем, тасдиқи онро дорем, ки ҳар китобе, ки осмонӣ бошад, ба он имон дорем ва боварӣ дорем, ки вай аз назди Аллоҳ таъолост.

(тафсири Кобулӣ). Нозил кардани Инҷил барои чӣ буд, ояти зер баён мекунад.

وَلِيَحْكُمَ أَهْلُ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

**Ва-л яҳкум аҳлул Инҷили би мӑ аӑзалаллоҳу фӣҳ. Ва ма-л
лам яҳкум би мӑ аӑзалаллоҳу фа улӑика ҳуму-л-
фӑсиқун.47.**

**47. Ва бояд аҳли Инҷил ба он чи Худо дар вай фуру
фиристодааст, ҳукм кунанд. Ва касоне, ки ба он чи Худо фуру
фиристодааст, ҳукм намекунанд, пас, онҳо фосиқ (бадкор)-анд.**

Аллоҳ таъоло зимни ояти мазкур мисли аҳли Таврот аҳли Инҷилро низ фармудааст, ки бояд аҳли Инҷил ҳам дар замони худ ба ҷамиъи ончи дар Инҷил аст, имон оранд ва ҳар кореро, ки онҳо ба вай амр шудаанд, барпо доранд. Аз он ҷумла, ба башорати омадани Пайғамбари охируззамон (с) низ имон оранд. Ҳамчунин агар ӯ (с)-ро дарёфтанд, мувофиқи он ҳукме, ки дар Инҷил омадааст, ҳукм кунанд ва аз ӯ (с) итоат кунанд. Таъкиди ин гуфтаҳо дар ояти 68-уми ҳамин сура чунин омадааст, ки эй Муҳаммад (с) ба онҳо бигӯ, ки ай аҳли Китоб шумо, то ин ки аҳкоми Таврот ва Инҷилро, ки аз тарафи Парвардигор барои шумо фуру омадааст барпо надоред, ҳеҷ чиз нестед.

Дар сураи «Аъроф», ояти 157-ум низ омадааст, ки онон аз рӯйи сидқ пайғамбареро пайравӣ кунанд, ки ёфтанд сифаташро навишташуда назди худ дар Таврот ва Инҷил ва ӯ мефармояд онҳоро ба кори писандида ва манъ мекунад онҳоро аз корҳои нописандида.

Дар охир фармудааст, ки он гурӯҳе, ки имон овардаанд, ононанд растагорон.

Дар охири ояти мазкур омадааст, ки шахсоне, ки мувофиқи ҳукми Аллоҳ фиристода ҳукм намекунад фосиқанд. Яъне чунин шахс ба сӯйи ботилҳо моил, тарккунандаи роҳи ҳақ, ба сифатҳои Ҳақтаъоло кофир, дар ҳукмҳои худ золим, дар феълҳои худ фосиқ ва аз доираи тоъати Ҳақтаъоло хориҷ аст. Дастури илоҳӣ барои масеҳиён он буд, ки бо сабаби рағбати зиёд доштан ба дунё, ё аз бими мардум набояд ҳукмҳои Инҷилро тарк созанд. Оре! Ба Инҷил

пеш аз биъсати (фиристода шудани) Муҳаммад (с) ҳукм кардан ҳақ буд. Аммо пайравони Инҷил дар чандин ҷойи китоби худ қаблан хондаву дидаанд, ки онҳо маъмуранд баъд аз омадани Муҳаммад (с) ва нозил шудани Қуръон бояд, албатта, аз ӯ(с) пайравӣ кунанд. Зеро Қуръон ба ғайри он бахшҳое, ки Инҷил дораду муҳолифи Қуръон нестанд, дигар ҳама ҳукмҳои вайро мансух (аз амал манъ) намуд. Зеро то Қиёмат Қуръон мукамал боқӣ мемонад.

Ояти зер дар шаъни Ислоҳ аст, ки аз тарафи Аллоҳ таъоло барои инсонҳо интиҳоб шудааст. Дор он Худованд ба Пайғамбари худ хитоб намудааст:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنْ
الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ط فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ ط وَلَا
تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً
وَمِنْهَا جَاءَ ط وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي
مَا آتَيْنَاكُمْ ط فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ ج إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾

**Ва аъзална илайка-л-китаба би-л-ҳаққи мусаддиқа-л
ли ма байна ядайҳи мина-л-китаби ва муҳайминан
ъалайҳ. Фаҳкум байнаҳум би ма аъзалаллоҳ. Ва ла та-т-
табиъ аҳваъаҳум ҳамма ҷаъака мина-л-ҳаққ. Ли куллий
ҷаъална минкум ширъата-в ва минҳаҷа. Ва лав шъаллоҳу
ла ҷаъалакум уммата-в ваҳидата-в ва лаки-л ли
яблувакум фи ма аътакум. Фастабику-л-хайро. Илаллоҳи
марҷиъукум ҷамъъан фа юнаббукум би ма кунтум фиҳи
тахталифу. 48.**

48. Ва ба ростӣ ба сӯйи ту Китобро фуруғи фиристодем, он ҷӣ

аз Китобе ки пеш аз вай буд, боваридоранда ва нозиру нигаҳбон бар вай аст, пас, миёни онҳо бо он чӣ Аллоҳ фуру фиристодааст, ҳукм кун ва аз он чи ки ба ту аз ҳукми рост омад, онро вогузашта хоҳиши онҳоро пайравӣ макун. Барои ҳар гуруҳе аз шумо шарияте ва роҳе муқаррар сохтаем. Ва агар Аллоҳ мехост, шуморо як уммат мегардонид, валекин хост, ки шуморо дар он чӣ ба шумо додааст, биёзмояд, пас, ба сӯйи некӯкорӣ иштоб кунед. Бозашти шумо ҳама як ҷо ба сӯйи Аллоҳ аст, пас, шуморо ба он чӣ дар он ихтилоф мекардед, хабар диҳад.

Баъди баёни сифати Таврот ва Инҷил, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, дар ин оят ба зикри Қуръони Азим, ки онро Аллоҳ таъоло бар банда ва Расули Худ(с) фиристодааст, шурӯъ намуда, бо хитоб ба Расули Худ(с) гуфтааст, ки мо ин китоб, яъне Қуръонро ба ростие, ки дар вай ҳеҷ шакке нест, аз назди Худ ба сӯйи ту фиристодем. Ва ҳама он китобҳоеро, ки ба пайғамбарони қаблӣ нозил шуда буд, тасдиқ дорад. Зеро дар онҳо чунин омада буд, ки ба зудӣ аз назди Аллоҳ таъоло китоби дигаре барои бандаи Худ, Муҳаммад (с), нозил мешавад. Дар ҳақиқат ҳам, чуноне, ки китобҳои қаблӣ мужда расониданд, Қуръон нозил шуд. Китобҳои пешин дарбаргирандаи даъват ба сӯйи ягонагии Аллоҳ таъоло, амр ба маъруф ва наҳй аз мункар буданд, Қуръон ҳам идомадиҳандаи ин барнома аст. Ҳамчун нозиру амин, шоҳидӣ бар он медиҳад, ки китобҳои нозилшудаи қаблӣ дар замони худ саҳеҳу дуруст буданд. Ҳоло Қуръон собит месозад, ки баъзе амонатҳои илоҳие, ки дар онҳо буданд, дар Қуръони карим бе ягон табдилу таҳриф мансук нашуда, маҳфузанд. Аммо баъзе чизҳои фаръие, ки махсуси он рӯзгор буд ва барои он замон муҳим буданд, Қуръон онҳоро мансук гардонид, он ҳақиқатҳои нотамомеро, ки дар онҳо буданд, комил сохта, таълимоти илоҳӣ будани онҳоро тасдиқ намуд.

Хулоса, Қуръон китоби охири илоҳӣ, фишурда ва хулосаи тамоми китобҳои қаблӣ буда, то охир боқӣ мемонад. Башар ба нозил шудани китоби дигаре мӯҳтоҷ нест.

Қуръон китобҳои қаблиро баҳои ҳақиқӣ медиҳад. Ҳар ҳукме агар аз китобҳои қаблӣ пайдо шавад, Қуръон ҳаками он аст. Агар доварӣ кунад, қабул ва агар радд кунад, мансук аст. Ихтилофҳои дар онҳо пайдошударо фақат Қуръон ҳал мекунад.

Бинобар ин дар давоми ин оят Аллоҳтаъоло Пайғамбари Худро амр намудааст, ки ту байни мардум, хоҳ арабанду хоҳ аҷам, мувофиқи он ҳукмхое, ки анбиёи қаблӣ ҳукм мекарданд ва онҳоро

дар шариъати ту низ қарор додему мансук нашудаанд ва Худованд дар Қуръон барои ту онҳоро нозил кардааст, ҳукм кун! Ҷумҳури уламо иттифоқ бар он доранд, ки ҷузъи ояти 43-уми ҳамин сура, ки мувофиқи он Расулulloҳ (с) байни мардуми аҳли китоб ба ҳукм кардан ё накардан мухайяр буд, бо ин ҷузъи оят мансук (аз ҳукм манъ) шудааст.

Дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло Расули Худ (с)-ро наҳй намудааст, ки зинҳор ба зинҳор агар ҳавою ҳавас ва хоҳишоти аҳли китоб муҳолифи Қуръон бошанд, пайрави хоҳишҳои онҳо мабош. Дар ривояте омадааст, ки як гурӯҳ яҳудиҳо назди Расулulloҳ (с) омада машварат ораста гуфтанд: “Биёед, баъзе ҳукмҳоро, аз он ҷумла сангсори зинокорҳо ва монанди онро, (ки дар Таврот онҳоро тағйир дода буданд) аз Қуръон ҳам бекор эълон кунем ва баъзе маслиҳатҳое, ки мо дорем, агар қабул кунӣ, мо ба ту имон меорем. Дар ҳол, Аллоҳ таъоло ба Расули Худ(с) гуфт, ки пайрави хоҳишоти мардум нашав, ҳукми Аллоҳро дар амал ҷорӣ соз! Маълум мешавад, ки дини Ислом барои ҳама халқҳо, барои ҳама замонҳо ва маконҳо салоҳият дошта, дини оламшумул аст.

Агар билфарз, барои хоҳири қавми ҷоҳил ягон хоҳиши онҳо ба инобат гирифта шавад, фардо боз қавми дигар хоҳишу талаботи дигаре барои дигаргун кардани ҳукми дигаре муроҷиъаткунон меоянд. Ислом, ки дини мукамал асту болои динҳо нозиру довар аст, намегузорад, ки ҳукме муҳолифи он бошад, ё онро роиҷ донад. Яъне агар хоҳишоти мардум муҳолифи Қуръон бошанду ба инобат гирифта шаванд, дар чунин сурат Қуръон сифати худро гум сохта, мисли Таврот, ё Инҷил бозичаи дасти мардуму муҳолифон мегардад. Аз ҳамин ҷиҳат, Аллоҳ таъоло дар ҷумлаҳои зер ҳақиқатро баён кардааст, ки мувофиқи урфу одати ҳар уммат (халқ) шариъате ва роҳу равише дар замони худ қарор додаем.

Яъне барои пайравони Таврот, Инҷил ва Қуръон шариъат (барнома)-е муайян аст. Масалан, барои яҳудиҳо роҳу шариъате муайян шудааст, барои насоро ҳам ва барои аҳли Қуръон низ.

Баъзе чизҳо дар он шариъатҳо ҳалол ва баъзеро ҳаром ҳукм карда шуд, то ин ки итоъаткунандаро аз ёғӣ доништа шавад.

Хулоса, дине, ки ғайри тавҳидӣ (яктопарастӣ) бошад, назди Аллоҳ таъоло қабул нест. Шариъати Пайғамбарон дар аҳком бо ҳам тафовут дошта бошанд ҳам, локин дар асли эътиқоди ихлос, яъне Аллоҳро якка донистан, ба ҷамъи пайғамбарон имон овардан, ба омадани рӯзи Қиёмат ва ҷазою ё подош дар он рӯз

яканд. Агар Аллоҳ меҳост, аз аввал ҳамаи мардумро як уммат, уммат карда як дин, як шариъате, ки ҳеҷ гоҳ мансӯх намешуд, қарор меод.

Локин мардуми гуногун ва шариъати гуногунро пайдо кард. Ҳикмат дар чист ва барои чӣ ин хел шуд? Агарчанде ба ин саволҳо ояти зер ҷавоб диҳад ҳам, локин мухтасаран ҷавоб ин аст, ки ӯ таъоло барои он чунин кард, ки бандагонро имтиҳон кунад, итоъаткунандаҳо ва шахсоне, ки пойбанди ин ё он шариъатанд, оё ба шариъати баъдӣ итоат мекунанд ё не. Агар итоат мекунанд, онҳоро савоб дода шавад ва агар осӣ мешаванд, онҳоро ҷазо дода шавад. Аз он ҷумла имтиҳони бузург барои мардуми кураи Замин омадани шариъати Муҳаммад (с) аст, ки он ҷамиъи шариъатҳои қаблӣ мансӯх (аз амал манъ) намудааст. Оё мардум ба он амал мекунанд, ё аз он чашм мепӯшанд?

Маълум мешавад, ки касе ба ин шариъати охирин амал кунад, гӯё ба ҷамиъи шариъатҳои қаблӣ амал кардааст. Модоме ки чунин аст, Аллоҳ таъоло мефармояд, ки барои анҷоми корҳои хуб, ба сӯйи тоъати Парвардигор шитобед ва аз ҳамдигар пешгузарӣ кунед, зеро бозгашти ҳамаи шумо ба сӯйи Худост. Чун шумо ҳама ба сӯйи Аллоҳ боз мегардед, ба шумо дар бораи он чизҳое, ки байни худ, (аҳли ҳаққ ва аҳли ботил) ихтилоф доштед, хабари дуруст медиҳад ва аз ҳамдигар бо гурӯҳҳо ҷудо месозад.

Ояти зер таъкиди оятҳои қаблӣ буда, дар он фармудааст.

وَأَن آَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَأَحْذَرَهُمْ أُنْ

يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّنَا يُرِيدُ اللَّهُ

أَن يُصِيبَهُمْ بَبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾

Ва аниҳқум байнаҳум би маъ аъзалаллоҳу ва ла та-т-табиъ аҳваъаҳум ваҳзарҳум ай яфтинӯка ъам баъзи маъ аъзалаллоҳу илайк. Фа ин таваллав фаълам аннамә юридуллоҳу ай юсибаҳум би баъзи зунубиҳум. Ва инна каъира-м мина-н-наси ла фәсиқун. 49.

49. Ва фармуд, ки миёни онҳо мувофиқи он чӣ Аллоҳ фурӯ фиристодааст, ҳукм кун ва хоҳишоти онҳоро пайравӣ макун ва

аз онҳо ҳазар кун ки (мабодо) аз баъзе он чӣ Аллоҳ ба сӯйи ту нозил гардонидааст, туро фиреб диҳанд! Пас, агар рӯй гардонанд, бидон, ки албатта, Аллоҳ, меҳодад, ки онҳоро ба сазои гуноҳҳояшон бирасонад. Ва ҳаройина, бисёри аз мардум фармонбардор нестанд.

Сабаби нузули ояти мазкурро бо ривояте аз Ибни Аббос (р) чунин гуфтаанд, ки Каъб ибни Асад, Абдуллоҳ ибни Суриё ва Шос ибни Қайси яҳудӣ бо ҳамдигар маслиҳат ораста гуфтанд, ки биёед назди Муҳаммад меравем, то битавонем ўро аз динаш бозгардонем. Онҳо назди Расулulloҳ (с) омаданду гуфтанд: *“Ай Муҳаммад! Ту медонӣ, ки мо донишмандони яҳуд ва ашрофу роҳбарони онҳо ҳастем, агар мо аз ту пайравӣ кунем, тамоми яҳудиён аз мо пайравӣ мекунанд. Пешниҳоди мо ба ту ин аст, ки миёни мо ва қавми мо хусумате ҳаст, мо дар ин хусумат туро ҳакам (довар) месозем, агар ту бо нафъи мо доварӣ кунӣ, дар ин сурат мо ба ту имон оварда, пайрават мешавем»*. Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд, Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур Ҳабиби худ (с)-ро фармуд, ки агар аҳли китоб дар ихтилофоти худ даст ба гиребон шаванду назди ту оянд, аз ҷониби Аллоҳтаъоло барои ту амр шудааст, ки хоҳишоти онҳоро пайравӣ накун, балки байни онҳо мувофиқи ончи барои ту Аллоҳ нозил кардааст, ҳукм кун. Расулulloҳ (с) аминун маъсум аст, то ин ки умматаш ба ў (с) иқтидо кунанд ва то умеди тамоми аҳли ҳавоу ҳавас (яъне пешвоёни яҳудон) аз инҳо ба кулӣ канда шавад. Худованд ҳушдор додааст, ки аз чунин душманони дурўғӯи хиёнаткори пӯшандаи ҳақ барҳазар бош, ки мабодо туро аз роҳи шарияти ростини Аллоҳтаъоло дар фитна андозанд! Агар байни онҳо мувофиқи ончи Аллоҳ барои ту нозил кардааст, ҳукм кунӣ онҳо аз ин ҳукм рӯй гардонанд, пас бидон ки ин рӯй гардонидани онҳо аз он ҷиҳат аст, ки Худованд ирода кардааст, ки онҳо бояд дар муқобили гуноҳҳояшон ба ҷазо бирасанд. Агар дар ин дунё ба ҷазо бирасанд, ин барои танбеҳи гунаҳкорон ва бинандагон аст. Аммо дар охират бошад сазои шадидтар ва сазовортареро, албатта, мекашанд. Дар ҷумлаи охири ояти мазкур ба хоҳири малол нагардидани Пайғамбар (с) Аллоҳ таъоло хабар додааст, ки бандагони итоъаткор ҳамеша дар дунё, чуноне ки дар ояти 103-юми сураи «Юсуф» омадааст, камшуморанд. Аксари мардум фосиқ буда, чандон фармонбардор нестанд. Онҳо аз тоъати Парвардигор хориҷу муҳолифи ҳақ буда, дар корҳои гуноҳ бисёр

шитобкоранд ва аз сарҳади дин қадам ба берун ниҳодаанд.

Ояти зер ин қазияро идома медиҳад:

أَفَحُكْمَ الْجَهْلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

**А-фа ҳукма-л-ҷаҳилийяти ябғун. Ва ман аҳсану
миналлоҳи ҳукма-л ли қавмий йуқинун. 50.**

**50. Оё онҳо ҳукми даврони ҷоҳилиятро аз ту меҳоянд? Ва барои
қавме ки ба (бузургии Аллоҳ) яқин доранд, чӣ касе аз Аллоҳ
(дида) ҳукмкунандаи беҳтар аст?**

Бо назардошти маънои ояти мазкур қонунҳоро созмонҳои ғайриисломӣ, чи пеш аз Ислом бошанд ва ё баъд аз он, қонунҳои ҷоҳилият мебошанд. Яъне ҷоҳилият хос ба даври замонеу макон ва ё қавме набудааст. Зимни ояти мазкур бо саволи инкорӣ Аллоҳ таъоло фармудааст, ки Нур-(Қуръон) барои тамоми инсонҳои курраи Замин, новобаста аз замону макон, қавму наҷод, ҳамчун як қонуни умумӣ омадааст. Ин қонунҳоро паси сар гузошта, ҳаллу фасли қорҳои худро (гӯе, ки дар замони ҷоҳилият зиндагонӣ карда истодаанд) аз ғайри он дархост мекунанд? Яъне ҳар касе ба ғайри ҳукмҳои исломӣ дигар ҳукмҳоро чӯе шавад фарқ надорад номи он қонун чи ки набошад, гӯе ӯ дар замони ҷоҳилият зиндагонӣ дорад. Маълум мешавад, ки шахсоне, ки барои ҳаллу фасли қорҳои худ ҳукмҳои Қуръонро эътибор надода, дар пайи кофту кови ҳукмҳои ҷоҳилият мешаванду розигии худро медиҳанд, чунин инсонҳо ба ҳукмҳои Худо итоъат надоранд. Оё барои мардуме, ки ба Аллоҳ имони комил доранд, аз ҳукми Аллоҳ дида ҳукми ҳокиме хубтару писандидатар аст? Ҳаргиз! Касе даъвои он дошта бошад, ки бояд мардум мувофиқи, қонуни сохтаи ман зиндагонӣ кунанд, ӯ худро дар сифате аз сифатҳои Аллоҳ таъоло шарик сохтааст. Аз он ҷумла, дар замони начандон дур тоторҳо мувофиқи сиёсати подшоҳашон Чингизхон ва атрофиёнаш аз қонунҳои яҳудия ва насоро ва Ислом ва ғайра китобе тартиб дода буданд. Бисёри қонунҳои он аз ҳавас ва аз хоҳишоти подшоҳашон бархурдор буд, он китобро дар амал қорӣ карда буданд ва чунин қонунҳои вазъиро аз китоби Аллоҳ таъоло (Қуръон) ва суннати Расулуллоҳ (с) муқаддам медонистанд. Ҳукми ин гуна шахсон ба оятҳои 44-45-47-уми ҳамин сура ҳавола мешавад.

Ҳофиз Абулқосим Табаронӣ ҳадисеро аз Ибни Аббос (р) ривоят кардаанд, ки Расулуллоҳ (с) чунин гуфтанд:

“Манфуртарини инсон назди Расулуллоҳ ду нафар аст: 1-ум шахсе, ки дар Ислои суннат (одат)-и замони ҷоҳилиятро талаб мекунад. 2-юм шахсе аст, ки резонидани хуни ноҳақро талаб дорад...”

Ин ҳадис дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ бо зиёдатии калимаҳо ва бо исноди Абиляммонӣ низ омадааст.

Дар оятҳои қаблӣ нияту кирдори яҳуди насоро маълум шуд. Акнун бо онҳо ҷӣ хел муносибат кардан лозим, аз ояти зер рӯшан мешавад.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَرَىٰ أَوْلِيَآءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ مِّنكُمْ فَإِنَّهُ مِنهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ

الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

﴿Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманӯ лӓ таттаҳизӯ-л-яхӯда ва-н-насӯрӯ авлийӓъ. Баъзӯҳум авлийӓъ баъз. Ва ма-йятаваллахум-м миъкум фа иннаҳӯ минҳум. Инналлоҳа лӓ яҳди-л-қавма-з-зӓлимӣн. 51.﴾

51. Эй касоне ки имон овардаед, яҳуд ва насороро дӯст магиред. Баъзе онҳо дӯсти якдигаранд. Ва касе ки аз шумо онҳоро дӯст дорад, пас, ҳамоно ӯ аз ҷумлаи онҳост. Ҳаройина, Аллоҳ қавми золиро ҷидоят намекунад.

Ривояти бисёре сабаби нузули ин оятро тақрибан бо як маъно ифода мекунад. Яке аз онҳо бо ривояти Саддӣ чунин аст. Ояти мазкур дар бораи ду нафаре нозил шудааст, ки яке аз онҳо баъди ғазои Уҳуд, ки дар он мусалмонҳо муваққатан шикаст хӯрданд, ноумед шуда ба рафиқаш гуфт: “Ман пеши фалон яҳудӣ меравам ва ба дини ӯ меदारоям, то ин ки хатаре ё ҳодисае рӯи диҳад, дар амон бошам, барои ман ин амал судманд аст.” Дигаре аз онҳо гуфт: “Ман ҳам ба Шом ба назди фалон насронӣ рафта ба дини ӯ меदारоям ва ба вай паноҳ мебарам.” Дигар ривоятҳо низ вуҷуд доранд.

Ба ҳар тақдир, Худованд мусалмонҳоро аз ҳамкорӣ ва дӯст гирифтани яҳудиҳо ва насронӣҳо бо шиддат бар ҳазар кунонида, дар нахуст ҷумлаи ин оят фармуд, ки ай касоне, ки имон овардаед,

яхуду насороро ҳамчун такагоҳ ё ҳампаймон ба хоџири ҷалби манфиъатҳои дунё дӯсту ҳамсир нагиред. Зеро имони ростин ба чунин рафтори соҳибаш зидд аст. Ба ҷои онҳоро дӯст гирифтани Худо ва Расули Ӯ (с) ва мусалмонҳоро дӯсту ёвар гиред. Зеро ғайримусалмонҳо бо шумо ҳеҷ вақт дӯст намешаванд.

Онҳо агарчи миллаташон дигар бошад байнашон ноиттифоқӣ бошад ҳам, дар муқобили мусалмонон бо ҳам ҳамфикранд.

Зеро ҳамаи куфр як миллат ҳисоб аст. Бо онҳо бояд эҳтиёткорона муносибат кард.

Бо ривояте хитоби ояти мазкур барои мунофиқон аст, зеро дар зоҳир онҳо мусалмон буданд, локин бо яҳуду насоро паймони дӯстӣ барқарор мекарданд. Ин ҳақиқатро бояд мусалмонон фаҳманд, ки касе бар хилофи ояти мазкур ғайри динро дӯсту ёвари худ гирад, донанд ки ӯ ҳам аз онҳо ҳисобида шуда ва ҳукмаш дар дунё ва охираат мисли ҳукми онҳост. Бо ибораи дигар, агар мусалмоне кофирҳоро дӯст гирифта, бо онҳо як шавад ва онҳоро наздикони худ шуморад, бе шубҳа, ӯ алоқаи худро аз мусалмонӣ бурида, ба худ зулм кардаву, дар сафи кофирон ҷой гирифтааст.

Дар давоми ояти мазкур омадааст, ки Худованд золимонро дӯст намедорад. Оре! Шахсоне, ки кофиронро дӯст мегиранд, аввалан худро ва сониян ҷамъияти мусалмононро зулм кардаанд. Худованд қавми золимонро ҳаргиз ба роҳи имон ҳидоят намекунад. Аммо масъалаи сулҳ бо кофирон ин масъала дигар аст, ки дар сураи «Анфол», ояти 61, иншоаллоҳ, меояд. Дар ояти баъдӣ симои шахсоне, ки дилашон аз марази нифоқ ба танг омадаасту узртарошӣ мекунанд, баръало мешавад.

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسْرِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ
تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِّنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا
عَلَىٰ مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

**Фа тара-л лази́на фи қулу́биҳим маразӯ-й юсәриъуна
фиҳим яқулуна нахшā ая тусибанā даираҳ. Фа ъасаллоҳу
ай яътия би-л-фатҳи ав амрим мин ъиндиҳи фа юсбиҳу**

Ъалā мā асарру́ фӣ анфусихим нāдимӯн. 52.

52. Пас, касоне, ки дар дилҳояшон мараз ҳаст, мебинӣ, ки дар дӯстии онҳо (яхуд ва насоро) шитоб мекунанд ва мегӯянд: «Аз расидани гардиши замон метарсем». Пас, шояд, ки Аллоҳ аз назди Худ фатҳу нусрат ё кори дигареро биёрад, пас, бар он сухане ки дар нафсҳои худ пинҳон доштанд, пушаймон шаванд.

Барои фаҳмидани сабаби нузули ояти мазкур ривояти зер хеле дуруст ба назар мерасад. Имом ибни Ҷарир аз Идрис (р) ривоятеро дар сабаби нузули ин оят оварда гуфтаанд, ки Идрис (р) овард: *Ман аз падарам ва ӯ аз Атий ибни Саъд шунидааст, ки ӯ чунин гуфта, ки Убода ибни Сомити хазраҷӣ назди Расулulloҳ (с) омада гуфт: «Ай Расулаллоҳ (с), ман аз яҳудиҳо дӯстони бисёре дорам, локин барои ризои Аллоҳ ва Расули Ӯ аз дӯстии онҳо даргузаштам, ҳоло бошад дӯсти ман Аллоҳ ва Расули Ӯст.»* Дар ин асно сардори мунофиқони он давр Абдуллоҳ ибни Убай онҳо ҳозир буд гуфт: *«Ман аз гардиши замон хавф дорам, ҳоли ҳозир аз дӯстони яҳудиям даст кашида наметавонам».* Расулulloҳ (с) ба ӯ гуфт: *«Эй Абулҳабоб, онҳо аз онӣ ту».*

Ин ё сабаби дигар буд, ки Аллоҳтаъоло Расули худ (с)-ро хитоб намудааст, ки дар байнатон шахсонеро мебинӣ, ки дилҳои онҳо аз марази шакку нифоқ чунон бемор аст, ки ҳатто ба ваъдаҳои Аллоҳтаъоло бовар надошта, дар ҳақ будани мусалмонон яқин надоранд. Онҳо дӯстии яҳуду насороро тарк накарда, ба оғӯши куфр мешитобанд. Ин бемордилон мегӯянд мо аз ҳодисаҳои ногувори ин давру замон метарсем, раваду агар онҳо бар сари шумо ғолиб оянд, гӯё бар сари мо бало меояд. Ҳоло дӯстиро аз онҳо канда накунем, агар рафту онҳо ғолиб шаванд, мо дар ҳимояву паноҳи онҳо дар амон мемонем.

Хулоса, мунофиқон дар ин масъала фикри яктарафа намуда андеша накарданд, ки рафту Ислом ғалаба кунад ё кори дигаре аз қудратҳои Аллоҳтаъоло болаяшон пайдо шаваду тамоми умеди мунофиқон аз дӯстонашон канда шавад, он гоҳ чӣ кор мекунанд?

Аллоҳтаъоло дар давоми ояти мазкур барои радди онҳо, Набии худ (с)-ро башорат ва ваъда ба фатҳу нусрат дода фармудааст, ки наздик аст Аллоҳ таъоло фатҳу пирӯзии Муҳаммад (с)-ро бар коифрони Макка биёрад (ё кори дигареро биёрад), ки шаъну шавкати яҳудиҳоро дар ҳам шиканад, ҳар сирре, ки мунофиқон доранд, ошкор шавад. Дар он вақт мунофиқон

пушаймон шаванд, ё нашаванд барои онҳо дигар чӣ фоида мерасад?

Шахси муъмин бояд доимо ботини худро аз нифоқ пок созад ва бо кофиру мунофиқ талоши дӯстӣ накунад.

Вақто ки душманони Ислом ва мунофиқон ғалабаву фатҳи умумии Маккаро диданд, аз шиддати надомат ва афсӯс каф ба каф мемолиданд. Ва чун диданд, ки баъзе аз ҳампаймонони яҳуд ва насорояшон кушта, ё ҷилои Ватан карданд, тамоман ҳавсалаҳояшон гирифтӣ танг шуд. Ҳама умедҳои онҳо барбод рафту сароҳатан дурӯғгии онҳо, дар нисбати мусалмонон ошкор шуд ва он дӯстие, ки бо яҳуду насоро доштанд, зоеъ гардид. Хусрони (зарари) дунё ва ҳалоки абадии охират насибашон гашт. Ояти зер ин маъноро таъкид мекунад.

وَيَقُولُ الَّذِينَ ءَامَنُوا أَهْؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ

لَعَكُمْ حَبِطَتِ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خٰسِرِينَ

Ва яқулу-л лазӣна аманӯ а-ҳаўлаи-л-лазӣна ақсамӯ биллаҳи ҷаҳда аймāниҳим иннаҳум ла маъакум. Ҳабитат аъмāлуҳум фа асбаҳу ҳосирин. 53.

53. Ва мусалмонон мегӯянд: «Оё ҳамон мардум (мунофиқон)-анд, ки бо саҳттарин савгандҳои ҳеҷ қасам меҳӯранд, ки албатта, (имрӯз) онҳо ҳамоноҳи шумоянд?». Барбод рафт амалҳояшон, пас, зиёнкор гаштанд.

Ояти мазкур ҳоли мунофиқонро, ки марази нифоқ дилҳояшонро алайҳи мусалмонон ба дард оварда буд, баён мекунад. Яъне онҳо гуфтанд, ки агар яҳуду насоро бар мусалмонон ғалаба кунанд, моро паноҳ надиҳанд, пас мо чӣ кор мекунем? Ҳоло бошад диданд, ки фатҳу пирӯзӣ насиби мусалмонон гаштааст, яҳуду насоро рӯ ба шикасту по ба фирор гузоштанд, мусалмонон суруди фатҳу зафар хонда истодаанд. Онҳо ба яҳудиҳо, чуноне ки дар сураи «Ҳашр», ояти 11-ум меояд, ваъда дода буданд, ки агар мусалмонон бо шумо биҷанганд, мо ба ёрии шумо бар меҳезем, ҳоло ба мунофиқон чӣ бало расидааст, ки дар як кунҷе ҷамъ шудаанду чӣ кор карданашонро намедонанд? Дар он аснӣ, ки нифоқи мунофиқон ошкор шуд, мусалмонон аз рӯи тааҷҷуб гуфтанд, ки оё ин мунофиқон қасоне нестанд, ки

барои дӯстони яҳудиашон бо таъкид қасам хӯрда буданд, ки агар муъминҳо ба ҷанги шумо бархезанд, мо тарафдори шумо шуда шуморо ёрӣ медиҳем? Ҳоло ба онҳо чӣ расидааст, ки ба аҳдашон вафо намеkunанд? Ё муъминҳо яҳудиёро хитоб намуда, ба мунофиқон ишора карда гуфтанд, ки имрӯз дидед, дӯстие, ки мунофиқон бо шумо доштанд, табоҳ шуду аз дасташон барои кӯмаки шумо ҳеҷ чиз наомад?

Дар ҳақиқат, мунофиқон агар ибодатеро, ё амали некеро ба ҷо оранд, он амалашонро бо нифоқ анҷом медиҳанд. Дар қиёмат барои онҳо аз ин гуна амалҳо ҳеҷ фоидае набуда, дар дунё ва охираат онҳо зиёндагонанд. Зеро сарчашмаи амалҳои онҳо беихлос буда, аз ҳар гуна амалҳои табоҳкунанда ҳолӣ нест.

Хулоса, мунофиқон бо ин дурӯябозияшон ба дин ҳеҷ зиёне расонида натавонистанд, зеро Аллоҳ таъоло нигаҳдорандаи ин дин аст. Ояти зер инро баён мекунад.

يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ ۖ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ

بِقَوْمٍ تُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ۖ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ

يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَتَخَفُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ۚ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ

يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӯна ӓманӯ ма-й яртадда минкум ъан дӯнихӯ фа савфа яътиллӓху би қавми-й юҳиббуҳум ва юҳиббунаҳӯ азиллатин ъала-л-муъминӯна аъиззатин ъала-л кӓфирӯна юҷӓҳидӯна фӯ сабиллӓху ва лӓ яҳофӯна лавмата лӓим. Зӓлика фаълуллоҳи юътӣҳи ма-й яшӓъ. Валлоҳу вӓсиъун Ъалӣм. 54.

54. Эй касоне, ки имон овардаед, касе ки аз шумо аз дини худ бозгардад, пас, наздик аст, ки Худо қавмеро меорад, ки Худо онҳоро дӯст медорад ва онҳо Ёро дӯст медоранд, барои муъминон фурутананду нармдиланд, бар кофирон дурушт-табиъатанд, дар роҳи Аллоҳ набард мекунанд ва аз маломати ҳеҷ маломаткунанда наметарсанд. Ин фазли Худост, касеро, ки

бихоҳад, онро хоҳад дод. Ва фазли Аллоҳ васеъ (аст) ва Худованд доно аст.

Баъди ин ки дар оятҳои қаблӣ дӯстӣ варзидан бо куффор, чун навъе аз дин гаштан ҳисобида шуд, Аллоҳтаъоло дар ин оят бо хитоб муъминонро дар ҳазар кунонида, ба баёни ҳукми муртад (аздингашта) пардохта фармудааст, ки эй ҷамоъаи муъминон, агар шахсе аз шумо аз динаш боз гардаду дини дигареро ба худ пазирад, яъне аз имон ба куфр гузарад ё ин, ки аз қувват додани дини Аллоҳ ва ё аз барпо доштани шариъати Аллоҳ боз истад, ваъдаи Худованд аст, ки бар ивази онҳо шахсонеро ба арсаи олам меорад, ки Аллоҳ онҳоро дӯст медораду онҳо низ Аллоҳро дӯст медоранд ва онҳо чандон маротиба аз ин муртадшудагон дида хубтару роҳашон дурустар аст. Ин гуна ивазсозӣ барои Аллоҳ таъоло ҳеҷ мушкилие надорад.

Сабаби нузули ин ҷузъи оятро Ҳасани Басрӣ (р) дар шаъни шахсоне, ки дар замони хилофати Абӯбакри Сиддиқ (р), ки тақрибан 11 гурӯҳ, аз он ҷумла қабिलाҳои Ғатфон, Фазоро, сани Сулайм ва ғайра буданду муртад шуданд, донистааст. Ба ҳар тақдир, зимни ин ҷузъи оят эъломи ғайбӣ ҷой дошта, қаблан маълум мекунад, ки дар оянда баъзе мусалмонҳо муртад мешаванд. Дар ҳақиқат, гурӯҳи бисёре аз дини Ислом рӯғардон шудаанд. Гурӯҳе ҳатто дар замони Расулulloҳ (с) ва зумраи дигар бо таври густурда дар замони Абӯбакри Сиддиқ (р) муртад гаштанд. Масалан, дар замони Расулulloҳ (с) қавме бо номи бани Ҳанифа бо сардории Мусайламатулказзоб муртад шуданд. Номбурда ба Расулulloҳ (с) мактубе навишта гуфтааст: *“Ин мактуби Мусайлама расулulloҳ ба Муҳаммад Расулulloҳ. Аммо баъд: «Бояд ту донӣ, ки нисфи ин заминҳо азони ман ва нисфи дигараш азони ту».* Расулulloҳ (с) дар ҷавоби мактуб чунин гуфтаанд. *«Ин мактуб аз Муҳаммад Расулulloҳ ба Мусайламатул каззоб. Аммо баъд: Ҳама Замин аз онӣ Худост, касеро аз бандагонӣ Худ хоҳад, ба ӯ медиҳад, нақӯии охират барои парҳезгорон аст».* (Мусайламатул каззоб шахсе аст, ки дар замони Расулulloҳ (с) даъвои пайғамбарӣ дошт).

Давоми ояти мазкур сифати шахсонеро ки Аллоҳ таъоло дӯст медорад, баён мекунад, ки онҳо, чуноне ки дар ояти 29-уми сураи «Фатҳ» омадааст, барои бародарони муъминашон меҳрубону нармадилу мутавозиъу хоксор, аммо дар баробари куффор забардасту ғайюр ва дурушттабъу сахтгиранд. Сифати дигарашон

ин аст, ки онҳо барои баланд бардоштани нишонаҳои дини Аллоҳ доимо бо душман дар набард буда, аз маломати ягон маломаткунанда тарсу хавф надоранд. Яъне онҳо чунон дар ақида ва амали хеш устувор ҳастанд, ки асло ба фиребу найрангҳои душманони дини Ислом, ки ба муъминон буғзу ҳасад доранду муъминонро таҳқир мекунанд ва ҳунарҳои онҳоро дар чашми мардум айбнок нишон медиҳанду тамасхур мекунанд, намеафтанд ва аҳамияте ҳам намедиҳанд. Ин аст сифати шахсоне, ки Аллоҳ онҳоро дӯст медорад. Ин фазлу марҳамати Аллоҳтаъоло аст, ба касе хоҳад чунин фазлро медиҳад. Фазлу эҳсони Парвардигор бисёр васеъ аст ба ин фазлу марҳамати илоҳӣ кӣ сазовор аст ва кӣ маҳрум, Ё таъоло худаи меҳна.

Дар ҳадиси ривояткардаи Имом Аҳмад аз Аффон ва аз Абӯмунзар ва дар охир аз Абӯзари Ғиффорӣ (р) чунин омадааст, ки Абӯзари Ғиффорӣ мегӯяд: «Халилам, яъне Пайгамбар (с), маро ба ҳафт чиз амр кард:

1. Шахсони мискинро дӯст дорам ва назди онҳо бошам.
2. Ба шахсоне таваҷҷуҳ дошта бошам, ки онҳо дар дунё дорӣ аз ман каманд, на ба шахсони аз худам боло.
3. Ҳарчанд ки хешон силаи раҳмро қатъ кунанд ҳам, бояд, ки ман силаи раҳмро барпо дорам.
4. Аз касе ҳеҷ чизро бояд дархосту тамаъ накунам.
5. Сухани ҳақро, агарчи талх бошад ҳам, бигӯям.
6. Дар роҳи Худо аз маломати маломаткунандаҳо натарсам.
7. Калимаи «**Ло ҳавла вало қуввата илло билоҳил ғалийил ғазим**»-ро бисёр бигӯям, зеро ин аз хазинаҳои таҳти Арши Раҳмон аст».

Аллоҳ таъоло дар оятҳои қаблӣ дӯстӣ ба куффорро наҳӣ фармуд, дар ояти зер мусалмонҳо бо кӣ дар ҳақиқат дӯст шаванд, бозгӯ мегардад.

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ

الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

Иннамā валийюкумуллоҳу ва расулуҳу ва-л-лаззина āману-л лазина юқимуна-с-салāта ва юътуна-з-закāта ва ҳум

рокиъун. 55.

55. Чуз ин нест, ки дӯсту мададгори шумо фақат Аллоҳ ва Расули Ёст ва муъминонанд, ки барпо медоранд намозро ва медиҳанд закотро ва онҳо пайваста рукӯъкунандагон (намозгузорандагон)-анд.

Вақто ки дар оятҳои гузашта дӯстию рафоқат бо яҳуду насоро мамнӯъ эълон шуд, табъан саволе пайдо мешавад, ки пас муъминон бо кӣ алоқа ва бо кӣ дӯстию муҳаббат дошта бошанд? Аз ояти мазкур маълум мегардад, ки дӯсти аслии мусалмонон чуз зоти ақдаси Малики Мутаъол (ҷ) ва ҳазрати Пайғамбар (с) ва мусалмонони мухлис дигар касе шуда наметавонад. Яъне яҳуду насоро ҳеҷ вақт дӯсти мусалмонон набуданд ва намешаванд. Зеро дар нияти онҳо ба чуз зиёни мусалмонҳо кори дигаре нест. Инчунин шахсоне, ки худро мусалмон меҳисобанду бо забон имону Исломи худро зоҳир мекунанд, аммо дар қалбашон на имон ҳасту на Илом, мисли мунофиқон низ дӯсти мусалмонон нестанд. Зеро таҷрибаҳо нишон додаанд, ки рӯзаш ояд ба зиёни мусалмонон кор мекунанд.

Он мусалмонҳое дӯсти мусалмонҳо ҳастанд, ки доимо зери фармонҳои илоҳӣ гардан ниҳода, аз он ҷумла бузургтарин рукни Илом намозро хоксрона барпо медоранд ва закот, ки ҳаққи бандаҳои муҳтоҷ аст, адо менамоянд. Шахсе, ки аз моли худ садақа медиҳад, имондорӣ худро тасдиқ кунонидааст. Бинобар ин, закотҳоро низ садақа меғӯянд. Дар ҷузъи охири оят омадааст, ки **«ва ҳум рокиъун»**, яъне онҳо рукӯъкунандагонанд. Фатвои уламо бар ин аст, ки калимаи «рокиъун» ба маънои фурутани аст.

Яъне шахсе ки закоти молашро ба камбизоатҳо медиҳад, бояд дар ҳолати додан фурутану хоксор бошад, худро бою онҳоро дастнигар нишон надиҳад. Баъд аз ин ҳам, хоҳ дар ҳолати адои ибодат бошанд ё баъди адои ибодат, бояд онҳо фурутану хоксор бошанд. Ба ҳар тақдир, валлоҳу аълам, маънои ояти мазкур ом буда, чуноне ки Алӣ ибни Абиталҳа аз Ибни Аббос (р) ривоят мекунанд, касе ки Илом орад, ба таҳқиқ ӯ дӯсти Аллоҳ ва Расули Ё ва дӯсти муъминон аст (Ибни Ҷарир).

Агар маънои ҷамъи ҳадисҳое, ки дар шаъни ин оятҳо ворид шудаанд, ба назар гирифта шавад, ҳамаи ин оятҳо, яъне аз ояти 51 то ояти 56-ум дар шаъни Убодатубну Сомит (р) нозил шудаанд, зеро ӯ аз тамоми дӯстҳои яҳудӣ ва насронияш даргузашту Аллоҳ ва Расули Ёро дӯст гирифт. Аз барои ҳамин Аллоҳ таъоло дар

ояти зер мефармояд:

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

Ва ма-й ятаваллаллоҳа ва расулаҳу ва-л- лази́на аману́ фа инна ҳизбаллоҳи ҳуму-л-ғолибу́н. 56.

56. Ва касе ки дӯст медорад Аллоҳ ва Расули Ӯро ва касонеро, ки имон овардаанд, пас, ҳаройина, гурӯҳи Аллоҳ ҳамоно бар ҳама голибанд.

Дар ояти мазкур барои шахсоне, ки амрҳои Аллоҳро барпо медоранд, як башорати бузург аст. Онҳо аз ҷумлаи лашкари Аллоҳтаъоло ҳисоб шуда, пирӯзиро ба даст меоранд. Яъне ояти мазкур мефармояд, ки то вақте ки муъмину мусалмонҳо ба Аллоҳу ба Расули Ӯ (с) ва бо касоне, ки имон овардаанд, дӯст шуданро ба ҷой наоранд, хусусан дӯсти Пайғамбар (с)-ро бо тарзи дуруст ба роҳ намонанд ва монанди худашон муъминҳои боихлосро дӯст нагиранд, онҳо ҳизбуллоҳ (гурӯҳи Аллоҳ) ҳисобида намешаванд. Касе аз ҳизби Аллоҳ шавад, доимо ғолиб аст ва дар зоҳиру ботин ба ёрии шариъати Аллоҳ бархостааст.

Хулоса, ваъдаи пирӯзиро Аллоҳ барои касоне додаст, ки онҳо Аллоҳ ва Расули Ӯ (с) ва муъминонро дӯст гирифтаанд, на яҳуду насороро. Чунин мазмунро дар ояти 22-юми сураи «Муҷодала» вохӯрдан мумкин.

Ин чанд оят сифати шахсонеро, ки ҳизбуллоҳанд, баён карданд. Пас, ҳар шахсе ки даъвои муъминию мусалмонӣ дорад, бояд, ки дар худ нигараду андеша кунад, ки оё ин сифатҳо дар ӯ ҳаст?

يَتَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوءًا وَلَعِبًا مِّنْ

الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِن كُنتُمْ

مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

Йа айюҳа-л-лази́на аману́ лā таттахизу-л- лази́на-т- таҳазу́ ди́накум ҳузува-в ва лаъиба-м мина-л- лази́на уту-л-китаба ми́н қабликум ва-л-куффара авлийаъ. Ва-

т-тақуллоҳа иӢ кунтум муъминӢн. 57.

57. Эй касоне ки имон овардаед, он мардумеро, ки дини шуморо масхара ва бозӣ мегиранд, аз касоне ки пеш аз шумо ба онҳо Китоб дода шуд ва (инчунин) кофиронро дӯст магиред ва агар шумо муъмин ҳастед, аз Худо битарсед.

Сабаби нузули ояти мазкур дар тафсири Хусайнӣ чунин омадааст: “Дар хабар аст, ки Руфоъа ибни Зайд ва Сувайд ибни Ҳорис дар асл яҳудӣ буданду изҳори исломдорӣ мекарданд, локин дар охир онҳо мунофиқии худро ошкор сохтанд. Чун баъзе саҳобагон бо онҳо робитаи дӯстӣ доштанд, ояти мазкур нозил шуд ва онҳоро шадидан наҳй намуда фармуд, ки ай касоне, ки имон овардаед, касонеро, ки пеш аз шумо омадаанд, гарчанде ки ба онҳо китоб дода шуда бошад ҳам, дар ҳолате ки онҳо дини шуморо, ки шомили тамоми нақъи дунё ва охират аст, мавриди бозию масхара қарор медиҳанд ва илова бо онҳо ҳамчунин аҳли куфрро низ дӯсти худ интиҳоб накунад! Дар ояти 51-ум дӯстӣ бо яҳуду насоро наҳй шуда буд. Дар ин оят, ки калимаи куффор омадааст он ҷанбаи умум дошта, ба он тамоми аҳли куфр, хоҳ яҳудӣ, хоҳ насронӣ, ё бутпараст, ё буддӣ, ё даҳрӣ, ё мушрик, ё оташпараст, ё ҳунуд бошанд ва ҳамчунин муъонидони (душманони) дини Ислом низ зери маънои калимаи куффор дохиланд ва дӯстӣ бо онҳо бо ин оят наҳй шудааст. Яъне кофиреро дӯст гирифта аз сирру асрори мусалмонон ӯро бохабар сохтан дар шарият нописанд аст. Зеро ин масъалаи ақидавист. Аммо ислом қорҳои муомилотиро бо онҳо мисли тиҷорат, никоҳи зани кофираи китобӣ, ё бо онҳо дар муъомилаи хуб будан, ё хӯрдани баъзе таъомҳои онҳоро, ки ҳалол аст, руҳсат медиҳад. Албатта, масъалаи ақидавӣ дигар асту муомалот дигар. Бинобар ин, дар давоми ояти мазкур Аллоҳ таъоло фармудааст, ки агар шумо ба Аллоҳ имон оварда бошед, дар вақти анҷоми ҳар кор аз Худо битарсед. Дар ҳақиқат, шахси муъмин аз Худо метарсаду тақво мекунад. Тақво бошад дар навбати худ тақозои онро дорад, ки дар масъалаҳои ақидавӣ бо кофирон на маслиҳат кунеду на онҳоро дӯсту ҳамсирри муносибатҳои ақидавии худ қарор диҳед.

Дар ояти зер яке аз ҷанбаҳои истехзо ва масхара сохтани онҳо баён мешавад:

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًا ذَلِكِ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا

يَعْقِلُونَ

Ва изā нāдайтум ила-с-салāтиттахазуҳā ҳузува-в ва лаъибā. 3āлика би аннаҳум қавму-л лā яъқилун. 58.

58. Ва он гоҳ ки шумо ба сӯйи намоз нидо мекунед, ӯро ба тамасхур ва бозӣ мегиранд. Ин бад-он сабаб аст, ки онон қавми беандешаанд.

Муфасссирони олиқадр сабаби нузули ояти мазкурро чунин баён кардаанд: “Яҳудиён, вақто ки овози азонро шуниданд, ба Расулуллоҳ (с) ҳасад бурда гуфтанд аз кучо ин бидъатро пайдо карданд, мисли овози шутур наръа мезананд, ҳол он ки ин гуна бонгзанӣ дар ягон анбиёе дида намешуд?” Ҳамоно буд, ки Аллоҳтаъоло ояти мазкурро барои танбеҳи онҳо фуруд фиристод ва дар он фармуд сазовор нест касонеро, ки намози шуморо масхара месозанд, барои худ дӯст интиҳоб кунед.

Дар давоми оят омадааст, ки онҳо як гурӯҳи бадандешу беҳираданд. Оре! Худованд ба онҳо ақл додааст, локин онро фақат дар дарк кардани масолеҳи дунё кор мефармоянд. Онҳо намехоҳанд ҳикмати намозро фаҳманд, ки чӣ гуна намозхонӣ нафси инсонро покиза месозад. Аз ин сабаб, касоне, ки бо намоз, ҳатто бо азон масхарабозӣ кунанд, онҳоро Аллоҳ таъоло қавми беҳирад номидааст. Абӯ Суъуд зимни ояти мазкур ривоятро овардаанд, ки дар Мадина насроние буд, ки чун овози азонро мешунид, ки муаззин «**Ашҳаду анна Муҳаммадар-расулуллоҳ**»-ро мегӯяд, оташи ҳасад дар дили ӯ чӯш мезад, мегуфт: “Худованд дурӯғгӯйро сӯзонад.” Шабе аз шабҳо дар хонаи худ ҳамроҳи аҳлу аёли худ хобида буд, хизматгори ӯ шабона ҳамроҳи оташе даромад ва ғайри чашмдошт шарорае аз он дар хона парид, аҳлу аёл ва хонаву дар ҳама ҳамроҳи он насронӣ дар ҳамин дунё сӯхт. (2/40 Абӯ Суъуд). Ин аст ҷазои шахсоне, ки рукнҳои дини исломро ба ҳазён гирифтаанд. Ин гуна мисолҳо бисёр аст. Дар калимаҳои азон изҳори азамати Парвардигор ҷой дорад, яъне эълони тавҳид (яктопарастӣ) ва иқрор ба рисолати Пайғамбар (с) аст. Касоне, ки аз камоли беҳирадӣ азонро истеҳзо мекунанд, зеро ваъди ояти мазкур дохил мешаванд.

Худованд дар оятҳои қаблӣ наҳйи муъминҳоро аз дӯст гирифтани кофиру мушрик бо услуби ин сура ба охир расонид, дар ояти зер Пайғамбар (с)-ро хитоб намуд, то ба аҳли китоб бигӯяд:

قُلْ يٰٓاَهْلَ ٱلْكِتٰبِ هَلْ تَنقِمُوْنَ مِنّٰٓ اِلَّا اَنْ ءَامَنَّا بِٱللّٰهِ وَمَا اُنزِلَ اِلَيْنَا

وَمَا اُنزِلَ مِن قَبْلُ وَاَنْ اَكْثَرُكُمْ فٰسِقُوْنَ ﴿٥٩﴾

Қул ӯ аҳла-л-китāби ҳал танқимуна миннā иллā ан āманнā биллāҳи ва мā унзила илайнā ва мā унзила мин қаблу ва анна аксаракум фāсиқун. 59.

59. Бигӯ: «Эй аҳли Китоб! Оё бар мо зиддият намекунад, магар он ки мо ба Аллоҳ ва ба он чӣ ба сӯйи мо нозил шудааст ва ба он чӣ пеш аз мо нозил шудааст, имон овардаем? Ва ҳаройина, бештари шумо бадкору нофармонбардоред».

Аз ояти гузашта маълум шуд, ки азон ё дигар ибодат чизе нестанд, ки онҳоро таъну масхара кунанд. Ин амали носазоро ҷуз беҳирадон касе намекунад. Аллоҳ таъоло дар ин оят ҳабиби худ, Муҳаммад (с)-ро амр намудааст, ки ба аҳли китоб, ки онҳо ҳудашонро донои шариъатҳо медонанд, бигӯ, ки ай аҳли китоб, шумо хуб медонед, ки мо барҳаққ ҳастем, барои чи ин қадар бар мо зиддият доред? Айби мо дар чист? Оё айби мо ин аст, ки ба Аллоҳ ва ба он чи, ки барои мо аз назди Аллоҳ нозил шудааст, имон дорем? Магар ин айб аст? Барои чӣ ин қадар дину аҳли динро мавриди масхара ва айбтарошӣ қарор медиҳед? Охир, дин ё шариъате дар замони худ аз назди Аллоҳ фиристода шавад, ин айб надорад! Инсоф кунед, чӣ ҳақ доред, ки шумо худ фармонҳои илоҳиро ба ҷо намеореду бандагони фармонбардорро таъна мезанед? Бо ин гуна амалҳо аксари шумо фосиқ ва аз роҳи мустақим хориҷшудагонед! Имони мо комил аст!

Хулоса, то ҳол шахсоне, ки аҳли китобанд ё дар ҳизби беҳудоианд, ё мушрик, ё мунофиқ ва ғайра умуман шахсони аз имон фарсахҳо дур, ки худ мусалмон нестанд, муъмину мусалмонони асилро бад мебинанд. Чунин мазмунро дар ояти 8-уми сураи «Буруҷ» вохӯрдан мумкин аст. Амалҳои аз ин бадтари содиркардаи шахсони беимон дар ояти зер баён мешавад:

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ
عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا
وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

**Қул ҳал унаббукум би шарри-м мин зāлика машубатан
ъиндаллоҳ. Ма-л лаъанаҳуллоҳу ва гаъиба ъалайҳи ва
чаъала минҳуму-л-қирадата ва-л ханāзира ва
ъабада-т-тoғут. Улāика шарру-м макāна-в ва азаллу ъан
савāи-с-саби̇л. 60.**

**60. Бигӯ: «Оё бо эътибори ҷазо назди Аллоҳ ба бадтар аз ин
шуморо хабар диҳам?: Касонеанд, ки Аллоҳ онҳоро лаънат
кардааст ва бар онҳо ғазаб намудааст ва баъзеи онҳоро
бӯзинагон ва баъзеи онҳоро хукон гардонидааст ва касонеанд, ки
шайтон (маъбуди ботил)-ро парастидаанд. Онҳо аз рӯйи
мартаба (ва ҷойгоҳ) бадтаранд ва аз роҳи рост гумроҳтарин
гурӯҳанд».**

Дар оятҳои қаблӣ гузашт, ки аҳли китоб муъминонро барои имондориашон масҳара карда, айб гирифтанд, аз ин сабаб мавриди мазаммати илоҳӣ қарор гирифтанд. Ҳоло дар ин оят барои онҳо аз мазаммат ҳам бадтар суханон баён шуда, Аллоҳ таъоло ҳабиби худ, Муҳаммад (с)-ро амр мекунад, ки ба онҳо бигӯ, ки шумо мусалмонҳоро барои азону намоз ё барои адои дигар ибодате, ки назди Аллоҳ айб нест, айб мегиред, ҳоло дар дунё ва охираат таърихе барои шумо таъин шудааст, ки он дар ҳақиқат айб аст, оё шуморо аз он хабар диҳам? Яъне аҳли китобро хабар деҳ, ки онҳо дар пешгоҳи Худованд чунон айбхое кардаанд, ки абадӣ Аллоҳ аз онҳо розӣ нест. Онҳо бояд фаҳманд, ки айбҳои бузурге доранд ва бо сабаби он айбҳо ба лаънати Аллоҳ гирифтанд ва ӯ таъоло бар онҳо ғазаб кардааст. Аз он ҷумла ба сабаби шикастани ҳурмати рӯзи шанбе Аллоҳ бар онҳо хашм гирифта, сурати қисме аз онҳоро ба сурати бӯзина гардонид. Гурӯҳе аз насоро бошад моидаи аз осмон нозилшудаи Исо (а)-ро мункир шуданд, Аллоҳ сураташонро ба сурати хук бадал намуд. Чаҳорум, баъзе аз

онҳоро парастандагони тоғут- шайтонҳо гардонид. Бо ин сабаб, онҳо рӯзи қиёмат соҳиби бадтарин ҷой шуданд. Онҳо шахсонеанд, ки аз ҳама гумроҳон дида бадтар роҳи ҳидоят (рост)-ро гум кардаанд. Онҳо бояд аввал ба таърихи худ назар созанду баъд мусалмонҳоро айб гиранд. Гурӯҳе, ки таърихашон олудаи чунин гуноҳҳои бузург аст, худро айб нагирифта, мусалмонҳоро айб гиранд, оё ин нишонаи беҳирадӣ нест? Чунин мазмун дар ояти 65-уми сураи «Бақара» гузашт ва дар ояти 60-уми сураи «Аъроф», иншоаллоҳ, меояд.

Хулоса, ба ғайри қавми яҳуд дигар ба ҳеҷ қавме дар Қуръони карим лаънат наомадааст. Калимаи «масубат», яъне савоб ғолибан дар мавриди корҳои хуб ба кор бурда мешавад. Аммо истеъмоли он дар ояти мазкур ба маънои ҷазо истифода шудааст, ки инро таҳаккум (масхара) мегӯянд.

Ояти зер дигар сифати яҳудиёро баён мекунад:

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا ءَامَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ ؕ وَاللَّهُ

أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

Ва изā қайкум қолӯ āманнā ва қад дахалу би-л-куфри ва ҳум қад харачу биҳ. Валлоҳу аъламу би мā кану яктумун.61.

61. Ва чун ба назди шумо биёянд, мегӯянд: «Имон овардаем», ҳол он ки бо куфр даромаданд ва дар ҳақиқат онҳо бо куфр бурун рафтанд. Ва Аллоҳ ба он чӣ мепӯшиданд, донотар аст.

Аллоҳ таъоло дар ин оят сифати мунофиқонро бо ваъиди шадид баён намуда фармудааст, ки ин одати мунофиқон аст, ки ҳар вақто назди шумо оянд, ислому имони худро изҳор намуда мегӯянд, ки мо ҳам имон овардаем. Ҳатто дар иҷрои баъзе ибодатҳо нисбати шумо пешқадамӣ ҳам нишон медиҳанд. Онҳо сурати худро мусалмон месозанд, ҳол он ки ботинашон аз куфр лабрез аст. Дар давоми ояти мазкур ба Расулуллоҳ (с), (ё ба муъминон) хитоб намудааст, ки мунофиқон чунон устокоранд, ки дар сурат муъмину мусалмонанд ва назди ту гӯё барои шунидани панду насиҳат медароянд, аммо онҳо бо он куфри ботиние, ки доранд, аз панду насиҳатҳои ту истифода на бурда, боз бо ҳамон куфрашон аз назди ту мебароянд. Онҳо меҳӯҳанд ба чашми

муъминон хокпошию замонасозӣ кунанд. Он беҳирадон надонистаанд, ки бо ин гуна найрангбозиашон бар зарари худ кор гирифтаанд. Зеро Аллоҳ таъоло ҳар сиреро, ки онҳо пинҳон мекунанд, ҳуб медонад ва онҳоро мувофиқи он ҷазо медиҳад.

Баъзе аз муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро дар шаъни мунофиқони асри Расулulloҳ (с) ки сардори онҳо Абдуллоҳ ибни Убай ибни Салул, ки аслан яҳудӣ буд, донистаанд. Чунки ӯ ва амсоли ӯ вақте назди муъминон мешуданд, гаштаю баргашта калимаи шаҳодатро такрор мекарданд, локин зоҳирашон бо ботинашон як набуд. Аз ин сабаб, мувофиқи мазмуни ояти мазкур ҳукм ба тақфир шуданд. Акнун дар замони кунунӣ касоне, ки дорои чунин сифатанд, метавонанд ба мазмуни ояти мазкур ошно шаванд ва худро баҳо диҳанд, ки онҳо чӣ гуна инсон ҳастанд.

Ояти зер баёни сифати ингуна шахсонро идома медиҳад.

وَتَرَى كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسْرِعُونَ فِي الْأَثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ الشَّحْتِ

لَيْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Ва таро каѝра-м минҳум юсәриъуна фи-л-ишми ва-л-ъудвāни ва аклиҳиму-с-суҳт. Ла биъса ма кāну яъмалун.62.

62. Ва аз онҳо бисёреро мебинӣ, ки дар гуноҳ ва таҷовуз ва ба хӯрдани ҳаром мешитобанд. Ҳаройина, он чӣ мекарданд, амали бад аст.

Сифати шахсоне, ки дар ояти қаблӣ зикрашон гузашт, ин аст, ки бисёре аз онҳо (яҳуд ва мунофиқон) дар дурӯғ гуфтан, ё мушрик шудан ва муртакиби гуноҳ гардидан мешитобанд. Онҳо золиманд ва бисёр мехоҳанд, ки зулм кунанд. Дар хӯрдани моли ҳаром, ба хусус дар порахӯрӣ онҳо чунон шитобдоранд, ки мехоҳанд аз ҳамдигар пеш гузаранд. Худованд баҳои чунин шахсонро дар ин оят муайян намуда гуфт, ки чӣ бад аст ин гуна амалҳои қабехе, ки онҳо содир мекунанд. Инсоне, ки амалҳои қабех гуфтаи Аллоҳро содир мекунад, вақто ки балоҳо пайи ҳам бар сараш оянд, аз рӯйи Замин ва таҳти осмони Парвардигор ба кучо паноҳ бурда метавонад? Бо ибораи дигар, таҷрибаҳо нишон додаанд, ки дар ҷамъияте, ки қонунҳои сохтаи куфру нифоқ мақоми володоранд, ноодамӣ оғӯши васеъи худро кушодааст. Дар он шахсони бедину

мунофиқ дар содир кардани гуноҳ, душманию зулм ва ҳамчунин дар ҳаромхӯрӣ чунон кӯшиш мекунад, ки меҳоханд аз ҳамдигар пеш гузаранд. Зеро онҳо на аз Худо умед доранд ва на аз ҳисоби рӯзи қиёмат метарсанд. Ҷамъияте, ки дорои чунин инсонхост ва ин амалҳо дар он ривож ёфтааст, ба бефарҳангӣ ва касолати маънавӣ гирифтааст, ки ин оқибати нохушро барояш ба бор меорад. Инсонҳо, ба хусус мунофиқон доимо дар пайи таъмини ҳавои нафси худ мешаванд ва «Албатта мо ба Худо боварӣ дорем» - меғӯянд, ҳол он ки ягон амри қонуни илоҳиро агар ҳилофи ҳавои нафсашон бошад, ба ҷо намеоранд. Натиҷа он аст, ки Худованд амали ин гуна ҷамоъатро «Ҳаройина он чи мекарданд. амали бадаст» гуфтааст. Ин аст аҳволи ҷамъияте, ки инсонҳо дар он ба куфру нифоқ рӯй оварданд. Акнун аҳволи шахсони донишманди чунин ҷамъият дар ояти зер баён мешавад:

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِلَٰهَ ثَمَّ وَأَكْلِهِمُ الشَّحْتَ

لَيْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

Лав лā янхāхуму-р- раббāнийуна ва-л-аҳбāру ъан қавлиҳуму-л-ишма ва аклиҳуму-с-суҳт. Ла биъса мā кāну яснаъун. 63.

63. Чаро худонарастон ва донишмандон онҳоро аз гуфтани суханҳои дурӯғ ва аз хӯрдани ҳаром наҳе намекунад? Ҳаройина, бад чизест, ки мекунад.

Калимаи «**раббонӣ**» дар ин ҷо, валлоҳу аълам, нафари сарвар, ё пешворо дар назар дорад, ки барои роҳнамоӣ ва тарбияи мардум машғул аст. Калимаи «**аҳбор**» ба маънои олим, донишманди динӣ омадааст. Аз Ибни Аббос (р) ривояте омадааст, ки ояти мазкур барои сарзаниши уламо, ки даст аз амр ба маъруф ва наҳй аз мункар кашидаанд, шадидтарин оят аст. Яъне Аллоҳ таъоло дар ин оят он шахсонро мавриди суол қарор додааст, ки сухани онҳо байни мардум эътибор дорад ва ҳамчунин донишмандон низ мавриди пурсиш қарор гирифтаанд.

Суол шудааст, ки чаро онҳо мебинанд, ки оммаи мардум дар баҳри дурӯғ гуфтани гуноҳ кардан ва дигар амалҳои номардумӣ ғарқ шудаанд, вале хомуширо ихтиёр кардаанд?

Чаро ба онҳо намеғӯянд, ки аз зулму ситам, порахӯрию

рибохорӣ ва дигар амалҳои ношистае, ки дар миёнашон ривоч ёфтаанд, даст баргиранд?

Дар давоми ояти мазкур омадааст, ки он машоих ва уламое, ки мардуми худро дар ҳаромкорӣ ва гуноҳ фурӯрафта мебинанд, вале онҳоро ба ҳоли худ мегузоранд аз хеш беаҳамиятӣ нишон дода, дар фикри ислоҳи ҳолати бамиёномада нестанд, басо кори бадеро анҷом додаанд. Бо мулоҳиза аз мазмуни ояти мазкур чунин маълум мешавад, ки машоих ва олимҳое, ки тарки амр ба маъруф ва наҳй аз мункар кардаанд, ба шадидтарин танбеҳе, ки дар шаъни анҷомдиҳандагони гуноҳони номбурда раво дида шуд, муносибанд. Зеро ин гуна шайху олимҳо нисбат ба ҷоҳилоне, ки ба зулму ситаму ҳаром олуфтаанд, гунаҳкортаранд. Сабаби ҳалок шудани қавми яҳуд, ки дар таърихҳо сабт шудааст, ҳамин гуна шайху уламои тамаллуқкор ва ҳарису дунёпараст буданд. Онҳо мардумро аз корҳои бад манъ накарданд, ҳарчи сардорҳо хоистанд, бо тамаллуқ иҷозат фармуданд, дар пайравии шаҳват ва ҷамъоварии моли дунё аз мардуми оддӣ ҳам бадтар буданд. Натиҷа он аст, ки агар дар ҷамъияте амр ба маъруф ва наҳй аз мункар, (яъне амр ба иҷрои корҳои писандида ва манъ аз корҳои ношоиста) набошад, бешубҳа он рӯ ба нобудӣ меорад ва оқибат онҳо вой аст.

Дар «Сунани»-и Тирмизӣ омадааст: **“Агар мардум золимеро бинанду ўро аз зулм боз надоранд, зуд аст, ки ҳамаи онҳоро Худованд (ч) бо як навъ азоби умум гирифтад мекунад”.**

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ

يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ

إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ

الْقِيَمَةِ كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ

فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

Ва қолати-л-яхуду ядуллоҳи мағлулаҳ. Ғуллат айдиҳим ва луғину би ма қолу. Бал ядāху мабсӯтатāни юнфику кайфа яшāъ. Ва лаязиданна касīра-м минҳумм ма унзила илайка ми-р-Раббика тугйāна-в ва куфрӯ. Ва алқайнā байнаҳуму-л-ъадāвата ва-л бағзōа илā явми-л-қийāмаҳ. Кулламаъ авқадӯ нāра-л лил ҳарби атфааҳаллоҳ. Ва ясъавна фи-л-арзи фасādā. Валлоҳу лā юҳиббу-л-муфсидин. 64.

64. Ва яҳудиён гуфтанд: «Дасти Худо баста шудааст». Баста бод дастҳояшон бар гарданашон! Ва барои ин гуфторашон онҳо ба лаънат дучор шуданд. Балки ҳарду дасти Аллоҳ кушода аст, чӣ хеле ки хоҳад, харҷ мекунад. Ва дар бисёре аз онҳо аз он чизе, ки аз тарафи Парвардигор ба сӯи ту нозил карда шуд, албатта, нофармонӣ ва куфрашон меафзояд ва дар миёнашон то рӯзи қиёмат душманӣ ва бугзро андохтем. Ҳар гоҳе барои ҷанг оташро меафрӯзанд, Аллоҳ онро фурӯ менишонад. Ва дар Замин барои фасод мешитобанд. Ва Аллоҳ фасодкунандагонро дӯст надорад.

Сабаби нузули ояти мазкурро, (чуноне ки дар ояти 181-уми сураи «Оли Имрон» гузашт), яҳудие ба ном Финҳос доништаанд, ки ӯ чунин суханҳои нораво ва олудаи гуноҳро (наъзузубиллоҳ) дар ҳаққи Худованд гуфт: «Худо фақир асту мо сарватманд». Дар ин асно Абӯбакри Сиддиқ (р) як шаппотӣ ба рӯи ӯ зад... Ба ҳар тақдир, замоне ки Расулуллоҳ (с) ба пайғамбарӣ мушарраф шуданд, дилҳои аҳли китоб аз бадбинӣ, лабрез гашт ва забонҳояшон бо гуфтани суханҳои нораво олуда гашт.. Таъсири амалҳои ношоиста онҳоро то ҷое кашонд, ки мақому мартабаи Аллоҳ таъоло назди онҳо бештар аз як инсони оддӣ набуд. Онҳо ҳатто дар шаъни Аллоҳ чунон суханҳое мегуфтанд, ки агар инсони боимон онро мешунид, ларза дар баданаш меафтод. Яъне бо назардошти қудуратҳои пешинае, ки аҷдоди яҳудиён доштанд, ҳоло ки ҳолашон мисли қабилаи бани Қурайза, яҳуди Хайбар, бани Назир ба танг омаду дигар бо Расулуллоҳ (с) мубориза бурда, натавонистанд, аз рӯи кина ва истехзо гуфтанд: “Дасти Худо баста шудааст”. Маъноии сухани онҳоро муфасссирон чунин шарҳ додаанд, ки яҳудиҳои номбурда гуфтанд: “Мо ҳам аз бани Исроил будем ва ҳастем. Мо имрӯз, ба шикаст рӯ оварда, овора ва саргардонем, маълум мешавад, ки хазинаҳои Аллоҳ хисорот

дидаанд, ё ин ки (наъузубиллоҳ) бахилӣ дастҳои Ёро дар банд сохтааст, ки ҳоло ба мо на чизе медиҳад ва на нусрате.” Бо гуфтани ин гуна суханҳо зери дуои бад ва нафрини ин оят гирифтор шуданд ва дар ҳаққи онҳо гуфтани ин дуо раво дида шуд: «баста бод бар гарданашон дастҳояшон ва ба лаънат дучор шаванд онҳо барои ин гуфторашон». Аллоҳ таъоло онҳоро аз раҳмати худ дур созад, ки чаро онҳо ин гуна суханҳои нораворо дар шаъни Аллоҳ мегӯянд? Он беҳирадон бояд бидонанд, ки он чиро, ки дар шаъни Аллоҳ тасаввур кардаанд, мутлақо нодуруст аст, зеро Аллоҳ таъоло аз ҳама гуна айбҳо пок аст. Ётаъолоро ҳаргиз бахил гуфтан нашоёд. Дуои Қуръонӣ дар ҳаққи яҳудон иҷобат шуд, ҳоло онҳо бо бухлу ҳирсу ҳасисӣ дар ҷаҳон машҳуранд.

Давоми ояти мазкур барои ботил гардонидани ақидаи норавои онҳо мефармояд, ки ҳарду дасти Аллоҳ таъоло кушода аст, ҳар гуна ки бихоҳад, ба ҳар кас, ки бихоҳад, мебахшад. Ҳақ таъоло бахшиш ва саҳои тамомнашаванда дорад. Ҳар он неъматхӯре, ки дар осмону Замин аст, самараи фазлу марҳамати бемонанди Ёст. Агар хоҳад, ризку рӯзиро кушода мегардонад ва агар хоҳад, онро маҳдуд мегардонад. Ин муқтазои хоҳиш ва ҳикмати Ёст.

Чун ин гуна оятҳо ба Расулуллоҳ (с) нозил мешуд ва пардае аз рӯи ақидаи нодурусти яҳуду насоро мебардошт, ба ҷои он, ки хатогии худро фаҳманд ва ба ислоҳи худ кӯшанд, баръакс бисёре аз онҳо аз рӯйи рашқу ҳасаде, ки дар дил доштанд, куфру туғъи худро бештар мекарданд.

Бинобар ин, дар муқобили саркашиҳои онҳо Худованд муҷозоти вазнине барои онҳо дар ин ҷаҳон насибашон дид, ки то қиёмат душманӣ дар миёни онҳо вуҷуд дорад ва он ҳаргиз аз байн намеравад. Агар иттифоқе дар миёнашон бошад ва ҳам ин як аз намоиши зоҳирии онҳост, на ҷиддӣ. Ҳар гоҳе онҳо мехостанд гурӯҳеро бар зидди Расулуллоҳ (с) омодаи ҷанг сохта, оташи ҷангро шӯълавар созанд, Аллоҳ таъоло онро пароканда месохт ва қувваашонро дар он асно шикаст меод. Онҳо аз ҷанг суде бардошта наметавонистанд. Одати дигари яҳудиён ин аст, ки доимо дар пайи амалҳои фасодбору фасодангез ҷидду ҷаҳду талошдоранд. Онҳо мехоҳанд моддаи фитнаву фасоди дар ихтиёри онҳо бударо, дар кучое, ки хоҳанд, паҳн кунанд. Беҳабар аз он, ки Аллоҳ таъоло фасодкоронро дӯст намедорад.

Хулоса, Қуръони карим ҳеҷ гоҳ аз рӯи наҷод онҳоро айб намегирад, на ин ки яҳуд, балки касе, ки хилофи амри Парвардигор фитнаву фасодно дар рӯи Замин меангезад, таҳти ваъиди ояти мазкур дохил аст. Бо ин ҳама Қуръон роҳи бозгаштро ба рӯи онҳо кушодааст. Ба самъи хонандагон, чуноне, ки дар мисраъҳои зер меояд, мерасонем, ки ҳар ҷое, барои Аллоҳ даст, чашм ё дигар узве нисбат дода мешавад, онҳоро ҳаргиз ба сифатҳои махлуқи (офаридаи) Аллоҳ монанд пиндошта нашавад. Аллоҳ таъоло бемислу бемонанд аст. Дар ин хусус Шайх Саъдӣ меғӯяд:

**Эй бартар аз ҳаёлу гумону қиёсу ваҳм,
В-аз ҳарчи гуфтаанду шунидему хондаем.
Дафтар тамои гашту ба поён расид умр,
Мо ҳамчунон дар аввали васфи ту мондаем.** (Саъдӣ)

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَرْنَا عَنْهُمْ سِيَائِهِمْ

وَلَا دَخَلَتْهُمْ جَنَّتِ النَّعِيمِ

**Ва лав анна аҳла-л-китаби āману ва-т-тақав ла
каффарна ӯанҳум саййиāтиҳум ва ла адҳалнāҳум
ҷаннāти-н-наъим.65.**

**65. Ва ҳаройина, агар аҳли Китоб имон меоварданд ва (аз Худо)
метарсиданд, албатта, аз онҳо гуноҳхояшонро дур мекардем ва
онҳоро дар бозҳои пурнеъмат дохил мекардем.**

Ояти мазкур муждаи хубест барои аҳли китоб, локин афсӯс, ки онҳо бо иршоди ин оят амал накарданд. Яъне яҳуду насоро пеш аз омадани Муҳаммад (с) аз китобҳои осмоние, ки наздашон буд, медонистанд, ки дар ояндаи наздик пайғамбаре меояд ва ҳатто ба имон овардан ба он пайғамбар маъмур ҳам буданд. Чун Муҳаммад (с) омад ва Қуръон нозил шуд, агар онҳо ба ин ду имон меоварданд ва аз ширк овардан ба Худо парҳез мекарданд, Худованд мефармояд, ки **он гоҳ албатта, мо онҳоро қадр мекардем ва он гуноҳҳоеро, ки содир карда буданд, агарчи бисёру гуногун ҳам буданд, ҳамаро мебахшидем ва онҳо дар шумори мусалмонҳо ҳисоб шуда онҳоро ба бихишти пур аз нозу неъмат дохил мекардем ва маъюсашон намегардонидем.**

Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ

فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا

يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

**Ва лав аннаҳум ақому-т Тавро́та ва-л-Инҷи́ла ва маъ
у́нзила илайҳум-м ми-р Раббихум ла акалу ми́н фавқиҳум
ва ми́н таҳти арчулиҳум. Минҳум уммату-м
муқтасидаҳ. Ва каџиру-м минҳум сџа маъ яъмалу́н.66.**

**66. Ва агар онҳо (ҳукми) Таврот ва Инчилро ва он чӣ аз қониби
Парвардигорашон бар онҳо нозил шуд, барпо медоштанд,
албатта, аз болои худ ва аз зери пойҳои худ (рӯзи), меҳӯрданд.
Аз миёни онҳо гурӯҳе миёнарав ҳаст, вале бисёре аз онҳо он чӣ
мекунанд, бад чизе аст.**

Ояти мазкур барои кушоиши ризку рӯзии шахсоне, ки ба китоби Аллоҳ таъоло амал мекунанд, далел буда, дар он Аллоҳ таъоло ба тоифае аз яҳуд ва насоро ишора намуда, фармудааст, ки агар онҳо он ҳикматҳое, ки дар китобҳои осмонӣ чун Тавроту Инҷил дарҷ шудаанд, аз он ҷумла яке аз ҳукмҳои онҳо ба рисолати Муҳаммад (с) имон овардан буд, бовар медоштанд ва баъди Тавроту Инҷил Қуръони каримро, ки барои ҳидояти онҳо низ фуруд оварда шудааст, бо устуворӣ дастурамали худ қарор меоданд, он хорие, ки бар онҳо ба сабаби гуноҳояшон ниҳода шуд, аз сарашон дур мешуд ва аз тамоми баракоти Замину осмон бархурдор мешуданд. Яъне онҳо агар бо дастуроти ҳамаи китобҳои осмонӣ, ки якдигарро тасдиқ доранд, амал мекарданд, асбоби ризку рӯзии онҳо фароҳам сохта шуда, дари анвои ғизо ба рӯяшон кушода мешуд. Зеро имон ва тарс аз Худо тақозои онро дорад, ки инсон бояд ҳаёти худро ба он китобҳое, ки Худованд мувофиқ ба асри онҳо нозил кардааст, хусусан ба Қуръони карим, ки хулоса ва натиҷаи ҳамаи китобҳои осмонист, мутобиқ созад. Аз мазмуни ин оят маълум шуд, ки аксари аҳли китоб ин амалро ба таври бояду шояд ба ҷо наоварданд. Локин давоми оят ба гурӯҳи ақаллияти солеҳи онҳо ишора намуда мефармояд, ки агарчи

бисёре аз онҳо бадкоранд, вале ҷамъияти мӯътадили миёнараве дар миёни онҳо чун Абдуллоҳ бинни Салом (р), подшоҳ - Наҷҷошӣ, пайравони онҳо ва тоифае аз насоро низ вучуд доранд, ки ба овози ҳақ, «лаббайк» гуфтанд, ба Ислои гаравиданд, шомили дини Ислои гардиданд ва ба Муҳаммад (с) имон оварданд. Дар хусуси ин гуруҳи ақаллияти солеҳи аҳли китоб, дар ояти 159 ва 181-и сураи «Аъроф» ва ояти 75-уми сураи «Оли Имрон» ва дар хусуси калимаи (муқтасид) ояти 32-юми сураи «Фотир» эзоҳҳои муфасссалеро вохӯрдан мумкин. Дар қисми охири ояти мазкур омадааст, ки бисёре аз аҳли китоб инсонҳои бадқирдоранд, ки гуфторашон қабех ва рафторашон ношоиста аст. Зеро онҳо бар куфрашон боқӣ монданд ва иҷобати даъвати Муҳаммад (с)-ро накарданд ва имон наоварданд. Аммо, ба ин нигоҳ накарда даъват ба сӯи дин ва фаҳмонидани Ислои барои мардуми имондор, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, бояд бардавом бошад.

﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ

رِسَالَتَهُ ۚ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

﴿Ий айюҳа-р- расулу баллиғ ма унзила илайка ми-р-Раббик. Ва ил лам тафъал фа ма баллагта рисалатаҳ. Валлоҳу яъсимука мина-н-нās. Инналлоҳа ла яҳди-л қавма-л-кафирин. 67.﴾

67. Эй Пайгамбар! Он чӣ аз ҷониби Парвардигор бар ту нозил шуд, бирасон. Ва агар чунин накардӣ, пас ту ҳеҷ пайгоми Ёро нарасондаи. Ва Аллоҳ туро аз (ғазанди) мардум нигоҳ медорад, ҳаройина, Аллоҳ гуруҳи кофиронро ҳидоят намекунад.

Аллоҳтаъоло дар ин оят бандаи худ - Муҳаммад (с)-ро бо исми Расул таъзим намуда, бохитоб (қатъи назар аз шароиту вақт ва ин ки инсонҳо қабул доранд ё не) амр кардааст, ки эй Пайгамбар! Ҳама ончи Аллоҳ ба ту нозил кардааст, пинҳон накарда, бидуни ягон тағйиру илова ба мардум бирасон ва онҳоро ба сӯи дин даъват намо.

Дар ҳақиқат, ҳар он чи ки Худованд барои ӯ(с) фиристода буд, ӯ (с), аз маломати маломаткунандаҳо боке надоста, ба таври шоиста ба мардум расонд. Дар «Саҳеҳ»-и Бухорӣ дар тафсири ояти мазкур аз Муҳаммад ибни Юсуф ва дар охир аз Оиша (р)

ривоят шудааст, ки Оиша (р) гуфта: «*Шахсе гӯяд, ки Муҳаммад (с) чизеро аз амрҳои Аллоҳтаъоло пӯшидааст, дар ҳақиқат дурӯғ гуфтааст*».

Давоми хитоби сухани Аллоҳтаъоло барои Расулulloҳ (с) ин аст, ки агар чунин накуни, яъне он чиро, ки Аллоҳ ба ту додааст, ба мардум нарасони ва оятеро аз оятҳои Аллоҳтаъоло пинҳон кунӣ, ту пайгоми Аллоҳро нарасонидаӣ. Яқинат бод, ки вазифаи пайғамбарии худро иҷро накардаӣ. Ибни Аббос (р) мегӯяд, ки ин ҷузъи оят барои олимони уммати ӯ (с) низ ҳушдор аст, то ин ки онҳо чизеро аз амри шариъат пинҳон накунад.

Дар ҳақиқат, даъват ба роҳи Ислом кори сахл нест, зеро дар ин роҳ монеаҳо бисёр аст. Душмани шахсоне, ки ба мардум асл ва ҳақиқати Ислом мефаҳмонанду ба сӯйи ақидаи тоза чун оби зулол поку таҳшиншуд даъват мекунанд, бисёранд. Душманон ҳатто сӯйиқасд ба ҷону молои олимони мӯъмин мекунанд барои резонидани обрӯи онҳо тӯҳматҳои гӯшношунид эҷод мекунанд. Аммо Аллоҳтаъоло Ҳабиби худ (с)-ро амр намудааст, ки аз ҳамаи инҳо ҳеҷ натарс, чунки Аллоҳтаъоло туро аз газанди мардум (куффор) нигоҳ медорад. Ривояти бисёре шудааст, ки Расулulloҳ (с) аз сӯйи асҳоби худ мавриди посбонӣ қарор ёфта буд, чун ин ҷузъи ояти мазкур, яъне **«Валлоҳу яъсимука минан-нос»** - *Худованд туро аз газанди мардум нигоҳ медорад, нозил шуд, сари худро аз дарича берун оварда, ба посбонҳои худ гуфт: «Ай мардум, бозгардед, Худои мутаъол маро дар паноҳи Худ гирифт»*. Дар охири оят Худованд фармудааст, ки Аллоҳтаъоло қавми кофирро ба роҳи рост ҳидоят намекунад. Яъне вазифаи Расулulloҳ (с) фақат ва фақат расонидани ҳукмҳои Парвардигор аст. Худованд касеро хоҳад, ҳидоят мекунад ва шахсеро, ки ба куфр тақдир карда бошад, абадӣ ўро ҳатто бо даъвати Расулulloҳ (с) ҳам бошад, ҳидоят намекунад.

Ибни Касир зимни шарҳи ин ҷузъи оят ҳадисеро аз Абӯбакр бинни Мурдавия ва дар охир аз Аби Саламата меорад, ки ӯ аз Абӯхурайра ривоят кардааст: «Ҳар вақто ҳамроҳи Расулulloҳ(с) сафаре мекардем, чун вақти рафъи хастагӣ фаро мерасид, барои ӯ (с) сояи дарахтеро омода месохтем. Рӯзе аз рӯзҳо чун одати пештара зери сояи дарахте хост каме истироҳат кунад, шамшери худро дар шохи он дарахт овехт. Нохост марде омаду шамшери ӯ (с)-ро гирифт ва дар ҳолати ҳамла ба Расулulloҳ (с) гуфт: *Ай Муҳаммад, ҳоло туро кӣ аз ман ҳимоя карда метавонад?*

Расуллулоҳ (с) бо тамкин гуфт: «Аллоҳ маро аз ту ҳимоя мекунад, шамшерро дар ҷояш гузор!». Дар ҳақиқат баъди шунидани ин сухан он мард шамшерро дар ҷояш ниҳод. Бо тағйироти ҷузъӣ ба ин мазмун ҳадисҳои бисёре ривоят шудаанд.

قُلْ يٰٓأَهْلَ ٱلْكِتٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا ٱلتَّوْرَةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَا

أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ

طُعَيْنَا وَكُفِّرًا ۖ فَلَا تُؤْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

Қул ӯа аҳла-л-китаби ластум ъалā шай-ин ҳатта туқиму-т-Таврота ва-л Инҷила ва мā унзила илайкум-м ми-р-Раббикум. Ва лаязиданна касѝра-м минҳум-м мā унзила илайка ми-р-Раббика тугѝана-в ва куфрo. Фа лā таъса ъала-л қавми-л-кафирѝн. 68.

68. Бигӯ: «Эй аҳли Китоб, шумо бар чизе нестед, то ин ки ҳукми Таврот ва Инҷилро ва он чиро, ки аз тарафи Парвардигор ба сӯйи шумо нозил шуд, устувор доред». Ва, албатта, дар бисёре аз онҳо дар он чӣ ба сӯйи ту аз тарафи Парвардигор нозил шуд, нофармонӣ ва куфрро биафзояд. Пас, бар қавми куффор афсӯс маҳӯр.

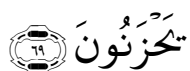
Аз Ибни Аббос (р) дар баёни сабаби нузули ояти мазкур чунин ривоят омадааст: “Аз қабилаи яҳудиён Нофиъ бинни Ҳорис, Салом бинни Мишкам, Молик бинни Сайф ва Рофиъ бинни Ҳармала назди Расули акрам (с) омада гуфтанд, ки оё Шумо нампиндоред, ки дар дину ойини Иброҳимед? Оё даъвои Шумо он нест, ки ба Тавроте, ки назди мост, имон дореду он чи дар он ҳаст, он рост аст ва аз назди Аллоҳ нозил шудааст?” Расуллулоҳ (с) дар ҷавоби онҳо фармуданд: “Оре! Чунон аст, ки шумо мегӯед, локин шумо ба он тағйиротҳо ворид кардаед. Барои пайгамбари маро тасдиқ доштанатон дар Таврот аз шумо паймон гирифта шудааст, чаро инро инкор доред? Шумо дар Таврот маъмур ҳам шудаед, ки ҳар чи дар Таврот ҳаст, ҳамаро ба мардум баён созед, аммо шумо инро нодида гирифтаед. Ин аст, ки ман аз ин гуна корҳои шумо безорам.”

Онҳо гуфтанд: “Ҳоло ки ту ба Тавроте, ки назди мост, иқрор дорӣ, бидон, ки мо барҳақ ҳастем ва мо дар роҳи ҳидоят қарор дорем, ба ту имон овардану пайравӣ кардани мо дигар ҳоҷат нест. «Ҳамоно Худои азза ва ҷалла барои радди пиндори онҳо ояти мазкурро нозил намуда, Расули худ (с)-ро амр намуд, ки ай Пайғамбар (с), ба онҳо бигӯ, ки ай аҳли китоб, то ба он китобҳое, ки Худованд барои шумо (чун Тавроту Инҷил) нозил кардааст, пурра амал накунед, шумо ҳеҷ чиз нестед. Яъне инсоне гӯяд, ки ман муъминам, ман аҳли китобам, аҳли Тавротаму дар дини яҳудиам, агар ба ончи дар Тавроту аслий дарҷ ёфтааст, пурра амал накунад, даъвои ӯ ботил аст ва ӯ ҳеҷ арзише надорад. Чунин инсон на аҳли китоб асту на дар дини яҳуд. Насоро ҳам худро аҳли китоб (Инҷил) ва дар дини насронӣ меҳисобанд. Агар пурра ба Инҷили аслий амал накунанд, онҳо низ назди Худо ҳеҷ арзише надоранд. Зеро аҳли китоб агар ба асли китобҳое, ки наздашон аз тарафи Аллоҳ нозил шудааст, амал кунанд, бояд ба китобу Пайғамбаре, ки баъди он китобҳо омадаанд, имон оранду пайравӣ кунанд. Аз мазмуни ин ҷузъи оят чунин маълум мешавад, ки касе гӯяд, ки ман мусулмонам, ман аҳли Қуръонаму уммати Муҳаммад (с) ҳастам, локин мувофиқи дастуроти Қуръон зисту зиндагии худро ба роҳ намонад, назди шариат даъвои ин гуна инсон ҳеҷ арзише надорад.

Давоми оят ошкоро мефармояд, ки ҳамчунин то аҳли китоб ба он чизе, ки барои ту аз тарафи Парвардигор нозил шудааст, (яъне то ба Қуръон) амал накунанд, онҳо ҳеҷ арзише надоранд. Аҳли китоб ҷойи он, ки ба Қуръоне, ки аз тарафи Парвардигор барои тамоми башарият фуруд омадааст, амал кунанд, баръакс куфру саркашии хешро шиддат мебахшанд. Дар охир Худованд Расули худ (с)-ро тасаллий дода фармудааст, онҳое, ки куфру зулми худро хостаанд, ҳидояту даъвати туро ба инобат намегиранд, барои чунин қавм дареғу афсӯс махӯр, зеро дурӯғ пиндоштани пайғамбарон одати аҷдодии онҳост ва инҳо ин одатро аз гузаштагони худ мерос гирифтаанд. (Қуртубӣ 6 /245).

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِغُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَن

ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ

Инна-л-лазӣна аману ва-л лазӣна ҳаду ва-с-собиуна ва-н-насо̀ро ман амана биллаҳи ва-л-явми-л-ахири ва ӯамила со̀лиҳаӢ фа ла хавфун ӯалайҳим ва ла ҳум яҳзануӢ. 69.

69. Ҳаройина, касоне ки имон овардаанд ва касоне ки яҳудианд ва касоне ки собииянд ва касоне ки насороанд, ҳар касе ки ба Аллоҳ ва ба рӯзи охират имон оварад ва амали нек кунад, барои онҳо на хавф асту на онҳо ғамгин шаванд.

Дар ояти гузашта таблиғ хос ба аҳли китоб буд, дар ин оят мувофиқи адлу инсоф таблиғ ба тамоми қавму миллат буда, фармудааст, ки ҷамъияти яҳудиҳо, насоро, собиин ва дигарон маҳз аз рӯи ном, насаб, сурат, зодгоҳ бо таъя ба ақидаҳои аз тарафи инсонҳо пешниҳодшуда мисли миллатгарой, инсонгарой, ном, ё насабгарой ва ғайра дар охират ба ҷое намерасанд. Наҷоту саодати ин ҳама фақат дар як роҳ аст ва он роҳ ин аст, ки бояд ба Аллоҳ ва ба рӯзи қиёмат имони ростину холисона оранд ва мувофиқи ҳукми Худованд амалҳои солеҳу шоистаро иҷро кунанд. Дар ин сурат эътиқоду дигар амалҳои, ки дар собиқ доштанд, ба онҳо ҳеҷ зиёне нарасонда, дар оянда дар пешгоҳи илоҳӣ на тарсе бар онҳо боқӣ мемонад ва на онҳо аз он чи аз худ гузоштаанд, андӯҳгин мешаванд. (Ин ақида саҳеҳ аст, ки ҳатто дар ин дунё ҳам ҳар қонуне муддаташ ба охир расад, қонуни наве ба тасвиб мерасад ва ба он амал қардан ҳатмист. Монанд ба ин агаре дини тозае аз сӯйи Аллоҳ таъоло барои инсонҳо ҷорӣ шуд, динҳои собиқ мансӯх мегарданд ва ҳама сарфи назар аз наҷоду миллату забон ва ғайра бояд ҳатман аз дини нав пайравӣ кунанд).

Дар охир, шахсоне, ки худро итоъаткунандаи амри Парвардигор медонанд, агар ба дини Ислом, ки барои то рӯзи қиёмат боқӣ мондан омадааст, сар фуруд оварда, бе ягон шакку шубҳа дароянд, зимни башорати ояти мазкур, иншооллоҳ, дохил мешаванд. Собиин, ҷуноне ки дар сураи «Бақара», ояти 62-юм гузашт, қавмеро ғиянд, ки пеш аз омадани Пайғамбари мо (с) бутпарастиро тарк намуда, пайванди ягон дин набуда, фақат бо фаҳми ҳудашон Аллоҳи ягонро парастид мекарданд. Дар дигар тафсириҳо Собиин як тоифае аз насоро ва маҷусиро гуфтаанд, ки онҳо дин надоштаанд ва ситораҳои парастид мекардаанд...

Дар ояти баъдӣ таърихи яҳудиёни аҳдшикани бани Исроил баён мешавад.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رَسُولًا ^طكُلَّمَا جَاءَهُمْ

رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

**Лақад аҳазнā мис̣қа банӣ Исрӯила ва арсалнā илайҳим
русулā. Кулламā чāаҳум расулум би мā лā таҳвā
анфусухум фариқан каззабу ва фариқа-й яқтулун.70.**

**70. Ҳаройина, аҳди бани Исроилро гирифтём ва ба сӯйи онҳо
пайғамбаронро фиристодем. Ҳар гоҳ, ки Пайғамбар ба онҳо чизе
меовард, ки нафсҳои онҳо дӯст намедошт, гурӯҳеро ба дурӯғ
нисбат медоданд ва гурӯҳеро мекуштанд.**

Дар ояти қаблӣ меъёри бандагии инсон назди Аллоҳ баён шуд, ки он имон ва амали солеҳ буд. Аз китобҳои пешин маълум аст, ки душмании яҳуд бо Ислому бо Муҳаммад (с) кори тасодуфӣ ё навпайдошуда нест.

Муборизаи онҳо алайҳи пайғамбарон таърихи куҳан дорад. Бинобар ин, дар ибтидои ояти мазкур ин ҳақиқатро баён намуда, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки барои он, ки бани Исроил ба Худо ва расулони ӯ имон оранад ӯро итоъат кунанд, аз онҳо аҳду паймон гирифта, барояшон пайғамбарҳо фиристода шуд. Бани Исроил мувофиқи аҳдномаи додашон бояд ҳар пайғамбареро, ки барои онҳо фиристода мешуд, ба хубӣ мепазируфтанд ва барои таблиғи дин ба ӯ ёрӣ медоданд.

Аммо бар хилофи аҳди додашон чун Аллоҳтаъоло пайғамбареро сӯйи онҳо мефиристонд, агар даъвати ӯ хилофи ҳавои нафсашон мебуд, ё ӯро дурӯғгӯй мебароварданд ва ё ба қатлаш мерасонданд.

Хулоса, тавре дар китобҳо омадааст, яҳудиён қавме ҳастанд, ки доимо ҳавои нафси худро аз ҳама чиз боло медонанд.

Агар табъи дилашон набошад, ҳатто сухани пайғамбари Аллоҳро ҳам ба инобат намегиранд. Таърих гувоҳ аст, ки ягон халқ ва ягон гурӯҳ мисли онҳо бо пайғамбарон ин қадар густохӣ накарда ва ин қадар мисли онҳо пайғамбаронро дурӯғгӯй наҳисобидааст.

Ҳамин рафтори онҳо сабаб гардид, ки ба ғазabi Аллоҳ гирифтор шуданд.

Ҳеҷ кас набояд мисли онҳо ба чунин корҳои лаънатовар даст занад.

Бани Исроил, ки ин қадар гуноҳҳои бузургро содир карданд, оё онҳо ба айби худ иқроранд ё не, инро ояти зер посух меғӯяд.

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةً فَعَمُوا وَصَمُوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ

عَمُوا وَصَمُوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ ۖ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

**Ва ҳасибӯ аллā такуна фитнатун фа ъамӯ ва саммӯ
сумма тāбаллоҳу љалайҳим сума ъамӯ ва саммӯ касиру-
м минҳум. Валлоҳу басирум би мā яъмалун. 71.**

71. Ва (онҳо Ашъиёро куштанд,) пиндоштанд, ки ҳеҷ уқубате нахоҳад буд, пас, (аз дидани роҳи ҳақ) кӯр ва (аз шунидани сухани ҳақ) кар шуданд, пас, (тавба карданд) Аллоҳ ба раҳмати Худ бар онҳо бозгашт (онҳоро бахшид). Боз бисёре аз онҳо кӯр шуданд ва кар шуданд (Яҳёро куштанд). Ва Аллоҳ ба он чӣ мекунанд, бино аст.

Бани Исроил бо вучуди ин қадар содир кардани гуноҳ, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, бо пиндори ин, ки (мо фарзандони Худо ва дӯстдори Ё ҳастем) мағрур шуда, бепарвой зоҳир намуданд. Ҳисоб карданд, ки ҳеҷ балое бар сарашон намеояд ва мавриди пурсиш қарор намегиранд. Онҳо аз имтиҳони илоҳӣ осудахотир буда, аз дидани роҳи ҳидоят кӯр ва аз шунидани сухани ҳақ кар буданд. Дар натиҷа Аллоҳтаъоло Бухтуннаsr ном подшоҳеро болои онҳо баргумошт ва онҳоро муддатҳои дароз ба хорию расвой мубтало кард. Бо эзоҳи тафсири Кобулӣ баъзе аз подшоҳони форс онҳоро аз Бобул, аз ин қайди хорӣ наҷот дода, ба Байтул Мақдис расониданд. Онҳо аз кардаҳои худ пушаймон шуда, ба ислоҳи худ кушида, тавба ҳам намуданд ва Аллоҳтаъоло тавбаи онҳоро қабул фармуда, гуноҳояшонро бахшид ва замони қаҳатиро аз онҳо бардошт. Аммо онҳо ва пасовандони онҳо аз ин хулосае набардоштанд ва дарси ибрат нагирифтанд. Аксари онҳо ба одати деринаи худ, ки душманӣ варзидан бо аҳли ҳаққ буд, бори дигар баргашта, ҳамчун кару кӯр боз ба кардани гуноҳ даст заданд. Яҳё (а) ва Закариё (а)-ро куштанд ва ба қатли Исо (а) омода шуданд. Маълум мешавад, ки агар дар онҳо як зарра хислати ҳамида мебуд, он гоҳ, ки Аллоҳтаъоло гуноҳояшонро

бахшид, шукр мекарданд ва худро дар роҳи мустақиме, ки ризои Аллоҳ дар он аст, устувор нигоҳ дошта, имтиҳоноти Аллоҳтаъолоро фаромӯш намесохтанд, аммо афсӯс, ки чунин нашуд.

Хулоса, агарчи онҳо аз қаҳру ғазаби Аллоҳ бепарво бошанд ҳам, аммо Парвардигори тавоно ҳамеша аз раъйи онҳо огоҳ аст ва мутобиқ ба амалҳои анҷомдодашон онҳоро ҷазои созовор медиҳад.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ

الْمَسِيحُ يَبْنِي إِسْرَءِيلَ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ

فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

Лақад кафара-л-лазӣна қолӯ инналлоҳа ҳува-л-Масиҳубну Марям. Ва қола-л-Масиҳу йā банӣ Исрōйлаъбудуллоҳа Раббӣ ва Раббакум. Иннаҳу ма-й юшрик биллаҳи фа қад ҳаррамаллоҳу ӯалайҳи-л Ҷанната ва маъваҳу-н-нару ва ма ли-з-зōлимӣна мин ансōр. 72.

72. Ҳаройина, касоне ки кофир шудаанд, гуфтанд: «Ба дурустӣ ки Аллоҳ ҳамон Исо писари Марям аст». Ва (ҳол он ки) Исо гуфта буд: «Эй бани Исроил, (зотеро, ки Ӯ) Парвардигори ман ва Парвардигори шумост, парастии кунед!». Ҳаройина, касе ки ба Аллоҳ шарик қарор диҳад, пас, батаҳқиқ, Аллоҳ бар вай Биҳиштро ҳаром кардааст ва ҷойи ӯ Дӯзах аст. Ва ситамкоронро ҳеҷ ӓридиҳандае нест.

Он ақидаи софе, ки Исо (а) оварда буд ва насоро онро тағйиру ноқис намуданд, дар оятҳои қаблӣ эзоҳи худро ёфт. Дар ояти мазкур сухан аз он меравад, ки онҳо чи гуна дар ботлоқи гумроҳӣ фуру рафтаанд, меъёри имони ба Аллоҳ доштани насронӣҳо то чи андоза аст ва онҳо чӣ ҳукме доранд? Яъне Аллоҳтаъоло қатъан фармудааст, ки дар ҳақиқат касоне ки гуфтаанд, ки Аллоҳ ҳамон Масеҳ писари Марям аст, онҳо кофир шудаанд. Гурӯҳе аз насоро бо равиши «Яъқубия» ё «Мулкония», ки ҳоло онҳоро «Католик» ва «Ортодокс» мегӯянд, дар шаъни Исо (а)

ақидаашон фосид ва худашон гумроҳ шуда гуфтаанд, ки Марям худои моро таваллуд намудааст, яъне Аллоҳ дар сурати Исо шуда намудор шудааст (наъузубиллоҳ аз чунин ақидаи фосид). Аллоҳтаъоло аз чунин сифатҳо орий ва пок аст. Худованд аз ин пиндори ғалати онҳо бо забони Масеҳ (а) хабар додааст, ки ай бани Исроил, Аллоҳи ягонаро бипарастед! Он Аллоҳе, ки ҳам Парвардигори ман ва ҳам Парвардигори шумост. Яъне ҳазрати Масеҳ (а) гуфт, ки ман ҳам мисли шумо бандаам, шумо он Зотеро парастид кунед, ки ӯ холиқи ман ва ҳам холиқи шумост. Баривояти Ибни Касир аввалин сухане, ки Исо (а) дар айёми тифлии хеш, дар гаҳвора гуфта буд, ин буд: «Ман бандаи Худоям». ӯ (а) нагуфт, ки ман Худо ё ин ки писари Худо ҳастам, балки ӯ (а) гуфт, ки ман бандаи Худо ҳастам. Ин далел алайҳи насоро аст. Вақто Исо (а) мегӯяд, ки «Ё Раббӣ», яъне (ай Парвардигори ман) ва ё мегӯяд «Ё Аллоҳ!» чӣ гуна ӯ (а) барои нафси худ даъвои Худой кардааст? Ин гуна даъво бисёр маҳол аст. (Қуртубӣ 6/249).

Хулоса, ҳеҷ вақт Исо (а) ба насоро нагуфтааст, ки ман Худояму маро ибодат кунед. Балки ӯ (а) ба насоро гуфтааст, ки ҳар касе ба Худо чизро шарик донад ё ғайри Аллоҳ дигар чизро Худо ҳисобад, қатъиян Аллоҳтаъоло бар ӯ Ҷаннатро, ки ҷойи аҳли тавҳид аст, ҳаром гардондааст ва бошишгоҳи ӯ абадӣ Ҷаҳаннам хоҳад буд. Ҳоло аҳли насоро он аҳдномае, ки ба Аллоҳтаъоло дода буданд, шикастанд ва акси он маълумоте, ки Исо (а) бо таъкид ба онҳо гуфт, амал намуданд онҳо барои худ зулми калонеро раво дидаанд.

Дар охири оят сухани Парвардигор аст, ки барои золимон аз азоби Аллоҳ ҳеҷ ёридиҳанда ва наҷотдиҳандае нест. Ин аст (валлоҳу аълам) мазмуни сухани Парвардигор. Мутаассифона, масеҳиёни (насрони)-ҳои кунунӣ тамоми қуввати худро барои исботи илоҳ будани ҳазрати Исо (а) сарф мекунанд. Ояти зер ин маъноро бозгӯ месозад.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌُ
وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ

عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

**Лақад кафара-л-лазӣна қолӯ инналлоҳа с̣āлисӯ с̣алāс̣аҳ. Ва
мā мин илāҳин иллā Илāҳу-в Вāҳид. Ва иллам ян̣таҳу
ъаммā яқулуна ла ямассанна-л-лазӣна кафару минҳум
ъазāбун алӣм. 73.**

**73. Батаҳқиқ, кофир шуданд касоне ки гуфтанд: «Ҳаройина,
Аллоҳ сеवуми се (кас) аст» ва ҳол он ки ҳеҷ илоҳе нест, магар
Аллоҳи ягона. Ва агар аз он чӣ мегӯянд, бознамонанд, ба касоне ки
аз онҳо кофир шудаанд, азоби дарддиҳанда хоҳад расид.**

Ақидаи фосиди фирқае аз насронихо, ки онҳоро «Настурия»
ва «Милкония» мегӯянд ин аст, ки онҳо: Илоҳ буданро байни
Аллоҳ, Исо ва Марям муштарак медонанд, яъне ҳар кадоми аз
онҳо аз лиҳози шахсият Худо аст, дар айнаи ҳол Худованд дар зот
ягона аст. Сухани машҳури гурӯҳи дигари онҳо, наъзу биллоҳ, ин
аст, ки Худоро (Падар, Писар ва Рухул Қудс) меҳисобанд. Боз
гурӯҳи дигаре аз насронихо мегӯянд: дар айнаи ҳол Худоён се
шахсанд ва онҳо яқову ягонаанд (наъзу биллоҳ). Яъне се шахсро
як Худо меҳисобанд, ки наъзу биллоҳ, ин ақидаи билкул хато ва
сирф ширк аст. Ба ҳар тақдир, Аллоҳ таъоло зимни ин оят
фармудааст, ки касоне, ки се чизро Худо номида ва Аллоҳро
севуми онҳо медонанд, дар ҳақиқат онҳо ба куфр гаравидаанд.
Зеро Аллоҳтаъоло дар ин оят хабар додааст, ки ғайри Аллоҳ
субҳонаҳу ва таъоло дигар маъбуди барҳақе нест.

Дар ҷумлаи охири оят Аллоҳ таъоло бо ваъиду таҳдиди
шадид фармудааст, ки агар аз он чи ин насронихо мегӯянд, боз
наистанд, чунин ақидаи хатояшонро ислоҳ накунанд ва ба ин ақида
собиту кофир бимонанд, барои онҳо дар дунё ва охират азоби
дарднок хоҳад расид. Аммо аз ин миён касоне, ки қаблан ислом
овардаанд ё меоранд, аз ин ҳукм мустасно шуда, таҳти ваъиди ин
оят гирифта нестанд.

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونََهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾

**А-фалā ятубуна илаллоҳи ва ястағфирунаҳ. Валлоҳу
Ғафӯру-р-Раҳим. 74.**

**74. Оё ба сӯйи Аллоҳ боз намегарданд ва аз Ӯ омурзиш
наметалабанд? Ва (ҳол он ки) Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.**

Бо вучуде, ки насрониҳо ин қадар дар шаъни Аллоҳ таъоло суханҳои бемантиқу дурӯғ мегӯянду тухматҳо мебофтанд, Аллоҳтаъоло бо қарам ва лутфу меҳрубонию Худ онҳоро ба сӯйи тавба хонда фармудааст, ки онҳо бо бастани бӯхтонҳо Аллоҳтаъолоро ба ҳашм меоранд, оё ба сӯйи Ӯ бозгашт намуда тавба намекунад? Ва аз Ӯ омӯрзиш намехоҳанд? Ҳол он, ки Аллоҳ раҳим аст. Маълум мешавад, ки агарчи онҳо муртакиби гуноҳони кабира шудаанд, агар бо нияти ислоҳ ёфтан тавба кунанд, Аллоҳтаъоло бо сифати раҳимии худ тавбаи онҳоро қабул мекунад, агар бо истиғфор омӯрзиши гуноҳҳоро пурсанд, тамоми гуноҳҳояшонро мебахшад.

Ояти зер оид ба Исо (а) чи гуна ақида доштанро баён мекунад:

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ
صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ ۗ أَنْظِرْ نَبِيَّ لَهُمُ الْآيَاتِ
ثُمَّ أَنْظِرْ أَنِّي يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

**Мал Масиҳубну Маряма иллā расулун қад халат миң
қаблиҳи-р-русулу ва уммуҳу сиддиқатун кәнā яькулāни-
т-тāъām. Унъур кайфа нубаййину лаҳуму-л айāти
шумманъур аннā юьфакун. 75.**

**75. Исо писари Марям чуз пайгамбар каси дигаре нест,
дарҳақиқат, пеш аз вай пайгамбарон (низ) гузаштаанд ва модари
ӯ бисёр сиддиқа (ростгӯ) буд, ҳар ду таъом меҳӯрданд. Бубин, чӣ
гуна нишонаҳоро барои онҳо баён мекунем, боз нигар, чӣ гуна аз
ҳақ рӯйгардон мешаванд!**

Аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, ки шинохтани Исо (а) кори мушкил набуда, барои дарки он ба ҳеҷ фикру ақли зиёдатӣ ниёз нест. Яъне Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки инсонҳои монанди Масеҳ ибни Марям кам набуданд, пайғамбарони бисёре мисли ӯ(а) гузаштанд. Дар ҳақиқат Аллоҳтаъоло ба Исо (а) хеле муъҷизаҳои зоҳир дода буд. Аз он ҷумла, бо изни Парвардигор мурдаҳоро зинда мекарду аз ҳоли онҳо мепурсид. Дуруст! Аз ин аҷибтар Аллоҳтаъоло ба Мӯсо (а) муъҷиза (асо) дода буд, ки чун ӯ меҳост он асо ба шакли аждаҳо даромада ҳаракат мекард. Ё ин ки масиҳиён таъҷуб аз он доранд, ки Исо (а) бепадар ба олам омадааст? Оре! Аз ин аҷибтар Одам (а) аст, ки бепадари бемодар ба олами ҳастӣ омад.

Хулоса, монанди Исо (а) дар гузашта пайғамбарони бисёре бо муъҷизаҳои хос ва хеле ҷолиб рисолати хешро анҷом доданд, аммо ҳеҷ касе онҳоро Худо нагуфт. Зеро ҳақиқат он аст, ки шахсе пайғамбар бошад, албатта, ӯ инсон аст ва инсон ҳеҷ вақт Худо шуда наметавонад. Исо (а)-ро ҳамчу инсон ва пайғамбари Аллоҳ бояд донисту шинохт. Инчунин модари Исо (а)-ро Аллоҳтаъоло сиддиқа (зани ростгӯӣ ё тасдиқунандаи пайғамбарии фарзанди худ - Исо (а)) гуфтааст, ӯ ҳам як зани оддӣ буд. Бо ин ҳама сифатҳои, ки ҳазрати Марям дошт, нашояд ӯро Худо ё модархудо ҳисобид.

Дар давоми ояти мазкур омадааст: **«ҳарду онҳо таъом меҳӯрданд»**. Ин як ҳақиқатест, ки ҳатто насронии оддӣ ин ҳақиқатро инкор карда наметавонад. Оё инсонеро, ки ба таъом хӯрдан ва ба об ошомидан эҳтиёҷ дорад, Худо гуфтан ҷоиз аст? Ҳол он ки Аллоҳ чунин Зотест, ки ба хӯрдан ниёз надорад. Ӯ таъоло аз чунин сифат пок аст. Хӯрдану гурусна шудан, ташна гардидану эҳтиёҷ доштан ба қазои ҳоҷат ва ғайра ин ҳама сифатҳои махлуқ аст на сифати Худованд. Баъзеҳо бо далели ин ки фариштагон ба модари Мӯсо (а), модари Исо (а) ва модари Исҳоқ, яъне Сорай завҷаи Иброҳими Халилуллоҳ сухан гуфтаанд, онҳоро пайғамбар медонанд. Таъкид ба маврид аст, ки ҷумҳури уламо бар ин ақидаанд, ки Аллоҳтаъоло аз замон пайғамбаре нафиристодааст. Чӣ қадар Пайғамбаре омада бошад ҳамаи инҳо мард буданд. Ояти 109-уми сураи «Юсуф» тасдиқунандаи ин фикр аст.

Дар охири ин оят Аллоҳтаъоло мефармояд, ки бинед, мо чи гуна оятҳои худро барои насоро равшан месозем ва ботил будани

пиндори беасоси онҳоро, ки инсонеро ба ҳайси Худо мешиносанд, барои мардум ошкор менамоям! Боз бо тааҷҷуб нигар, ки онҳо аз шунидани сухани ҳақ рӯйгардон мешаванд ва ақидаву фикрҳои ботили худро идома медиҳанд.

Ояти зер ҳуҷҷатест, ки бори дигар бепояву беасос ва ботил будани ақидаи насороро баён мекунад:

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا

وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Қул атаъбудуна мин дуниллаҳи ма ла ямлику лакум зарра-в ва ла нафъа. Валлоҳу Ҳува-с-Самӣ-у-л-Ъалӣм.76.

76. Бигӯ: «Оё аз ғайри Аллоҳ чизеро ибодат мекунад ки барои шумо на зиёне расонда метавонад на суд?!». Ва (бигӯ): «Аллоҳ ҳамоно шунавою доноист!».

Дар ин оят Аллоҳтаъоло амали шахсонеро, ки ғайри Худоро, (хоҳ бутро, ё шахсеро) мепарастанд, ба таври умум ва шадидан инкор намуда, бо саволи инкорӣ пайғамбари Худо фармудааст, ки ба онҳо (насоро) бигӯ, ки на дар ин дунё ва на дар он дунё ба ғайри Аллоҳ ягон зоте нест, ки роҳи ба даст овардани ғоида, ё зарар дар ихтиёри ӯ бошад. Чаро он чизеро, ки суду зиён дар ихтиёри ӯ нест, мепарастанед? Охир, ибодат дар пешгоҳи Зоте бояд кард, ки доимо дорои иззату ғалаба, дар ҳар вақт шунаво ва ба аҳволи ҳар кас дар ҳақиқат доно бошад. Охир, ингуна сифат дар Исо (а) ва модари ӯ (а) дида намешавад-ку? Натиҷа он аст, ки Исо (а) ва модари ӯ Марям (а)-ро Худо гуфтан, ё шарики Худо донистану ибодат кардан мутлақо нодуруст аст. Ҳар касе ки ғайри Аллоҳи ягонро мепарастанд ё чизеро ба ӯ таъоло шарик медонад, бояд бидонад, ки ӯ хато кардааст, зеро Аллоҳ чунин Зотест, ки ба расонидани нафъ ва боз доштани зиён тавоноист. Ҳар чизе, ки шунидани ва донишанист, комилан дар ихтотаи илми ӯ қарор дорад ва ӯ Худои барҳаққаст, на ғайри ӯ! Ҳар чизе, ки шумо меғӯед, ӯ ба он шунаванда ва аз тамоми аҳволи шумо воқиф аст.

Дар ояти зер вобаста ба он чи дар фавқ гузашт, ба Расуллулоҳ (с) дар нисбати аҳли китоб фармони дигари Аллоҳ ваҳй шудааст:

قُلْ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ لَا تَغْلُوْا فِىْ دِيْنِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوْا اَهْوَاَءَ

قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوْا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوْا كَثِيْرًا وَضَلُّوْا عَنْ سَوَاىِ السَّبِيْلِ ﴿٧٧﴾

Қул йӓ аҳла-л-китаби ла тағлу фи диникум гайра-л-ҳаққи ва ла таттабиъу аҳваа қавмин қад заллу мин қаблу ва аззаллу касира-в ва заллу ьан савӓи-с-сабил. 77.

77. Бигӯ: «Эй аҳли Китоб, дар дини худ ба ноҳақ аз ҳад магузаред ва хоҳиши нафси қавмеро пайравӣ макунед, ки дарҳақиқат пеш аз ин гумроҳ шудаанд ва мардуми бисёро гумроҳ кардаанд ва худ аз роҳи рост гумроҳ шудаанд!».

Дар ин оят Аллоҳтаъоло Пайғамбари худ - Муҳаммад (с)-ро фармудааст, ки ба аҳли китоб (хоҳ насронӣ бошанду хоҳ яҳудӣ) бигӯ, ки ай аҳли китоб, ин қадар дар дини худ ғулӯ (азҳадгузарӣ) накунед. Яъне ончи ки дар дини шумо нест, онро дар сурати дину тақво тарошида, аз ҳад таҷовуз накунед! Қуртубӣ зимни тафсири ояти мазкур (6/252) мегӯяд: «**ғулӯ**»-и яҳудиҳо он аст, ки назди он беҳирадон ихонат ва қатли анбиё (а) як кори оддӣ буд, ҳатто Исо (а)-ро валади зино ҳам гуфтанд. Аммо «ғулӯ»-и насоро бошад, баракси яҳуд аст, яъне дар таъзими пайғамбарон чунон фурӯ рафтанд, ки ҳатто аз байни онҳо Исо (а)-ро Худо ё писари Худо хонданд.

Хулоса, ояти мазкур ба аҳли китоби ҳамон вақт ва ба аҳли китобе, ки баъди онҳо омадаанд, нигаронида шуда, аз онҳо даъват ба миён овардааст, ки онҳо бояд ба ҳавои нафс ва ба аҷдоди гузашташон, ки пеш аз омадани дини Ислом гумроҳ буданду бисёрии аз мардумро бо иғвои худ гумроҳ сохта буданд, пайравӣ накунанд.

Натиҷаи амали бади бани Исроил дар ояти зер баён мешавад.

لَعْنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ بَنِيْۤ اِسْرٰٓءِيْلَ عَلٰى لِسٰنِ دَاوُدَ وَعِيسٰى

اِبْنِ مَرْيَمَ ۚ ذٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَّكَانُوْا يَعْتَدُوْنَ ﴿٧٨﴾

**Луъина-л-лазӯина кафару мим банӣ Исроїла ъалā лисāни
Дāвӯда ва Ёисабни Марям. Зāлика би мā ъаса-в ва кāну
яътадун. 78.**

**78. Касоне, ки аз бани Исроил кофир шуданд, бо забони Довуд ва
Исо ибни Марям лаънат карда шуданд. Ин ба сабаби он буд, ки
нофармонӣ карданд ва аз ҳад мегузаистанд.**

Дар оятҳои қаблӣ беҳирадии аҳли китоб ва гуноҳҳои онҳо баён шуда онҳо аз «ғулӯ» дар дин ва аз тақлиди кӯр-кӯрона бо аҷдоди худ ва аз ба гумроҳӣ фуру рафтан манъ фармуда шуданд, то онҳо аз амалҳои малъунонаи худ даст кашанд ва тавба кунанду кӯшиши онро намоянд, ки дар роҳи ҳақ ва садоқат гом ниҳанд. Ҳоло дар ин оят Аллоҳтаъоло хабар додааст, ки дар давоми таърихи тӯлони барои ҳидояти бани Исроил пайғамбарони бисёре фиристода шуданд. Аммо бани Исроил аксари онҳоро итоат накарданд, зидди онҳо исён варзиданду аз ҳад таҷовуз карданд. Яъне гунаҳкорони бани Исроил бо ҳеҷ роҳ аз гуноҳ даст накашиданд ва бе гуноҳҳояшон бошанд гунаҳкоронро аз чунин амал манъ накарданд, балки ҳамчу шири шакар бо ҳам омехта мезиистанд, ҳатто медиданд, ки гуноҳи фоҳиш анҷом медиҳанд, аммо бо нишони норизоиятӣ ба сӯйи онҳо абрӯ дар ҳам намекашиданд.

Хулоса, гарчанде ки Худованд пайғамбаронро барои раҳмат баргузида буд, аммо дар асоси қридаи адл мувафиқи амал ҷазо додан Аллоҳтаъоло бо забони Довуд (а) ва бо забони Исо (а) ба аҳли ширк лаънат хонд. Яъне чун ҷасорати онҳо дар содир кардани гуноҳ аз ҳад гузашт, бо забони пайғамбарон зери лаънат қарор гирифтанд. Бо ин лаънатхонии пайғамбарон кӣ будани бани Исроил назди мардум маълум аст. Илова бо он чи зикр ёфт, бани Исроил дигар айбҳо низ доранд. Ояти зер ин қазияро бештар баён мекунад.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا

يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

**Кāну лā ятанāҳавна ъам мункарин фаъалух. Ла биъса мā
кāну яфъалун. 79.**

79. Аз он корҳои зиште, ки мекарданд, якдигарро манъ намекарданд. Ҳаройина, бад чизест, ки мекарданд.

Ояти мазкур аҳволи шаниъу қабиҳи бани Исроилро баён намуда фармудааст, ки одати онҳо, ба хосса донишмандонашон чунин буд, ки аз содир кардани корҳои бад ва такрори гуноҳҳо ҳамдигарро боз намедоштанд. Маълум аст, кадом ҷамъияте, ки набошад, дар он инсонҳои исёнгар вуҷуд доранд. Агар ҷамъият ҷамъияти хуб бошад намегузорад, ки гунаҳкорон таъсири худро ба дигарон расонанд. Ба ҳар восита барои бастанӣ пешӣ роҳи фасодкунандагони ҷомеа тадбирҳо меандешанд.

Агар афроди хушманд ва зимомдорони давлат ба ин масъала фориғболӣ зоҳир намоянд, дар охир чунин ҷамъият ба ҳалоки маънавӣ рӯбарӯ мешавад. Ин гуна марази бедаво дар бани Исроил решаҳои худро чунон рондабуд, ки баргашти онҳо ба қафо дигар имкон надост.

Дар давоми оят, валлоҳу аълам, бо «лом»-и қасам таъкид намуда, Аллоҳтаъоло аз одати бани Исроил мардумро дар ҳазар кунонида фармудааст, ки ин одате, ки бани Исроил байни худ ҷорӣ кардаанд, бисёр кори бад аст. Ибни Касир дар китоби худ зери мазмуни ин оят зиёда аз 16-ҳадисро овардааст, ки якдигарро тақвият мебахшанд. Иншооллоҳ, чанде аз онҳоро барои осон гардидани дарки мазмуни оят ин ҷо меорем: Имом Аҳмад ибни Ҳанбал (р) аз Язид ва ӯ аз Шурайқ бинни Абдуллоҳ ва дар охир аз Ибни Масъуд (р) ривоят мекунад, ки Расуллолоҳ (с) гуфтанд: **«Вақто ки бани Исроил гуноҳе содир мекарданд, дар аввал улламояшон онҳоро наҳй мекарданд, локин онҳо аз гунаҳ даст намебардоштанд. Худованд дили онҳоро бо ҳам зад ва бо забони Довуд (а) ва Исо (а) онҳоро лаънат хонд»**. Баъдан Расуллолоҳ (с) ҷузъи охири ояти 78-умро хонданд, ки тарҷумааш чунин аст «ин ба сабаби он буд, ки нофармонӣ карданд ва аз ҳад мегузаштанд». Дар ҳолате ки Расуллоҳ (с) ин суханашонро мегуфтанд, бо паҳлӯ буданд, пас хестанду нишастанд ва сухани худро идома дода гуфтанд: **“Қасам ба он Зоте, ки ҷону тани ман дар тасарруфу қудрати Ёст, то онҳо худро ба ҳақ напечонанд (ба ҳақ даъват накунанд), доимо дар лаънати Илоҳӣ боқӣ мемонанд.”**

Имом Абу Довуд (р) аз Абдуллоҳ чунин ривоят кардаанд, ки Расуллолоҳ (с) гуфтанд: **“Дар ҳақиқат, аввалин ноқисие, ки дар кори бани Исроил ворид шуд, аз он сабаб буд, ки чун марде бо**

марди дигар рӯ ба рӯ меомад ва вайро дар гуноҳе медид, меуфт; эй фалонӣ, аз Худо битарс ва ин коратро тарк кун, барои ту кардани чунин корҳо ҳалол нест. Аммо ҳамин, ки фардо бо ӯ рӯ ба рӯ мешуд аз сабаби он, ки дар як маҷлис менишастанду таом меҳӯрданду бо ҳам меошомиданд (яъне эҳсоси рафоқат галаба мекард), бори дигар ӯро аз содир кардани гуноҳ боз намедошт. Ин сабаб шуд, ки Аллоҳтаъоло дилҳои онҳоро бо ҳам зад, бугзу кинаву адоват байнашон пайдо шуд”. Баъд аз он Расулulloҳ (с) ояти 78-умро аз ибтидо то охир хонданд, ки эзоҳи он гузашт. Сипас Расулulloҳ (с) ба асҳоби худ гуфтанд: **“На! Қасам ба Аллоҳ, ки албатта, шумо амр ба маъруф наҳӣ аз мункар мекунед, албатта, шумо дастӣ золимо (аз зулм) боз медоред ва албатта, ӯро мисли халқ байни худатон барои иҷрои ҳақ меғиред, ё ин ки (мисли бани Исроил) дилҳоятнро Аллоҳтаъоло бо ҳам мезанад (байнатон бугзу кинаву адоват пайдо мешавад) ё ин ки ҳамчуноне онҳоро лаънат хонд, шуморо низ лаънат меконад”**.

Имом Муслим ҳадисеро бо ривояти Абӯ Саъиди Худрӣ (р) ривоят кардааст, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Яке аз шумо чун кори бадеро бинад, бояд бо дастӣ худ онро тағйир диҳад. Агар бо даст қодир набошад, бо забон ӯро тағйир диҳад. Агар бо забон ҳам тағйир дода натавонад, (ло ақал) бо дил ӯро бад диданаш лозим, аммо роҳи охир аз заифии эмон аст”**.

Хулоса, шахси мусалмон то метавонаду илоҷ дорад, бояд кори бади ғайришаръиро тағйир диҳад. Агар бо дасту забон манъ карда натавонад ва бо дил ӯро бад набинад ё орзуи тағйир додани он накунад, айна ҳол ҳарду дар гуноҳ шариканд? Таҷрибаҳо нишон додаанд, ки агар Худованд иродаи ҷазои қавми бадкореро кунаду азоби Худро болои онҳо фиристад, хубу бад ва тару хушк ҳама якҷо ба азоби илоҳӣ гирифта мешаванд.

Дар ривояти дигаре, ки Имом Аҳмад (р) аз Умайрата (р) меорад, ӯ омадааст, ки аз Расулulloҳ (с) шунидам, ки гуфтанд: **“Худованд, албатта, оммаро ба сабаби гуноҳи хосса азоб намекунад, то он ки дар байнашон мункаротро бинанду барои тағйир додани он қодиранду тағйир надиханд, пас дар чунин сурат Худованд оммаро ба сабаби гуноҳи хосса ба азоби Худ мекашад”**.

Замахшарӣ, соҳиби тафсири «ал-Кашшоф» (р) ва баъзе муфасссирони муосир гуфтаанд: «Во ҳасрато, барои шахсоне, ки Китоби Аллоҳро меҳонанду мефаҳманд ва медонанд, ки ба онҳо дар ин боб, яъне барои амр ба маъруф ва наҳй аз мункар бисёр ва ба таъкид амр шудааст, бо вучуди ин онҳо мункарро мебинанду аз наҳйи он чунон рӯйи мегардонанду чунон рафтор мекунанд, ки гӯё дар Ислому барои ин гуна бадкориҳо ҳеҷ ҷазое муайян нашудааст». (1/519 «Кашшоф»). Мутаасифона, мусалмонҳои кунунӣ ҳам ба ҷуз аз ҷамъомадҳо дар дигар ҷо амр ба маъруф ва наҳй аз мункарро фаромӯш сохтаанд. Бадкирдориҳо бо чашми худ мебинанд, аммо барои боздошти он чора намебинанд. Ин қадар балоҳое ки бар сари мусалмонҳо меояд, аҷаб нест, ки аз ҳамин сабаб бошад.

Сифати яҳудиёни замони гузашта дар оятҳои қаблӣ гузашт. Ояти зер сифати яҳудиёни баъдомадаро баён мекунад:

تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ

أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

Таро каšира-м минҳум ятаваллавна-л-лазӯна кафару. Ла биъса ма қаддамат лаҳум аифусухум аи сахиталлоҳу ъалайҳим ва фи-л-ъазāби ҳум ҳолидун. 80.

80. Бисёре аз онҳоро мебинӣ, ки бо касоне ки кофир шуданд, дӯстӣ мекарданд. Ҳаройина, чӣ бад чизест, ки барои онҳо нафсҳояшон пеш фиристодааст: он ки Аллоҳ бар онҳо ҳашм гирифт ва онҳо ҷовидон дар азобанд.

Соҳиби «Сафватуттафосир» сабаби нузули ояти мазкурро Каъб ибни Ашраф ва ҳаммаслакони ӯ доништааст. Ба ҳар тақдир, ояти мазкур ба таври умум фармудааст, ки бисёре аз яҳудиёно мебинӣ, ки Расулуллоҳ (с) ва муъминҳоро бад дида, мушрикҳоро дӯсти худ мегиранд. Ҳол он ки мушрикҳо дар дин устувор нестанд. Хулоса, яҳудиҳо доимо алайҳи мусалмонҳо бо кофирону мушрикони дилу забон як карда, ҳамкорӣ мекарданд. Ҳатто дар даври Пайғамбар (с) ҳам нисбат ба мусалмонҳо мушрикҳоро афзал дониста, рафтори мушриконаи онҳоро дуруст меҳисобиданд. То ҳозир яҳудиён алайҳи Ислому муслимин бо чандин навъи кофирҳо забон як карда, аҳду паймон баста, душманӣ ва муборизаро идома медиҳанд. Аз ин ҷост, ки Аллоҳтаъоло дар давоми ояти мазкур

онҳоро мазаммат намуда фармудааст, ки ба ростӣ ин яҳудиҳо пеш аз бозгашт ба рӯзи қиёмат басо амали баду нангинеро бар зарари нафсҳояшон қаблан фиристодаанд. Яъне натиҷа он аст ки онҳо дар он рӯз ба хашму ғазаби Аллоҳ гирифтор мешаванд. Аллоҳи меҳрубон роҳи наҷоти онҳоро дар ояти зер баён мекунад:

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ

أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨١﴾

**Ва лав кaнӯ юъминӯна биллaҳи ва-н-набиййи ва мa
уnзила илайҳи ма-т-таҳазуҳум авлийаa ва лaкинна
касiра-м минҳум фaсиқун.81.**

**81. Ва агар ба Худо ва Пайгамбар ва он чи фуру фиристода шуд
ба сӯйи вай, имон меоварданд, албатта, мушрикнро дӯст
намегирифтанд. Валекин бисёри аз онҳо фосиқанд.**

Ояти мазкур шахсонеро, ки ба Аллоҳ ва расули Ӯ (с) мункиранд, хусусан аҳли китоб (чи яҳудиянд ё чи насронӣ) айб ниҳодаву мазаммат намуда фармудааст, ки агар ҷамоаи яҳуд он миқдоре, ки ба Аллоҳу расули Ӯ (с) ва ба Қуръон имон овардан зарур аст имон медоштанд, (чи дар зоҳир ва чи дар ботин) ҳаргиз мушрикнро алайҳи муъминону пайғамбару Қуръон дӯст намегирифтанд.

Локин аксари онҳо аз имону аз тоъати Аллоҳтаъоло хориҷ буда, дар куфру мунофиқии худ боқӣ монданд. Бо ибораи дигар: Аҳли китоб, хусусан яҳудиҳо аз фисқу куфри хеш нахостанд берун оянд, зеро агар чунин набуд, онҳо ба пайғамбари охирузамон, чунон ки Мӯсо (а) дар боби Муҳаммад (с) онҳоро башорат дода буд, бояд имон меоварданд. Онҳо баръакс, бо мушрикн дӯстии худро мустаҳкам сохтанд. Агар онҳо бо башорати пайғамбарашон бовар медоштанд, бо душманони Ислом созиш намекарданд. Лекин аксари онҳо дар фосиқии худ боқӣ монданд, зеро дӯстии бо муваҳиддин (яктопарастон)-ро тарк намуда, бо мушрикн дӯстӣ барқарор сохтанд (Аллоҳумма-ҳфазно мин шурури анфусино ва мин саййиоти аъмолино).

Аз аввали сура то инҷо сухан дар бораи тарз ва роҳҳои созмон додани ҷамъияти исломӣ ва покиза сохтани он аз ҳар гуна

ақида ва урфу одатҳои ботил барои тарбияи мусалмонҳо баён шуд.

Акнун дар ояти баъдӣ сухан дар хусуси ҷамъиятҳои ғайриисломӣ мисли ҷамъияти яҳудӣ, ҷамъияти мушрикҳо ва насоро рафта, муносибати онҳо, бо мусалмонҳо дар чӣ вазъият қарор дорад, баён мешавад ва баъдан то ояти 96-ум ҳукмҳои шариъат мисли каффорати ямин (қасам), ҳаром будани хамр, қимор, ҷазои қатл, сайд дар ҳолати эҳром доштани ҳоҷиён ва ғайра, иншоаллоҳ, эзоҳ меёбад.

﴿لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ ءَامَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ

أَشْرَكُوا ۖ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِلَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا

نَصْرَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَن مِّنْهُمْ قِسِيسِينَ وَرُهَبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا

يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

❁Ла таҷиданна ашадда-н-наси ъадāvата-л лил лазӣна āману-л-яхӯда ва-л-лазӣна ашраку. Ва ла таҷиданна акрабаҳум-м маваддата-л лил лазӣна āману-л-лазӣна қолӯ иннā насоро. Зāлика би анна минҳум қиссиcина ва руҳбāна-в ва аннаҳум лā ястакбирун. 82.

82. Албатта, яҳудиёро ва касонеро, ки мушрик шудаанд, дар душманӣ барои касоне ки имон овардаанд, сахттарин мардум биёбӣ ва ҳаройина, дар дӯстӣ барои касоне ки имон овардаанд, наздиктарин мардум касонеро биёбӣ, ки гуфтаанд: «Мо насронием». Ин ба сабаби он аст, ки аз ҷинси онҳо донишмандон ва гӯшанишинон ҳастанд ва ба сабаби он аст, ки онҳо такаббур намекунанд.

Аз мазмуни ояти мазкур чунин маълум мешаванд ки душманҳои мусалмонон се тоифа будааст. Дар навбати худ онҳо байни ҳам муқоиса шуда ба ду гурӯҳ тақсим мешаванд. Ояти мазкур ба Расуллулоҳ (с) ва ё ба муъминҳое, ки лаёқати хитоби Аллоҳтаъолоро доранд, хитоб аст.

Аллоҳтаъоло бо «лом»-и қасам сухани худро таъкид намуда, яҳуду мушрикнро дар як сифат қарор дода фармудааст, ки ай мухотаб, албатта, ту алайҳи мусалмонҳо яҳудиён ва мушрикнро сарсахттарин душман меёбӣ. Дар замони Расулulloҳ (с) аввалин тоифае, ки алайҳи ислом қиём намуд, яҳудиҳо буданд. Онҳо бо васвасаҳои худ мушрикҳои дар Макка бударо алайҳи мусалмонон ба ҷанг омода сохтанд, мушрикон бошанд, онҳоро дар пайдо кардани фитна устод ҳисобида, ҳар қадар имконият доштанд (тавре аз таърихи ҷанги Аҳзоб маълум мешавад), ба кор буданд. Дар баъзе тафсирҳо душмани онҳоро чунин нақл кардаанд: «Касоне ки дар асри Расулulloҳ (с) сабаби ҷанги Аҳзоб шуданд, яҳудӣ буданд. Касоне ки дар замони хилофати Усмон (р) фитнаҳо барангехтанд ва барои оташи фитнаро зиёд кардан мардуми авомро шӯрониданду овозаҳои бардуруғу хабарҳои беасосро байни мардум паҳн намуданд, низ яҳудӣ буданд. Касоне ки ҳадисҳои мавзӯ ва ривоятҳои дурӯғро дар таърихҳо аз номи Пайғамбари Худо (с) ҷой доданд, низ яҳудӣ буданд. Касоне ки дар замони хилофати Усмон миллатгароиро ривоч доданд, яҳудӣ буданд». Хулоса, паси ҳар фитнае, ки алайҳи мусалмонҳо равона мешуд, яҳудие даст дошт ва ҳоло ҳам чунин аст.

Ояти мазкур дар идома аз аҳволи тоифаи дувум сухан намуда, фармудааст, ки аз душманҳо меҳрубонтарини мардум нисбати муъминон касонеро меёбӣ, ки онҳо мегӯянд мо насронием, ба хоса насронҳои ҳамасри Расулulloҳ (с) дар мисоли Наҷҷошӣ (подшоҳи Ҳабаш).

Дар ояти мазкур сабаби ин қадар душмани сарсахт будани яҳуду мушрикон наомадааст.

Аммо сабаби наздик будани насоро ба мусалмонон зикр гардидааст, ки дар байни онҳо олимҳои динӣ ва тарки дунёкардаи гӯшанишини ҳақпарасте дида мешаванд, ки ба мардум чун Наҷҷошӣ манфиатрасон буда, аз худ меҳрубониву фурутани нишон дода, онро ба дигарон низ таълим доданд. Сабаби дигаре ки онҳо ба муъминон наздиканд, он аст, ки онҳо аз қабул кардани сухани ҳақ кибр наварзида, балки дар баробари ҳақ аз худ тавозӯи нишон медиҳанд. Онҳо мардуми худро чунон тарғиб мекунанд, ки агар ба як тарафи рӯятон шаппотие хӯред, тарафи дигари худро гузоред. Сабаби нузули ояти мазкурро соҳиби «Сафватуттафосир» дар шаъни подшоҳи Ҳабашистон ва ёронаш донистааст, ки онҳо насронӣ буданду нахустин муҳочирини мусалмонро, ки бо сардори

Ҷаъфар (р) ибни Абӯтолиб ба диёри онҳо ҳиҷрат карда буданд, бо кушодарӯӣ истиқбол намуда, онҳоро бо намояндагони Қурайш, ки барои боз гардонидани онҳо бо ҳадяҳои бисёр ташриф оварда буданд, таслим накарданд. Барои дарёфти маълумоти бештар дар робита ба ин мавзӯ ба китобҳои қиссас муроҷиат шавад.

Дар оятҳои зер баёни сифати насронӣҳо, ки нисбат ба яҳуду мушрикҳо ба мусалмонҳо наздиктаранд, идома дорад.

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ

مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا ءَامَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾

**Ва иза самиъу ма унзила ила-р-расули тарб аъюнаҳум
тафъизу мина-д дамъи мим маъарафу мина-л-ҳаққ.
Яқулӯна Раббанъ аманна фактубна
маъа-ш-шāҳидин. 83.**

**83. Ва чун он чиро ба сӯйи Пайгамбар фурӯ фиристода шуд,
бишнаванд аз сабаби он чӣ аз ҳақ шинохтанд, бубинӣ чашмҳои
онҳо ашк мерезанду мегӯянд: «Эй Пайвардигори мо, имон
овардаем, пас, моро ҳамроҳи шоҳидон бинавис».**

Ин дастаи насоро, ки сифаташон гузашт, ончиро, ки барои пайгамбар нозил шудааст, бишнаванд, чашмонашон аз ашк лабрез мешаванд. Яъне онҳо чунон дили нозукедоранд, ки ҳар вақто оятҳои Қуръонро, ки ба Муҳаммад (с) нозил шудааст, бишунаванд ба онҳо чунон таъсир мекунад, ки аз тарси Худо аз чашмонашон ашк мерезад. Зеро он чи шунидаанд ҳақаст ва ҳақро (Қалом Аллоҳро) ба ончи дар Инҷил ҳаст, мувофиқ ёфтаанд. Сифати дигари онҳо ин аст, ки бо ин шунидан қаноат накарда гуфтанд, ки Парвардигоро, мо ба ин Китобе, ки аз сӯйи худ (ба Муҳаммад (с)) нозил кардаӣ, ва ба Муҳаммад (с) имон овардем. Яъне онҳо гуфтанд, ки ай Парвардигор! Мо Китоби Ту ва набии Туро тасдиқ дорем, моро дар зумраи шоҳидҳо, яъне ҳамроҳи уммати Муҳаммад (с), ки рӯзи Қиёмат барои ҷамъии умматҳои гузашта шоҳиди медиҳанд, бинавис!

Бо ривояти Ибни Аббос (р), чуноне ки Ибни Касир мегӯяд, ояти мазкур дар шаъни Наҷшоӣ ва ёронаш нозил шудааст. Зеро Ҷаъфар (р) ибни Аби Толиб дар диёри ӯ, Ҳабашистон дар муҳочират буд. Наҷшоӣ хост бифаҳмад, ки Қуръон дар шаъни

ҳазрати Исо (с) чӣ меғӯяд? Ҷаъфар ибни Абитолиб оятҳоро, ки мутаалиқ ба Исо (а), дар сураи «Марям» омадаанд, тиловат намуд. Наҷшоӣ ва ёронаш аз шунидани ин оятҳо чунон мутаасир гардиданд, ки аз гиря ришҳояшон тар шуд. Онҳо бо ин ҳам кифоя накарда, аз ҳама мартабаи олиро талаб намуданд, ки ояти зер онро баён мекунад:

وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبُّنَا

مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾

**Ва mā lanā lā нуъмину билләҳи ва mā ҷаъанā мина-л ҳаққи
ва нағмаъу ай юдхиланā Раббунā маъа-л қавми-с-
сòлиҳин.84.**

**84. Ва (гуфтанд): «Чист моро, ки ба Худо ва он чӣ ба мо аз дини
ҳақ (рост) омадааст, имон наоварем ва тамаъ накунем, ки
Парвардигор моро ҳамроҳи қавми солиҳин дохил(-и Биҳишт)
кунад?!»**

Онҳо бо шунидани оятҳои тиловатнамудаи Ҷаъфар (р) аз сураи «Марям» барои худ панд бардошта, бо тамоми ҳастии хеш гуфтанд, ки чӣ чиз моро монев шудааст ва моро чӣ шудааст, ки ба Аллоҳи ягона ва ҳақиқатҳое, ки аз тарафи Ё таъоло ба мо расидааст, имон наёварем? Ҳол он ки мо тамаъ дорем ва интизор ҳам ҳастем, ки Парвардигор моро аз зумра ва ҳамроҳони солеҳону Пайғамбарон ва пайравони ҳақиқиашон қарор дода, дохили Биҳишт кунад. Дар натиҷа...

فَأَثْبَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا

وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾

**Фа асāбахумуллоҳу би mā қолу ҷаннāтинī таҷри миñ
таҳтиҳа-л-анҳāру ҳолидиñна фиҳā.
Ва зāлика ҷазāу-л-муҳсинин. 85.**

85. Пас, ба сабаби он чӣ гуфтанд, онҳоро Аллоҳ, подош (-и неку)

дод: бўстонҳое, ки аз зери он наҳрҳо ҷорӣ аст, дар он ҷо ҷовидонанд. Ва ин аст подоши накӯкорон.

Аҳли Инчили муосири Расуллулоҳ (с), чуноне ки сифаташон дар ояти қаблӣ гузашт, он чи гуфтанд аз рӯи эътиқоду ихлос гуфтанд, пас мувофиқи хабарҳои Қуръон Аллоҳ (ҷ) ба онҳо ҷаннатҳо подош дод, ки аз зери дарахтони онҳо обҳо равонанд ва дар чунин ҷаннатҳо ҷовидона мемонанд. Чунин подоши арзишманд барои шахсоне пешбинӣ шудааст, ки амалҳояшон солеҳ асту нияташон холис. Хулоса, чун онҳо дар баробари шахсони бо имон муҳаббат нишон доданд ва ҳақ будани оятҳоеро, ки аз Қуръон шуниданд, эътироф намуда сари таслим фуруд оварданду ба таври ошкоро имони худро изҳор доштанд, Худованд онҳоро чунин бахти баланд насиб гардонд. Чунин мазмун дар ояти 199-уми сураи «Оли Имрон» таъкид шуда буд ва дар оёти 52-55 дар сураи «Қассас», иншоаллоҳ, меояд.

Хулоса, ингуна оятҳо барои он масиҳиёне нозил шудааст, ки дар байни онҳо олимҳои динӣ (ва роҳибҳои тарки дунёкарда)-и боинсоф буданд, ки ҳангоми шунидани сухани ҳақ кибр наметаварзиданд, агар Қуръонро мешуниданд ашк аз чашмонашон ҷорӣ мешуд, имон оварда мусалмон мешуданд, ба Худо бовар доштанд, ва аз Аллоҳ мартабаҳои олиро барои қиёматашон дархост мекарданд. Дар ҳақиқат, насорои соҳиби чунин сифат ба мисли подшоҳи Начҷошӣ ва ёрони ӯ ба асри Расуллулоҳ (с) рост меоянд. Аммо насорое, ки дорои ин гуна сифатҳо набуданд ва дар куфрашон боқӣ монданду бо мусалмонҳо дӯст нашуда, балки алайҳи онҳо тире камон кашиданд (мисли ҷангҳои салибӣ ва аз Андалус нест кардани мусулмонҳо), аз рӯи мартаба аз яҳудиён кам нестанд. Ҳоли ҳозир ки дар кишварҳои масеҳинишин нақшаҳои фаровоне алайҳи Ислом тарҳрезӣ мешаванд ва барои заиф кардани пояи ин дини мубин бо истифода аз роҳу усулҳои мухталиф корҳои зиёде анҷом дода мешавад, ба касе пӯшида нест. Бинобар ин, мо наметавонем оятҳои дар шаъни насронӣҳо нозилшударо ба унвони як қонуни кулӣ барои ҳамаи масиҳиён қабул кунем. Зеро масеҳиёни баъдомада он сифатҳои ҳамидае, ки гузаштагонашон доштанд, тарк намуданд ва бинобар ҳамин зери ваъиди ояти зер ворид шуданд.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ

**Ва-л-лазӣна кафару ва каззабу би аййатини улӣика
асҳаб-л-Ҷаҳим. 86.**

**86. Ва касоне, ки кофир шуданд ва оятҳои моро ба дурӯғ нисбат
доданд, онҳо асҳоби Ҷаҳиманд.**

Дар ин оят Аллоҳ таъоло ба таври умум аз ҳоли ашқӣё (бадбахтон) хабар дода фармудааст, ки шахсоне ки оятҳои нозилкардаи моро агар шунаванду инкор кунанд ва дар баробари ин пайғамбарии Муҳаммад (с)-ро бовар накунад, онҳо кофиру аҳли Ҷаҳаннам буда, дар он ҳамеша азоб дода мешаванд. Акнун ҳоли кофирони аҳли китобу мушрикони ин гуна бошад, суоле ба миён меояд, ки мусалмонҳо чӣ ҳол хоҳанд дошт? Ба ин суол оятҳои зер, иншооллоҳ, ҷавоб хоҳанд дод.

Мақсади асосии оятҳои баъдӣ аз он иборат аст, ки бояд мусалмонон мувофиқи ҳукмҳои Аллоҳ таъоло амал кунанд, то ин ки зери нидои маҳбуи ояти зер дохил шаванд, ки чӣ басо гӯшнавост аст: «Эй касоне, ки имон овардаед!».

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

**Йа айюҳа-л-лазӣна аману лā туҳарриму таййибāti мā
аҳаллаллоҳу лакум ва лā таътаду.
Инналлоҳа лā юҳиббу-л-муътадин. 87.**

**87. Эй касоне ки имон овардаед, чизҳои покизаеро, ки Аллоҳ барои
шумо ҳалол сохтааст барои худ, ҳаром нагардонед ва аз ҳад
таҷовуз накунад! Ҳаройина, Аллоҳ азҳадгузарандагонро дӯст
намедорад.**

Сабаби нузули ояти мазкурро Алӣ ибни Абиталҳа аз Ибни Аббос (р) чунин ривоят кардаанд: «Ин оят дар шаъни гурӯҳе аз асҳоби Расулulloҳ (с) нозил шуда аст, ки яке аз онҳо Усмон бини Мазъун (р) буду хостанд худро ба раҳбонияи насоро монанд созанд». Яъне онҳо гуфтанд: «Мо худро ҳасӣ (ахта) намуда, тарки шаҳвату дунё мекунем, то ин ки ибодати бисёр карда бошем». Чун машварати онҳо ба Расулulloҳ (с) расид, онҳоро назди худ хонд ва ба онҳо гуфт: **“Ба ман расидааст, ки чунину чунон гуфтаед”**. Онҳо гуфтанд: «Оре!» Расулulloҳ (с) ба онҳо гуфт:

“Ман рӯза мегирам ва меҳӯрам, намоз меҳонам ва меҳобам, бо занон издивоҷ мекунам, пас ҳар касе ба суннати ман чанг занад, ӯ аз ман аст ва ҳар касе ба суннати ман пайравӣ накунад, ӯ аз (уммати) ман нест.”

Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд ва дар он Аллоҳтаоло муъминонро бо нидои маҳбубона хитоб карда гуфт, ки ай касоне ки имон овардаед, он чизҳои лазизу покизаеро, ки Аллоҳтаоло барои шумо ҳалол гардонидаст, бо пиндори он, ки гӯё бо тарки онҳо ба сӯйи Ҳақ қариб мешавад, барои худ ҳаром нагардонед, зеро шахсе ки чизҳои ҳалолкардаи Аллоҳро бар худ ҳаром мегардонад, аз ҳудудҳои Парвардигор таҷовуз кардааст.

Шумо аз ҳудуд - марзҳои муайянкардаи Аллоҳтаоло берун нашавед! Аллоҳтаоло азҳадгузарандагонро дӯст намедорад. Хулоса, ҳар чизеро, ки Аллоҳтаоло ҳалол гардонид бошад ё чизеро ҳаром ҳукм кардааст, ҳеҷ кас ҳуқуқ надорад ба таври оддӣ ва ё бо савганд хӯрдан онро барои худ ҳаром ё ҳалол гардонад. Яъне ҳеҷ як инсон ҳақ надорад, дар интиҳоби амалҳо осонгирӣ ва ё саҳтгирӣ зоҳир намуда, ҳаромеро бар худ ҳалол гардонад, ё тавре гуфтем, бо саҳтгириҳои бемаврид ҳалолҳоро ҳаром донад.

Назди Имом Абӯ Ҳанифа ва Имом Аҳмад бини Ҳанбал ва пайравони онҳо ҳалли ин гуна масъалаи шаръӣ чунин аст.

Агар касе чизи ҳалолро бо қасам барои худ ҳаром гардонид бошад, савганди худро шиканад, яъне онро тановул кунад, бар вай каффорати қасам лозим мешавад. Исломи дини осону миёнгир буда, ибодати аз тоқати инсон болоро талқин намекунад. Он дар ҳамин масир инсонро раҳнамоӣ менамояд.

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ

Ва кулу мим маъ разақакумуллоҳу ҳалāлан таййибā. Ва-т-тақуллоҳа-л-лази айтум бихи муъминун.88.

88. Ва аз он чӣ ҳалолу покиза Аллоҳ шуморо рӯзи додааст, бихӯред ва аз он Худое ки шумо ба Ӯ имон овардаед, битарсед.

Дар ин оят муҷаддадан интиҳои ояти гузаштаро таъкид намуда фармудааст, ки он чиро ки Худованд барои шумо ризқу рӯзии ҳалолу пок офаридааст, бихӯред ва онҳоро бар худ ҳаром

машуморед. Шарт он аст, ки дар баҳрагирии онҳо Худотарс бошад. Дар ҷумлаи охир фармудааст, ки аз он Худое, ки ба ӯ имон доред, дар анҷоми ҳамаи корҳои худ битарсед. Зеро имон ба Худо тақозои онро дорад, ки ҳама фармонҳои ӯ таъолоро эҳтиром намоед ва дар истифодаи дастуроти ӯ таъоло адлу тақвора пешаи худ созед. Мисли яҳуду насоро, ки вабои мудҳиши ақида ва рафтори нодуруст дар диндориашон онҳоро ба ифроту тафрит кашондааст, фардо дар ҳасрату надомат намонед. Яъне яҳудиён дар лаззатҳо ва шаҳватҳои дунявӣ ва хӯрдани ҳаром фуру рафта аз ҳад таҷовуз намуданд. Насоро бошанд, дар динашон раҳбониятро пайдо карданд, ки ҳеҷ кадоми аз инҳо асл надорад.

Ривояте омдааст, ки Ибни Аббос (р) барои худ таъомҳои пок, либосҳо ва никоҳро бо савганд хӯрдан ҳаром гардонида буд, чун ояти мазкур нозил шуд, ӯ аз амали содиркардаи хеш музтару ҳайрон монд, дар ин асно Аллоҳтаъоло ояти зерро нозил намуд, масъалаи ӯ (р) ҳалли худро ёфт.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا
عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ ۖ فَكَفَرْتُمْ ۖ إِطْعَامَ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِّنْ أَوْسَطِ مَا
تَطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ
أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَرَةٌ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ
يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۚ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

Лā юāхизукумуллоҳу би-л-лагви фӣ аймāникум ва лāки-й̄ юāхизукум би мā ъаққаттуму-л-аймāн. Фа каффāратух̄ ит̄ъāму ъашарати масākина мин авсати мā тут̄ъимӯна аҳликум ав кисватух̄ум ав таҳриру рақабаҳ. Фа ма-л лам яҷид фа сийāму салāсати аййām. Зāлика каффāрату аймāникум изā ҳалафтум. Ваҳфазӯ аймāнакум. Казāлика юбаййинуллоҳу лакум айāтиҳи лаъаллакум ташкурун. 89.

89. Аллоҳ дар савгандҳои ба лағв (беҳуда ва ба ғайри қасд) шуморо ҷазо намедиҳад, валекин шуморо бо он, ки савгандҳоро ба замони оянда мунъақид кунед(-у вафо накунад) ҷазо медиҳад. Пас, каффорат (ҷарима)-и савгандҳои (шикасташудаи) вобасташуда таъом додани даҳ мискин аст, аз таъоми миёнаи он чи ки шумо аҳли худро меҳӯронед ё нӯшок додани даҳ дарвеш аст ё озод кардани як ғулом аст. Пас шахсе (инҳоро) наёбад, пас бояд се рӯз рӯза бидорад. Ин каффорати савгандҳои шумо аст, чун савганд хӯрдед. Ва савгандҳои худро (нашиканеду) нигоҳ доред. Ҳамчунин Аллоҳ барои шумо оятҳои Худо баён мекунад, шояд шумо шукргузор бошед.

Дар ояти мазкур ба таври куллӣ сухан дар бораи савганд рафта, онро ба ду қисм тақсим мекунад. Авал савганди лағв (беҳуда)-ро баён намуда фармудааст, ки Аллоҳтаъоло шуморо дар ивази савгандҳои лағв ҷазо намедиҳад. Савганди лағв (беҳуда) дорои ҳадафҳои мушаххас набуда, балки дар аснои суханронӣ, ғайриихтиёр, тибқи одат садо медиҳад. Назди ҷумҳури фуқаҳо савганди лағв он аст, ки шахсе меҳоҳад, аз замони гузашта, ё аз ҳоли ҳозир бо қасам хӯрдан хабар диҳад. Рафту ӯ гумони худро ба амалӣ шудани коре, ё акси он яқин намуда савганд хӯрад, баъдан билакси гумони ӯ рӯй диҳад, яъне иштибоҳи ӯ маълум шавад, инро савганди лағв гӯянд. Чуноне ки дар сураи «Бақара», ояти 225-ум гузашт, инсон аз тарафи Аллоҳ дар чунин қасамҳои лағв муҷозот намешавад.

Аммо қисми дувуми савгандҳо он аст, ки онҳоро аз рӯйи ирода ва тасмим ҷиддан ба забон меоранд. Тавре қаблан гузашта буд, калимаи «ақд» дар луғат ду сари танобро бо ҳам маҳкам бастанро ифода мекунад. Яъне савганде, ки ақдӣ бошад ва он шикаста шавад, Аллоҳ соҳиби чунин савгандро ҷазо медиҳад. Дар ояти мазкур мисол оварда нашудааст, аммо барои хотирмон гардидани мавзӯ зарур донистем аз китобҳои фикҳӣ ин ҷо мисоле биорем: Шахсе барои иҷро кардан ё дар оянда иҷро накардани коре қасам хӯрад ва гӯяд, ки Валлоҳ, ман фалон корро мекунам ё намекунам, ўро зарур аст, ки мувофиқи сухани худ амал кунад. Агар хилофи савганди худ кор барад, ӯ ҳонис (гунаҳгор) мешавад. Дар чунин сурат ӯ муохиза мешавад. Яъне каффорат медиҳад. Агар инсоне барои иҷрои коре, ки кардани он дар шарият гуноҳ аст, мисли аз ҳешовандон буридан ё бо падару модар сухан накардан ва ғайра савганд ёд кунад, дар чунин сурат бояд дарҳол

худро ҳонис гардонаду каффорат диҳад ва одати худро бо маҷрои маъмул қорӣ созад. Ҳарфҳое, ки бо онҳо ба номи Аллоҳ қасам хӯрда мешавад вов, бо, то, яъне **валлоҳ, биллоҳ ва таллоҳ** ҳастанд.

Дар шаърият ба ғайри номи Аллоҳ ба дигар чиз қасам хӯрдан ҷоиз нест.

Худованд хоҳад ба махлуқи Худ мисли шамс, қамар, шаҳр ва ғайра қасам хӯрад, ин хоси Ёст. Аммо инсон наметавонад чизеро ҳамчун нон, вичдон, мазор ва ғайра ба Аллоҳ баробар сохта, қасам хӯрад. Зеро ба ғайри Аллоҳ савганд хӯрдан ширк аст. Асосан савгандхӯрӣ кори хуб нест. Локин дар баъзе мавриде, ки шариъат онро муайян сохтааст, зарур бошад қасам хӯрдан (масалан, барои ҳимояи покии худ дар назди қозӣ) дуруст аст. Аммо баҳудаву беҳуда қасам хӯрдан инсонро безътибор мекунад. Акнун гуфтем, ки дар қасамҳои муҳкамкардашудаи замони оянда агар ҳонис шавад, яъне қасами худро шиканад каффорат медиҳад. Каффорат чист: Каффорати шахсе, ки қасами худро мешиканад, дар аввал 10 мискинро аз ҷинси таъоме, ки ба хонаводаи худ меҳӯронад (ҳадди ақал ду маротиба), яъне пагоҳу бегоҳ бо сифати на аъло ва на камарзиш хӯрондан аст. Агар ба ин гуна таъомдиҳӣ қодир нашавад, метавонад он даҳ мискинро ҷунон либосе пӯшонад, ки тамоми бадани онҳоро панаҳ кунад. Агар иҷрои ин ҳам барои ӯ ғайриимкон аст, пас дар он сурат бояд як ғуломи мусалмонро озод кунад. Бо ҳамин васила гуноҳ аз ӯ бардошта мешавад. Агар қуввату қурдаташ ба ин ҳам нарасад, се рӯз пайи ҳам бояд рӯза бидорад. Ин аст каффорати шаръии шахсе, ки савганд хӯрдаву онро шикаста ҳонис гаштааст.

Назди мазҳаби Имом Абӯ Ҳанифа пеш аз ҳонис шудан каффорат додан ҷоиз нест. Дар ҷумлаи охири ояти мазкур Худованд фармудааст, ки савгандҳои худро нигоҳ доред! Ин ибораро муфасссирон ба се маъно тафсир кардаанд:

1-ум, дар ҳар кор набояд ба савганд хӯрдан ба шитобзадагӣ роҳ дод.

2-ум, агар дар коре қасам хӯрда шавад, ҳаддалимкон набояд савгандро шикаст.

3-ум, агар рафту савганд шикаста шавад, дар пардохти каффорати он набояд ба саҳлангорӣ роҳ дода шавад.

Хулоса, Аллоҳтаъоло бо меҳрубонии Худ бо ҷунин тарзи фаҳмо маънои оятҳои худро барои бандагони худ баён намуд, то

шояд онҳо дар ивази ҳидоят ва тавфиқе, ки Аллоҳ ба онҳо додааст, шукргузорӣ кунанд. Оре, Аллоҳ таъоло барои шустани гуноҳе, ки аз шикастани қасам бар ўҳдаи бандааш мемонад, роҳи каффоратдиҳиро иршод фармуд ва ин барои мо - бандаҳо неъматест, ки ҳар қадар шукр кунем, кам аст.

Дар оятҳои баъдӣ ҳукми истеъмоли чизи ҳаром баён мешавад:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَمُ رِجْسٌ

مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾

Йӓ айюҳа-л лазӣна ӓманӯ иннама-л-хамру ва-л-майсиру ва-л ансобу ва-л-азләму риҷсу-м мин ъамали-ш шайтони фаҷтанибуҳу лаъаллакум туфлиҳун. 90.

90. Эй касоне, ки имон овардаед, чуз ин нест, ки май (шароб) ва қимор ва нишонаҳо (парастии)-и маъбудони ботил ва (бахтсанчи бо) тирҳои фол палид ва аз кирдори шайтон аст, пас, аз вай яксӯ шавед, то шояд ки растагор шавед.

Пеш аз ин оят дар шаъни хамр (шароб) ва майсир (қимор) дар сураи «Бақара», ояти 219 омада буд: **«Яъъалунака ъани-л-хамри ва-л-майсири, қул фӣҳимā ишмун кабирун ва манāфиъун линнāси ва ишмуҳумā акбару мин нафъиҳимā»**. Яъне ай Муҳаммад, мардум аз чӣ будани шаробу қимор туро савол мекунанд, ба онҳо бигӯ, ки аз истеъмол ва иҷрои ин ду барои мардум гуноҳест бисёр ва манфиъате андак. Агарчи дар ояти мазкур ба мамнӯъ будани ин ду ишора шуда бошад, ҳам, локин ошкоро ҳаром будани онҳо ҳукм нашуда буд. Аз ҳамин рӯ, ҳазрати Умар онро шунида гуфт: «Худовандо, баёни равшане барои мо дар ин хусус бифармо!». Сипас ояти (43)-уми сураи «Нисо» нозил шуд ва дар он фармуд: **«Ай касоне, ки имон овардаед, шумо дар ҳолати мастӣ ба намоз наздик машавед»**. Ҳарчанд дар ҳолати мастӣ хондани намоз манъ шуда бошад, ҳам локин ҳаром будани хамр боз ҳам ошкор нашуд. Аммо аз қаринаҳои оятҳои нозилшуда аллакай маълум мешуд, ки дар ояндаи наздик хамр ҳаром ҳукм хоҳад шуд. Муфасссирон дар тафсириҳои худ гуфтаанд, ки ин гуна ба тадриҷ ҳаром гардонидани хамр барои он буд, ки хамрнӯшӣ дар мардуми араб ниҳоят ривож дошт, Ў таъоло мардумро дафъатан

ба тарки он маҷбур насохт, зеро тарки ин одати дерина барои онҳо осон набуд. Аз барои ҳамин Худованд бо илму ҳикмати Худ бо тадриҷ чунон кард, ки дар дили онҳо нисбати ҳамр худ ба худ нафрат пайдо шуд, оҳиста-оҳиста онҳо барои пазируфтани ҳукми ҳаром будани он омода ҳам шуданд. Ва билохира, дар сураи мавриди назар бо оёти мазкур, яъне оятҳои 90-91 Аллоҳтаъоло муъминонро нидо намуда фармуд: **«Эй касоне, ки имон овардаед, чуз ин нест, ки май (шароб) ва қимор ва нишонаҳои маъбудони ботил ва тирҳои, фол палид ва аз кирдори шайтон аст, пас аз вай яқсу шавед, то шояд ки растагор шавед»**. Яъне, то ин ки инҳоро тарк накунед, растагор шудан мумкин нест. Ривоят шудааст, ки баъди нозил шудани ояти мазкур саҳобагони киром хумҳои шаробро шикастанд ва ҳама шаробҳоро барбод доданд. Расулulloҳ (с) дар ин чиҳоди алайҳи ҳамр чунон пирӯзиро ба даст оварданд, ки назир надорад.

Акнун эзоҳи калимаҳои ҳамр, майсир, ансоб, азломро бихонем, ки валлоҳу, аълам чунин аст: май барои он ҳамр гуфта шудааст, ки шахсе чун ҳамр бинӯшад, дар мағзи сари ӯ тағироти физиологӣ рух дода, ақли ӯ коста мегардад. Яъне болои ақли ӯро гӯё пардае мепӯшад ва маънои ҳамр ё химор ҳам «парда» аст.

Расулulloҳ (с) дар ҳадисашон гуфтаанд: **«Ҳар чизе, ки инсонро маст кунад, ӯ ҳамр аст, ҳар чизе, ки ба маънои ҳамр бошад, ӯ ҳаром аст ва ҳар касе ҳамр нӯшад ва дар ҳамон ҳол мурад, аз шаробҳои охират наменӯшад»**.

Дар дигар ҳадисашон омадааст: **«Ҳамрнӯш мисли бутпараст аст»**. Наъзуз биллоҳ мин золик.

Дар ояти мазкур калимаи «қимор», агарчи он ҳам лафзи арабист, наомада, балки (муродиф) ҳаммаънои он, яъне калимаи «майсир», ки маънои он ба осонӣ фоида ба даст оварданро гӯянд, истифода шудааст. Дар ҳақиқат майсир маънои қиморро ҳам дорад. Зеро тавассути қимор ба осонӣ судеро ба даст овардан мумкин аст.

Калимаи «ансоб» ба маънои он аст, ки дар замони ҷоҳилият бутпарастон бӯтеро рост ниҳода, назди ӯ қурбонҳои худро забҳ мекарданд ва хуни қурбониро болои бут молида, парастииш(аш) мекарданд. «Азлом» - ҷӯбчаҳои махсусе буд, ки мушрикони паҳлӯи бутҳояшон мегузоштанду ба воситаи онҳо фол мекушоданд. Ҳар чизе, ки монанди ин бошад, зери маънои майсир дохил аст.

Хулоса, ҷои даҳшат ин аст, ки ояти мазкур ҳамрнӯшу

қиморбоз ва ба воситаи фол бахт озмуданро ҳам радифи бутпараст гузоштааст. Мутаассифона, дар замони кунунӣ инсонҳое дида мешаванд, ки қимор намебозанд, бутпарастӣ намекунанд, пеши фолбинҳо намеравад, локин хамр менӯшанд. Ё ҳаст инсонҳое, ки бутпараст набошанд ҳам, хамр менӯшанд, қимор мебозанд ва пеши фолбинҳо низ меравад. Онҳо бояд донанду огоҳ шаванд, ки Аллоҳтаъоло ҳамаи инҳоро дар як оят чамъ намуда ҳамаи онҳоро як хел баҳо додааст. Яъне чунин амалҳоро палиду кори шайтонӣ номидааст ва бандаҳои имондори худро хитоб намудааст, ки аз ин палидиҳо ва аз ин амалҳои шайтонӣ яқсӯи гарданд, то шояд растагор шаванд. Зеро шайтон, чуноне ки дар ояти зер омадааст, ба инсонҳо зарар мерасонад.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ

وَالْمَيْسِرِ وَيُصَدِّكُم عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

**Иннамā юрӯду-ш-шайтону ай-йӯқиъа байнакуму-л
ъадāвата ва-л-бағъба фи-л-хамри ва-л-майсири ва
ясуддакум ъан зикриллāхи ва ъани-с-сала̄ти фа ҳал
айтум мунтаҳун. 91.**

**91. Чуз ин нест, ки шайтон мехоҳад дар миёни шумо дар
нӯшидани хамр ва (бозидани) қимор душманӣ ва ҳусумат
биандозад ва шуморо аз ёди Худо ва аз намоз боздорад, пас, оё
шумо бозистодагон ҳастед?!**

Дар охири эзоҳи ояти қаблӣ омада буд, ки аз амалҳои шайтонӣ бипарҳезед, то бошад, ки растагор шавед. Дар ояти таҳти назар фармудааст, ки ин аст ва чуз ин кори дигаре нест, ки агар шумо чунин амалҳои шайтониро анҷом диҳед, албатта, шайтон мехоҳад байни шумо хусусан ба воситаи хамр нӯшидану қиморбозӣ кардан буғзу кинаву ҳасаду душманиро пайдо кунад, миёни шумо иғво биангезаду шуморо бо ҳам душман гардонад. Зеро ҳама гуна мастӣ бо ҷанг меанҷомад. Дар қимор ҳам айнан ҳамин ҳолат мавҷуд аст. Аз тарафи дигар ба сабаби ин ду аз зикрҳое, ки салоҳи дунё ва охират аст ва аз намоз, ки сутуни дини ҳар мусалмон аст, шуморо манъ месозад. Дар охири оят Аллоҳтаъоло бо саволи тақрирӣ қатъиян амр намудааст, ки ҳар чи аз шароб нӯшидану қимор бозӣ кардан буд, гузашт. Бас аст дигар.

Баъди ин қадар таъкидҳо ҷойи баҳонаҷӯӣ боқӣ намонд. Чун ин суханро Умар (р) аз Расулulloҳ (с) шуниданд, гуфтанд: **«интаҳайно-интаҳайно»**, яъне Парвардигоро бозистодем—бозистодем. Зери маънои ояти мазкур ҳадисҳои бисёро барои ҳаром будани майу қимор ривоят кардаанд, ки яке аз онҳо ин аст:

Ибни Ваҳб дар охир аз Абдуллоҳ ибни Умар (р) ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Дар рӯзи қиёмат Аллоҳтаъоло ба рӯи се тоифа (мардум) назар намекунад - якум оқи падару модар, дуюм доимо майнушанда ва сеюм миннаткунанда ба он чи ки додааст.”** Ин ҳадисро Имом Насоӣ (р) низ ба ин маъно ривоят кардаанд.

Хулоса, нури имони саҳобагони Расулulloҳ (с) то дараҷае баланд буд, ки чун ояти ҳаром будани май нозил шуд, касоне, ки дар хонаҳои худ зарфҳои хамро нигоҳ медоштанд, ҳамаро ба кӯча бароварда шикастанд. Дар кӯчаҳо хамр ҷорӣ шуд ва ҳатто шахсоне, ки навакак нӯшида буданд, дар ҳол, то ин ки шиками худро аз ҳаром ҳолӣ созанд, онро қай намуданд. Бо ҳамин тарбияи илоҳӣ як ҷамъияте, ки бе хамр зиндагӣ барояшон ногувор буд, аз ин мараз раҳо ёфтанд. Маълум шуд, ки барои ин гуна иллатро даво намудан имону ихлоси боқувват ва ба рӯзи қиёмату аҳволи он ва рӯ ба рӯ омадан ба Аллоҳтаъоло бовар доштан лозим аст. Мутаассифона, одати хамрнӯшӣ дар замони кунунӣ рӯз аз рӯз зиёд шуда, чандин навъҳои он пайдо шуд. Бо қонунҳои заминие, ки аз тарафи инсонҳо пешниҳод шудаанд, ҳарчанд чораҳо меандешанд ва муборизаҳои шадид мебаранд, баракс хамрнӯшӣ авҷ мегирад. Бил охир, ҳукуматҳо барои хамрнӯшӣ ҷазои олӣ таъин кунанд ҳам, фоида нест. Зеро василаи рафъи ин мараз бебаҳо буда, чун таъияи имонӣ ба Аллоҳ ва тарси аз Ӯ дар ҳар фард дида нашавад, дар ин самт натиҷаи дилхоҳро ба даст овардан ғайриимкон аст. Маълум мешавад, ки ин гуна маразҳои решадорро фақат ва фақат бо итоъат кардан ба қонунҳои исломӣ муолиҷа кардан мумкин аст.

Акнун дар мавриди итоъати байниҳамдигарии инсонҳо ояти зер фармудааст:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأَحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا

عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَّغُ الْمُبِينُ

Ва атӣ’уллоҳа ва атӣ’у-р-расула ваҳзарӯ. Фа ин таваллайтум фаъламӯ аннамā ъалā расулина-л-балāгу-л-мубӣн. 92.

92. Ва Худоро фармонбардорӣ кунед ва Пайгамбарро фармонбардорӣ кунед ва (аз нофармонӣ) барҳазар бошед! Пас, аз рӯй гардонед, пас, бидонед, ки бар расули Мо чуз ошкоро пайғом расонидан чизи дигаре нест.

Дар оятҳои гузашта хамр бо тадриҷ, зина ба зина ҳаром ҳукм карда шуд, ки ин ҳама иродаи Худованди кариму раҳим буд.

Акнун дар ин оят фармудааст, ки (хоҳ дар бораи хамр бошад ё дигар) шумо, ки худро мусалмон меҳисобед, барои он, ки даъвои зоҳирӣ ва ботинӣ шумо як бошад, итҳоати Худо ва Расули (с)-ро кунед. Аз Худо битарсед ва аз нофармонии Худо ва Расули Ў (с) ҳазар кунед. Ин вазифаи бандагии шумост, локин Пайғамбар бошад, аҳкоми илоҳиро ошкоро, бе каму кост ба шумо расонид ва рисолату вазифаи худро ба таври бояду шояд иҷро намуд. Ҳоло ҳидоят ба ихтиёри мост ва чун шумо аз таклифоти шаръӣ рӯй мегардонед, ба худатон зиён мерасонед, ҳеҷ зараре ба Пайғамбари Мо (с) расонида наметавонед.

Чун ояти ҳаром будани хамр нозил шуд, мардум аз ҳамдигар ва (ё аз Расулуллоҳ (с)) пурсиданд: «Зиндаҳоку тавба намуда худро халос карданашон мумкин, аммо шахсоне хамрнӯшу қиморбоз буданду бо ин ҳол фавтиданд, шояд баъзеҳоро дар шикамашон хамр буд ва ё аз суди қиморбозӣ таъоме дар шикамашон буд, ҳоли онҳо чӣ мешуда бошад?». Ин гуна суханҳо ба баъзе ихлосмандон таъсири ҷиддӣ расонду байни ҷамъият доман густурдан гирифт. Дар ин асно Аллоҳтаъоло ояти зеро нозил намуд ва ба саволҳои онҳо ҷавоби қаноъатбахш дод:

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعُمُوا

إِذَا مَا اتَّقَوْا وَءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَءَامَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا

وَأَحْسَنُوا ۗ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Лайса ъала-л-лазӣна āману ва ъамилу-с-салиҳāti

**чунāхун̄ ф̄ӣ м̄а̄ таъим̄ӯ из̄а̄ ма-т-тақа-в ва āману̇ ва
ъамилу-с̄-солиҳ̄ати̇ с̄умма-т-тақа-в ва āману̇ с̄умма-т-
тақа-в ва аҳсану̇. Валлоҳу юҳиббу-л-муҳсинин̄. 93.**

**93. Бар касоне, ки имон оварданд ва амалҳои шоиста карданд, дар
он ҷӣ пештар хӯрданд, гуноҳ нест. Чун аз оянда тарсиданд ва
имон оварданд ва корҳои шоиста карданд, боз тарсиданду имон
оварданд, боз тарсиданд ва некӯкорӣ карданд. Ва Аллоҳ
некӯкоронро дӯст медорад.**

Аз мазмуни ояти мазкур чунин маълум мешавад, ки хамр дар аввали Ислом ҳаром набудааст. Бо ривоятҳое, ки дар китобҳои муътабар дида мешавад, ояте ки ба ҳаром будани хамр далолат мекунад, соли сеюми ҳиҷрат нозил шудааст. Яъне пеш аз омадани ояти ҳаром будани хамр ва қимор хамрнӯшӣ ва қиморбозӣ гуноҳ ҳисобида намешуд ва барои ин ду онҳо муҷозот намешаванд. Ба ҳар тақдир, Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки касоне, ки имон оварданду амалҳои солеҳро анҷом доданд, пеш аз нозил шудани оятҳои манъкунанда аз қимор суд гирифта ва ё хамр нӯшида бошанд, барои онҳо ҳеҷ гуноҳе нест.

Зеро онҳо дар ҳоле ки зинда буданд, мувофиқи оятҳои нозилшудаи он вақт тақво варзиданд. Масалан, ширк барои онҳо ҳаром гашта буд, аз он парҳез доштанд ва эътиқод, ҳам доштанд, ки Аллоҳтаъоло ширкро ҳаром кардааст. Онҳо бо чунин тақво то охири умрашон устувор буданду парҳез мекарданд ва амалҳои солеҳро анҷом медоданд.

Хулоса, Аллоҳтаъоло шахсонро, ки бо амалҳои солеҳ ба сӯйи Ё қариб шуданро меҷӯянд, дӯст медорад. Соҳиби тафсири «Сафватуттафосир» аз тафсири «Ат-Таҳсил лилзулумил-танзил» (ҷузъи 1-ум саҳ.187) овардааст, ки тақрори калимаи тақво дар ояти мазкур ба ин маъност: Тақвои яқум ба маънои парҳез аз ширк ва дуввум парҳез аз гуноҳ ва тақвои сеюм парҳез аз корҳои «ло баъсабиҳ» (ҳеҷ боке надорад) аст. Муҳаққиқон ҳам нигоштаанд, ки аз чизҳое, ки ба дин зиён мерасонанд, парҳез кардан лозим аст. Аз ҷиҳати, қуввату заъфи имону яқин инсонҳо аз ҳамдигар тафовут доранд.

Дар айни ҳол шахсоне ҳастанд, ки меҷӯянд эътиқод ин кори шахсист ва тақвову эътиқод дар дил аст. Дар ҷавоби ин савол уламо гуфтанд, ки бале, дар ҳақиқат чунин ҳам ҳаст, вале шахсе агар хамро ҳалол гуфта нӯшад, кофир аст. Агар ҳаром будани онро эътироф кунаду истеъмол намояд, гунаҳкор аст. Дар ояти зер

навъи дигари ҳалол ва ҳаром зикр мешавад:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِّنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ
وَرِمَا حُكْمٍ لِّعَلَّمَهُ اللَّهُ مَن تَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ

عَذَابٌ أَلِيمٌ

Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓману ла яблуннакумуллоҳу би шай-и-м мина-с-сайди танӓлуҳу айдикум ва римӓҳукум ли яъламаллоҳу ма-й яҳофуху би-л-ғайб. Фа маниътада баъда зӓлика фалаҳу ъазӓбун алим. 94.

94. Эй касоне, ки имон овардаед! Ҳаройина, Аллоҳ ба чизе аз шикор, ки ба он дастҳои шумо ва тирҳои шумо мерасад, шуморо меозмояд, то Аллоҳ касеро, ки аз Вай ғойбона метарсад, маълум кунад. Пас, касе баъд аз ин аз ҳад гузарад, барои ӯ азоби дарднок аст.

Аллоҳтаъоло барои озмоиши бани Исроил шикори моҳиро дар рӯзи шанбе манъ сохта буд, локин онҳо, тавре дар ояти 65-уми сураи «Бақара» гузашт, аз ин имтиҳон нагузаштанд. Ҳамчунин ба мусалмонҳо бо нидои латиф дар ин оят фармудааст: «Эй касоне, ки имон овардаед!» шумо дар ҳоли эҳром доштан дар замини ҳарам метавонед бе ягон тирандозие ва бе ягон давутоз ҳайвонҳои саҳроие, ки дар дастраси шумоянд, майдаҳояшонро бо дастҳо ва калонҳояшонро бо найза ба даст бидоред, аммо ин амалро нақунед дар ин ҳолат шуморо Аллоҳтаъоло меозмояд. Соҳиби «Сафватуттафосир» аз тафсири Байзовӣ меорад, ки ояти мазкур иртибот ба сулҳи Ҳудайбия дорад ва қиссаи ин сулҳ дар сураи «Фатҳ» зикр меёбад. Он ҳангом Расулуллоҳ (с) ҳамоҳанг асҳобашон барои ҳаҷ (ё умра) эҳром баста буданд. Мардуми араб барои таъмини баъзе аз ниёзҳои рӯзгорашон бисёр ба шикор шавқу ҳавас доштанд. Худованд дар он рӯз чунон ҳайвонҳои саҳроиро барои имтиҳони онҳо бисёр кард, ки ҳатто паррандаҳо гӯё ҳамоҳанг дӯш ба дӯш мерафтанд ва болои хаймаҳояшон буданд. Шикор кардани онҳо бисёр осон буд. Ҳамон вақт ин оят нозил шуд ва мусалмонҳоро аз шикори онҳо барҳазар намуд. Ин гуна озмоиши Парвардигор барои он буд, ки бо илми зоҳирии Хеш

маълум кунад, ки кадом касе, ҳамон гуна ки худро зоҳиран назди мардум Худотарс нишон медиҳад, дар ғоиб ҳам худотарс аст. Зеро дар ҳозире ғоибӣ мардум худотарс будани инсон ин далелу бурҳони устувори имони ӯст.

Хулоса, дар ҷумлаи охири ояти мазкур Аллоҳтаъоло бо таҳдид фармудааст, ки пас шахсе баъди ин қадар эълонҳо ва таҳдидҳо аз ҳудуди муайяншуда таҷовуз намуда ояд ва ба ҳукми Худованд муҳолифат кунад, аз имтиҳон нагузаштааст ва барои чунин кас азоби дардноку алампнок омода шудааст.

Агарчи ҷумлаи охири ояти мазкур иҷмолан бар ҳаром будани шикори ҳайвонҳои ваҳшӣ дар ҳолати эҳром нозил шуда бошад ҳам, лекин ояти зер бо қатъият ва ошкоро ҳаром будани шикорро дар ҳоли эҳром баён мекунад:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ

مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ تَحَكُّمٌ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ

هَدِيًّا بَلِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَرَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا

لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهٖ ۚ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَ ۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ ٱللَّهُ مِنْهٖ ۗ وَٱللَّهُ

عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

Иъ айюҳа-л лази́на аману́ лā тақтулу-с-сайда ва аън̈тум ҳурум. Ва ман̈ қаталаҳу мин̈кум-м мутаъаммидаъ фа ҷазъу-м миғлу ма қатала мина-н-наъами яҳкуму биҳӥ завā ъадли-м мин̈кум ҳадям̈ бāлига-л Каъбати ав каффāратун̈ таъāму масāкина ав ъадлу зāлика сийāма-л ли язӯқа вабāла амриҳ. Ёафаллоҳу ъамма салаф. Ва ман ъāда фа ян̈тақимуллоҳу мин̈ху валлоҳу Ёазӯзун̈ Зун̈тиқом. 95.

95. Эъ касоне ки имон овардаед, чун шумо эҳром дошта бошед, сайдеро макушед. Ва ҳар касе аз шумо қасдан онро бидушад, пас бар ӯ монанди он чӣ куштааст, аз ҷаҳорпоён ҷазое

(воҷиб) аст, ки ду соҳибадолати аз шумо ба он ҷазо ҳукм кунанд, (дар ҳоле ки) он қурбонӣ Каъбаро расида бошад ё бар ўст таъом додани дарвешон ё баробари он рӯза доштан, то ҷазои кирдори худро бичашад. Афв кардааст Аллоҳ аз он чи гузашт. Ва ҳар кӣ бори дигар шикор бикунад, пас Аллоҳ аз вай интиқом хоҳад гирифт ва Аллоҳ ҳолибу соҳибинтиқом аст.

Аллоҳтаъоло зимни ояти мазкур нидо мекунад, ки эй муъминон, агар шумо барои Ҳаҷ, ё умра, ё барои ҳарду якбора эҳром баста бошед, ба таври умум ҳайвонҳои саҳроиро накушед. Маълум мешавад, ки барои ҳоҷие, ки дар эҳром аст, баъзе корҳое, ки дар ҳолати берун аз эҳром мубоҳ буд, ҳоло ҳаром ҳукм карда шудааст. Аз он ҷумла, шикор кардани ҳайвонҳои ваҳшӣ. Бинобар ин, Аллоҳтаъоло фармудааст, ки эй касоне, ки имон овардаед, шумо дар ҳолати эҳром доштанатон ҳайвонҳои ваҳширо шикор накунед! Ба ҳар сурат ин ҳукм ҳайвонҳои аҳлиро дар бар намегирад. Дар ҳақиқат агар ба афъоли ҳаҷ ва умра назар андозем, аз бисёр ҷиҳат барои адои ин ибодат имтиҳонҳои зиёде дида мешавад. Масалан, оё ў барои адои ин ду ибодат омода ҳаст, то молу мулки худро сарф кунад? Оё ў дар муқобили машаққатҳои ҷисмоние, ки ҳангоми адои ин ду бар сараш меоянд, шукр мекунад ё шиква? Оё дар ин муддат аз шаҳватронӣ, аз гуфтани суҳанҳои фаҳш, аз ҷангу ҷидол ва аз ранҷонидани дили инсонҳо худро дошта метавонад, ё не? Ин ва дигар мамнӯъот дар сафари ҳаҷ дар китобҳои фикҳ ба тафсил баён шудааст.

Дар ҷумлаи дувуми ояти мазкур омадааст, ки агар яке аз шумо қасдан, яъне дар эҳром будани худро дониста ва аз ҳаром будани куштани сайд бохабар буда, бо вучуди ин ҳайвони ваҳширо кушад ё ба сайёд онро нишон диҳад, ё ба шикори он далолат кунад, ё онро чунон маъҷуб созад, ки худро аз душманаш яксӯ карда натавонад, бар ў ивази он аз ҳайвони ҷаҳорпо ҷазо додан (қурбонӣ намудан) воҷиб мегардад. Қимати ҷазо ва ҷуброни ҷунин амалро ду инсонии соҳибмаърифат, мусалмон, мутахассису бофаросату ҳайвоншинос ва дар ин кор илм дошта ҳаллу фасл мекунанд. Онҳо арзиши ҳайвони кушташударо муайян мекунанд ва касе, ки сайд кардааст, ба ҳамон қиммат ҳайвонеро мисли гов, шутур, гӯсфанд харида, ба фуқарои Макка тақсим мекунад. Агар ҳайвони кушташуда мисл надошта бошад, гунҷишк, малах ва ғайра ба қиммати он садақа додан кофист. Агар мисли ҳайвони шикоршуда ҳайвоне ёфт карда натавонист то онро харидорӣ

кунад, чуноне ки гузашт, одилон онро қимат монда бо он қимат ҷинояткор таъоме харида, ба ҳар як мискин миқдори мадд, яъне (688 г.) садақа медиҳад. Ё ба ҷойи таъоми ҳар як нафар мискин ба шумори онҳо як рӯз рӯза медорад, то гуноҳ ва он беҳурматиеро, ки баъди эҳром бастан бар ҳайвонҳо кардааст, ҷуброн кунад. Агар пеш аз эҳром сайдери кушта бошад ва ё пеш аз нузули ҳукми каффорат кушта бошад, афв аст. Вале баъди ин қадар таъкид, дар ҳолати эҳром бори дигар даст ба куштани сайди ҳарам бизанад, дигар роҳи халосӣ барои ӯ нест, гуноҳи ӯ ба қиёмат вогузор мешавад. Чунин шахси ҷинояткорро шарият ҷазо муайян накардааст, ӯ дар машияти (хости) Парвардигор қарор дорад. Яъне дар охират ӯро ба сабаби гуноҳҳояш азоб хоҳад кард. Зеро Худованд барои ҷазо додани касоне, ки аз ҳудудҳои муайянкардаи ӯ таҷовуз мекунанд гунаҳгор мешаванд, бисёр ғолиб аст ва барои онҳо интиқоми одилона дорад. Бинед, ҳатто агар ҳайвонҳои ваҳшӣ дар чунин ҳолат сайд карда шаванд, ба содиркунандаи он Аллоҳтаъоло ваъиди интиқом додааст. Барои ҳифзи табиат аз ин эътибори зиёдтар ҳафт?

Ногуфта намонад, ки куштани баъзе ҳайвонҳо, чуноне ки дар ҳадис омадааст, истисно аст. Бо ривояти Молик аз Нофеъ ва ӯ аз Ибни Умар (р) омадааст, ки Расулуллоҳ (с) гуфтаанд: **“Панҷ навъ аз ҳайвонро агар мӯҳрим (эҳромбаста) кушад, бар ӯ гуноҳе нест: зоғи калон, мушхурак (уқоб), калдӯм, каломуш, сағи газанда.”** Дар китобҳои фикҳӣ мор, кайк, кана, пашшаи калон, даррандаи ҳамлакунанда, сангпушт ба ин ҳадис изофа карда шудааст. Валоҳу аълам.

Ояти гузашта аз шикори сайдҳои хушкӣ манъ намуд, аммо ояти зер бошад шикор кардани ҳайвонҳои обиро ҷоиз медонад.

أَحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَّعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ

صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾

Уҳилла лакум сайду-л-баҳри ва таъāмуҳу матāъа-л лакум ва ли-с-саййāрати ва ҳуррима талайкум сайду-л-барри ма думтум ҳурумā. Ва-т-тақуллоҳа-л-лазӣ илайҳи туҳшарун. 96.

96. Сайди дарё ва хӯрдани он барои шумо ҳалол карда шуд, то

барои шумо ва барои қорвони шумо манфиъат бошад. Ва бар шумо сайди саҳро, модоме ки дар эҳром бошед, ҳаром карда шуд. Ва аз Аллоҳ битарсед, ки ба сӯйи (назди) Ё ҷамъ карда хоҳед шуд.

Аллоҳи меҳрубон барои мӯҳрим тамоми навъи шикорро манъ накарда аст. Чуноне ки аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, шикори моҳии дарё, ҳавз, баҳрро барои ҳамма, ҳатто барои шахси мӯҳрим ҳам ҳалол ҳукм намудааст.

Яъне шахси мӯҳрим метавонад барои хӯрдани худ аз дарё моҳии тару тоза шикор кунад ва метавонад моҳиро намак намуда, барои тӯшаи роҳ ҳамроҳи худ гирад. Дар ривояти машҳуре аз Ибни Аббос (р), ки Имом Шофей, Имом Молик ба он амал доранд, омадааст, ки мурод аз калимаи “таъом”-е ки дар оят зикр шудааст, ҳайвони обиест, ки онро дарё ба берун мурда партоб намудааст. Аммо назди Имом Абӯ Ҳанифа (р) бо таври умум бо далел овардани ҷузъи ояти 3-юми ҳамин сура «**хуррамаат аъалайкум майтата**» - худмурда барои шумо ҳаром гардонида шуд” фармудааст ки моҳие, ки бе сабаб, дар ҳолати мурда болои об пайдо шавад, мисли ҳайвони ҳалоли хушкии худмурда хӯрдани он нашоёд. Ибни Мурдавия ва дар охир аз Ҷобир (р) ҳадисеро ривоят кардаанд, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Ҳар чизеро сайд кардед (аз дарё) зинда ва пас мурд, онро хӯред, ончиро дарё мурда партоб кунад, нахӯред!”**

Имом Абуабдуллоҳи Шофей (р) аз Абдурраҳмон (р) ва дар охир аз Ибни Умар (р) ривоят мекунад, ки Расулulloҳ (с) фармудаанд: **“Ҳалол гардонида шуд барои мо ду чизи мурдаро ва ду хунро;** Он ду чизи мурда яке моҳӣ ва дигаре малах аст. Аммо ду хун яке аз он ҷигар ва дигар субурс (сичлав) аст”. Ин ҳадисро Имом Аҳмад, Ибни Моҷа, Дори Қутнӣ, Байҳақӣ низ дар китобҳои худ бо таври мавқуф ривоят карданд.

Хулоса маънои ояти мазкур зоҳиран фармудааст, ки шикор ва таоми дарёро барои шумо ҳалол гардонидем, то манфиате барои мусофирҳо шаваду аз онҳо барои роҳашон тӯшае бардоранд. Муқимҳо бошанд, онро хушк намуда намак зананду барои манфиъати худ нигоҳ доранд. Баъзе аз муҳаққиқин ба ғайри моҳӣ хӯрдани дигар ҳайвонҳои обиро бо далел овардани қиссае аз рӯзгори Расулulloҳ (с) ҳалол донистаанд. Қисса ин аст: Расул (с) гурӯҳе аз мусалмононро ба иҷрои коре муваззаф намуду фиристод. Дар роҳ тӯшаи онҳо тамом шуд. Дар аснои сафар ба

соҳили баҳр расиданд ва ҳайвони калони обиеро пайдо карданд, эшон барои рафъи гуруснагии худ бо ривояте 18 ва ба ривояти дигар тӯли 1 моҳ аз он тановул карданд. Дар «Саҳеҳ»-и Муслим бо ривояти Абизубайр аз Ҷобир (дар тафсири Ибни Касир низ) чунин омадааст: Ҳангоме ба соҳили баҳр бо сардории Абӯубайдата расидем, ҳайвоне калони мурдаеро дидем, ки номи ӯ «Анбар» буд. Дар аввал Абӯубайдата гуфтанд ин худмурдааст, яъне онро нашоёд хӯрдан ва баъд аз он гуфтанд, ки на, мо фиристодаи Расули Аллоҳем, ҳоло бошад барои мо ҳеҷ тӯшае боқӣ намондааст, музтар мондаем, аз он хӯрдан ҷоиз аст! Ҷобир (р) мегӯяд, ки мо тақрибан 300 нафар будем ва он ҷо як моҳ монда аз он тановул намудем... Ровӣ мегӯяд, ки он ҳайвон чунон калон буд, ки дар косахони чашмаш 13-нафар нишастем, ҳама ғунҷидем. Ду қабурғаи онро сар ба сар бо ҳам бастем аз таги он шутури калон гузашт ва кӯҳонаш ба он нарасид.

Хулоса, аз он барои роҳи худ тӯшаҳо гирифтем ва чун ба Мадина расидем, назди Расулulloҳ (с) омада, ҳодисаро ба ӯ (с) нақл намудем. Расулulloҳ (с) гуфтанд: **“Он ризқе буд, ки Аллоҳтаъоло барои шумо аз об баровард, оё ҳамроҳи шумо поре аз гӯшти он ҳаст, то маро хӯронед?”** Ровӣ мегӯяд андаке аз гӯшти он бо худ доштем, назди Расулulloҳ (с) онро фиристодем, онро хӯрданд. Ба ҳар тақдир, дар ҳолати изтирорӣ назди баъзе улламо истеъмоли ҳайвонҳои оби худмурда равоаст. Вале шикори ҳайвонҳои саҳроӣ ё барои хӯрдан бошад, ё барои ром кардан, модоме либоси эҳром бар тани мӯҳрим бошад, ҳаром аст. Бояд ӯро сар дод, ва агар фурӯхта бошад байъро бояд гардонд. Агар ӯро кушта бошад, чуноне ки дар ояти қаблӣ гузашт, қиммати онро ҷарима медиҳад.

Ояти мазкур бо таҳдиду ваъид, таъкидан ба охир расида фармудааст, ки аз Худое, ки фардо рӯзи қиёмат бо ӯ рӯбарӯ мешавед ва ӯ шуморо мувофиқи амалҳои анҷомидодаатон ҷазо медиҳад, битарсед ва ба амрҳои ӯ муҳолифат накунад. Акнун дар оятҳои қаблӣ содир кардани баъзе амалҳо манъ фармуда шуданд ва бояд донист, ки ин фақат ба замони ҳаҷ ва умра тааллуқ надошта, балки дар баъзе макон бо таври доимӣ барои ҳифзи муҳити зист чунин ҳукм ҷорист. Ҳатто дар баъзе моҳҳо бо таври алоҳида адои чунин корҳо ҳаром аст. Аз он ҷумла, дар ояти зер фармудааст:

﴿ جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِّلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ

وَأَهْدَىٰ وَأَلْقَيْنِ ۚ ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي

الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝٩٧﴾

✽ **Чаъалаллоҳу-л-Каъбата-л-байта-л-ҳарома қийāма-л-ли-н-нāси ва-ш-шаҳра-л-ҳарома ва-л-ҳадя ва-л қалāид. Зāлика ли таъламӯ анналлоҳа яъламу mā фи-с-самāвāти ва mā фи-л-арзӣ ва анналлоҳа би кулли шай-ин Ъалīm. 97.**

97. Аллоҳ Каъба - Хонаи мушаррафаро (барои сомонёбии маслиҳати дину дунёи мардум гардонид) ва ҳамчунин моҳҳои бузург (ҳаром)-ро ва қурбониеро, ки назри Каъба бошад ва он ҳайвоне ки дар гардани қилода андохта ба Каъба бурда мешавад, барои умури мардум низ боиси интизом гардонид. Ин баён барои он аст, ки то бидонед, ки дарҳақиқат, Аллоҳ он чӣ дар осмонҳост ва он чи дар Замин аст, медонад. Ва ҳаройина, Аллоҳ бар ҳар чиз доноост.

Аллоҳтаъоло дар аввали ҳамин сура, дар ояти 2-юм фармуда буд: «**Ай касоне, ки имон овардаед, ҳалол мадонед нишонаҳои Аллоҳро ва на моҳҳои ҳаромро ва на ҳайвонҳои, ки ниёзи Каъба шудаанд ва на он ҳайвонеро ки дар гардани ӯ қалода андохта шудааст ва на ояндагони байтулҳаромро, ки аз Парвардигори худ фазлу хушнудии ӯро металабанд...**». Ҳамчунин ояти таҳти назар, валлоҳу аълам, дар маъно ба он алоқаманд буда, дар он омадааст, ки Худованд Каъбаи мушаррафаро, ки Хонаи бузургу муҳтарам аст, барои мардум боиси низому салоҳи амрҳои динию дунявӣ гардонида аст. Яъне касе ба онҳо паноҳ барад, дар амон мемонад. Тоҷир тичорат кунад, суде ба даст меорад. Касе ҳаҷ, ё умра кардани бошад, ба онҳо меравад. Яъне ҳаҷ ва умра чунин ибодатеанд, ки адои онҳо мустақилан ба он макон (Каъба) марбут аст.

Агар мардум дар намозашон қиём кунанд, як шарти фарзу намозашон ин аст, ки бояд рӯй ба сӯи Каъба оранд. Агар қасдан ба дигар тараф намоз хонанд, намозашон қабул нест. Дар

мавсими ҳаҷ чандин ҳазор мардуми мусалмон аз давлатҳои гуногун барои адои амалҳои ҳаҷ фақат дар онҷо ҷамъ мешаванд. Онҳо дар он ҷо манфиатҳои бисёро дар тичорат ё сиёсат, ё ахлоқ ё мазҳаб ва ё маънавият албатта, ба даст меоранд. Аллоҳ таъоло он мавзеъро ҳарамӣ амн номидааст.

Яъне на фақат инсон дар он амон мемонад, балки бисёр ҳайвонҳое, ки дар онҷо будубош доранд, дар амну осоиш қарор доранд. Ин ҳурмати Каъба навпайдо набуда, балки дар замони ҷоҳилият ҳам, ки зулму хунрезӣ ва фитнаву фасод як чизи оддӣ ҳисоб мешуд, ҷой дошт. Ҳатто ба нафаре, ки қотили падари хеш буд, касе дар ҳарамӣ шариф эътироз баён карда наметавонист.

Хулоса, барои ҳурмати ин сарзамини муборак дар ҳама давру замон ҳама инсонҳо қиём доштанд ва доранд.

Аҷиб он аст, ки дар он водӣ қариб, ки ягон зироат намерӯяд, вале бо шарофати Каъба ба Маккаи мукаррама, аз тамоми дунё чандин нави гуногуни меваҳои лазиз оварда мешавад, ки ин бинандаро ғарқи ҳайрат месозад.

Боз аз ҳама аҷибтараш он аст, ки аз ин макони пок Пайғамбари охирамон (с) барои ҳидояти мардуми кураи Замин ба дунё омадааст. Ҳамаи инҳоро метавон «Қиёман линнос» василаи сомон бахшидани интизоми мардум номид гуфт. Зеро Каъбаи муаззама барои ҳамаи офроди башар як нуқта - маркази ахлоқ ва василаи комил сохтани руҳонияту ҳидоят аст. Муҳаққиқон чунин гуфтаанд, ки Каъбаи мукаррама боиси бақои тамоми ҷаҳон аст, зеро ҳеҷ чиз бе маркази худ мавҷуд буда наметавонад. То модоме ки хонаи Каъбаро инсонҳо, эҳтиром мекунад, ободии дунё боқист. Чун бо муқтазои тақдир ҳаробию олам даррасад, пеш аз ҳама Байтуллоҳ бардошта мешавад. Номи Каъбаро, чуноне ки гузашт, Байтулҳарам низ мегӯянд. Яъне дар он мавзеъ хунрезӣ, ҷанг, шикор кардан ва майсаю алафҳояшро даравидану дарахтонашро шикастану буридан ва монанди ин ҳаром аст. Ҳарам на танҳо хонаи Каъба ва масҷиде, ки атрофи ӯ бино шуда мебошад балки заминҳои атрофи он ҳам, чуноне ки дар ҳадис омадааст, ҳарам ҳисобида шуданд.

Имом Бухорӣ ва Имом Муслим ҳадисеро аз Абдуллоҳ Ибни Аббос (р) ривоят кардаанд, ки вақте Пайғамбари Аллоҳ Маккаро фатҳ намуданд, чунин гуфтанд: **“Ин макон ҳарам аст, дарахтони онро бурида намешавад, алафҳои онро дарав кардан мумкин нест, ҳайвонҳои саҳроии онро шикор кардан**

нашояд, чизе, ки дар Замин афтода бошад, ўро бардошта нашавад, магар барои эълон кардану соҳибаширо ёфтан аз Замин бардошта шавад”.

Ба маълумоти мухлисон расонида мешавад, ки вақте Пайғамбар (с) ба шаҳри Мадина ҳиҷрат намуданд, онро низ ҳарам эълон намуданд. Яъне дар ҳадисе, ки Имом Баҳорӣ ва Имом Муслим аз Ибод бини Тамим (р) ривоят карданд, омадааст, ки Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **“Иброҳим (а) Маккаро Муқаддас намуда дар ҳақи он дуъо ҳам намуданд. Мисли Иброҳим (а) ман Мадинаро Муқаддас эълон мекунам”.** Яъне чи корхое, ки дар Макка манъ шуда буд, дар Мадина ҳам манъ аст. Яъне ҳурмати ҳарду ҳарам як сон бошад.

Дар давоми оят мисли ҳурмати Макка эҳтироми моҳҳои ҳаромро чун Зулқаъда, Зулҳиҷа, Муҳаррам ва Раҷабро низ баён намуда фармудааст, ки дар чунин моҳҳо на хуне талабида ва на ба душман ҷанге оғоз мешавад. Аз ин лиҳоз, моҳҳои ҳаром ҳам мояи интизом ва қиём барои хизмати мардум ҳисобида шудааст. Ҳамчунин Аллоҳтаъоло ҳайвонҳои, ки ба Макка ҳадя мешаванд ва ё дар гардани баъзе аз онҳо аз пӯсти хурмо банд бофта меовезанд, умуман бо ин ё бо дигар ишораҳо маълум мекунам, ки ин ҳайвон хосса ҳадяи Макка аст, то ин ки инсонҳо донанду ба он кордор нашаванд, василаи барои сомон бахшидан ба кори дунявӣ ва ухравии мардум қарор дод. Ин амалро ҳам Аллоҳтаъоло сабаби тартибу интизومي мардум гардонид. Асосан ин ҳама амалҳои номбурда, валлоҳу аълам, барои он аст, ки мардум бо интизом шаванд ва хубрафториро омӯзанд. Зеро инсон барои он, ки аз имтиҳонҳо сарфароз берун ояд, ба ин хел тартибу интизом доимо муҳтоҷ аст.

Давоми ояти мазкур фармудааст, ки ин ҳама барои он аст, ки шумо бидонед Аллоҳтаъоло чунин Зотест, ки ҳамаи он чиро ки дар осмонҳо ва Замин аст, албатта, медонад ва албатта, Ў таъоло донандаи аҳволи ҳамаи ашест. Ин ҳама лутфу марҳамати Аллоҳтаъоло барои бандагон аст, бо вучуде, ки пеш аз Ислои ҳамаи онҳо дар қуфру ширк олуи ва гумроҳ буданд.

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾

**Иъламӯ анналлоҳа шадиду-л-ъиқоби ва анналлоҳа
Ғафӯру-р-Раҳим. 98.**

98. Бидонед, ҳамоно уқубати Аллоҳ бисёр сахт аст ва бегумон, Аллоҳ омӯрзандаву меҳрубон аст.

Акнун баъди баёни ҳалолу ҳаром дар оятҳои қаблӣ Аллоҳтаъоло дар ин оят фармудааст, ки ай мардум, касе, ки ба Аллоҳ осӣ шуда ҳурмати ҳарам ва муқаддасоти Ӯро сабук шумораду аз фармудаҳои Ӯ таъоло, чи дар мавсими ҳаҷ бошад ва ё ғайри он, таҷовуз кунад, бидонад, ки Аллоҳтаъоло чунин инсонро сахт азобкунандааст.

Касоне, ки тавбакунон бар остони Ӯ таъоло сари таъзим фурӯ оварда, бозгашт кунанд, бидонанд, ки Аллоҳтаъоло омӯрзандаи гуноҳҳои онҳо буда, барои бандагони Худ бисёр меҳрубон аст. Нукта: Чаро Худованд дар ояти мазкур аввалан калимаи азобро зикр кард ва дар ҷузъи охири он мағфирату раҳмати Худро? Валлоҳу аълам, баъд омадани калимаи мағфирату раҳмат барои он аст, ки инсон ба сабаби гуноҳҳо ҳар чи қадар дар баробари муҷозоти Аллоҳтаъоло қарор гирифта бошад ҳам метавонад, ки ҳамаи онро бо оби тавба шӯяду худро шоистаи мағфирату раҳмати Аллоҳтаъоло қарор диҳад. Барои таъкиди ин сухан, Аллоҳтаъоло дар ояти зер фармудааст:

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

Мā ʔала-р-расули илла-л-балāғ. Валлоҳу яъламу мā тубдӯна ва мā тактумун. 99.

99. Нест бар зиммаи Расул магар пайғом расонидан ва он чиро ки ошкор мекунед ва он чиро пинҳон мекунед, Аллоҳ медонад.

Масъулияти Пайғамбари Мо (с), фақат аҳкомҳои Моро барои шумо расонидан аст. Ӯ (с) ин ҳамаро ба шумо расонид ва он то Қиёмат барои шумо басанда аст. Аз ин баъд ҳуди шумо масъули амалҳои худ ҳастед, агар кутоҳӣ кунед, барои шумо дигар узре нест. Амалҳоятонро хоҳ ошкоро ва хоҳ пинҳонӣ анҷом медиҳед, хоҳ онҳо корҳои нифоқи бад ҳастад ё корҳои неку вифоқ, ҳамаашро Аллоҳ медонад ва мувофиқи онҳо барои шумо подоши арзанда муқаррар кардааст.

Дар ояти зер нобаробар будани пок ва нопок баён мегардад:

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ

**Қул лā ястави-л-хабиъу ва-т-таййибу ва лав аъчабака
кашрату-л-хабиъ. Фа-т-тақуллоҳа йā ули-л-албāби
лаъаллакум туфлиҳун. 100.**

**100. Бигӯ: «Нопок ва пок агарчанде бисёриш нопок шуморо ба
шиғифт орад ҳам, баробар нест». Пас, эй соҳибони хирад, аз
Худо битарсед, то шояд шумо растагор шавед.**

Дар ин оят Аллоҳтаъоло ба Расули Худ (с) фармон медиҳад, ки ай пайғамбари мо, барои мардум бигӯ, ки ҳеҷ вақт чизи нопок, агарчи бисёр бошаду шуморо дар таъачҷуб орад ҳам, ба чизи пок баробар шуда наметавонад. Яъне андак ҳалоли манфиатовар беҳтар аст аз ҳароми бисёри зараровар.

Дар ҳадиси ривояткардаи Абдул Қосими Бағовӣ аз Аҳмади ибни Ҷуҳайрӣ ва дар охир аз Саълаба ибни Ҳотиби ансорӣ (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Андаке, ки шукри онро баҷо оварда метавонӣ, беҳтар аст аз бисёре, ки тоқати онро надорӣ.”**

Зери мазмуни калимаи «хабис» ва «таййиб» муфасссирон, аз ҷумла Қуртубӣ маънои бисёреро истифода намудаанд. Масалан, гуфтанд, ки «хабис» ҳаромро гӯянд ва «таййиб» ҳалолро, ё инсонҳои нопоку бад ва инсонҳои хубу пок, корҳои бад ва корҳои шоиста, инсонии ибодатгузор ва инсонии гунаҳгор, тоза ва чиркин, касби ҳалол ва касби нопок, даромади ҳалол ва даромади ҳаром, ҳалолфурӯш ва ҳаромфурӯш, ростгӯӣ ва дуруғгӯӣ ва амсоли он.

Хулоса, мувофиқи мазмуни ояти мазкур ин ду на назди Парвардигор баробаранд ва на назди мардум. Зеро дар охири ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки ай соҳибони хираду тамиз, аз Худо битарсед, шояд, ки шумо дар ҳисоби растагори бошед.

Яъне ай соҳибони ақлу тамиз, шумо доимо фармудаҳои Аллоҳро ба ҷо оред, аз он чи наҳӣ кардааст, худро яқсӯ доред, то аз фазли Аллоҳтаъоло бонасиб гашта, аз азоб наҷот ёбед.

Оятҳои баъдӣ барои тарбияи аъзои ҷамъият ва муомилаи аъзоёни оддӣ бо сарони худ, хусусан барои пурсиши ягон масъала, ё баёни сухан намудан назди Расулulloҳ (с) нозил шудаанд. Суолкунанда бояд одобу ахлоқи олий дошта бошад. Қабл аз он ки, эзоҳи яке аз он оятҳоро оғоз кунем, овардани ҳадисеро, ки сабаби

нузули ояти зайлро равшан мекунад лозим донистем. Имом Тирмизӣ дар ин хусус аз ҳазрати Алӣ (к) ривоят кардааст ва он барои шаъни нузули ин оят муносиб доништа шуд (ҳамчунин бо ривояти Имом Бухорӣ аз Анас ибни Молик (р) низ омадааст), ки рӯзе Расулуллоҳ (с) чунон хутба меҳонд, ки мисли онро ҳаргиз нашунида будам. Дар хутбаашон гуфтанд: **“Агар шумо он чиро ки ман медонам, медонистед, ҳар ойна, кам меҳандидеду бисёр мегиристед.”** Дар ин асно марде савол кард, ки ё Расулаллоҳ (с), падари ман кист? Ҳамоно Расулаллоҳ (с) номеро гирифта гуфтанд: **“Фалонӣ!”**

Бо ривояте марде аз рӯи истеҳзо гуфт: “Уштури ман гум шудааст, он дар кучост?” Дар ин асно ояти мазкур нозил шуд.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءَ إِن تُبَدَ لَكُمْ تَسْؤُكُمْ وَإِن تَسْأَلُوا

عَنهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْءَانُ تُبَدَ لَكُمْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهَا ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ ءَحِيمٌ ﴿١٠١﴾

Йӓ айюҳа-л-лазӣна ӓманӯ лӓ тас-алу ӯан ашйӓа иӓ тубда лакум тасуькум ва иӓ тас-алу ӯанҳӓ ҳӯна юназзалу-л-Қур-ӓну тубда лакум ӯафаллоҳу ӯанҳӓ. Валлоҳу Ғафӯрун Ҳалим. 101.

101. Эй касоне, ки имон овардаед! Аз суҳанҳое мапурсед, ки агар ҳақиқати он барои шумо ошкор шавад, шуморо андӯҳгин мегардонад. Ва он гоҳ, ки Қуръонро нозил карда мешавад, агар аз ин суҳанон суол кунед, албатта, барои шумо зоҳир мешавад. Аллоҳ аз онҳо (суолҳо) даргузашт ва Аллоҳ Зоти омӯрзандаву ҳалим аст.

Барои муайян кардани сабаби нузули ояти мазкур, чуноне ки қаблан гузашт, муфасссирон ривоятҳои бисёро овардаанд. Дар асл ояти мазкур барои муолиҷаи одати инсонҳои ҳамоновақта мувофиқ меояд. Ҳоло бошад, ҳама аҳкоми шариат барои мо мусалмонон нозил шудааст, агар нофаҳмие руҳ диҳад, суол кардан дуруст буда, шахсони суолкунанда таҳти ваъиди ояти мазкур дохил намешаванд. Одати он вақт чунин буд, ки саҳобагони Расулуллоҳ (с) навакак аз ҷаҳолият худро берун намуда, акнун ба Ислом мегаравиданд ва мусаллам аст, ки ҳар касеро табиати ҳосе буд. Баъзе вақтҳо суолҳои аз манфиат холиро аз Расулуллоҳ (с) мепурсиданд, ки ин сабаби озори ӯ (с) мешуд. Онҳо ба тарбияи

руҳию маънавӣ сахт муҳтоҷ буданд. Аз он ҷумла Ибни Ҷарир меғӯяд, ки ал-Ҳорис аз Абдул Азиз ва ӯ аз Қайс ва дар охир аз Абӯхурайра (р) ҳадисеро аз Расулуллоҳ (с) ба мо нақл карданд, ки рӯзе Расулуллоҳ (с) хашмолуд болои минбар шуданд. Марде аз ҷойи худ бархосту гуфт: Макони ман кучост? Расулуллоҳ (с) гуфтанд: *“Дар нор.”* Дигаре бархосту гуфт: “Падари ман кист?” Гуфтанд: *“Падари ту Ҳузофа”* ва ҳоказо... Чун Умар ибни Хаттоб (р) вазъиятро фаҳмиданд аз ҷойи худ бархостанду гуфтанд: *«Разино биллоҳи раббан ва бил Исломи динан ва би Муҳаммадин (с) набиян ва бил Қуръони имомо»*. Яъне мо ба Аллоҳ, ки Парвардигори мост, розием ва ба Қуръон, ки пешвои мост, розием ва ба Муҳаммад (с), ки пайғамбари мост, розием. Суханаширо идома дода гуфт: “Ё Расулаллоҳ мо навакак аз ҷоҳилияту ширк берун омада, ба Ислому ворид шудаем, падарҳои мо киҳо буданд, инро Аллоҳ медонад”.

Бо шунидани ин сухан ғазаби Расулуллоҳ (с) сокин гашт ва ояти мазкур нозил шуд. Дар он додани суолеро, ки муъминон дар ҷавоб доданаш машаққат мекашанд, наҳй намуда, одоби суол карданро ба онҳо омӯзонда фармуд, ки ай касоне, ки имон овардаед, Расулуллоҳ (с)-ро аз ашёе, ки барои шумо даркор несту суде надорад напурсед. Зеро ҳақиқати он чи ки суол кардаед, ошкор шавад, боиси малоли хотири шумо мегардад. Масалан, вақто, ки ояти ҳаҷ нозил шуд ва ин оятро Расулуллоҳ (с) барои мардум хонданд, саҳобаҳо аз ӯ (с) пурсиданд, ки оё ҳар сол ҳаҷ кардан фарз аст? Расулуллоҳ (с) хашмгин шуда фармуданд: ***“Агар бигӯям оре! Албатта, барои шумо ҳар сол ҳаҷ кардан воҷиб мешуд ва шумо онро адо карда наметавонистед! Дар чизе, ки шуморо ман озод гузорам, шумо низ маро озод гузоред!”***

Давоми ояти мазкур барои таълими мусалмонҳо фармудааст, ки агар шумо суолхоятонро дар вақти нозил шудани ояти Қуръон пурсон шавед, ҷавоби суолатон барои шумо равшан карда мешавад ва илло дар бораи он чизе, ки Аллоҳтаъоло барои шумо баён накардааст, сукутро ихтиёр кунед. Ҳарчи суоле, ки дар гузашта аз Расулуллоҳ (с) суол кардед, Аллоҳтаъоло аз онҳо дар гузашт, пас дигар бор ба ин гуна суолҳои бефоида даст назанед! Худованд омӯрзандаву бурдбор аст. Аз ҳалимии ӯ таъоло ин аст, ки то шуморо хушдор надихад, ҷазоро раво набинад. Шумо ба мағфирату эҳсони ӯ рӯ биёред ва ризову раҳмати ӯро бичӯед. Дар ин хусус ҳадисеро Имом Муслим аз Омир ибни Саъд, ӯ аз падараш

ва падараш аз Пайғамбари Аллоҳ (с) ривоят кардаанд, ки **касе аз чизе суол кунад, ки он чиз барои мусалмонон ҳоло ҳаром нест, локин ба сабаби суоли ӯ он чиз барои мусалмонҳо ҳаром ҳукм шавад, гуноҳи кабираеро ихтиёр кардааст.** Сабаби нузули ояти зерро муфасссирон он суолҳои бефоидаеро доништаанд, ки асҳоб ба миён гузоштанд. Барои боз ҳам дуруст фаҳмондан ва аз чунин суолҳо даст кашидан ояти зер бори дигар ҳушдор дода фармудааст, ки...

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

Қад саалаҳа қавму-м мин қабликум сўмма асбаҳу биҳа кәфирин. 102.

102. Дарҳақиқат, қавме пеш аз шумо чунин суҳанҳоро пурсиданд. Сипас, ба сабаби онҳо инкоркунандагони чунин суҳанҳо шуданд.

Ояти мазкур иршод мефармояд, ки умматҳои пешин чун яҳуду насоро, аз пайғамбарҳояшон посухи суолҳоеро меҳостанд, ки барои онҳо лозим набуд. Масалан, насоро аз ҳазрати Исо (а) моидаеро пурсиданд, ки аз осмон ояду ину он дошта бошад. Чун он дастурхон омад, қабул накарданду дилашон дигар чизро хост ва кофир шуданд. Ё қавми Самуд аз пайғамбарашон аз санги хоро баровардани шутуреро талабиданд, чун шутур баромад, сабр карда натавониста онро куштанду кофир шуданд. Чуноне ки дар сураи «Бақара» гузашт, бани Исроил аз пайғамбарашон дар бораи сифати гови забҳшаванда ба такрор пурсиданд, ки барои ёфтани қотил кадом навъи говро забҳ кунем ва ҳар боре, ки мепурсиданд, кори онҳо вазнинтар мешуд. Наздик буд, ки аз анҷом додани ин кор сарфи назар кунанд. Амсоли ин гуна суолҳо дар ойини Яҳуду Насоро бисёр аст. Хулоса аз ин оят он аст, ки чизи наvero, ки ҳоло ҳукми он наомадааст, аз Расулulloҳ (с) набояд пурсид. Аммо ояте нозил шаваду ҷузъиёти он барои онҳо нофаҳмо бошад, метавонанд барои фаҳмидан суолҳо кунанд.

Дар «Саҳеҳ»-и Имом Бухорӣ (р) омадааст, ки Расулulloҳ (с) фармуданд: **“Ҳар он чиро, ки барои шумо нагуфтам, маро ба ҳолам гузored, пас ба дурустӣ шахсоне, ки пеш аз шумо гузаштанд, бо суол додани бисёр ба пайғамбарашон ихтилоф карданд ва онҳо ҳалок шуданд”.**

Ривояте дигаре ҳаст, ки яке аз сабабҳои нозил шудани оятҳои қаблӣ, он будааст, ки одамҳо аз Расулulloҳ (с) ҳукми «баҳира»,

«соиба», «васила» ва «ҳомм»-ро пурсиданд. Инак ояти зер ҳукми онҳоро боён мекунад:

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ نَجِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ

كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

Мā чаъалаллоҳу мим баҳирати-в ва лā сāибати-в ва лā васīлати-в ва лā ҳāми-в ва лāкинна-л-лазīна кафару яфтаруна љалаллоҳи-л-казиба ва аксарухум лā яъқилун.103.

103. Аллоҳ барои «баҳира» ва «соиба» ва «васила» ва «ҳомӣ» чизро муқаррар накардааст, валекин касоне ки кофир шуданд, бар Аллоҳ бӯҳтон мебаранд ва бисёрашон ақл надоранд.

Худованд мардуми мусалмонро бо воситаи Расули Худ (с) ва нозил кардани ояти мазкур фармудааст, ки агар мардуми мусалмон шуморо барои ба кор бурдани одатҳои замони ҷоҳилият аз он ҷумла аз «баҳира», «саиба», «васила» ва «ҳомӣ» кардани ҳайвонҳо пурсанд, ба онҳо гӯй, ки ин ҳама одатҳо ва хурофоти замони ҷоҳилият аст. Худованд барои иҷрои ин гуна амалҳо ба ҳеҷ кас дастур на додааст. Касоне ки ин гуна амалҳоро чун замони ҷоҳилият, ки аксари онҳо беҳираду кофир буданд, ба кор баранд, ин ба он монанд аст, ки бӯҳтонҳоро бар Аллоҳтаъоло бастаанд. Бӯҳтони онҳо ин аст, ки бо гуфтаи онҳо гӯё Ҳақтаъоло қарор додааст, ки инсон аз гӯшту ширу саворӣ ва ё дигар фоидаҳое, ки аз ин гуна ҳайвонҳои номбурда гирифта мешавад, истифода накунад. Оё онҳо надонистанд, ки агар инсоне бар хилофи фармудаи Аллоҳ бо хоҳиши худ ҳаромро ҳалол ва ё ҳалолро ҳаром гардонад, гӯё ӯ вазифаи қонунгузори шариятро ба худ нисбат додааст? Шигифтангез ин аст, ки ин одати мушриконаро як василаи наздик шудан ба Аллоҳ медонистанд. Ҳол он ки Аллоҳтаъоло ин гуна расму қонидаро муқаррар накарда аст, балки ин гуна бӯҳтонро гузаштагонашон бар Аллоҳ бастаанд. Ба «баҳира», «соиба», «васила» ва «ҳомӣ» амал кардан, чуноне ки гузашт, расму шиори замони пеш аз Ислом аст. Муфасссирон дар тафсири ин чаҳор калима ихтилоф доранд. Локин масири ҳамаи онҳо баёни хурофоти замони ҷоҳилият аст.

«Баҳира» ҳайвоне (шутуре)-ро гӯянд, ки гӯши онро шикофта, шири онро бо номи буте назр мекарданд ва дигар ҳеҷ кас аз вай истифода намекард. Яъне ингуна шутурро ҳеҷ кас ҳақ надошт, ки савор шавад, болои он бореро бор кунад ва ё гӯшти онро хӯрад. Он уштурро озод мегузоштанд, вай то охири умраш дастнорас боқӣ мемонд.

«Соиба» ҳайвонеро гӯянд, ки дар замони ҷоҳилият шахсе аз сафар бармегашт ё аз маризие сиҳат меёфт ва ё амсоли ин, ҳамчу назри бутҳо онро сар меод. Он низ мисли «баҳира» ҳурмат пайдо мекард ва ҳеҷ кас ҳақ надошт, ки ба он даст расонад. Онро як ҳайвони муқаддас меҳисобиданд.

«Васила» чунин амале буд, ки агар гӯсфанде барраи мода мезоид, он барои худашон буд ва агар нар мезоид, он барои бутҳояшон назр мешуд. Агар ҳарду мезоид, меғуфтанд, ки ин ба бародараш васл шудааст. Он ҳам ҳурмат пайдо мекард ва онро намекуштанд ва озодаш мегузоштанд. «Ҳомӣ» шутури нареро гӯянд, ки аз пушту камари он агар 10 - шутурбача пайдо мешуд, он «Ҳомӣ», яъне худро нигоҳдоранда шудааст. Вай ҳам эҳтиром пайдо мекард, ба он имтиёз дода муносибати алоҳида мекарданд.

Хулоса, вақто ки Ислом омад, болои ин ҳама хурофотҳо хатти бутлон кашид. Ҳоло дар дини Ислом на «баҳира» ҳасту на «соиба» ва на «васила» ҳасту на «ҳомӣ».

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур омадааст, ки бисёри аз онҳо беҳираданд. Оре! Агар онҳо хирад меоданд, шариати муайянкардаи Аллоҳро монда, пайрави ақидаи бофтаи худашон мешуданд?

Барои ба кор андохтани ақлу ҳуши касоне, ки шариати Аллоҳро монда, дигар шариатро пай мегиранд, бо мақсади он, ки роҳи дурустро ёбанд, Аллоҳтаъоло бо сифати раҳмони Худ ба онҳо дар ояти зер хитоб намудааст:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَىٰ الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا

عَلَيْهِ ءَابَاءُنَا أَوْ لَوْ كَانَ ءَابَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

Ва изā қила лаҳум таъāлав илā мā анзалаллоҳу ва ила-р-расули қолу ҳасбунā мā ваҷаднā ъалайҳи āбъанā. А-ва лав кāна āбāухум лā яъламунā шай-а-в ва лā яҳтадун. 104.

104. Ва чун онҳоро гуфта шавад: «Ба сӯйи он чӣ Аллоҳ нозил кардааст ва ба сӯйи Расул биёед!», мегӯянд: «Он чӣ бар он падарҳо ва аҷдоди худро ёфтем, моро басандааст». Оё набуданд падар ва аҷдоди онҳо ҳеҷ чизро намедонистанд ва ҳидоят ёфта набуданд?!

Бузургтарин баҳонаи шахсони ҷоҳил он аст, ки мегӯянд мо ба кору бори падарону аҷдодони худ чӣ гуна муҳолифат мекунем? Аз ин ҷост ки чунин тоифа, вақто ки ба сӯйи Қуръону оятҳои он, ба сӯйи Расул (с)-у пайравии ӯ (с) ва ба сӯйи дину шариат даъват карда шавад, дар посух мегӯянд: «Он расму оине, ки аз аҷдодони мо ба мерос мондааст, бароямон басанда аст». Дар давоми ояти мазкур Аллоҳтаъоло фармудааст, ки агар аҷдодашон ҳеҷ чизро надониста бошанд ва ҳидоят наёфта бошанд чӣ? Оё аз чунин аҷдоди гумроҳшуда, ки ҳеҷ чизро нафаҳмиданду ҳақро нашинохтанд, пайравӣ кардан мумкин аст? Шахсе ба чунин аҷдоди гумроҳ пайварӣ кунад, ӯ ҳам гумроҳу ҷоҳил аст.

Хулоса, бобо ва аҷдод агар ақлашонро кор фармуда, дар роҳи дуруст бошанд ва ба шариати Аллоҳ амал карда бошанд, пайравӣ аз онҳо дуруст аст. Агар касонero, ки ба шариати Аллоҳ амал намеkunанд насиҳат карда, талаботи шариати ростин ба онҳо фаҳмонда шавад ва дар ҷавоб гӯянд, ки мо аз русуми падарону бобоҳои худ намемонем, дар ин ҳолат муъминону мусалмонон бо онҳо бояд чӣ кор kunанд? Ҷавоби ин суол дар ояти зер баён мешавад:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مِّنْ ضَلَّ إِذَا أَهْتَدَيْتُمْ^ج

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

Йӱ айюҳа-л-лазӣна ӱманӯ ӯалайкум аӱфусакум лӱ язуррукум-м ман ӱалла изаҳтадайтум. Илаллоҳи марҷиъукум ҷамӣъаӱ фа юнаббиукум би ма кунтум таъмалун. 105.

105. Эӣ касоне, ки имон овардаед, бар шумо фикри ҷонҳои худ лозим аст, ҳар вақто ки шумо дар роҳи ҳидоят бошед, касе ки гумроҳ шуд, ба шумо ҳеҷ зараре расонида наметавонад. Бозғашти ҳамаи шумо якҷо ба сӯйи Худост, пас, аз он чӣ амал

мекардед, шуморо хабар хоҳад дод.

Аллоҳтаъоло дар ин оят бо як нидои маҳбубона бандагони Худро хитоб намуда фармудааст, ки ай касоне, ки имон овардаед, шумо шахсонеро, ки дар роҳи шариат нарафта кофир шуданд, ҳарчи тавонистед панду насиҳат, амр ба маъруф ва наҳй аз мункар намудед то онҳо роҳи ҳидоятро ёбанд, аммо онҳо ба суханҳои шумо эътибор надоданд. Ҳоло бошад, шумо машғули худ бошед, ҳама корҳои худро ҷобаҷо гузоред. Амри Аллоҳро бардавом иҷро кунед, зеро шумо масъули амалҳои худ ҳастед, онҳо ҷавоби амалҳои худро худашон медиҳанд. Агар шумо дар роҳи ҳидояту имону тақво бошед, гумроҳии онҳо барои шумо ҳеҷ зараре расонида наметавонад. Баъзе шахсҳо мазмуни ояти мазкурро сӯйиистифода намуда, мегӯянд, ки амр ба маъруф (амалҳои шариат иҷозат дода) ва наҳй аз мункар (амалҳои шариат манъ намуда) дар замони мо соқит аст. Ҳол он ки оятҳо ва ҳадисҳои фаровоне дар ҳатмӣ будани ин ду далолат мекунанд. Ҳукми ояти мазкур ба касоне дуруст меояд, ки онҳо тавоноии амр ба маъруф ва наҳй аз мункарро надоранд. Ё гумон кунанд, ки ба ҳеҷ ҳол амр ба маъруф ва наҳй аз мункар бар муҳотаби худ таъсир намегузорад ва ё бими он доранд, ки амр ба маъруф ва наҳй аз мункар барои онҳо зиёни калоне аз тарафи муҳотаб ба бор меорад. Бо робита ба ин мавзӯ аз Абӯбакри Сиддиқ (р) ҳадисеро далел овардан ба маврид аст, ки фармуданд: “Шумо ин оятро мехонед, аммо тоқозои маъноии онро намегӯед.” Яъне шумо бо ҳаёли худ ба тарки амр ба маъруф ва наҳй аз мункар маъно медиҳед. Ҳол он ки ман аз Расулulloҳ (с) шунидаам, ки фармудаанд: **“Он гоҳ, ки мардум мункаро диданд ва онро тағйир надоданд, наздик аст, ки Худои азза ва ҷалла ҳамаи онҳоро ба азоби ҳеш гирифта кунад”.**

Хулоса, агар чунин шавад, ки нафаре байни қавме зиндагӣ кунад, ки меҳвари асосии онҳо ғарқи дунёпарастӣ, шахватпарастӣ ва тобеи нафси худанд амр ба маъруф ва наҳй аз мункар барои онҳо ҳеҷ таъсире намегузорад, дар ин ҳолат ҳам инсонии ҳушманд набояд аз онҳо пайравӣ кунад. Бояд ӯ ҳамеша масъулияти нафси худашро ба ўҳда дошта бошад. Як ман чӣ кор карда метавонам.. гуфта рӯҳафтада нашавад. Зеро дар давоми оят омадааст, ки бозгашти ҳамаи шумо фардо, рӯзи қиёмат, ба сӯи Аллоҳтаъолост. Ҳар амали хайре ё шарре карда бошед, ба шумо аз он хабар дода

мешавад ва ҳар касро мувофиқи амалҳои анҷомдодааш мукофот ё ҷазо медиҳад.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ

حِينَ الْوَصِيَّةِ أَثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ أَوْ ءَاخِرَانِ مِّنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ

ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَبْتَكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ

الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنْ أَرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ

وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَّمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

Йа айюҳа-л-лазӣна аману шаҳадату байникум иза ҳазара аҳадакуму-л-мавту ҳина-л-васийятишнани завā њадли-м минкум ав аҳарони мин гайрикум ин антум ҷарабтум фи-л-арзи фа асобаткум-м мусибату-л-мавт. Таҳбисунаҳумā миъ баъди-с салāti фа юқсимāни биллаҳи униртабтум лā наштарӣ биҳи сāmана-в ва лав кāна зā қурбā ва лā нактуму шаҳадаталлоҳи иннā иза-л ламина-л асимиън. 106.

106. Эй касоне, ки имон овардаед! Чун ба яке аз шумо марг фаро бирасад, ҳине ки васият мекунад, мебояд (нисоби) гувоҳ дар байни шумо ду шахси одили аз худи шумо бошад ё ду тани дигар аз гайри шумо - (ва ҳамчунин) агар шумо дар Замин сафар кунед, пас, бар шумо мусибати марг фаро расида бошад. Агар дар содиқи онҳо шак кардед, он ду нафарро баъди намоз боз доред, пас, он ду ба Аллоҳ қасам хӯранд, ки мо ин ҳақро ба ҳеҷ қимате намефурӯшем, агарчи хеши мо бошад, ва гувоҳи Аллоҳро намефурӯшем, ба дурустӣ ки мо он вақт аз гунаҳгдон бошем.

Дар баёни сабаби нузули ояти мазкур ривоятҳои бисёре ворид шудааст. Яке аз онҳоро Имом Бухорӣ ва дигар имомҳои аҳли ҳадис аз ибни Аббос (с) ривоят кардаанд, ки Тамими Ад-дорӣ ва Адий ибни Бароа ба Макка рафтуомаду тиҷорат доштанд. Боре

як ҷавон аз бани Саҳим ҳамроҳи онҳо ба сафари тиҷоратӣ баромад. Мутаассифона, марги он ҷавон дар маконе, ки он ҷо ҳеҷ мусалмон набуд, фаро расид. Номбурда чун нишонаҳои маргро дар худ мушоҳида намуд, барои молу мулки худ то ба ворисон бе каму кост расад, ба он ду ҳамроҳи худ васият кард. Бо ривояте ҳамроҳи васияти худ хатеро навишта адади молҳои худро дар он маълум намуд ва онро байни матоъҳои худ пинҳон кард, то бошад, ки он ба ворисонаш бирасад.

Хулоса, ҷавон ҷон ба Ҳақ таслим намуд. Он ду ҳар чи ки он ҷавон дошт, ба ғайр аз ҷоме, ки бо оби тилло мурассаъ буд, оварда бо меросбаронашон супориданд. Расулulloҳ (с) онҳоро назди минбар қасам дод: **“Шумо ҷомро надидед ва ё шояд онро пинҳон кардаед!”** Дар асл онҳо ҷомро дар Макка фурӯхта буданд. Дар ҳақиқат, баъди чанде он аз Макка ёфт шуд. Маккагиҳо гуфтанд: “Мо инро аз Адӣ ва Тамимӣ харидаем.” Аз хешовандони Саҳим ду нафар омада қасам хӯрда гуфтанд: “Ин ҷом аз Саҳим аст, гувоҳӣ додани мо аз гувоҳии онҳо дурустар аст, зеро мо ҳеҷ таҷовузе накардаем.” Инро гуфта ҷомро гирифтанд. Дар ин асно ояти мазкур нозил шуд (аз Қуртубӣ).

Хулоса, одами мусалмон, чи дар сафар чи дар ҳазар бошад, бо назардошти имтиҳон марг доимо бояд тайёрии адо кардани ҳукми шариятро дар назар дошта бошад. То ба ворисоне, ки баъди сари ӯ мемонанд, ҷабр нашавад.

Акнун ояти мазкур чи гуна васият карданро баён намуда фармудааст, ки ай касоне, ки имон овардаед, агар шумо дар ҳолати ҳазар (нишонаҳои пеш аз марг) бошед нишонаҳои маргро дар худ мушоҳида кунед, дар ҳол ду тан аз мардони мусалмони одилро, ки аз байни худатон бошанд, фаро хонед ва ҳарчи васият доред, назди он ду шохид васият кунед! Агар шумо дар сафар бошед нишонаҳои маргро дар худ муайян кунед, дар ин сурат ҳам то имкон аст ду мусалмонро дар вақти васият карданатон ҳамчу шохид ҳозир кунед. Агар ду мусалмони одил пайдо нашавад, ду номусалмонро низ ҳангоми васият кардан ҳамчу гувоҳ ҳозир намудан ҷоиз аст, то онҳо васияти шуморо ба варасаи шумо расонанд. Ояти мазкур аҳли зимма (ғайри мусалмон)-ро низ дар чунин ҳолат ба шохидӣ гирифтани иҷозат фармудааст. Агар шахси мусалмон дар ватани худ бошад, метавонад ду шохиди мусалмонро вақти васият ҳозир кунад. Аммо дар маконе, ки мусалмон ёфт нашавад, ҷоиз аст ду тан аз шахсони кофирро ба

шоҳидӣ фаро хонад. Давоми оят фармудааст, ки агар аз шоҳидӣ додани шахсони ғайри дин дар шак бошад, онҳоро барои адои савганд баъди намози аср, (чуноне, ки Расулуллоҳ (с) карда буд), ё дигар намоз ба хотири гарон кардани савганд ва такон додани онҳо боз доред, то ба забони худ гӯянд, ки мо хиёнат накардаем, дуруғ намегӯем, бадал накардем, пинҳон накардаем ва ғайра. Ё агар дар садоқати онҳо шак дошта бошад, он ду тан ба Аллоҳ ба ин мазмун қасам хӯрда гӯянд, ки мо ҳарчи мегӯем росташро мегӯем, мо барои андак матоъи дунё шуда баҳраеро, ки аз тарафи Аллоҳ ба мо мерасад, бадал намекунем. Барои моли дунё шуда, агарчи барои нафъи хешовандони худамон ҳам бошад, ба номи муқаддаси Ё таъоло савганди бардурӯғ намехӯрем ё шоҳидии бардурӯғ намедихем. Суханашонро давом дода бояд бигӯянд, ки дар ҳар чизе, ки мо шоҳидем, онро пинҳон намекунем, зеро дар ғайри ин сурат аз ҷумлаи гунаҳгорон хоҳем шуд. Ҳамаи ин суҳанҳоро дар ҳукми қасам бояд дохил кунанд.

Ояти зер ин маъноро идома медиҳад:

فَإِنْ عَثَرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا أَستَحَقَّآ إِثْمًا فَأَخْرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنْ

الَّذِينَ أَستَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَیْنِ فَيَقْسِمَانِ بِاللّهِ لَشَهِدْتُنَا أَحقُّ مِنْ

شَهِدَتِيهِمَا وَمَا أَعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾

**Фа ин ъуџира љалā аннаҳумастаҳаққō ишмаи̇ фа āхарони̇
яқумāни мақомахумā мина-л-лазūна-с-таҳаққа
ъалайҳиму-л-авлайāни фа юқсимāни биллаҳи ла
шаҳāдатунā аҳаққу ми̇и̇ шаҳāдатиҳимā ва маътадайнā
иннā иза-л-ламина-з̇ зōлим̇ин. 107.**

107. Пас, агар маълум шуд, ки он ду гувоҳ гуноҳ (хиёнат)-еро касб кардаанд, пас, ба ҷойи онҳо (алайҳи гувоҳони аввал) ду гувоҳи дигар, аз касоне, ки ҳаққи онҳо пӯшида шудааст, аз ҳама бештар қариби майит бошанд, бархезанд, пас, он ду нафар ба Аллоҳ қасам хӯранд, ки: «Гувоҳии мо аз гувоҳии он ду росттар аст ва аз ҳад таҷовуз накардаем. Ба дурустӣ, ки он гоҳ мо аз ситамгарон бошем».

Сабаби нузули ояти таҳти назар ва ояти қаблиро муфасссирон як ҳодиса доништаанд. Ин оят ҳам идомаи маънои ояти қаблӣ аст. Яъне ояти мавриди назар панд медиҳад, ки агар гувоҳон бардурӯғ қасам хӯранду гувоҳӣ диҳанд ва хиёлати онҳо маълум шавад, дар чунин сурат ду нафар аз наздикони майит, ки дар ҳаққи онҳо хиёлат шудааст, метавонанд алайҳи онҳо барои исботи ҳаққи худ даъво намуда, шоҳидӣ диҳанд. Онҳо бояд бо хӯрдани қасам исбот кунанд, ки шоҳидони ҳолати васияти майит дар насибаи мо хиёлат карда, ҷафоро бар мо раво дидаанд ва ин шоҳидии мо нисбат ба шоҳидии онҳо дурсттар аст. Зеро онҳо дурӯғӣ ва хиёлаткоранд. Мо хиёлати онҳоро исбот кардаем. Мо ҳаққи худро талаб дорем ва алайҳи онҳо ҳеч ҷафоро раво надидаем. Агар мо онҳоро тӯҳмат карда бошем, ё дурӯғ гуфта бошем, аз зумраи ситамгорон бошем.

ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ تَخَافُوا أَنْ تُرَدُّ أَيْمَانُ بَعْدَ

أَيْمَانِهِمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَسْمِعُوا ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

**Зāлика аднā ай яъту би-ш-шаҳādати ъалā вачҳиҳā ав
яҳофӯ ан турадда аймāнуи баъда аймāниҳим. Ва-т-
тақуллоҳа васмаъу. Валлоҳу лā яҳди-л-қавма-л-
фāсиқин. 108.**

**108. Ин ҳукм наздиктар аст, то шаҳодатро бар вачҳи саҳеҳи он
адо кунанд ё битарсанд аз он, ки савгандҳояшон баъди савгандҳои
онҳо рад карда шавад. Ва аз Худо битарсед ва ҳукми Ӯро
бишнавед. Ва Аллоҳ гуруҳи фосиқонро ҳидоят намекунад.**

Он чи зимни ду ояти қаблӣ гузашт, он ҳама чораҳои эҳтиётӣ барои пешгирии таҳриф ва ошкоро намудани ҳақиқати кор буд. Аз он ҷумла, назди нишонаҳои марг васият кардан, тартиб феҳрасти молҳо ва шоҳид гирифтани ду мусалмон, агар набошад, ду нафари ғайри мусалмон, то ин ки мол бе хиёлат ба ворисон расад, аз шоҳидон пинҳон намудани феҳраст байни молҳои худ дар ҳолати сафар, то ин ки ворисон донанд, ки шоҳидон хиёлат кардаанд ё не, ҳамчунин шоҳидӣ додани шоҳидони васиятгар ба ҳақиқати кор ва агар дар шоҳидӣ додани онҳо шак шавад, пас онҳоро баъди намоз барои муайян кардани ҳақиқати кор байни мардуми бисёр қасам додан ва ғайра ин ҳама барои он аст, ки шоҳидони васиятгар бояд шоҳидияшонро ба таври бояду шояд адо кунанд ва дар ҳақиқати

кор ягон таҳрифу табдил ва хиёнатро роҳ надиҳанд. Аз тарафи дигар, чун қасам додани шоҳидон аз имкон берун нест, пас шоҳидон бояд аз бардурӯғ шоҳидӣ додан хавф дошта бошанд. Бубинед, Адий ва Тамимӣ тарс аз Худоро фаромӯш карда, ба амонат хиёнат намуданд. Онҳо аз оқибати кор наандешида, моли амонат, яъне косаро фурӯхтанд, барои рӯпуш кардани хиёнати хеш савганд ҳам хӯрданд ва дар натиҷа хиёнати онҳо бо шоҳидӣ додани табори майит ва аз заргарони Макка пайдо гардидани коса исботи худро ёфт. Аз як сӯ қиммати косаро ба ворисони майит пардохт намуданд ва аз тарафи дигар шарманда ҳам шуданд.

Дар давоми оят Аллоҳтаъоло фармудааст, ки барои анҷоми ҷамъии корҳо аз Худо битарсед, ба фармонҳои Ӯ гӯш диҳед ва аз Ӯ итоъат кунед. Зеро Аллоҳтаъоло шахсонро, ки аз мутобиқати шариат хориҷ шуданд, ҳидоят намекунад. Оре! Инсоне, ки аз Худо натарсад, аз ҳеҷ чиз даст намекашад, агар ӯ ҳазор қасам дода шавад, болояш посбонҳо гумошта шавад ҳам натиҷаи дилхоҳ ба даст наояд. То инсон аз Худо натарсад аз ӯ умеди кори савобе кардан аз имкон берун аст.

Дар оятҳои қаблӣ татбиқи масоили марбути муомилоти миёни инсонҳо ва камбудҳои ҷойдошта ва роҳи ислоҳи онҳо баён шуд. Оятҳои баъдӣ нуқсонҳои, ки оиди ақидаанд, ба миён гузошта, бо ҳамин сураи мазкур ба охир мерасад.

﴿يَوْمَ تَجْمَعُ أَلْوُسُ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا إِنَّكَ

أَنْتَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ﴾

﴿Явма яҷмаъуллӯҳу-р-русула фа яқулу мазъа уҷибтум қолу лā ълма ланā иннака Анта Ёаллāму-л-ғуйуб. 109.

109. Рӯзе ки Аллоҳ пайғамбаронро ҷамъ кунад, пас, бигӯяд: «Чӣ ҷавоб дода шуд ба шумо?». Гӯянд: «Моро хабаре нест, ҳаройина, Ту донандаи корҳои пинҳонӣ!».

Аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, ки пурсиш дар маҳшаргоҳи қиёмат чандин марҳалаҳо дорад. Яке аз онҳо ин аст, ки Аллоҳтаъоло чи қадар барои мардум пайғамбарҳо фиристода бошад аз аввалин пайғамбар то охири ҷамаашонро ҷамъ намуда, (чуноне ки дар ояти 6-уми сураи «Аъроф» ва ояти 93-юми сураи «Ҳичр» зикр шудааст), дар ҳузури умматонашон аз онҳо мепурсад,

ки чун шумо пайгоми ҳақро ба умматон расонидед, онҳо ба шумо чӣ гуфтанд ва кадом даъвати шуморо қабул карданд ва ба шумо чӣ посух доданд? Бо ривояти Абдураззоқ аз Муҷоҳид: «Аз тарси он рӯзи пурдаҳшат (бо вучуде, ки аз посухи умматҳояшон хабардоранд вале бо изҳори аҷзи хеш ва нотаवонии худ) меғоянд: **“Парвардигоро, мо илме надорем магар он чиро, ки ту моро донанда бошӣ! Ту донандаи он чизе ҳастӣ, ки мо онро намедонем”**. Бо ибораи дигар: Рӯзи ҳавлноки маҳшар шаъни Ҷалолии Аллоҳи Қаҳҳор то охир зоҳир мешавад, (агар сухан дар ин бора гуфтан мумкин бошад), ҳатто ҳуши бузургон, аз он ҷумла, пайғамбарони улулазм ҳам дар ҷояшон намонда, дар забони онҳо калимаи **«нафси - нафси»** ҷорӣ мешавад: Чун ин марҳила мезгузарад (бо ривояти Ибни Ҷарир (р), онҳо меғоянд: **«Парвардигоро, онҳо баъди мо чӣ кор карданд, мо хабар надорем Туӣ донандаи ниҳону ошкор»**. Маълум аст, ки дар ин дунё суханҳои ҳархела ва ақидаҳои ҳархела дар шаъни Исо (а) вучуд доранд. Дар ин ҳангом, чуноне ки ояти зер мефармояд, барои Ў (а) суоли алоҳида ба миён гузошта мешавад.

إِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَاٰلِكَ اِذْ
 اٰتٰتُكَ رُوْحَ الْقُدُسِ تَكْلِمُ النَّاسِ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا ^طوَإِذْ عَلَّمْتُكَ
 الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ^طوَإِذْ خَلَقْنَا مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ
 بِإِذْنِي فَتَنَفَخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي ^طوَتَبَرَّئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي ^ط
 وَإِذْ أَخْرَجُ الْمُؤْتَىٰ بِإِذْنِي ^طوَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَنْكَ إِذْ جَعَلْتَهُمْ
 بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٠٩﴾

Из қолаллоҳу йā Ўйсабна Марямазкур ниъмати
 ъалайка ва ъалā вāлидатика из айя-т-тука би рӯҳи-л
 қудуси тукаллиму-н-нāса фи-л-маҳди ва каҳлā. Ва из
 ъалламтука-л-китāба ва-л-ҳикмата ва-т-Таврōта ва-л-

Инҷил. Ва из тахлуку мина-т-тйни ка ҳай-ати-т тайри би изнй фа танфуху фйҳа фатакуну тайрам би изнй. Ва тубриу-л-акмаҳа ва-л-абраса би изнй ва из тухричу-л-мавтā би изнй. Ва из кафафту банй Исрōйла ъайка из қиътахум би-л-баййинāti фақола-л лазйна кафару минхум ин ҳāзā иллā сиҳру-м мубйн. 110.

110. Чун Аллоҳ гуфт: «Эй Исо писари Марям, неъматӣ Маро бар хеш ва бар модари хеш ба ёд ор, чун туро ба Рӯҳу-л-қудс қувват додам, дар оғӯши гаҳвора ва дар миёнсолӣ ба мардум сухан мегуфтӣ ва чун Китобу ҳикмат (илм) ва Тавроту Инҷилро ба ту омӯхтам ва чун ба ҳукми Ман аз гил монанди шакли мург паррандае месохтӣ, пас, дар вай медамидӣ, пас, ба ҳукми Ман мурге мешуд ва ба ҳукми Ман кӯри модарзодро ва песро беҳ мекардӣ ва чун мурдагонро ба ҳукми Ман(зинда) берун меовардӣ ва чун он гоҳ, ки назди онҳо муъҷизаҳо овардӣ, бани Исроилро аз осеб расонидани ту боздоштам, пас, аз онҳо касоне ки кофир шуданд, гуфтанд: «Нест, магар сеҳри ошкор!».

Аллоҳтаъоло ба Расули Худ (с) хитоб намуда, дар ин оят аз корҳои ғайбӣ хабар додааст, ки чун рӯзи Қиёмат ҳама пайғамбарон ҳамъ карда шаванд, аз миёни онҳо ба Исо (а) (он чи дар ояти мазкур зикр шуд) суол карда хоҳад шуд.

Дар ҳақиқат барои касоне, ки ба Қуръони карим имон доранд, ботил будани ақидаи шахсоне, ки Исо (а)-ро «Худо», ё «писари Худо» мепиндоранд, ошкоро маълум аст. Агарчи ҳама ошкору ниҳон назди Аллоҳтаъоло маълум бошад ҳам, локин ҳақиқати ин масъала, яъне пайғамбари улулазм будани Исо (а) ва аз ҳар гуна тӯҳматҳо пок будани модараш Марям (а), фардо рӯзи қиёмат дар байни ҷамиъи пайғамбарон ва ҷамиъи касоне, ки ўро Худо ё писари Худо мепиндоштанд ва модари покизаи ўро тӯҳматҳо заданд, бо суолу ҷавоб ҳаллу фасл мегардад. Бори дигар собит карда мешавад, ки ў (а) бандаву Пайғамбар ва модараш покиза аст. Яъне дар он рӯз Аллоҳтаъоло ба Исо (а) миннат ниҳода меғӯяд, ки ай Исо писари Марям! Он неъматҳоеро, ки ба ту ва ба модари ту инъом намудам, ба ёд ор! Яъне Худованд камоли қудрати худро нишон дода, Исо (а)-ро аз модар, вале бе падар ҳалқ кард, ки ин барои Исо (а) неъматӣ бузург аст.

Неъмату эҳсоне, ки Аллоҳтаъоло ба модари Исо (а) додааст, он аст ки чун золимҳо ба Марям (а) нопок гӯён тӯҳматҳо карданд,

агарчанде ҳануз тифл буд, Худованд ба Исо (а) забони гӯё дод ва ӯ (а) ба покии модари худ гувоҳӣ дода, ин тухматро аз модараш дур сохт. Илова бар ин, Худованд ба Исо (а) гуфт, ки ба ёд ор, ки ман туро бо Рухулқудс (а) қувват бахшидам, ту бо мардум чи дар гаҳвора ва чи дар миёнсолият як хел сухан мекардӣ (маънои ин ҷузъи оят дар сураи «Марям», ояти 30-ум дурустар эзоҳ дода мешавад).

Лекин ба қадри ҳол эзоҳи он инҷо чунин аст. Рухулқудс (а) назди аксари муфасссирон Ҷабраил (а) аст, ки ба воситаи ӯ (а) Худованд Исо (а)-ро қувват бахшид ва ӯ (а) ҳатто дар ҳолати тифлӣ ҳам сухан гуфт. Дар давоми ин оят бори дигар Аллоҳтаъоло Исо (а)-ро миннат ниҳода мефармояд, ки Ман туро китобу ҳикмат, яъне хату савод омӯхтам ва хондани Тавротро арзонӣ доштам, ки он пеш аз ту ба Мӯсо (а) нозил шуда буд ва хондани Инҷилро, ки ба худат фиристодам, ба ёд ор! Бори дигар Аллоҳтаъоло Исо (а)-ро фармудааст, ки он гоҳ, ки ту бо иҷозати мо аз лой шакли паррандае месохтӣ, пас дар он медамидӣ ва он бо иҷозаи мо зинда мешуд ва монанди дигар паррандагон парвоз мекард, ҳамчунин кӯри модарзоду гирифтори бемории песиро бо иҷозаи мо бо дуои худ шифо меодӣ ва ҳамчунин бо изни Мо мурдагонро аз ғурашон зинда берун меовардӣ ва бо онҳо дар сухан мешудӣ. Инҳо ҳама барои ту мӯъҷизаҳои бузурге буд, ба ёд ор! Ҳамчунин, вақто ки бани Исроилро даъват ба сӯйи дин намудӣ, баъзе кофирони онҳо қасд ба ҷони ту карданд ва ҳатто хостанд, ки туро ба дор овозанд, аммо мо туро аз бадии онҳо эмин доштем. Ҳамчунин, ҳангоме ки мӯъҷизаҳои ошкоро барои бани Исроил овардӣ, касоне, ки аз онҳо кофир буданд, гуфтанд, ки «Ин ҳама корҳои ту як сеҳри ошкор аст», ҳама инҳоро низ ба ёд ор!

Хулоса, аз ояти мазкур ин аст, ки Исо (а) на Худо аст ва на писари Худо. Аввалан ин ки Аллоҳтаъоло дар ин оят гуфтааст, ки неъматҳое, ки барои модари ту миннат ниҳодем, ба ёд ор. Маълум аст, ки Худоро модар нест ва чизе, ки модар дошта бошад, ӯ Худо шуда наметавонад. Дувум ин аст, ки Исо (а) бо воситаи Рухулқудс - Ҷабраил (а) фаъолият мекард. Ҳар касе, ки ба ёрии беруна эҳтиёҷ дошта бошад, ҳеҷ вақт Худо шуда наметавонад. Зеро Худо (ч) ба ҳеҷ чиз мӯҳтоҷ нест.

Баъдан Аллоҳтаъоло гуфт, ки мо туро хондани китобу навиштанро омӯхтем. Зоте, ки барои омӯхтан ба дигар Зот муҳтоҷ бошад ӯ низ Худо шуда наметавонад.

Баъдан Аллоҳтаъоло сифати Исо (а)-ро баён намуд, ки ӯ бо иҷозаи Парвардигор корҳои аҷоибро ғароибро анҷом меод.

Локин ин маънои онро надорад, ки касе муъҷиза нишон диҳад, албатта, Худо бошад. Ҷамиъи пайғамбарон муъҷизаҳо доштанд, пас чаро онҳо Худо набудаанд танҳо Исо (а) Худо будааст? Агар ғўянд, ки Исо (а) мурдаро зинда месохт ва ҳамин сабаби Худо донишманди ӯ (с) аст. Ин ҳам ёвае беш нест! Зеро агар Худо қони ҳар чизро гирад, танҳо ӯ қодир аст, ки қони вайро боз гардонад, на Исо (а)! Як чанд мурдае, ки бо дуъои Исо (а) муддате зинда шуданд, ин ҳам яке аз муъҷизаҳои Исо (а) буд. Бо вуқӯи ин гуна муъҷизаҳо аз сӯйи Исо (а) набояд ўро Худо гуфт. Ин ҳама муъҷизаҳо ба Исо (а) барои он дода шуда буд, ки ӯ (а) назди бани Исроил пайғамбарии худро исбот кунад. Аммо бани Исроил ин ҳама муъҷизаҳоро нодида гирифтанд ва ӯ (а)-ро ҳалок кардани шуданд, аммо Аллоҳтаъоло ӯ (а)-ро аз дасти ин бадхоҳон наҷот доду ба “назди” Худ ба боло бурд.

Ояти зер ҳам яке аз он неъматҳои, ки Аллоҳтаъоло ба Исо ибни Марям (а) дода аст, зикр мекунад.

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا ءَامِنًا

وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

Ва из авҳайту ила-л-ҳавариййина ан āмину бӣ ва би расули қолӯ āманнā вашҳад би аннанā муслимун. 111.

111. Ва чун ба сӯйи ҳаввориён илҳом намудам, ки ба Ман ва ба пайғамбари Ман имон оваред, онҳо гуфтанд: «Имон овардем ва гувоҳ бош, ки мо мусалмон ҳастем».

Табиист, ки ҳар як сарвар ба якчанд одами мухлису имонашон мустаҳкам мӯҳтоҷ аст, то ин ки ўро дар ҳама ҳол барои ривоҷи кораш кӯмак кунанд. Дар ин оят Аллоҳтаъоло Расули худ (с)-ро хабар додааст, ки мо ба Исо (а) миннат ниҳода, ҳатто ба ҳаввориҳо (шогирдони наздики Исо (а)) ваҳӣ (илҳом) намудем, ки дар аввал ба Ман ва ҳамчунин ба расули Ман, яъне Исо (а) имон оред. Онҳо дар ҷавоб гуфтанд: “Мо имон овардем.” Онҳо инчунин гуфтанд, ки Парвардигоро, Ту гувоҳ бош, ки мо мусалмон ҳам ҳастем. Калимаи ваҳӣ дар чандин оятҳои Қуръон меояд. Масалан, дар ояти 28-ум сураи «Наҳл» омадааст: «*Ва авҳо Раббука илан*

наҳли ...» Ҳамчунин дар сураи «Қассас», ояти 7-ум омадааст: «Ва авҳайно ило умми Мусо ...» ин намуд калимаи ваҳйро дар истилоҳи муфасссирон илҳом мегӯянд. Зеро ваҳй асосан барои Пайғамбарон (а) аст. Албатта, ин як неъмат Аллоҳтаъоло буд, ки чунин шогирдони бовафо ва дар ҳама кор кумакрасонро ба Исо (а) ато кард.

Дар оятҳои зер сифати ҳаввориён баён мешавад.

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَٰعِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ

عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ ۖ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

**Из қола-л-ҳавариййуна йā Ъисабна Маряма ҳал ястатӣъу
Раббука ай юназзила ъалайнā мāидата-м мина-с-самāъ.
Қола-т-тақуллоҳа ин кунтум-м муъминин. 112.**

112. Ёд ор чун ҳаввориён гуфтанд: «Эй Исо - писари Марям, оё Парвардигори ту метавонад, барои мо аз осмон дастурхоне (пур аз неъмат) фуруғ фириштад? Исо гуфт: «Агар муъмин ҳастед, аз Аллоҳ битарсед».

Ояти мазкур ва оятҳои баъдӣ достони аз осмон фуруд омадани сурфа ва ғизое бо номи Моидаро, ки номи сураи мазкур аз он гирифта шудааст, баён мекунад. Ҳаввориён, ки сифаташон дар ояти қаблӣ гузашт, агарчанде онҳо шахсони боимонтарин ҳисоб мешуданд ва шогирдони бовафотарини Исо (а) буданд, лекин ба Исо (а) гуфтанд, ки ай Исо писари Марям, оё Парвардигори ту метавонад, ки барои мо моида - сурфае (дастурхон)-е аз осмон фуруғ фириштад, ки дар он неъматҳо бошад! Аксари муфасссирон бар он ақидаанд, ки саволи ҳаввориён барои имтиҳони қудрати Аллоҳтаъоло ва ё ба ин шаку шубҳа доштани набуд. Онҳо ба қудрати Аллоҳтаъоло боварию имони комил доштанд. Мурод аз гузоштани чунин суол ин рафъи гуруснагиашон буд. Ба ҳар тақдир Исо (а) дар ҷавоби ҳаввориён ба онҳо гуфт, ки агар шумо муъмин бошед, дар чунин суол кардан аз Аллоҳ битарсед ва барои талаби ризқу рӯзӣ ба ӯ таваккул кунед. Онҳо бошанд аз талаби худ боз нагашта, чуноне ки дар ояти зер баён мешавад, мақсаду мароми худро ба Исо (а) арз намуданд:

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا

وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

**Қолу нуриду ан-н-наъкула минҳа ва татмаинна қулубунā
ва наълама ағ қад садақтанā ва нақуна ъалайҳа мина-ш-
шāҳидин. 113.**

**113. Гуфтанд: «Меҳоҳем аз он бихӯрем ва дилҳои мо мутмаин
шавад ва бидонем, ки бо мо рост гуфти ва бар нузули он аз
ҷумлаи шохидон бошем.**

Вақто ки Исо (а) ба онҳо гуфт, ки аз чунин суол додан аз Аллоҳ битарсед, вале чун онҳо ғизои кофӣ набошанд, гуфтанд, ки бо ин суоли худ аввалан меҳоҳем аз он ғизо тановул кунем, аз тарафи дигар чун фуру омадани суфраро, ки дар он ризқу рӯзии мо бошад бинем, дили мо ором мегирад, имони мо ба ту ва ба пайғамбарии ту зиёд мешавад ва медонем, ки дар ҳақиқат он чи барои мо гуфтай, рост аст. Дигар ин, ки мо бо дидани он сурфа барои касоне, ки онро надидаанд, шохидӣ медиҳем ва ин мӯъҷиза, ки аз назди Аллоҳ омадааст, барои тасдиқи пайғамбарии ту ҳуҷҷат мешавад.

Хулоса, бо ҳамин гуна далелҳо ҳаввориён аз осмон фуруд омадани як дастурхони пурнеъматро аз Исо (а) тақозо намуданд. Исо (а) барои иҷобати дархости ҳамроҳони хеш сӯйи Аллоҳ таъоло бо дуо муроҷиат намуд. Ояти зер онро баён мекунад:

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ

لَنَا عِيدًا لِأَوْلَانَا وَإِخْرَانَا وَآيَةً مِنْكَ ۖ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾

**Қола Ёисабну Маряма аллоҳумма Раббанā ағзил ъалайнā
мāидата-м мина-с-самāи тақуну ланā ъйда-л ли аввалинā
ва āхиринā ва āята-м минк. Варзукнā ва Ағта Хайру-р-
розиқин. 114.**

**114. Исо писари Марям гуфт: «Худоё, эй Парвардигори мо, бар
мо аз Осмон дастурхоне пур аз таъом фуруд ор, то барои мо ва**

барои аввалу охири мо иде ва нишонае аз ҷониби Ту бошад ва рӯзӣ деҳ моро ва ту беҳтарини рӯзидиҳандагонӣ».

Ояти мазкур, валлоҳу аълам, давоми ояти қаблӣ буда, дар он омадааст, ки Исо (а) тибқи дархости ёрони худ гуфт, ки Илоҳо! Парвардигоро! Аз осмон дастурхоне пур аз гизо барои мо нозил фармо, то рӯзи фуруд омадани он барои мо ва барои онон, ки баъди мо ба дунё меоянд ҳамчун як ид, рӯзи хурсандӣ бошад ва фуруд омадани он бар камоли қудрати Ту ҳуҷҷати равшане бошад ва дурустии дуои касе бошад, ки ўро ҳамчу пайғамбар фиристодаӣ ва моро рӯзӣ деҳ то ин, ки барои ибодати Ту қуввате дошта бошем, зеро ғайри Ту рӯзидиҳандаи дигаре нест ва Ту беҳтарини рӯзидиҳандагон ҳастӣ.

Хулоса, Исо (а) бо риояи одоби пайғамбарӣ назди Парвардигор чунон дуо намуд, ки банда будани худ ва муҳтоҷ будани худро хоксорона маълум сохт. Насоро сари ин сухан бояд андеша кунанд. Аллоҳтаъоло дуъои Исо (а)-ро, чуноне ки дар ояти зер меояд, иҷобат намуд ва ҷавоб гуфт:

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا

لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ ﴿١١٥﴾

Қолаллоҳу иннӣ муназзилухаъ алайкум. Фа ма-й якфур баъду минкум фа иннӣ уъаззибухуъъ азāба-л лā уъаззибухуъ аҳада-м мина-л-ъāламйн. 115.

115. Аллоҳ гуфт: «Ман онро бар шумо фуру оварандаам. Пас, ҳар, ки аз шумо баъд аз ин ношукрӣ кунад, пас, Ман ўро азоб кунам, азобе, ки ба он ҳеҷ якеро аз аҳли олам азоб накунам».

Аз мазмуни ояти мазкур маълум мешавад, ки Аллоҳтаъоло хости Исо (а)-ро бо шартҳои зерин иҷобат кардааст. Яъне Ў таъоло фармудааст, ки ваъдаи Ман ҳақ аст ва Ман ба ваъдаи Худ хилоф намекунам. Он чи меҳоҳед, барои шумо фуру мефиристам, вале пас аз фуру фиристондани моида агар касе аз шумо кофир шавад, пас ўро чунон азоб кунам, ки ба монанди он аз аҳли олам ҳеҷ касро азоб накарда бошам.

Љумҳури муфасссирон бар онанд, ки баъди дуои Исо (а) сурфае барои онҳо нозил шуд. Як дастурхони сурх, байни ду абр

ба сӯйи онҳо аз осмон фаромад. Исо (а) барои шартҳои ба миёнгузоштаи Аллоҳ таъоло бисёр гирифт. Дар ҳадис омада аст, ки он моиди аз осмон фурудодада гӯшту нон дошт. Барои ҳаввориён амр чунин буд, ки аз он хӯранд, вале барои фардо захира накунад ва инчунин хиёнат ҳам накунад. Аммо онҳо хиёнат карданд, яъне захира намуданд. Дар натиҷа, Аллоҳтаъоло онҳоро гирифтори азобт шадид гардонид.

Ибни Аббос (р) ривоят кардааст, ки қурайшиҳо низ ба Расулуллоҳ (с) гуфтанд, ки аз Парвардигорат бихоҳ то кӯҳи Сафоро барои мо тилло гардонад, он вақт мо ба ту имон меорем... Чун Расулуллоҳ (с) дуо намуданд Ҷабраил (а) омаданд ва ба ӯ (с) гуфтанд: «Аввалан Парвардигорат ба ту салом меғӯяд ва сониян мефармояд, ки агар хоҳӣ, кӯҳи Сафоро барои онҳо тилло мегардонам, локин баъди ин касе аз онҳо агар кофир шавад, ӯро чунон азоб кунам, ки ҳеҷ касро дар рӯйи олам чунин азоб накарда бошам. Ё агар хоҳӣ, дари тавбаро ба рӯйи онҳо кушода гардонам». Расулуллоҳ (с) гуфтанд: **«Балки аз тилло шудани кӯҳи Сафо дида, кушода будани дари тавбаро ихтиёр дорам».**

Дар ҳақиқат байни уммати Исо (а) ва уммати Муҳаммади Мустафо (с) фарқи калоне будааст. Яъне ҳавворийин гурӯҳи беҳтарин аз қавми Исо (а) бошанд ҳам бо вучуди имондорӣ хеш боз аз ӯ (а) муъҷиза талабиданд.

Аммо уммати Муҳаммад (с) ҳамин, ки Ислом меоварданд, дигар талаби муъҷиза намекарданд. Худованд аз онҳо розӣ шавад. Тафсилоти манзараи рӯзи қиёмат, ки дар он ҳама пайғамбаронро ҳамъ месозанд аз байни онҳо ба Исо (а) суолҳо дода мешавад, бо ояти зер идома меёбад.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّي

إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ قَالَ سُبْحٰنَكَ مَا يَكُونُ لِيْٓ أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِيْ

بِحَقِّ ۚ إِن كُنْتَ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۚ تَعَلَّمْ مَا فِي نَفْسِيْ وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي

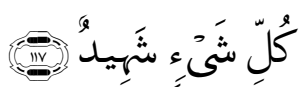
نَفْسِكَ ۚ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّمُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

Ва из қолаллоҳу йа Ъисабна Маряма а-анта қулта ли-н-наси-т-тахизуни ва уммия илāхайни миñ дуниллāх. Қола субҳāнака ма якуну ли ан ақула ма лайса ли би ҳаққ. Ин кунту қултуху фақад ъалимтах. Таъламу ма фӣ нафси ва лā аъламу ма фӣ нафсик. Иннака Анта Ъаллāму-л гуйуб.116.

116. Ба ёд ор, чун Аллоҳ гуфт: «Эй Исо писари Марям! Оё ту ба мардум гуфти, ки маро ва модари маро ба чуз Аллоҳ (-и ягона) ду худо бигиред?». Гуфт: «Ту пок ҳастӣ, маро сазовор нест, ки чунин сухане бигӯям, ки ҳаққи гуфтани онро надорам. Агар бошам, ки онро гуфта бошам, пас батаҳқиқ, Ту онро донистай. Медонӣ он чӣ дар нафси ман аст ва намедонам он чӣ дар нафси Ту ҳаст. Ҳаройина, Ту донандаи розҳои ниҳон ҳастӣ.

Фикри ҷумҳури муфасссирон зимни ояти мазкур ин аст, ки Аллоҳтаъоло ба Расули Худ (с) фармуда аст, ки рузи қиёматро ба ёд ор. Яъне дар рӯзи қиёмат Аллоҳтаъоло байни тамоми халоиқ, то ки куффор ботил будани фикри худро донанд, барои сарзаниши онҳо ба Исо (а) мегӯяд, ки ай Исо писари Марям, оё ту гуфти, ки ман ва модари манро ба ғайри Худо (ҷ) боз ҳамчун ду Худои дигар қабул кунед? Яъне дар он рӯз Аллоҳтаъоло ба Исо (а) мегӯяд, ки ай Исо (а), оё ту дар ҳоле ки дар дунё будӣ, мардумро ба он даъват намудӣ, ки туро парастид кунанду ту ва модари туро ҳамчу илоҳ бипазиранд? Бо шунидани ин суол Исо (а) чӣ мегӯяд? Мегӯяд, ки ай Худои ман! Ман Туро аз ҷамиъи айбҳое, ки мушрикони дар шаъни Ту гуфтанаширо раво медонанд, пок медонам. Барои ман сазовор нест ва ман ҳеҷ ҳуқуқ ҳам надорам, ки он чиро, ки ҳаққи ман нест бигӯям. Ту худат донандаи ғайбу ошкоро ҳастӣ, агар чунин суханро гуфта бошам, бе шак, онро донистай ва ҳарчиро пинҳон дорам ҳам, Ту аз он бохабарӣ, аммо ман он чи дар замири Туст, намедонам ва албатта, Ту бисёр донандаи ғайбҳо ва розҳо ҳастӣ! Сухани Исо (а) дар ояти зер идома дорад:

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ

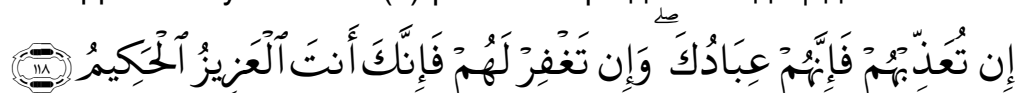

**Мā қулту лаҳум иллā мā амартанӣ биҳӣ аниъбудуллоҳа
Раббӣ ва Раббақум. Ва кунту ъалайҳим шаҳида-м мā
думту фӯҳим. Фа ламмā таваффайтанӣ кунта Аъта-р-
рақибā ъалайҳим. Ва Аъта ъалā кулли шай-иъ Шаҳид.117.**

*117. Барои онҳо ман чизе нагуфтам, магар он чӣ маро фармудӣ,
ки: «Аллоҳро, ки Парвардигори ман ва Парвардигори шумост,
бипарастед». Ва, модоме ки дар миёни онҳо будам, бар онҳо гувоҳ
будам, пас, ҳангоме ки Ту маро бардоштӣ, Ту Худ бар онҳо
нигаҳбон будӣ ва Ту бар ҳама чиз хабардор ҳастӣ!*

Аллоҳтаъоло дар он рӯз ба Исо (а) хитоб намуда мегӯяд, ки ай Исо, оё онҳоро амр намудӣ, ки туро ва модаратро Худои худ ҳисобанд? Исо (а) назди Парвардигор дар ҷавоб сухани рост мегӯяд. Зеро он рӯзест, ки ростгӯяндагонро танҳо сухани росташон нафъ мерасонад. Яъне Исо (а) мегӯяд, ки, ай Парвардигори ман! Ман ба инҳо ин хел нагуфтам. Ҳар ончиро ки ба ман амр намудӣ, ҳамоноро ба онҳо гуфтам расонидам. Ман ба онҳо гуфтам, ки шумо он Зотро парастид, кунед, ки Ё ҳам Парвардигори ман ҳасту ҳам Парвардигори шумо. Модоме ки ман байни онҳо будам, аҳволи онҳоро таҳти мувоҷиба ва назари худ доштам. Ман назди онҳо даъвои худро накардаам, балки вазифаи ман аз расонидаи амрҳои Ту ба онҳо иборат буд. Ҳарчи шуда бошад, баъд аз ман шудааст. Ту худ нигоҳбонӣ онҳо будӣ ва ба суханҳои гуфтаи амалҳои ман ва онҳо шохид ҳастӣ!

Давоми сухани Исо (а)-ро ояти зер идома медиҳад:

**Иъ туъаззибҳум фа иннаҳум ъибāдук. Ва иъ тағфир
лаҳум фа иннака Аъта-л-Ъазизу-л-Ҳаким. 118.**

*118. Агар онҳоро азоб кунӣ, пас, онҳо бандагони Туанд ва агар
онҳоро биёмурзӣ, пас, ба дурустӣ, ки Ту голибу соҳибҳикмат
ҳастӣ».*

Давоми сухани Исо (а) назди Парвардигори оламҳо аз рӯйи дархости меҳрубонӣ барои уммати худ ин аст. Исо (а) мегӯяд, ки Парвардигоро! Ин ҳама ихтиёри Туст, онҳо ҳама бандагони Туанд,

агар онҳоро азоб кунӣ ҳақ дорӣ ва агар онҳоро омӯрзиш кунӣ, албатта, Ту дар ҳама кор ғолиб ҳастӣ, ҳеҷ гунаҳгор аз мулки Ту гурехта наметавонад ва ҳама корҳои Ту боҳикмат аст, ба онҳо чӣ кору ғайса мекунӣ, худ медонӣ! Аз мазмуни ояти мазкур чунин бар меояд, ки дар он рӯз ҳукми уммати худро ба Аллоҳ месупорад, зеро Исо (а) дар ин кор тавоноӣ надорад.

Дар ҳақиқат ояти мазкур шаъни бузург дорад, зеро дар ҳадисе, ки Имом Аҳмад аз Абӯзари Ғиффорӣ (р) ривоят кардааст, чунин омадааст, ки Абӯзари Ғиффорӣ мегӯяд, ки шабе Расулulloҳ (с) то бомдод ояти мазкурро тиловат менамуд ва бо ҳамин рукӯу суҷуд мекард. Чун субҳ шуд, гуфтам: «Ё Расулаллоҳ, ҳамеша ҳамин як оятро то субҳ қироъат кардӣ, сабаб дар чист? Расулаллоҳ (с) гуфтанд: **«Ман аз Парвардигор барои уммати худ шаъфоатро пурсидам, Ў таъоло шафоъатро ба ман дод, ҳар касе аз уммати ман чизеро ба Аллоҳтаъоло ширк наорад, иншооллоҳ, шафоъати манро соҳиб мешавад».**

Ояти зер давоми ояти қаблӣ буда, Аллоҳтаъоло дар он фармудааст, ки...

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ

الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

**Қолаллоҳу ҳазза явму янфаъу-с-содиқина сидқухум. Лаҳум
ҷаннатун таҷри мин таҳтиҳа-л-анҳару холидини фиҳа
абада. Разияллоҳу ғанҳум ва разу ғанҳ.
Залика-л-фавзу-л ғаъим. 119.**

**119. Аллоҳ гуфт: «Ин рӯзе аст, ки ростгӯеро ростиашон нафъ
кунад, барои онҳост бӯстонҳое, ки зери онҳо ҷӯйҳо меравад, дар
он ҳамеша ҷовидон бошанд, хушнуд шуд Аллоҳ аз онҳо ва хушнуд
шуданд онҳо аз Ў, ин аст растагори бузург!».**

Дар рӯзе, ки Исо (а) ҳамаи ихтиёрро ба Аллоҳ месупораду аз нотаъони худ суҳан мекунад ва аз насоро безории худро изҳор месозад, Аллоҳтаъоло барои бандаи Худ ва расули Худ, Исо (а), ба тариқи иҷоб (қабул) ва хитоб мегӯяд, ки ин рӯзест, ки ростгӯеро

ростияшон нафъ мерасонад ва барои роҳату фароғати онҳо бӯстонҳое аз тарафи Ман омода шудааст, ки аз зери қасрҳо ва дарахтони онҳо ҷуйҳои об ҷорӣ аст. Ростгӯён дар он бӯстонҳо ба таври доимӣ зиндагонӣ мекунад. Худои онҳо аз ин гуна инсонҳо розӣ аст ва ин гуна шахсон низ аз Аллоҳи худ розиянд. Ин аст бурди калону бузург барои аҳли Ҷаннат. Яъне ризои Парвардигор ва фавзу наҷоти Парвардигор барои бандаи муъмин чунон бузург аст, ки ҳамто надорад.

Дар охири сураи мазкур бори дигар барои он насронӣёне, ки Исо (а) аз онҳо дар ҳузури Аллоҳ безорӣ намуду ҳамаро ба Аллоҳ (ҷ) супурд, мефармояд:

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٢٠﴾

Лиллāҳи мулку-с-самāwāti ва-л-арзӣ ва mā фӣҳинн.

Ва Ҳува ъалā кулли шай-и Ҷадӣр. 120.

120. Подшоҳии осмонҳо ва Замин ва он ҷӣ дар онҳост, аз онҳо Худост ва Ӯ бар ҳама чиз тавоност.

Ба ин мазмун оятҳои бисёре нозил шудааст. Яъне танҳо Аллоҳтаъоло фармонравоии осмонҳову ва Замин аст ва он чи ки дар онҳост, бар онҳо тасарруф дорад, на Исо (а), на модари Ӯ (а) ва на дигар махлуқот. Зеро Ӯ таъоло Зотест, ки аз зану фарзанд муназзаҳ (пок) аст. Ӯ таъоло ягона Зотест, ки бар ҳама чиз ва бар ҳама кор тавоноӣ дорад. Тавоноии Ӯро ҳадду канор нест. Ӯ ҳаргиз ба ёрии ҳеҷ кас муҳтоҷ набуд, нест ва нахоҳад буд. Аммо Исо (а) ва модари ӯ (а) Марям (а), ки махлуқанд, ба Аллоҳ мӯҳтоҷанд.

Поёни сураи «Моида» ва лиллоҳил ҳамду валминнаҳ